

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ
Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α

Λυμείου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1977

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

19932

Α. ΠΑΝΟΥΣΗ - Ε. ΣΟΦΙΟΥΡΑ - Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Ε. ΚΑΡΡΕ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Με απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὰ δι-
δακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυ-
κείου τυπώνονται ἀπὸ τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Με προταση της Ελληνικής Κυβερνήσεως το 18-
Εκτεταμένη βιβλία του Ελληνικού Λόγιου και Λο-
γίου του Ελληνικού Λόγιου και Λογίου του Ελληνικού
Λόγιου και Λογίου του Ελληνικού Λόγιου και Λογίου του Ελληνικού
Λόγιου και Λογίου του Ελληνικού Λόγιου και Λογίου του Ελληνικού

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1977

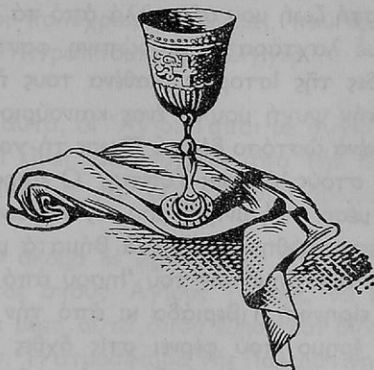
Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ - Ε. ΚΑΛΑΜΑΤΑΝΟΥ
Ε. ΚΑΛΑΜΑΤΑΝΟΥ - Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΑΝΑΤΙΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

Α. ΑΓΚΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΤΙΚΛΑΜΑΤΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ 1977

Α. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά ἀπ' τῖς κακίες τοῦ κόσμου,
στή φάτνη βρέφος, ὅσο ζῶ, νά Σέ λατρεύω δῶσ' μου!

Κι ὅταν θά 'ρθεῖ ἀπό Σέ σταλτός ὁ Χάρος νά μέ πάρει,
κάμε σάν βρέφος νά σταθῶ μπροστά στή θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δῶσ' μου στούς σεισμούς, στίς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νά στέκω ἀτράνταχτος, καί νά 'ναι ὁ λογισμός μου

τό φῶς ἀπό τό μυστικό πού χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιά Σένα στή Βηθλεέμ τούς Μάγους εἶχε φέρει.

Καί κάμε λόγια κι ἔργα μου σάν τῶν ἀγρῶν τά κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σάν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γενιόσουν καί γροικοῦσαν
τούς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους πού Σέ δοξολογοῦσαν.

« Περὰ σματὰ καί χαιρετισμοί »

Κωστής Παλαμῆς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Ἔχω ταξιδέψει στή ζωή μου σέ πολλά ἀπό τά μέρη ἐκεῖνα, ὅπου ἀποδημεῖ πάντα μέ λαχτάρα ἡ ἀνθρώπινη φαντασία. Χῶρες τῆς ὁμορφιάς ἢ πατρίδες τῆς ἱστορίας, καθένα τους ἦταν καί μιά καινούρια χαρά γιά τήν ψυχή μου κι ἕνας καινούριος πλουτισμός γιά τό πνεῦμα μου. Κανένα ὥστόσο δέ μοῦ ἔδωσε τή γοητεία καί τή συγκίνηση πού ἔνιωσα στούς Ἀγίους Τόπους. Ὁ καιρός μπορεῖ νά κάνει ὅλο καί πιο ἀχνές μέσα στή μνήμη μου τίς φωτεινές καί γλυκύτατες εἰκόνες πού τῆς ἀποτυπώθηκαν, ἐνῶ τά βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ' ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τήν αὐστηρή Ἱερουσαλήμ ὡς τήν εἰρηνική Τιβεριάδα κι ἀπό τήν τρυφερή Βηθλεέμ ὡς τή δραματική ἔρημο πού φέρνει στίς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη. Ἡ συγκίνηση καί ἡ γοητεία, πού μέ εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν ἀκέραies πάντα μέσα μου.

Κι ὁμως δέν εἶχα πάει στούς Ἀγίους Τόπους μέ τή βαθιά ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, πού ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι γι' αὐτούς ὁ μαγνητικός πόλος τῆς ψυχῆς τους καί πού ὀνειρεύονται τό ταξίδι στούς Ἀγίους Τόπους σάν κάτι τό ἱερό, τό μοναδικό καί τό μέγα, πού ὕστερ' ἀπ' αὐτό δέν ἔχει πιά νά ἐπιθυμήσει κανεῖς τίποτ' ἄλλο στή ζωή του.

Ὅταν πρωταντίκρισα ἀπό μακριά, στό ὕψος ἑνός λόφου πού χρησιμεύει γιά βᾶθρο της, τήν Ἱερή Πόλη τῶν λογισμῶν καί τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δέ γονάτισα μέ κλάματα εὐτυχίας νά προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ σταυροφόροι.

Ἀντικρίζει κανεῖς, ἐξάλλου, στήν Παλαιστίνη, πολλά πράγματα πού δέν τά περιμένει, πού δέ σκέφτηκε πῶς μπορούσε νά τά δεῖ ἐκεῖ, καί πού εἶναι σάν μεγάλες λερωματιές στήν εἰκόνα της, τήν εἰκόνα πού ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπό τήν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων. Στό ὄρος τῶν Ἐλαιῶν δέν ὑπάρχουν πιά ἐλιές, γιατί οἱ Τούρκοι τίς ἔκοψαν στόν πόλεμο, γιά νά τροφοδοτήσουν μέ ξύλα τίς ἀμαξοστοιχίες τους· ὁ κήπος τῆς Γεσθημανῆ ἔχει ἐξαφανιστεῖ κάτω ἀπό μιά τεράστια — καί τερατώδη — ἐκκλησία πού ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τήν ἔρημο, ὅπου ὁ Χριστός νήστεψε καί προσευχήθηκε, τή διασχίζει ἕνας πλατύς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου πηγαиноέρχονται τουριστικά αὐτοκίνητα· πολισμένοι* κανονίζουν τήν κυκλοφορία

στούς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ καί στή Βηθλεέμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, πού ἐξυμνοῦν φαρμακευτικές σπεσιαλιτέ ἢ τίς ραπτομηχανές Σίγγερ. . .

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μέ συγκίνησαν καί μέ γοήτεψαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπό τήν ποιητική ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τή διάχυτη, σάν φῶς καί σάν ἄρωμα μαζί, στήν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δέ φέρεי κανεῖς τό Χριστό μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στούς Ἁγίους Τόπους, νά μήν Τόν βρεῖ ἐκεῖ, νά μή νιώσει, στά μέρη αὐτά ὅπου ἐζησε καί δίδαξε, τήν αὐλή παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τά τοπία της κι οἱ σκηνές τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σάν μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στή Ναζαρέτ, τή γλυκιά ὥρα πού ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλά τούς εἰρηνικούς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καί σήμερα νά ταυτίσετε τήν Παναγία μέ μιάν ἀπό τίς γυναῖκες μέ τό φαρδύ μαῦρο χιτῶνα καί τό μακρὺ μαῦρο πέπλο, πού γυρνοῦν ἀπό τή βρύση μέ βῆμα ἀργό, μέ τά μάτια χαμηλωμένα στό χῶμα καί μέ μιὰ κόκκινη πῆλινη στάμνα ὀρθία στό κεφάλι τους· στή γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σάν ἐκείνους πού συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στό νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καί κουρελιάρης βεδουῖνος μέ τό σκελετωμένο κορμί, τό μελαφό πρόσωπο, τά κατὰμαυρα γένια καί τήν αὐστηρή ἔκφραση στά μάτια του τά λαμπερά σάν τό κάρβουνο, πού τόν εἶδα κατὰμονο κι ἀκίνητο μέσα στήν ἔρημο, ὅταν τήν περνοῦσα πηγαίνοντας στόν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής τῶν βυζαντινῶν ἁγιογραφιῶν· τό πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερό ἡ Σαμαρεῖτις γιά τό διψασμένο Ἰησοῦ, μέ ξεδίψασε κι ἐμένα, — ὕστερ' ἀπό χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τούς Φαρισαίους τούς εἶδα στήν Ἱερουσαλήμ : μόνο πῶς δέν εἶχαν πιά τήν ἀρχαία τους οἶηση*, ἀλλά θρηνοῦσαν μπροστά στά ἐρεῖπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τή χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στίς καμῆλες τους, τούς Μάγους· εἶχαν τό ἴδιο ντύσιμο καί τήν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντί γιά σμύρνα καί λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βελζίνας· εἶδα τόν ἀγαθὸ Ἰωσήφ νά γυρνάει ἀπό τ' ἀμπέλι του στή Ναζαρέτ : τά πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπό τά γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαιδουριοῦ του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς φυγῆς γιά τήν Αἴγυπτο)· εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικοὺς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ... Κι ἂν δέν εἶδα τήν ἀνᾶερη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ μέ τό μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τό ἄραιό ξανθό γένι καί τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καί τῆς ἀγάπης, ὅλα ὥστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτόν ἔπαιρναν ἀξία καί μετουσιώνονταν...

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραῖα μέσα στή μαβιάν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιατί τόσες φορές εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτά τό βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιατί εἶχε παίξει σ' αὐτούς, ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθό παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δέ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινὸ βουρκομένο ποτάμι, ἦταν γιατί εἶχε λουστῇ στά νερά του· ἂν τὰ στάχυα τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιατί τό χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικοὺς ρεμβασμούς Του. Κι ἂν στήν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενά ἄλλου στόν κόσμο, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιά ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χαίδευε τὰ πάντα καί τήν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τό ἀνθρώπινο καί τό πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, πού ὕψωνε τήν ψυχὴ καί τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρά, ἦταν χάρη στή μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καί τῆς ἀγάπης, πού τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια — πρῶτα καί μόνα αὐτά σ' ὅλη τὴ γῆ...

Ἔτσι, γιὰ μένα, τό ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σάν μιά ἐπίσκεψη στό ἀπλό, εἰρηνικὸ καί φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τήν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραββὶ μέ δέχτηκε μέ καλοσύνη στήν αὐλή Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μέ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιά σκιερὴ περικοκλάδα, κι ὅτι Αὐτός, πού εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἄργα καί σιγανὰ, μόνο σ' ἐμένα, μόνο γιὰ μένα...

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' αντιλαλήσει αυτές τις μέρες τό τραγούδι τῶν ἀγγέλων, τό τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»! Αἷματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἀπειρα πιο φοβερό κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδηρο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανές τῆς Κολάσεως: τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μέ πύρινη ἀνάσα . . .

Μέσα στίς στυγερές πανδαισίες πού ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγειροι τοῦ μίσους καὶ πού μπροστά τους τὰ ὄργια τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τό θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεέμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἔννοιά του. Ποτέ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιο βαθιά αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ χριστιανισμός ὄχι μόνο δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἀν ἀρχίσει νὰ γίνεται ζωὴ, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἴσως νέων μαρτύρων, πού στοῦ τέρας τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ νόμο τῆς ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητας.

Μέ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ὥς στρέψουμε τὴ ματιά κατὰ τὸ μέγα φῶς πού ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτινη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθύ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριο τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο. Μέσα σέ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσει στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ κόσμου. Καὶ τὰ σουραύλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ πού διαλαλεῖ τὸν ἐρχομό Του. Ἐρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιατί κι Αὐτός ἓνας ποιμένας εἶναι — ποιμένας ψυχῶν, πού θ' ἀφήσει τὸ ποίμνιο, γιὰ νὰ τρέξει νὰ φέρει στὴν ὁλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλὸς πρόβατο». Γιατί ἔρχεται νὰ λυτρώσει τὸν ἄνθρωπο μέ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρηση.

*Ὡς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεέμ. Ὡς ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ὁ Θεός δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριά μοῖρα τῶν ἀνθρώ-

πων. "Ερχεται νά τήν ὑποστεῖ ὁ ἴδιος· νά ζήσει τή φτώχεια καί τόν πόνο, τήν παραγνώριση καί τήν πίκρα, τήν ἀδικία καί τόν κατατρεγμό — αὐτόν τό θάνατο, πού δέν εἶναι στή φύση Του ὁλότελα ξένος γι' αὐτόν. "Ερχεται νά λυγίσει σάν ἄνθρωπος τήν τραγική, τήν κρίσιμη στιγμή τοῦ "Ορους τῶν Ἑλαιῶν — «παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο»! — νά νιώσει, στό ζύγωμα τοῦ θανάτου, τήν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαριτισμοῦ τῆς ζωῆς· καί ἡ νύχτα ν' ἀκούσει, κατάπληκτη, τά θεῖα χεῖλη νά ψιθυρίζουν : «περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἔως θανάτου»!

Οἱ λαοὶ πού κάθονται στό σκοτάδι, πού παραδέρνουν στό σίφουνα τοῦ μίσους, ὅς ἀντικρίσουν σήμερα τό μέγα φῶς πού ὑψώνεται μεσοῦρανο ἀπό τήν ταπεινὴ σπηλιά. Ὁ "Αναρχος, ἀπό τόν ὑψιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νά ντύσει τήν τελειότητά Του μέ τό σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τήν αἰωνιότητα καί τήν ἄφθαρτη οὐσία Του ἔρχεται νά φυλακίσει — σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης — μέσα στά στενά κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Κατεβαίνει νά δώσει τό παράδειγμα τῆς ἀδελφοσύνης, νά ἐξισωθεῖ μέ τά πλάσματά Του.

Αὐτό τό παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τόν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καί τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὅρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νά φέρι τή θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας πού δέρνει τήν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες πού πέρασαν ἀπό τήν ἡμέρα, πού συντελέστηκε τό μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τά δεινὰ πού ἀποκορυφώνονται σήμερα στήν παγκόσμια ἀγωνία εἶναι τά πικρά προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νά ζητοῦμε ἀπέξω ἀπό τόν ἄνθρωπο, στίς συνθῆκες τίς ὑλικές τοῦ βίου, τή σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τά καλά, ὅλα τά βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στήν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπό μέσα : ἀπό τή συνείδηση. Καί σ' αὐτή, πού εἶναι τό ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τό θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως : «Κοίταξε — λέει στόν ἄνθρωπο — πῶς γιά τήν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τήν παντοδυναμία μου· πῶς ντύνομαι τήν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τά βράσανά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ἓνα, νά περπατήσω στό δρόμο σου, νά μοιραστώ τή θλίψη σου, νά σταυρωθῶ καί νά πεθάνω γιά σένα».

Ἡ ἐνανθρώπιση τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπό τά βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τήν ανθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τήν πραγματικότητα ἔρχεται νά δώσει μέ τή γήινη ζωή Του τό πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀληθείας, ὅτι μέσα στό φθαρτό κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ νά κατοικήσει ἡ ἀπόλυτη ἀγάπη. Γιά νά φτάσει ὁ ἄνθρωπος τόν ὑψηλό αὐτό καί σωτήριο τύπο ζωῆς, πού ὁ Θεός μᾶς ἔδωσε μέ τήν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νά νικήσει μέσα του ὅλα τά κατώτερα ἔνστικτα, τά πάθη, τίς ματαιότητες, τούς ἐγωισμούς, τήν τάση πρὸς τίς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τίς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τίς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τόν χωρίζει ἀπό τούς ἄλλους, ἀπό τόν πλησίον, ν' ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του, νά τὰ χάσει ὅλα, γιά νά κερδίσει τό ἓνα, τόν ἐξαγνισμό, τήν ἐσωτερική του ἀνύψωση, τή χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδασχὴ, πού ποτέ δέν ἔπαψε νά εἶναι ἐπίκαιρη, σήμε-
ρα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τά κηρύγματα τοῦ μίσους, πού 'σπειραν στὸν κόσμο οἱ ἀντίχριστοι, ποῦ ὁδηγοῦν ἡ ἀπιστία κι ἡ ὑλοφροσύνη, τά πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καὶ τῶν φόνων, τό βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, πού κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρωπότητα σφαδάζει* μέ μπηγμένο στό σπλάγχνα της τό ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δέν μπορεῖ νά εἶναι βέβαιος γιὰ τήν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατῆρα τοῦ ἡφαιστείου πού οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικές ὕλες. Μάταια ζητᾶνε μέ τό φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς τὴ σιγουριά τῆς κυριαρχίας. Ἀμα οἱ δυνάμεις τῆς Κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δέ θά μπορέσει νά τίς διευθύνει κατὰ τούς δικούς τους σκοπούς. Κανένας δέν κατέχει τίς μαγικές λέξεις πού τίς βάζουνε σέ πειθαρχία. Κανένας δέν μπορεῖ νά ξέρει κατὰ ποῦ θά στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανές τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σηπλιά τῆς Βηθλεὲμ, ἀπὸ τήν ταπεινὴ φάτνη πού διὰ-
λεξε γιὰ λίκνο του τό Θεῖο Βρέφος καλεῖ τήν ξεστρατισμένη ἀνθρω-
πότητα στό δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τό θνητό, πού ἔχει πνίξει
στά στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, νά γυρίσει στό δρόμο τῆς
πραότητας καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτό
τό κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νά γίνει τό θεμέλιο
τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσω-
τερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τό θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, πού πορεύεται στό γκρεμό, εἶναι ἡ δραματική βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὅλες τίς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ ὁ ἠθικός μας πολιτισμός εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστήμη μπόρεσαν νά δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιούς* δρόμους πού τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καί ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δέν μπορεῖ πιά νά συλλάβει τὴ φωνή Του. Τό μεγάλο καί χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιά νεκρή χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δέν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καί τό θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σάν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγονο.

Ὅμως ποτέ δέν εἶναι ἄργά γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημαίνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νά λυγίσει ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστά στοῦ Σωτήρα. Πρέπει νά πιστέψει τὸ μυστήριό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σάν τὴν πιὸ ἀπλή καρδιά τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτός ὁ ψευτομορφωμένος, πού πῆγε κι ἔσκισε μέ τό παγερό λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸν τὸν πυρήνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, πού ἀρνήθηκε αὐτό τό θεμέλιο τῆς πίστεως, μέ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσει τὴν πλάνη του. Νά βρεῖ τό δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σάν τὸν Παῦλο, νά γυρίσει μέ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιά καί τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στό χέρι. Γιατί ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δέν ὑπάρχει ἀπ' αὐτό πού 'ριξε ὁ ἴδιος ὁ Θεός ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα : αὐταπάρνηση, ταπείνωση, ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη πού μπορεῖ ν' ἀντιταχθεῖ στοῦ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους πού φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μέ ἀφανισμό. Μονάχα μέ μιά ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατελεῖ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς πού κείτονται σήμερα στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου.

«*Ελληνικὴ δημιουργία*» τ. Στ' (1950), σ. 885 ἐξ.

Σπύρος Μελάς

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

‘Η γέννησή Σου τό ἁγίασε τό καθετί στή φάτνη,
τ’ ἄψυχα καί τὰ ζωντανά. Μουκανητά σκορπίζουν
τά βόδια, καί τ’ ἀλόγατα μ’ ἀγάπη χλιμιντρίζουν . . .
‘Η γέννησή Σου τό ἁγίασε τό καθετί στή φάτνη.

Καί τό ἄστρο, πού δέ θά φανεῖ ποτέ στόν κόσμο πιά,
ἀπό τοῦ στερεώματος τ’ ἀμέτρητα τά βάρη
ἦρθε, κι ἀπό τή φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τό ἀστέρι, πού δέ θά φανεῖ ποτέ στόν κόσμο πιά.

Τό ἀστέρι αὐτό, πού ὁδήγησε τοὺς Μάγους νά σέ βροῦνε,
κάθε πιστός μέ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τό θωρεῖ.
Τό ἀστέρι αὐτό στή φάτνη Σου κι ἐμένα μ’ ὁδηγεῖ,
τό ἀστέρι αὐτό, πού ὁδήγησε τοὺς Μάγους νά σέ βροῦνε . .

«Καστολία κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκίπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

— Σοῦ ’ταξα αὐτό τό χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιά-
της τήν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος στήν Κέρκυρα,
15 Αὐγούστου. Καί μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτί ζωωμένο καί κι-
τριτισμένο ἀπ’ τόν καιρό.

— Πῶς τό ’χω στά χέρια μου μή ρωτᾶς. Διάβασέ το !
Καί διάβασα πέντε γραμμές μέ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα
καί ἀνορθόγραφα :

«Ὅρκιζούμαστε στή μεγάλη του χάρη, ἐμεῖς διάκος Συμεών,
σκευοφύλακας τοῦ παναγίου ναοῦ του, καί Χαράλαμπος Καμπονέ-
ρης, ἐκκλησιάρης, πῶς τά μεσάνυκτα κι ἔπειτα — δέ θυμούμαστε
καλά — δεκαπέντε μέ δεκάξι, Αὐγουστο μήνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος
ἄφησε τό κουβούκλι του γιά μιά δυό ὥρες κι ὕστερις βρέθηκε πάλι
μέσα. Ἐτοῦτο γιά κειούς πού δέν τό πιστεύουνε».

— Σοῦ 'ταξα πῶς θά στό δείξω, ἐξακολούθησε νά μοῦ λέγει ὁ γέρος. μά κι ἐσύ θά γράφεις τά ὅσα σοῦ 'πα, ὅπως τ' ἄκουα ἀπ' τόν πατέρα μου, κι ἐκεῖός ἀπ' τόν ἐδικό τουνε, ὅπως τά 'μαθε ἀπ' τή μάνα του, κι ἐκείνη πρίν παλαιόθεν, κι ἔτσι ἴσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στό στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Χαράλαμπου.

Τοῦ ὑποσχέθηκα τοῦ γέρου· καί τά γράφω.

Μερόνυχτα τά κανόνια ὀλόγυρα στήν πόλη· ὁ Βενετός ναύαρχος εἶχε μαζευτεῖ κάτω ἀπό τά τείχη κι ἄφησε τό στόλο τῶν ἀπίστων ν' ἀράξει στόν ἥσυχο γιαλό τοῦ 'Ιψου καί τούς Γονιούς τόν Αὔγουστο τοῦ 1716. Ἦταν ἡ δεύτερη φορά πού οἱ Τοῦρκοι πατοῦσαν τήν Κέρκυρα.

Μέσα στήν πόλη φόβος καί τρόμος. Ἔτρεξαν στό Παλαιό Φρούριο, σήκωσαν τό γεφύρι, κι ἀφέθηκαν στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνο ὁ στρατάρχης ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, μάζεψε τή λίγη φρουρά ἀπό Ἑνετούς, Σάξονες καί Ἕλληνες, ἐπῆρε καί μερικά παλικάρια ἀπ' τήν πόλη, ἔκλεισε τήν πύλη τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καί ἀνάγκασε τόν κόσμο, τούς νέους νά ὀπλιστοῦν, τούς γέρους, τά παιδιά καί τίς γυναῖκες νά κουβαλοῦν χῶμα, νά βοηθοῦν στούς προμαχῶνες, νά περιποιοῦνται τούς πληγωμένους.

Ὁ κόσμος πῆρε θάρρος· σιγά σιγά συνήθισε· καί κάθε δειλινό μαζευτόταν μπροστά στή μικρή πλατεία τοῦ Ἁγίου, καί ὅλοι, ὀρθόδοξοι καί λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπ' τή μιὰ πόρτα, προσκυνοῦσαν, καί ἔβγαιναν μέ πύο θάρρος ἀπ' τήν ἄλλη.

Ὁ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, μαζί μέ τό διάκο Συμεών, ἔκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες ἄγρυπνοι μέσα στό ναό· ἔτοιμοι μέ τήν πρώτη προσταγή νά κατεβάσουν τόν Ἅγιο μέ τή λάρνακα μέσα στήν καταπαχτή πού 'χαν ἀνοίξει μυστικά στό πλάι τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς, γιά νά τόν γλιτώσουν ἀπ' τά χέρια τῶν ἀπίστων. Κι αὐτό ἦταν πού τόν πείραζε περισσότερο τόν ἀγαθό καί ἀπλοϊκό χωριάτη, πού τριάντα χρόνια εἶχε στήν ὑπηρεσία τοῦ Ἁγίου. Πῶς θά τόν ἐξευτέλιζαν ἔτσι τόν Ἅγιο! Τόν Ἅγιο, πού τόν ἔβλεπε τόσα χρόνια νά κάνει χάρες, νά σώζει κόσμο, νά 'χει τόση δύναμη!

Κάθε βράδυ, σάν γύριζε στήν ἐκκλησία, πῆγαινε κουνώντας τά χέρια καταπάνω στό φοβισμένο Συμεών καί τοῦ 'λεγε:

—Θά τό δεῖς πού δέ θά γίνεῖ αὐτό ! Δέ θενά μπεῖ ἐκεῖ μέσα ! "Οχι ! Θά τά διώξει τά παλιόσκυλα. Μωρέ, θά τά διώξει, σοῦ λέω ! ὅπως τσί ἄλλες ἔδιωξε καί τήν πανούκλα !

Κι ἔπειτα γύριζε κατά τόν "Αγιο, κλεισμένο στήν ἀσημένια του λάρνακα, καί τά χεῖλια του ἄρχιζαν νά κινοῦνται καί νά ψιθυρίζουν σιγά σιγά.

Τί ἔλεγε ; 'Ο διάκος δέν ἄκουγε. Μόνο τόν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τό σταυρό του νά κάνει χειρονομίες καί νοήματα κοιτάζοντας κατά πρόσωπο τόν "Αγιο, σάν νά τοῦ 'λεγε : «Σύμφωνοι εἴμαστε». Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καί τραβοῦσε στό στασίδι του, πού κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε, γιά νά 'ναι πάντα ἕτοιμος.

Ἦταν κοντά μεσάνυχτα : τῆς Παναγίας, Δεκαπενταύγουστο, στά 1716.

"Ησυχῇ ἡ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινή μέ φεγγάρι σάν ἀσημένιο δίσκο πού 'λαμπε καί φώτιζε ὅλη τήν ὁμορφὴ φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριά στοὺς προμαχώνες, στὸν 'Αι - 'Αντώνη, ἀπ' τὸν 'Αι - Θανάση καί τήν Πούντα, ἀκούονταν μαζί μέ τό μονότονο τραγούδι τοῦ γρύλου τὰ «Γρηγορεῖτε . . .» ν' ἀντηχοῦν σέ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιά κανονιά ἐκείνη τῇ βραδιά. Γαλήνη καί στοὺς μαχητές καί στή φύση. Μιά βουβή ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες πού γίνονται, πρὶν ἔρθῃ ἡ μεγάλη τρικυμία . . .

Στὸν "Αγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπὸ νωρίς. Δυὸ τρεῖς καντήλες τρεμόσβηναν· ἐμπρὸς στήν Παναγιά ἡ μιά· στή θύρα τοῦ τέμπλου ἡ ἄλλη. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στήν ὀρθή λάρνακα μέ τ' ἅγιο λείψανο, ἄλιωτο κι ἀκέραιο στοὺς αἰῶνες.

'Ο Χαράλαμπος ἀπ' τό πρῶτο στασίδι, μέ τό κεφάλι ἀκουμπισμένο στήν παλάμη, ἀντίκριζε μέ μισοκλεισμένα μάτια κατά πρόσωπο τόν "Αγιο, ἐκεῖ στή δεξιά πύλη καί, καθὼς τό φῶς τῆς καντήλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πῶς ἐκεῖνο τό μελαψό προσωπάκι μέσα ἀπὸ τό τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτός ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καί ψιθύριζε :

—Διῶξε τους, "Αγιε μου ! Διῶξε τους !

"Εξαφνα, μέσα στήν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. 'Αμέσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τίς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριά, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἐπιστῶν,

πού σέ μιά τελευταία ξαφνική έφοδο μέ τά κεφάλια σκυμμένα κάτω όρμούσαν, γιά νά τελειώσουν μιά ώρα αργύτερα.

Πάτησαν τόν πρώτο προμαχώνα. Τούς ζεμάτιζαν από πάνω μέ λάδι· τούς κεραύνωναν από τά τείχη. Αυτοί έμεναν θηρία, άτάραχοι. Πήδησαν στήν τάφρο· έβαλαν σκάλες· άνοιγαν τίς πόρτες. Μέσα στήν πόλη οί φωνές, τά κλάματα τών μικρών, παράπονα, παρακλήσεις. Τά ούρλιάσματα τών σκύλων· λαλήματα πετεινών· οί καμπάνες πού σήμαιναν άκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Όλα μαζί σάν μιά μυριόστομη κραυγή άνέβαιναν ψηλά στόν ούρανό, πού, τόσο πρίν όλοφέγγαρος καί κατακάθαρος, άρχιζε τώρα νά σκοτεινιάζει από βαριά σύννεφα πού μαζεύονταν καί κατέβαιναν τόσο χαμηλά, πού περνούσαν άπάνω στίς στέγες τών ψηλών σπιτιών.

Άστρατές καί άστροπελέκια έσκιζαν πού καί πού ένα βαθύ σκοτάδι μέσα στα στενά καντούνια, όπου παράδερνε πλήθος έτοιμο γιά σφαγή, παιδιά γιά άλλαξοπιστία.

Έκεϊ άκίνητοι από τό φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα όρθια έπάνω στα στασίδια οί δύο φύλακες, ό ένας λαϊκός ό άλλος κληρικός, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καί είπαν μέ τά μάτια:

—"Ωρα είναι !

Έτοίμασαν τό γερό σκοινί, σήκωσαν τήν πλάκα, κοίταξαν τό βαθύ άνοιγμα καί, πρίν άρχίσουν, έπесαν καί οί δυό μέ τό μέτωπο στίς πλάκες μπροστά στή λάρνακα, γιά νά τόν προσκυνήσουν γιά τελευταία φορά.

Πότε πότε σήκωναν τό κεφάλι, κάρφωναν τά μάτια στό τζάμι καί τά χείλια τους ψιθύριζαν σιγά σιγά· έπειτα έσκυφαν πάλι στό κρύο μάρμαρο. Οί βροντές έκαναν τό πλακόστρωτο νά τρέμει. Τό τέμπλο φωτιζόταν πού καί πού από τίς άστραπές· οί καντήλες μέ τίς χρυσές άλυσίδες τους χοροπηδοῦσαν σέ κάθε βροντή πού έπιγιγε καί φωνές καί άλαλαγμούς καί κανονίες.

Γεμάτοι από κατάνυξη, έτοιμοι γιά τήν τελευταία τους ώρα, έδιναν κι οί δυό τήν ψυχή τους όλη εκείνη τή στιγμή καί είχαν λησμονήσει τή δουλειά τους καί τόν άγιο σκοπό τους. Μόνο, σάν μέσα σέ όνειρο, σάν νά έρχονταν από άλλον κόσμο, άκουαν άόριστες, σύγχευμένες όμιλίες, φωνές σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικών καί παιδιών : «Σώστε μας, Άγιε μας! . . Διώξε τς άπιστους! . . Μανούλα! ».

Οἱ καντῆλες ἔπαιζαν· τό φῶς τρεμόσβηνε. Μιά ἀστραπή γέμισε μέ φῶς τυφλωτικό κι ἔλαμψαν ὅλα : εἰκόνες καί μανουάλια καί καντῆλες. Καί ἀστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καί μέ τόν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς μεγάλης πού κράτησε ὥρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστά ἀπ' τήν ὀρθή θήκη — θρόνο ἀτίμητο — ἄνοιξαν διάπλατα καί μία ἀνέκφραστη εὐωδία πλημμύρισε τό ναό.

Τά μάτια τοῦ διακίου καί τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ὥρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στά σκαλιά τοῦ τέμπλου.

Ἕνα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μέ τό κεφάλι γειρτό στά πλάγια, ἀκουμπώντας τό δεξί χέρι στήν πατερίτσα, ντυμένο στή χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μέ τίς χρυσές παντοῦφλες, κατέβαινε σιγά σιγά τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τήν ἐκκλησιά ἀπ' τήν μιάν ἄκρια ὡς τήν ἄλλη καί μέ βῆμα συρτό, ἥσυχο, σχεδόν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στά σκοτεινά βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τό τέμπλο σειόταν, οἱ καντῆλες ἔσβησαν καί σκοτάδι βαθύ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ὥρα ἔμειναν ἐκεῖ στίς πλάκες δέν τό κατάλαβαν ποτέ τους. Ὅταν συνῆλθαν καί κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἕνα θαμπό θαμπό φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλά καί στενά παράθυρα. Οἱ καντῆλες ἄρχισαν νά χλωμιάζουν στό φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὄρθια στή δεξιά πύλη. Τά τζάμια κλειστά. Κι ἀπό μέσα τό μελαψό προσωπάκι γερμένο κι ἀκουμπισμένο στό πλάι, ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἕνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στά ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἕνας στόν ἄλλο καί ρώτησε :

- Εἶδες, Χαράλαμπε ;
- Εἶδα, διάκο ! Τό 'δες κι ἐσύ ;
- Ναί. Μπᾶς κι ἦταν ὄνειρο ;
- Τότες πῶς τό 'δαμε κι οἱ δυό μαζί ;
- Δίκιο ἔχεις.

Δέν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. Ἀκουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τῶρα. Ἦταν φωνές χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. Ὅστερ' ἀπό λίγο χτυποῦσαν δυνατά τίς πόρτες τοῦ ναοῦ.

Ἀνοιξαν. Καί ὄρμησε μέσα πλήθος : γέροι καί νέοι στρατιῶτες καί πολῖτες καί χωρικοί· ὀρθόδοξοι καί λατίνοι. Ἀλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οί δυό πιστοί υπηρέτες τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στίς προσευχές, στά γονατίσματα καί στίς εὐχαριστίες, ἀπό στόμα σέ στόμα νά διαδίδεται, νά τρέχει, νά μεγαλώνει τό θαῦμα πού ἔκανε φτερά καί γύρισε ὅλη τήν πόλη σέ μιά στιγμή.

Τό πρωί — ἔλεγαν — ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στίς ἀστραπές καί τό χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νά μπαίνουν ἀπό τήν πύλη τή μεγάλη. Οἱ δικοί μας τ' ἄφησαν ὅλα, καί κανόνια καί προμαχώνες, καί σκόρπισαν στήν πόλη. Ἐξαφνα — ἔλεγαν — ἐκεῖ στόν ψηλότερο προμαχῶνα ἀντίκρισαν ἕναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μέ τό ἕνα χέρι τό σπαθί, καί μέ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο σταυρό πού ἔφτανε ὡς τά σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νά ὀρμήσει. Κι ἦτανε τόσο φοβερός κι ἀγριεμένος, πού οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τά ἔχασαν, γύρισαν πίσω. Ἐπειτα, σάν τρελοί ἄρχισαν νά φεύγουν, νά τρέχουν, νά χάνονται. Ὁ οὐρανός ἔριχνε ποτάμια ἀπό πάνω. Ὁ σταυρός ἔλαμπε κάθε φορά ἀπ' τά σύννεφα ὡς κάτω σάν κεραυνός. Τό σπαθί ἐβγαζε ἀστραπές . . . Τώρα μπῆκαν στά καράβια τους καί πᾶν στήν κατάρρα. Ἐλεγαν κι ἄλλα πολλά πού ὁ Χαράλαμπος δέν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καί εἶδε τό διάκο, τοῦ εἶπε :

— Τό εἶπα, διάκο. Τό εἶπα πῶς δέν τό δεχότουνα αὐτό! νά μπεῖ ἐκεῖ μέσα! Τόν εἶδες, μωρέ, τόν εἶδες ; Ἐ το ποῦ πῆγαινε ἐκεῖά τήν ὥρα !

Κι ἀφοῦ βοήθησε τό διάκο κι ἔριξαν τήν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία τρία τά σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλά στό καμπαναριό, ἄρπαξε μέ τό δεξιό χέρι τό γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καί μέ τ' ἀριστερό τά μικρά, κι ἄρχισε νά σημαίνει ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἕνα τρελό καί χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοί ἄρχισαν νά λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερός λαμπερός καί καθάριος ὥστερ' ἀπό τήν καταιγίδα, ἔλαμψε καί φώτισε καί χρύσιζε ὅλους τούς σταυρούς στίς κορυφές τῶν καμπαναριῶν.

Ἀπό τήν κορυφή τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιό ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντεψε μακριά κεῖ πέρα, στό Βίδο, πανιά ἀτέλειωτα σάν κοπάδι ἀπό γλάρους πού φευγαν ἄταχτα καί βιαστικά.

Ν. Πετιμεζᾶς Λαύρα

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες ! Καί τ' απόβραδο
προσμένουν τό Χριστό μας από πέρα,
ποιός ξέρει ; από μακριά. Κι 'Εκεῖνος ἔρχεται
μές στό θολό τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μέ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μέ τά θεϊκά χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καί τά ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσά χαλιά στά ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τά στρουθιά καί τά πετούμενα,
πού στίς φωλιές κοπαδιαστά γυρίζουν,
ἄμα Τόν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καί τόν καλωσορίζουν.

Ἄνάριο τό σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις πού Τόν σκεπάζει στήν καπνιά του,
καί τά γυμνά κλαριά σάν χέρια ὑψώνονται
καί δέονται στό ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά . . . Κι 'Εκεῖνος ἔρχεται
καί σκύβει στίς ψυχές πού Τόν προσμένουν
σιγά . . . πονετικά. Κι ἄργά τά σήμαντρα
πονετικά κι αὐτά σιγοσημαίνουν.

« Στίες »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Στόν πρόλογο τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφέας δικαιολογεῖ τὴ συνήθειά του νὰ δημοσιεύει κάθε χρόνο χριστουγεννιάτικα καὶ πασχάλινά διηγήματα καὶ καταλήγει μὲ τὴν παρακάτω παράγραφο, πού χαρακτηρίζει τὴ διηγηματογραφία του :

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὅσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικά ἔθνη. — Ἐὰν ἐπιλάβωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιὰ μου, κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ».

Ἡ Κύρις Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται στόν παπα - Διανέλο νὰ τὸν συνοδέψῃ ὡς ψάλτης στό παρεκκλήσι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη, ὅπου τὸν προσκάλεσαν οἱ βοσκοὶ γιὰ τὴ λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ παπὰς μὲ τίς δύο του κόρες καὶ μερικές ἄλλες γυναῖκες πηγαίνουν ἀπὸ τὸ πρῶτό τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ συγυρίζουν τὸ ἐγκαταλειμμένο παρεκκλήσι. Ὁ Κύρις Κωνσταντὸς θὰ ἔφτανε τὸ βράδυ.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμενοι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἄγγεῖα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ «νᾶμα» ἢ ὀδηγοῦσαι ὄνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπὰ ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἄλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πρᾶγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερά ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριζότριχοι, ἡλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακράς, ἴσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβήν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἐφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἀρνία σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των μὲ καθαροὺς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, μὲ πλάτεια ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἐκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγὴ νέφη, ἀντιλαμβάνων ὁ ἴδιος ὅσιν ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπεύρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὀφρὺς τοῦ βουνοῦ ἠτμίσθη καὶ συνεστάλη ὕγρα καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα - Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνῆσυχος ὁ ἱερεὺς καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτῇ. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση! «Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε!..»

Ἦλπιζεν ἐν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς θὰ ἦρχετο. Ἀργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἀλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπὶς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρῆλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινὸν βουνὸν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξεις τῶν ἄστρων ἡραιώθησαν ἐπ' ἄπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν ἀκόμη μία ὥρα. Ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' ἀγανακτῇ.

—Ὁ ἄσυνείδητος! ὁ μωρός. . . Ἡμαρτον, Κύριε! «Ἀνθρώπους καὶ κτῆνη. . .».

Ἦθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καὶ εὕρῃ ἓνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἀλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἔρρεγχαν* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἄνοιξις καὶ εὗρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμένοι καὶ αὐταί, ὑπνωττον ὀλιγώτερον ἀκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὁποῖα εἶχον φέρεי ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἦτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἀπ' ὅξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θειά τὸ Μαθηνώ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὅπου' ν' θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λέῃ κειδὰ ὅπως ὅπως. . .

—Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνώ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μας θὰ ἴμαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι, γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ. . . Ἡ ἁγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἤχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νὰ ἔξερα ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πὼς δὲν θὰ ἦτον ἁμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ὡστόσοσον ἐπλησίαζε μεσονύκτιον καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὥς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμεινον ἕως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλμένος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ ψάλτην, ἕως οὗτου πείσῃ

καὶ φέρη αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνη τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερόν τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθὺς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριὰ Μαθηνῶ καὶ ἡ θειὰ τὸ Σεिरαϊνῶ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φιλίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾷ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ Θεῖον Βρέφος τῆς. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου μὲ ἓνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψαυσιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὧσων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλεύρως ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἤξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἂν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρει εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὄχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὄχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, "Υψιστε Θεέ!, εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκῆται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθὸν καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ - Κωνσταντὸς καὶ ὦφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάσσουσι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤρρησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν καί, λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινή τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἁδάμ, ἁδάμ, ἁδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον) καὶ νὰ ἐξυπνῇ τὰς μεσονυκτίους ἡχοὺς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα καί, βαστάζων αὐτήν, ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοί ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρώσεως χρέη τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόπιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἄργά τὸ κατὰ Μᾶρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα, θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίῳ», ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρᾶ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρίς ὁ ἴδιος καὶ ἀνὰ ἅπας ἡ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεὰ Μαθηνῶ καὶ τὸ ἔψαλεν ἅπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θεὰ τὸ Σεραϊνῶ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ εἰρηνικά. Μεθ' ὅ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης φῶδης, ἀκολούθως εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερὸν καί, ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱερὰν στολὴν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπῇ ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θεὰ τὸ Μαθηνῶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῆ, «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἀλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειὰ τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ.».

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα της ἦτο: «Καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα. . .».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πίνουμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἄ! νάι, ἔκαμεν ἡ θειὰ Μαθηνῶ καὶ ἤρχισε: «Δεῦτε πόμα πίνουμεν κινόν. . .».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἑκάστων τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶταν πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα. . .».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθές συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι. . .».

Εἶτα, φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου».

Ἦν, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ. . .».

Καί, διακόπτων τοῦτο, ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πίνουμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου. . .».

Ἀφοῦ ὁμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆ εἰς τοὺς « αἴνους » καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν « ἀσπασμόν », ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει, διὰ νὰ ἰδῇ πῶς εἶχον αἱ αἶγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε· μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει ;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κάτ' χουγιάζει. . . «ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε;». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἄργησε πολὺ νὰ φτάσει, ἐπειδὴ τοῦ 'τυχαν ἀπρόοπτα ἐμπόδια καὶ γιατί στό τέλος πῆρε λάθος δρόμο πού τόν ἐβγάλε σέ μιὰ ρεματιά. Τότε ἀναγκάστηκε νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τόν βρῆκαν καὶ τόν ὁδήγησαν στήν ἐκκλησίαν, ὅπου ἔψαλε τή λειτουργίαν. Ὑστερα ὁ παπάς καὶ ὅλο τὸ ἐκκλησίασμα ἔστρωσαν ἔξω ἀπὸ τὸ ξωκκλήσι κοινὸ λαμπριάτικο τραπέζι.

« Ἀ π α ν τ α », τ. Β'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ήλιο έπρομηνοῦσε
τῆς αὐγῆς τό δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
σύγνεφο, καταχνιά, δέν ἀπερνοῦσε
τ' οὐρανοῦ σέ κανένα ἀπό τά μέρη·
καί ἀπό κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
τόσο γλυκό στό πρόσωπο τ' ἀέρι,
πού λές καί λέει μέσ στῆς καρδιᾶς τά φύλλα :
Γλυκιά ἡ ζωή καί ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστός ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καί κόρες,
ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστεῖτε·
μέσα στές ἐκκλησιές τές δαφνοφόρες
μέ τό φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτεῖτε·
ἀνοίξετε ἀγκαλιές εἰρηνοφόρες
ὀμπροστά στούς Ἀγίους καί φιληθεῖτε·
φιληθεῖτε γλυκά χεῖλη μέ χεῖλη,
πέστε «Χριστός ἀνέστη» ἔχθροί καί φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα οἱ τάφοι,
καί βρέφη ὠραῖα στήν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφι-
σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
λάμπει τό ἀσήμι, λάμπει τό χρυσάφι,
ἀπό τό φῶς πού χύνουνε οἱ λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι
ὁπού κρατοῦνε οἱ χριστιανοί στό χέρι.

Ἀπόσπασμα ἀπό τό « Λ α μ π ρ ο »

Διονύσιος Σολωμός

Β. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΕΜΒΑΘΡΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ὅμπρός ! Μέ ὀρθή, μεσούρανη
τῆς Λευτεριᾶς τῇ δάδα,
ἀνοίγεις δρόμο, Ἑλλάδα,
στόν Ἀνθρωπον . . . Ὅμπρός !

Ὅρμᾶνε πρῶτοι οἱ Ἕλληνες
κι ὅλοι οἱ λαοί σιμά Σου
—μεγάλο τ' ὄνομά Σου —
βροντοφωνᾶν : «Ὅμπρός,

»ὄμπρός, νά γίνουμε ὁ τρανός
10 στρατός πού θά νικήσει,
σ' Ἀνατολή καί Δύση,
τό μαῦρο φίδι· ὄμπρός,

»ὄμπρός, κι ἡ Ἑλλάδα σκώθηκε
καί διασκορπáει τὰ σκότη !
'Ανάστα, ἡ Ἀνθρωπότη,
κι ἀκλούθα την . . . Ὅμπρός !».

« Ἀ π α ν τ α » τ. Β'

Ἀγγελος Σικελιανός

2. [ΤΟ ΧΡΕΟΣ]

Τί εὐτυχία νάμποροῦσε ὁ Ἕλληνας νά σεριανίζει στήν Ἑλλάδα χωρίς ν' ἀκούει φωνές, θυμωμένες, αὐστηρές, ἀπό τὰ χῶματα ! Γιά ἕναν Ἕλληνα ὅμως τό ταξίδι στήν Ἑλλάδα κατατάζει γοητευτικό κι ἐξαντλητικό μαρτύριο· στέκεσαι σέ μιάν πατημασιά ἐλληνικῆς γῆς καί σέ κυριεύει ἀγωνία : μνημα βαθύ, πατωσιές πατωσιές οἱ νεκροί, κι ἀνεβαίνουν παράταιρες φωνές καί σέ κράζουν· γιατί ὅ,τι μένει ἀπό τό νεκρό, ἀθάνατο, εἶναι ἡ φωνή του. Ποιά ἀπ' ὅλες τίς φωνές νά διαλέξεις; Κάθε φωνή καί ψυχή, κάθε ψυχὴ λαχταρίζει ἕνα σῶμα δικό της κι ἡ καρδιά σου ἀκούει, ταράζεται καί διστάζει νά πάρει ἀπόφαση, γιατί συχνά οἱ πιο ἀγαπημένες ψυχές δέν εἶναι πάντα κι οἱ πιο ἄξιες.

Θυμούμαι τό μεσημέρι πού στάθηκα κάτω από μιάν άνθισμένη ροδοδάφνη του Εύρώτα, ανάμεσα Σπάρτη καί Μιστρά, ένωσα τή φοβερή προαιώνια πάλη καρδιάς καί νοῦ. Ἀκράτητη ἡ καρδιά χίμηξε ν' ἀναστήσει τό χλωμό θανατογραμμένο κορμί του βυζαντινοῦ μας αὐτοκράτορα, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· νά ξαναγυρίσει πίσω τόν τροχό τοῦ καιροῦ, στίς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1449, πού ἐδῶ ἀπάνω στό Μιστρά ὁ Κωνσταντίνος δέχτηκε τήν αἰματοβαμμένη λιγόζωη κορόνα τῆς Πόλης. Ἀρίφνητοι* προγονικοί στεναγμοί, ἀρίφνητες λαχτάρες τοῦ Γένους σέ σπρώχνουν νά κάμεις χατίρι, μά ὁ νοῦς ἀνήλεος ἀντιστέκεται, γυρίζει τό πρόσωπό του κατά τή Σπάρτη, ἀγριεύει, θέλει νά ρίξει στόν Καιάδα τοῦ καιροῦ τό χλωμό αὐτοκράτορα καί νά σμίξει μέ τούς ἀνήλεους Σπαρτιάτες ἔφηβους. Γιατί αὐτό πού θέλει ὁ νοῦς εἶναι τό αἶτημα τῆς¹ φοβερῆς στιγμῆς ὅπου ἔλαχε νά γεννηθοῦμε, καί πρέπει, ἂν θές ἡ ζωή σου νά 'ναι γόνιμη, νά πάρεις μιάν ἀπόφαση πού ν' ἀρμονίζεται μέ τό φοβερό ρυθμό τοῦ καιροῦ σου.

Ὅταν ἔνας Ἕλληνας ταξιδεύει στήν Ἑλλάδα, τό ταξίδι του ἔτσι μοιραῖα μετατρέπεται σ' ἐπίπονη ἀναζήτηση τοῦ χρέους. Πῶς νά γίνουμε κι ἐμεῖς ἄξιοι τῶν προγόνων, πῶς νά τή συνεχίσουμε, χωρίς νά τήν ντροπιάσουμε, τήν παράδοση τῆς ράτσας μας ; Μιά αὐστηρή ἀσίγαστη εὐθύνη βαραίνει τούς ὤμους σου, βαραίνει τούς ὤμους ὅλων τῶν ζωντανῶν Ἑλλήνων. Ἀκαταμάχητη μαγική δύναμη ἔχει τό ὄνομα· ὅποιος γεννήθηκε στήν Ἑλλάδα ἔχει τό χρέος νά συνεχίσει τόν αἰώνιο ἑλληνικό θρύλο.

Ἐνα ἑλληνικό τοπίο δέ δίνει σ' ἐμᾶς τούς Ἕλληνες μιάν ἀφιλόκερδη ἀνατριχίλα ὠραιότητας· ἔχει ἕνα ὄνομα τό τοπίο — τό λένε Μαραθώνα, Σαλαμίνα, Ὀλυμπία, Θερμοπύλες, Μιστρά — συνδέεται μέ μιάν ἀνάμνηση, ἐδῶ ντροπιαστήκαμε, ἐκεῖ δοξαστήκαμε, καί μονομιᾶς τό τοπίο μετουσιώνεται σέ πολυδάκρυτη, πολυπλόκητη ἱστορία. Κι ὅλη ἡ ψυχή τοῦ Ἑλλήνα προσκυνητῆ ἀναστατώνεται. Τό κάθε ἑλληνικό τοπίο εἶναι τόσο ποτισμένο ἀπό εὐτυχίες καί δυστυχίες μέ παγκόσμιο ἀντίκτυπο, τόσο γεμάτο ἀνθρώπινο ἀγῶνα, πού ὑψώνεται σέ μάθημα αὐστηρό καί δέν μπορεῖς νά τοῦ ξεφύγεις· γίνεται κραυγή καί χρέος ἔχεις νά τήν ἀκούσεις.

3. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στὶς Θερμοπύλες ὁ Λεωνίδας.
Θεοὶ κυβερνήτες μέσ' στήν καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τῆς πατρίδας
καὶ καταφρόνηση τοῦ θανάτου.

Ἡρώας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιὰ κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
τ' ὄνομα ὀλόχρυσο καὶ τῆς Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τὴν πολιτεία.

Μ' αὐτὸν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
στά μαρμαρένια τό Χάρο ἀλώνια.

Χορός ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νά λάμψει κάνουν ἢ Ἀχερουσία,*
γιὰ νά ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τὴν πύρη,
βρίσκουν, καὶ ἱσκιώνει τους, τὴ θυσία.

Ἀκόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα
βοῦισμα, χρυσάετοι σὰ νά κλαγγάζουν,
κι οἱ κορφές γύρω καὶ πέρα ὥς πέρα
τό ἀντιλαλοῦνε καὶ τό χιλιάζουν :

«Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἂν πατήσεις τὰ χώματά της,
πὲς της πὼς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καὶ πάντα στό πρόσταγμά της».

« Περ ἄσματα καὶ χαίρετισμοί »

Κωστής Παλαμάς

4. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑΥΛΟΥ

Οι Ἀθηναῖοι, περιμένοντας τὴν περσικὴ ἐπίθεση, ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς «Μεγάλης Ἑλλάδος» (κατὰ Ἱταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ φοβόνταν καὶ οἱ ἴδιοι ἐπίθεση ἀπὸ τοὺς Καρχηδόνιους καὶ βρισκόνταν σὲ ἀνταγωνισμό μετὰ τὸν τοὺς, δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴν παράκληση τῶν ὁμοεθνῶν τους. Μόνο ἓνας νέος εὐπατρίδης ἀπὸ τὸν Κρότωνα, ὁ Φάυλλος, πῆρε μέρος στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνος μὲ μιὰ τρίτηρ του, ποὺ τὴν ἐξόπλισε μὲ πολλές δυσκολίες, χάρις στὴ βοήθεια τοῦ πατέρα του καὶ τῆς ἀρραβωνιαστικίᾶς του, ποὺ ἀφροσιώθηκαν μὲ τὴν καρδιά τους στὸν εὐγενεῖς του σκοπὸ. Ὁ πατέρας του ὁ Εὐβουλος προσφέρει ὅλη τὴν περιουσία του καὶ ἡ ἀρραβωνιαστικιά του ἡ Ἀριστονίκη πηγαίνει ζυγολήτῃ σὸ νὰ τῆς Ἦρας, πάνω σὸ ἀπότομο βουνὸ Λακίνιο, γιὰ νὰ παρακαλέσει τὴ θεὰ νὰ βοηθήσει τὸ Φάυλλο.

Ὁ γέρων Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων ;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνῃ ὅτι ἡ κόπωση αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἡθικὴ τις ὁδύνη κατατρώγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἦλπιζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἄφλαστον*, τὰ ἀσκώματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἔφεδρος ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἱστία μάχης καὶ τὰ ἱστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χεῖριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγῳ τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπεζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελὼς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιώται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἐχουν καταληφθῇ ὑπὸ ἐνὸς εἵδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἴπῃ καλύτερα. Ἰδοῦ! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς

θησαυρούς των. Οί ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμόν. Καὶ εἰς μάτην ἐξηπλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάυλλον. Ἀ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλήσωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

Ὁ Φάυλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσον ἀποτεθαρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν καὶ ὑπὸ τοιούτους ὅρους οἱ ὀπλίται, Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς, δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἠξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὁλκάδων, οἱ ὅποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὁ δ' ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἐκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὥραϊον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλίται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ὁ γέρον Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολούς, οὔτε ἄλφιτα*. Ὁ δυστυχὴς Φάυλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελαθῇ. . .

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγήν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλεις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίζασα ἐλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα ὀπτασίαν, νὰ διολισθη εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσῃ, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοήν της διήλθεν ὡς σκιά διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ

Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ὥχρον φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὅποιον, πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της, ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἓν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὥραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἡ ὁποία, λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὤμους, σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ρόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὀπλίση. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τῶρα ἐλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωινὸς αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μεδίᾳ διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἔκπληξιν, τὴν ὁποίαν θὰ προσεμήσῃ εἰς τὸν Φάυλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἥρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖον του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασὶς τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἀλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὥραία ὁδοιπόρος μασ βαδίζει βραδυτέρον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἓν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωινὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη ἀναπνέει τοῦλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὠμοπλάται της εἶναι κἄθιδροι. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορικὴ, ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἄκωκαί* των κατασχίζουν τὰ ἄβρὰ πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἄραγε ποτέ; Ἀλλ' ὁ Φάυλλος

τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνου! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθουμένη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνῆρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! ὦ! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθετοι ἢ μάλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῇ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἔμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἵτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἀλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἄρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἡμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχιδῶν πλευρῶν της. Ἀλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπως δὴποτε ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τοῦλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει· τὸ στήθος της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ πέσῃ λιποθύμος. . . Ἀλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστρέπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδουῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεῖα χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν της ἡ προνοητικὴ χεὶρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξῃ εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἀλλως ἢ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω της τὴν προστάτιδα

χειρά τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον του, ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστήν του. Ἀλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! ὦ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτήν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὐτὴ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνθέξῃ μία τόσον ἄβρὰ κορασὶς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἴδησιν. ὦ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὥραϊαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἀχ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὔρῃ ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὔρῃ νεκράν εἰς τὸν βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφεων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα, τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωναν· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμήν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἅπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρὸς. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνηνητήθῃ ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὁρᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποίαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναβῇ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κἂν νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἶγαγρος, φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος

εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινὰ χαράδραν ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκίῳφωσ τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιάν ὥσει εὐλογοῦσα, ὥσει προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἔλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἡ ἐπὶ τῆς περικαλλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῇ ἐσθῆς τυλίσσει τὴν ὀσφύν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταιὰν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὡχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μετὰ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μετὰ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μετὰ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατὰστικτα ἀπὸ αἵμα. Ἀναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδρομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὅποιον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος, μετὰ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ. . . Αἱ ἱέρειαι, διακόψασαι αἴφνης τὸ ᾄσμα, κυκλοῦσιν αὐτοὺς, ἐπιδαφιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἥτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει

τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχαὶ παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. "Ολοὶ οἱ οἰκεῖοί της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὅλαι αἱ φίλαι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

"Ολη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτήν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. "Οσοὶ δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν «Ἀριστονίκην» τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. "Ω! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαύλλου καὶ ἐν μόνον εὔχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ «Ἀριστονίκη». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἡδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρον Εὐβουλος. Ἡ τριήρης «Ἀριστονίκη» ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. "Ολοὶ τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαύλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναὺς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. "Οταν δὲν ὑπολείπεται ἤ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίῳ μέχρι τῆς ἱερᾶς προκυμίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατήλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ με τοὺς ἰδικοὺς της, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἔδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μετὰ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρῶθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα μόλις τὸ κύμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακροεῖ πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἄγκυρῶν της καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσιά* της ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμίας. Ἀλλ' ὁ

χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπῇ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἡρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζόμενας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθὲς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τρίῃρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῶ ἡ ναῦς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὅλον ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὕδατων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὅλον ἐν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιαί. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιὰν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὅποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὁδηγῇ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν, ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὁδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλὰκις ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Ράδος

5. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ώραϊες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, πού σᾶς τό 'γραφεν ἡ Μοῖρα
 νά σᾶς δοξάσει ἐνός Ὀμήρου ἡ λύρα,
 ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε !

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιὰτ' εἶν' αὐτή ἡ ἀληθινή καί ἡ μόνη
 γυναῖκα πού τό φθόνο ἀποστομώνει,
 κι ἐπαίνους δέν ψηφᾷ μήτε γυρεύει.

Μόνο τό λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νά τόν κρατεῖ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
 ὑπομονετική καί χρυσοχέρα
 μέ προκοπῆς ἰδρώτα τόν ποτίζει.

Τό σπίτι ἀπό τά θέμελα ὥς τή στέγη
 τήν καθρεφτίζει, κι ὅταν λείπει ἀκόμη.
 Δέν ἔχει γνώμη, μά ἡ δική της γνώμη
 τό διαφεντεύει. Ὅπου τό χέρι δρέγει,

μοσχοβολάει ἀπ' τό γλυκό ἄρωμά της·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἂν σωπαίνει
 ἔξω ἀπ' τό σπίτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, πού λησμονεῖ καί τ' ὄνομά της.

Κόρη γλυκιά τῆς μάνας της ἐλπίδα
 Καί τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι·
 γυναῖκα — εὐτυχισμένος πού τήν πάρει
 μητέρα — τήν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

« Ἐσπερινός »

Ἰωάννης Πολέμης

6. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρι-

νον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέρον-
τος τὸν νεογέννητον Διόνυσον
εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι
ἐμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν.
Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε,
διὰ ν' ἀναπαυθῇ καὶ ἀκούμβη-
σεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων
δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθα-
νώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τεί-
νει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ
αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν
εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέ-
κνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγ-
γραφεῖς μόνον ὁ Πausanias ἀ-
ναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο,
καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέ-
ξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο
ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουρ-
γήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡ-
μεῖς ὁμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν
ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀνα-
παριστάνῃ τόσον ἐναργῶς τὴν
μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν ὀλυμ-
πίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν. ἐβλε-
πον εἰς τὰ ὁράματά των οἱ με-
γάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι.
τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρὸν, καὶ
λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην.
Εἶναι ἄβρὸν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὅχι εἰς ἐπι-
πόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλές δὲ

πρόσωπον με τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῇ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον — ὅπως ἡ Εἰρήνη μετὰ τὴν μητρικὴν τῆς στοργῆς φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹ — καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητά τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μετὰ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μετὰ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

« Ἰστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης » Χρῆστος Τσούτσας

7. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Οἱ στήλες τοῦ Δεξίλεω καὶ τῆς Ἡγησῶς)

Α.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξίλεω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἱππέα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μετὰ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ φανερώνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποίαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἣτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποίαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιὰν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξίλεω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μετὰ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῇ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἢ ὀλίγον ὕστερότερον, τὸ λέ-

1. Ἔργο τοῦ γλύπτη Κηρισδότου, ποὺ παριστάνει τὴ θεὰ Εἰρήνη νὰ κρατᾷ τὸ παιδί τῆς Πλοῦτος.

γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἐμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξιλεων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ὠραίου ἐφήβου, ὃχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ' ἰσχυροῦ καὶ ἄκμαίου ὡς ἡμιθέου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβερᾶς ἐκφράσεως, τὴν ὁποίαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἐνδοξον τέλος του.

B.

Ἡ Ἑγησώ εἰκονίζεται καθημένη ἐντὸς τοῦ οἴκου τῆς ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρὰ γυνὴ ἓν περιδέριον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα τῆς ὁμῶς δὲν

1. Τὸ κολιέ τῆς Ἑγησῶς δὲ φαίνεται σήμερον πάνω στό μάγκρο, γιατί ὅπως τὰ χαλινάρια ἀλόγου καὶ τὸ ἀκόντιο τοῦ Δεξιλέω, ἦταν μόνο ζωγραφισμένα.

είναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὥραϊον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὅλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὅλων τῶν ἀθῶων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ Ἥγησώ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξίλεω εὖρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἥρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν συγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἥγησώ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλῶνει τὸ συναίσθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμούς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκαρτέρησις δ' αὐτῇ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικά τινα ᾄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἓν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἄνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἡναγκασμένος νὰ καταλίπῃ. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμῃ ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἀντί ὅμως νά παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατὴς, βλέπων τὸν Δεξιλέων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἥγησὼ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαράς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προώρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρεε μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλείοτερον, ἴσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφὴν.

« Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης » *Χρίστος Τσουντας*

8. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμέ Δεξιλέω μέ λέν, παιδί εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σέ λίγο ὁ θάνατος ὁρμάει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
μέ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτὴ, μέ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
Δέ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δέ μ' ἄφησε στόν Ἀδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στά μαρμαρένια Ἡλύσια, στά Ἡλύσια τῆς Τέχνης.
Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σάν φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρό στα πόδια μου τὸν ἔχω.
Ὡ χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
στά μαρμαρένια Ἡλύσια, στά Ἡλύσια τῆς Τέχνης !

« Τὰ μέγιστα τῆς ψυχῆς μου »

Κωστής Παλαμάς

9. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Ὅχι, ὅπως λέν, ὅτι δέ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμικοῦ· νιοί, γέροι, νιές παρθένες,
ὅλοι τους ζοῦν καί χαίρονται τό φῶς καί τόν ἀγέρα.

Τό ξέρω· ἡ γῆ τούς ἔλιωσε, πᾶνε καιροί καί χρόνια,
ἀλλά οἱ λευκὲς τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ' τόν Ἄδη ἀγάλι
ξεφύγαν, καί στά πέτρινα κορμιά τους καί τὰ αἰώνια,
ἐδῶ πρὺ ζοῦσαν, φώλιασαν καί ζοῦν μαζί μας πάλι.

ὦ ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μέ σκυφτά τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, πού κάτου σέ μιά κόγχη,
στή γούβα τοῦ μαρμάρου της, πῆγε νά πιεῖ μιά στάλα
ἀπ' τό νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τό πρωτοβρόχι.

Πιό πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στό χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἀθῶο τό χέρι·
εἶν' ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντά τῇ λεύκα, πού ἔχει ἀρχίσει
νά τραγουδάει στ' ὁλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιός στό κυπαρίσσι πλάι,
αὐτός μέσα στ' ἀτέλειωτο τό γαλανό τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοίτα ! ἀνέβη στ' ἄτι του καί πάει κι ὅλο πάει
στό δρόμο τόν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καί τοῦ ὀνείρου.

« Σ κ ι έ ς »

Λάμπρος Πορφύρας

10. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἠλλασσεν αὐξανόμενα κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαίτερος ἑορτασμός ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κείμενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαίτεραν σημασίαν.

Ἡ ἐλληνικὴ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἐορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινε εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθεται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἥτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιωμαχίαν ἐορτήν. Τὸ μόνον ἰδιαίτερον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπίας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὁποῖον παρετίθετο καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανίων.

Τοιοιούτως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἐορτὴ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὁποῖον νὰ δεικνύῃ ἐορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἐορταὶ — ἐπίσημος μετάβασις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι* καθ' ἐκάστην καὶ συνεστίας τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβώδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἐορταὶ ἦσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἐορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺ περιέργον ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὕτῃ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθείαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνήθειαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ἰδέαν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς ὀρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινεν εἰς τὸ 'Ιερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο γοτθικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετημφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου, ὅτε πλεῖστοι Γότθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν βασιλείου τάξεως» ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «γοτθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπία τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννητῶν. Εἰς ὠρισμένην στιγμήν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παίξαι τὸ γοτθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μὲ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετημφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὅταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἑξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ « γοθτικά » καὶ οἱ κράττει καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέρος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες « τούλ, τούλ ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος « τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ύ λ, τ ο ύ λ, τρέχοντες ἐξέρχονται ».

Τὰ « γοθτικά », τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους, εἶναι ἀκατάληπτα: « γαύζας, βόνας, βακιδίας ». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ γοθτικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ῥιθόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: « Ἀηττήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφητε, δεσπότηι, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὦφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὦφθητε τοῖς ἐναντίοις, δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας ».

Τοῦτο τὸ « γοθικόν » ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμᾶται ζωὴν καὶ χαράν. Ὁ « περιούσιος λαὸς » διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχερὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνων, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἀλλ' ἦσαν ἐπιβιώσεις παλαιῶν, πατροπαραδότων, « ἐκ μακρᾶς συνηθείας » εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος βυζαντινὴ Πολιτεία.

11. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ὅπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πῖσθην εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαῖωνα, τοῦ ἀληθοῦς ἰδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρνούμεθα* ἰδίως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διάφορους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνὴς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης με πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπῆγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ἤϋξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἀλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μετὰ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἀπειροὶ σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἡδύνασο νὰ εὕρης ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσης : πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίικιλα τέχνης. Πλήθος ἀπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρῆχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργαστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἄλλοι τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθροίζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν, διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκον ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν : εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμαρείαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἀγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμοὺς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζης ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, «ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεία μετὰ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυνώνων ψαλτῶν, μετὰ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μετὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρου ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ὑπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοὶ καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαραὶ συζητήσεις, ἔρρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μεταξὺ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθῆναι τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μόρφωσιν ὑπερτέραν, ἐξηγυγισμένα τὰ ἦθη καὶ λεπτὸν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστολίσαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν των μετὰ ταυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὁποῖα εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μεμοναστήρια πολυάριθμα, μετὰ ἄλλα καλλιπρεπεῖ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσον ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν μόρφωσιν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνόησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου· ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρή-

σκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαίτερος δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανυκτικὸν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερμέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπους ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ «τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων», ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατανυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουσιν οἱ παλαιοί, καὶ παρεῖχεν «ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαράν». Ἡ πόλις εἴλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, «ἐκοίμιζε τὰς λύπας», ἦτο «κοινὴ παρηγορία», ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς «παράδεισος εὐδαιμονίας».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρεῖ καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμπιν τοῦ δύνοντος μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδευχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἀειθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰωνίως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

« Ἡ βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη »

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

12. Η ΚΥΡΑ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

Κυρά τῆς Ὑδρας εἶπανε, ἓνα φεγγάρι, τὴν «κυρούλα» μας, τὴ γιαγιά τῆς γιαγιάς μου. Ὑδραῖσα γέννημα καὶ θρέμμα, κόρη τοῦ Λάζαρου τοῦ Κοκκίνη, ποὺ ἀρμάτωσε τὸ πρῶτο μεγάλο ὑδραϊκό καράβι, ἑκατὸν δεκάξι τόνους, εἶχε στεφανωθεῖ τὸ γιό ἑνὸς ἀπὸ τοὺς πρῶτους καπεταναίους τοῦ νησιοῦ, ποὺ πρόκοψε κι αὐτὸς καὶ γίνηκε νοικοκύρης. Ἔτσι τοὺς λέγανε στὴν Ὑδρα σ' ἐκεῖνα τὰ παλιά τὰ χρόνια. Νοικοκυραῖοι, δηλαδή τ' ἀρχοντολόι, ἦταν ὅσοι δὲν εἶχαν πιά τὴν ἀνάγκη νὰ ταξιδεύουνε, μόνο στέλνανε τὰ καράβια τους μ' ἄλλους καπεταναίους νὰ θαλασσοδαρθοῦν ἀπ' τὰ λιμάνια τῆς Μαυροθάλασσας ὡς τὰ πόρτα τῆς Μαρσίλιας καὶ τῆς Μπαρτσελόνας. Τὸ κάθε καράβι εἶχε στ' ἀμπάρι του κι ἓνα σιδερένιο σεντούκι, ποὺ στοῦ κάθε ταξίδι ἐρχόταν πίσω γιομάτο κολονάτα ἢ τάλιρα. Τ' ἀδειάζανε στοῦ γυρισμοῦ τὰ σεντούκια μέσα στὶς κρυφές τίς στέρνες τῶν ὑδραϊκῶν σπιτιῶν. Καὶ μ' αὐτὰ τὰ χρήματα πρωτοκινήθηκε ἀργότερα ὁ Ἀγώνας.

Τὴν κυρούλα μας τὴ λέγανε Χρυσούλα. Ἀντρας τῆς ἦτανε ὁ καπτan-Γκίκας, Γκίκας Ἀναγνώστου. Μάλιστα σέ κάποιο ταξίδι του στὴν Παλαιστίνη πῆγε καὶ βαφτίστηκε στὸν Ἰορδάνη καὶ γύρισε χατζής. Χατζη - Γκίκας Ἀναγνώστου τὸ λοιπόν.

Μερικὰ χρόνια, ἀφοῦ παντρευτήκανε, ὁ καπτan - Γκίκας κι ἡ Χρυσούλα χτίσανε καὶ τὸ δικό τους τὸ σπίτι. Ὡς τὰ τότε ἡ νύφη ἔμενε στοῦ ἀρχοντικό τοῦ πεθεροῦ τῆς τοῦ Ἀναγνώστη Ἀναγνώστου. Τώρα, μέ τὰ καινούρια τὰ λεφτά ποὺ μαζεύονταν φοῦχτες κάτω στοῦ Μισίρι — ἀφορμὴ ὁ πόλεμος τοῦ Ναπολέοντα μέ τοὺς Ἑγγλέζους — εἶπανε: «καιρὸς νὰ χτίσουμε καταδικὸ μας στέκι». Καὶ καθὼς τὸ συνηθίζανε οἱ ἀρχόντοι τῶν νησιῶν, μελετήσανε πέντ' ἕξι μῆνες τὰ σχέδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴ θέση, ὅπου θὰ τὸ χτίζαν.

Πρέπει νὰ πῶ, πὼς ἐκεῖνο τὸν καιρὸ οἱ νησιῶτες κι οἱ παραθαλασσῖτες δὲν ἀποτολμούσανε ἀκόμα νὰ χτίζουνε χαμηλά κάτω στὶς ἀκρογιαλιές. Ἡ χώρα ἦτανε πάντοτε ψηλά κρεμασμένη στὴν πλαγιά, πάνω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Ἔτσι καὶ στὴν Ὑδρα. Σκαρφαλωμένα, γαντζωμένα στὴν ξερὴ τὴ ράχη τὰ λευκά σπιτάκια καὶ τ' ἀρχοντικά. Οἱ Γκικαῖοι διαλέξανε, ὕστερα ἀπὸ συζήτηση πολλή, ἓνα ψήλωμα ποὺ ἔφτανε σέ μιά δευτέρη μικρότερη κορφή, στ' ἀριστερά τῆς χώρας.

Δέν είχανε ξεχυθεί ακόμα ἴσαμε κεί τά πολλά τά σπίτια, κι ἦτανε, πές, ὡσάν μιά βίγλα πάνω ἀπό τό πόρτο.

Ἦτανε καλά χρόνια ἐκεῖνα. Πλούταινε ὁ τόπος. Μέ τό τσουβάλι τά λεφτά. Δουλεύανε τά καράβια σ' οὔλες τίς θάλασσεσ, ἀπ' τήν Ὀντέσσα στού Τούνεζι κι ἀπ' τό Λιβόρνο στή Σκεντερία. Εἶχε προνόμιο, βλέπεις, τό νησί, νά ξαρτιέται κατευθείαν ἀπό τόν Καπουδάν πασά. Δίχως ἄλλη ὑποχρέωση, παρὰ νά στέλνει κάθε χρόνο πενήντα παλικάρια γεμιτζήδεσ στήν τούρκικη ἀρμάδα. Κι ἕνα ἄλλο ακόμα. Ἀπό τήν ἐποχή πού οἱ Ὑδραῖοι δέ θελήσανε νά συντρέξουνε τόν Κατσώνη στόν πόλεμό του μέ τόν Τοῦρκο, ὁ σουλτάνος τούς ἔδωσε κι ἄλλο προνόμιο, νά ταξιδεύουνε τά καράβια τους λεύτερα στίς θάλασσεσ τοῦ Λεβάντα. Στάρια ἀπό τή Ρουσία, λάδια ἀπό τήν Κρήτη, μπαμπάκια ἀπ' τό Μισίρι, κρασιά ἀπό τήν Κύπρο, σιδερικά ἀπό τό Τριέστι, μαστίχη ἀπό τή Χιό, καπνός ἀπό τή Σμύρνη, ὅ,τι ἄλλο θέσ νά φανταστεῖς ἀπό τήν πέτρα ὡς τό μετᾶσι. Μάλιστα, γιά νά ἔχουνε ἀσφάλεια ἀπ' τούς κουρσάρους, τούς ἄφησε ὁ σουλτάνος νά τ' ἀρματώσουνε τά καράβια τους μέ κανόνια τῶν εἰκοσιπέντε καί τῶν πενήντα λιβρῶν.

Ἦταν εὐτυχισμένοι κι ἡσυχος ὁ τόπος. Κι ἄξαφνα — τί τόν ἔπιασε τόν καπταν - Γκίκι — ἄξαφνα ἀποφασίζει ὁ βλογημένος νά μπαρκάρει, αὐτός πού ἔχει δεκαπέντε χρόνους νά καπτανέψει, ἀποφασίζει νά μπαρκάρει στόν «Ἀδάμαστο», σ' ἕνα ἀπό τά σαχτούρια* του, γιά νά πάει νά σμίξει, λέει, μέ τόν Κατσώνη.

—Μωρέ, μύγα σέ τσίμπησε ; τοῦ λένε οἱ ἄλλοι οἱ νοικοκυραῖοι.

—Ντίπ λωλός εἶσαι ; τοῦ κάνουνε. Μπρέ, κάτσε στ' αὐγά σου ! (...).

Μόνο ἡ γυναῖκα του δέν τοῦ ἔπε τίποτα, οὔτε ὄχι, οὔτε ναί. Ἦθελε νά ὑποτάζεται στόν ἄντρα της, γιατί ἔτσι εἶναι τό σωστό. Τό δέχτηκε καί τόν ἐτοίμασε νά φύγει. Τή θαλασσιά τή βράκα του, τό πλατύ κόκκινο ζουνάρι, τό ἄσπρο μεταξωτό πουκάμισο, τά μαῦρα γεμενιά (γόβες).

—Σάν παλικάρι νιός μου ἴσαι, καπταν - Γκίκι, τοῦ εἶπε.

Στεκόταν καί τόν θεωροῦσε καί τόν καμάρωνε. Ἐκεῖνος, στ' ἄλθθεια, λησμονοῦσε πῶς τά ἔχει πατημένα τά πενήντα καί βιαζότανε νά φύγει.

—Μοῦ μυρίζει θάλασσα, γυναῖκα !

—Στό καλό, καλέ μου. ἔχε γειά !

Μήτε πού τότε ρώτησε πιότερο για τήν απόφασή του.

—Γιά νά πααίνει ο καπταν - Γκίκας, θά 'χει τό λόγο του, άπαντοῦσε σ' ὅσους ἦρθαν νά τή δοῦνε. Ξέρει αὐτός τί κάνει, καλύτερα άπ' ὅλους μας ἐδῶ μέσα.

Τέτοιο σεβασμό τοῦ εἶχε. (. . .).

Ήτανε σαρανταδυό χρονῶ σάν ἔφυγε ὁ άντρας της, νά πάει νά βρεῖ τόν Κατσώνη. Τί τόν ἔπιασε μονομιᾶς τόν καπταν - Γκίκα ν' άφήσει τ' άγαθά του, τήν ἡσυχία του, νά πάει νά θαλασσοδαρθεῖ μέ τούς θαλασσομάχους τούς τουρκομάχους, νά βάλει κάτω τό κεφάλι του, σηκώνοντας μπαῖράκι στό σουλτάνο ;

Ήφου ἔφυγε, κάμποσον καιρό ὕστερα, ἡ κυρα - Χρυσούλα, σκαλίζοντας τά χαρτιά του, βρῆκε ἓνα γράμμα πού τῆς ἔδωσε τήν ἐξηγήση στόν ξαφνικό τό μισεμό τοῦ άντρός της. Ήλεγε τό λοιπόν ἡ γραφή :

«Νά περάσεις πέρα στή Ρούμελη. Κι άπό κεῖ τραβᾶς για τό Θιάκι, » καί νά μοῦ γράφεις πάντα, καί νά βαστᾶς τά δικά μου σχέδια.
» Ν' άκουσεῖς (νά συνεννοηθεῖς) μέ τό Λάμπρο (τόν Κατσώνη) καί
» νά τοῦ δώσεις λεφτά, νά τά μοιράσει χάρτζια (μισθοῦς). Νά εἶστε
» άγαπημένοι. Νά μήν κυνηγᾷ ὁ ἓνας τόν ἄλλο. Καί πάντα νά 'χετε
» τό νοῦ σας. Βλέπεις ; Μέ πλερώνουν νά βαρέσω τούς ἄλλους καπε-
» τανίους. Ήγώ τούς ἔχω συντρόφους. Θέλω συντρόφους για τήν
» Πατρίδα».

Ήπό κάτω ἡ ὑπογραφή : « Ζαχαριᾶς ».

Ήνοῖζανε τά μάτια τῆς κυρα - Χρυσούλας. Μά κοπήκανε τά ποδάρια της. Κάθισε καί κοίταζε τή θάλασσα καί μαγνητιζότανε άπό τό άκούραστο σάλεμά της, τόσο πού κάτι τήν τράβηξε άβάσταγα μιά μέρα κι αναγκάστηκε νά κατεβεῖ στήν άκροθαλασσιά. Πῆγε καί προχώρησε άπάνω στά βράχια, στά βράχια πού χώνονταν βαθιά μέσα στό πέλαγο, κι ἐκεῖ στάθηκε πολλή ὥρα, άνεμοδαρμένη κι ἐκείνη καί θαλασσοδαρμένη. (. . .).

Ήπό κείνη τή μέρα συνοκατεβαίνει ἡ κυρα - Ήναγνώσταινα ἡ Χρυσούλα στό περιγιάλι καί κάθεται στά βράχια. Ήχι, δέν κάθεται, στέκει. Πῶς νά καθίσεις μέσα στά νερά ; Γυρίζει μουσκεμένη σπίτι, κι ἡ άδερφή της βάζει τίς φωνές :

—Θά πουντιᾶσεις, καλέ σύ ! Τό νοῦ σου ἔχασες ; Κάνε ὑπομονή καί σέ λίγο θά νά 'ρθει πίσω ὁ καπτανίος.

Μά τή Χρυσούλα τήν τρώει ὁ σάρακας καί βλέπει στὸν ὕπνο της ὄνειρα κακά, τάχα πῶς ἓνα κοράκι κάθισε στὸν παπαφίγκο τοῦ καρ-
βιοῦ, τάχα πῶς ἡ γοργόνα ξεκόλλησε ἀπ' τήν πλώρη, τάχα πῶς ὁ
καπταν - Γκίκας κάθεται μέ τόν Καπουδάν - πασά συντροφιά στήν
κουβέρτα τοῦ σαχτουριοῦ, κι' ἐκεῖ πού πάει νά πάρει τό τσιμπούκι του,
τοῦ μένει στά χέρια τό μαρκούτσι δυό κομμάτια. Ὁλεια κακά, μελε-
τήματα τῆς μοίρας, πού τή φοβίζουνε τή Χρυσούλα. Κι' ἀκόμα παρα-
πάνω, ὕστερα ἀπὸ κείνη τή βλογημένη τήν αὐγή, πού ἓνα κοκόρι
ἀνέβηκε ἀνεπάντεχα στό χαγιάτι ἀπὸ τή σκάλα καί μπῆκε στήν κά-
μαρα τοῦ καπταν - Γκίκας κι ἀρχίνησε νά λαλεῖ σάν τό ξορκισμένο.

Καμιά φορά ἦρθε γράμμα ἀπὸ τήν Καλαμάτα καί σέ λίγο ἄλλο
ἀπὸ τή Ζάκυνθο. Χαρούμενος πού καβαλάει τό κύμα σάν τό δελφίνι,
ὁ καπταν - Γκίκας στέλνει χαιρετίσματα. Κι ἡ κυρα - Χρυσούλα γα-
λήνεψε λιγάκι, κι εἶπε ν' ἀνεβ-ῇ στὸν Προφήτη - Λιά, στό ξωκλήσι,
ν' ἀνάψει μιά λαμπάδα.

Τό γαῖδουράκι σκαρφάλωσε τή βουνοπλαγιά, κι ἦταν καταμεσή-
μερο σ' αὐτὴν φτάσανε στήν κορφοῦλα. Εἶχε μηνύσει τοῦ παπα-Βαγγέλη
κι εἶχε ἀνεβεῖ κι αὐτός ἀπὸ τὰ χτές, κι ἔτσι λειτουργήθηκε πάλι ὁ
Προφήτη - Λιάς ὕστερ' ἀπὸ χρόνια. Μά ὡς τέλειωσε ἡ λειτουργιά κι
ἔκαναν νά βγοῦν ἀπὸ τό ξωκλήσι, ἡ κυρα - Χρυσούλα ξάνοιξε ἀπ' τή
διαπλατωμένη θύρα, πέρα στ' ἄλαργινά, στ' ἀπόμακρα, ἓνα πανί
πού ξάσπριζε μέσ στό γαλάζιο τ' οὐρανοῦ καί τοῦ πόντου.

Τῆς μπῆκε καλά καί σώνει ἡ ἰδέα πῶς εἶναι ὁ καπταν - Γκίκας πού
γυρνάει, καί στάθηκε ἀδύνατο νά τή μεταπείσουν. Γοργά γοργά
πῆρε τὸν κατήφορο, νά πάει νά καρτερέσει κάτω στή σκάλα τὸν κα-
πτάνιο, σάν θ' ἀράξει. Μεσοδρομῖς, καθὼς καβαλοῦσε τό γαῖδούρι,
ἔβαζε τό χέρι ἀντήλιο καί κοίταζε τό πέλαγο. Νά, τό καράβι ! Νάτο !
Ζυγώνει !

Κοντά νά φτάσουνε στὰ πρῶτα σπίτια, ξαναρίχνει μιά ματιά.
Τί ; Πῶς ; Ποῦ πάει τό καράβι ; . . . Τό ποθητό πλεούμενο ἔχει ἀλλά-
ξει δρόμο, καί τώρα μίκραινει καί μίκραινει . . .

Γελάστηκες, κυρα - Χρυσούλα ! Δάγκασε τὰ χεῖλιά σου πικραμέ-
νη, καί γύρνα νά κλεισεῖς στό σπίτι. Αὔριο θά 'ναι σωστά τρεῖς μῆνες
πού 'φυγε ὁ «Ἀδάμαστος» μέ τόν καπταν - Γκίκας.

Ὡστόσο περάσαν ἄλλοι τρεῖς μῆνες, ὅσο πού νά 'ρθεῖ πίσω. Τοῦ
Σταυροῦ παραμονές ἀκούστηκε ἀπὸ τ' ἀνοιχτά ἓνα κανόνι.

—Βάρεσε κανονιά, κυρά, λέει μιά παραδουλεύτρα ψυχοκόρη τῆς κυρα - Χρυσούλας.

—Κι ἄπέ ;

Σώπασε ἡ κοπελιά. Μά ἡ κυρα - Χρυσούλα βγῆκε στό παράθυρο νά δεῖ. Τότες ἔμπηξε τίς φωνές :

—‘Ο καίπταν - Γκίκας ! . . . ‘Ο καίπτα - Γκίκας ! . . . ‘Ηρθενε ! . . . ‘Ερχεται ! . . . ‘Ελᾶτε ! . . .

Πρόβαλαν ὅλοι στό παράθυρο νά δοῦν, ὅμως κανένas δέν πολυπιστεύει. Δυό φορές κιόλας γελάστηκε ἡ κυρα - Χρυσούλα, λέγοντας πώς ξεχωρίζει τό σαχτούρι τοῦ καίπταν - Γκίκα. Δέν πάει μήνας πού ξανάβαλε τίς φωνές καί τρέξαν ὅλοι χαρούμενοι.

—Μέ τό καλό ! Μέ τό καλό ! Δόξα νά ‘χει ὁ Κύριος ! Δόξα σοι !

Μά ὅταν ἦρθε πιό σιμά τό καράβι, ὅλοι καταλάβανε πώς δέν ἦταν τοῦ καίπταν - Γκίκα τό σαχτούρι, μόνο τρεχαντηράκι τοῦ καίπταν - ‘Αντρέα τοῦ Βώκου (τοῦ Μιαούλη), πού γύριζε ἀπ’ τήν Κάρυστο.

Δέν τήν πολυπιστέψανε, λοιπόν, ἐτούτη τή φορά καί ξαναμπήκαν μέσα, λέγοντας :

—‘Αμποτε, κυρα - Χρυσούλα, καλῶς νά τόνε δεχτεῖς ! Νά διοῦμε ὅμως ! Νά διοῦμε !

Μόνο ἡ γριά ἡ Μάρω ἔμεινε δίπλα της, κρεμασμένη στό παράθυρο, καί τῆς λέει :

—Μά εἶσαι σίγουρη, κυρά μου, πώς εἶναι ἄτός ; Δέ γελιέσαι ; Τόνε βλέπεις καλά ;

—Ναῖσκε, μπαμ’ Μάρω, ναῖσκε, αὐτός εἶναι ! Δέ γελιέμαι τούτη τή βολά. ‘Ατός εἶναι . . . ὁ «‘Αδάμαστος».

‘Η γριά κοίταξε προσεχτικά κατὰ τή θάλασσα πέρα.

—Μά κόρη μου, εἶναι δυό . . . δυό τὰ καράβια !

—Δυό εἶναι, ναῖσκε, τό ξέρω, Μάρω . . .

—Καί ποιό εἶν’ ἀπ’ τὰ δυό ;

—Τό πρῶτο, μπάμ’ Μάρω, τό πρῶτο, δέ βλέπεις . . . καλέ, τ’ ἄλλο δέν εἶναι σαχτούρι . . . δέν εἶναι . . .

Δέν ἀπόσωσε, μόν’ ἔμεινε μέ τό στόμα ἀνοιχτό. Τά ρουθούνια της παίξανε. ‘Αρπάει τό χέρι τῆς γριάς καί τήν τραβάει νά σκύψει κι ἄλλο.

—Γιά ἰδές ! . . . Δές, ντέ . . . Θωρεῖς ; . . . Θωρεῖς ; . . . Τούρκικο τρεχαντήρι, τούρκικο εἶναι καί τόνε . . .

Μιά λάμψη, ένας άσπρος καπνός πού φούσκωσε σάν πανί.

—Τό σκύλο ! φωνάζει απ' τό παράθυρο ή Χρυσούλα. Βαράει μέ τό κανόνι ! . . . Στό κυνηγητό τόν έχει ! . . . Γυρεύει νά τότε φουντάρει ! . . . Καπταν - Γκίκα ! ! ! . . .

Σκύβει σάν τρελή νά δεϊ, τρελή από φόβο, τρελή κι από χαρά — γυρίζει ό καπταν - Γκίκας, γυρίζει περήφανα, πολεμώντας τόν άπιστο — μά κείνη τή στιγμή τά δυό καράβια κρύφτηκαν πίσω από τόν κάβο.

—Π' άνάθεμα ! κράζει ή κυρά.

Μειψ, τρέχοντας, σκαρφαλώνει τίς σκάλες καί βγαίνει άπάνω άπάνω στό δώμα. Κρεμιέται απ' τό πεζούλι. Μπάμ ! Μιά κανονιά ό «Αδάμαστος», μιά κανονιά ό Τουρκός. Τυλίχτηκαν τά δυό καράβια μέσα στους άσπρους καπνούς σάν σέ πέπλα, καί μόνο τά πανιά τους μείνανε άπόξω, άποπάνω. Όσοτόσο κέρδισε δρόμο ό Τουρκός. Τώρα είναι πολύ πιό σιμά στό σαχτούρι, τό προφταίνει, πάει νά τό πάρει από δίπλα, νά μπορέσει νά τό χτυπήσει μ' όλα του τά κανόνια από τή μιά τή μπάντα.

Ίσα Ίσα πάλι κρυφτήκανε τά δυό πλεούμενα πίσω απ' τόν κάβο.

—Καταραμένη ! φωνάζει ή Χρυσούλα. Ποϋ πάτε ;

Ήθελα κοιτάει κάτω, στό λιμάνι. Δέν τό 'χε σκεφτεί αυτό. Τί κάνουνε, μωρέ, τί κάνουνε κάτω στό πόρτο ;

Τρέχοντας κατρακυλάει τίς σκάλες καί βγαίνει στό κάτω παράθυρο, σέροντας πίσως της τίς άλλες γυναίκες καί τά παιδιά. Κανένas άντρας δέ βρέθηκε σπíti εκείνη τήν ώρα.

—Μωρέ, φωνάζει, μωρέ σεϊς ! Τί κάθεστε ; . . . Τρεχάτε !

Κάτω στό λιμάνι τής Ύδρας δέν είναι ούτε ένα καράβι. Όλα λείπουνε. Όλα δουλεύουνε από τή Μαυροθάλασσα ως τό Μισίρι κι ως τό Τριέστι. Όλα θαλασσοδέρνονται. Καί έδω στήν Ύδρα δέν έμειναν παρά μερικές φελούκες γιά καλαφάτισμα, δυό τρία ψαροκαϊκα στον ταρσανά, πέντ' έξι σκαμπαβίες, τίποτ' άλλο.

Τά δυό πλεούμενα προσπέρασαν τόν κάβο κι έφτασαν τώρα μπροστά στά βράχια, στά βράχια όπου τό 'χε συνήθειο ή Χρυσούλα νά πηγαίνει νά κάθεται, σάν πρωτόφυγε ό καπετάνιος.

—Αχου ! λέει καί χτυπιέται, καί νά μήν είμαι τούτη τήν ώρα κάτω στά βράχια μου, νά ριχτώ στή θάλασσα, νά πάω νά τότε σμίξω !

Κι άξαφνα τής έρχεται μιά τρέλα, καί δίχως νά ζηγηθεϊ, δίχως νά

πεϊ λόγο παστικό, μόνο μурμουρίζοντας κάτι παράξενα λόγια, ροβόλησε τὰ σκαλιά ἀπό τό χαγιάτι, πέρασε τρέχοντας τήν αὐλή καί τρέχοντας βγήκε ἔξω. Πῆρε τόν κατήφορο.

—Ποῦ πάει, καλέ ! Τρεχᾶτε ὀγλήγορα πίσω της ! Τρεχᾶτε !

Τήν πῆραν καταπόδι οἱ γυναῖκες καί τὰ τρία ἀπ' τὰ πέντε της παιδιά. Αὐτή τρέχει μπροστά, σηκώνοντας τή φούστα της ὡς τό γόνα, γιά νά μήν πέσει. Ροβολάει τόν κατήφορο τῆς χώρας μέ τὰ πλατιά χαμηλά σκαλοπάτια. Στό δρόμο, καμιά φορά, ἀνάμεσα σέ δύο σπιτία, βλέπει τό γιαλό κάτω καί κοιτάει τρέχοντας, λαχανιασμένη, καί ψάχνει νά δεῖ. Ποῦ εἶναι τὰ καράβια ! Μπάμ ! . . . Μπάμ ! . . . Τί κανονίδι, Θεέ μου !

Στό δρόμο τή βλέπει ὁ κόσμος καί σασιίζει, ὅσοι δέν ἔχουνε καταλάβει ἀκόμα. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἀκούσανε τίς κανονιές καί βγήκανε στά δώματα νά δοῦνε, ὅσοι στέκουνε στά στενά καί χάσκουνε, τήν παίρνουν τό κατόπι. Λίγο εἶναι αὐτοί πού κοντοστεκουν φοβισμένοι. « Οἱ Τοῦρκοι ! Οἱ Τοῦρκοι εἶναι ! Ποῦ πᾶτε ! ».

Ὅχι. Ἡ Ὑδρα συνάχτηκε, συνάζεται ὅλη κάτω στήν ντάπια, στή σκάλα. Γυναῖκες, ἄντρες — γέροι ὅλοι τους — καί τὰ παιδιά. Κι ἐπειδὴ ἐδῶ στή σκάλα δέ βλέπεις πιά τὰ δυό καράβια πού χτυπιοῦνται, ὅλοι τρέχουνε πέρα στήν ἄκρη τῆς ντάπιας, ἄκρη ἄκρη, πρώτη ἡ Χρυσούλα.

Μά νά, ὅσο νά ρθοῦν, πάει, γίνηκε τό κακό. Τόν πῆρε ἀπό δίπλα τόν « Ἀδάμαστο » ὁ Τοῦρκος. Τέσσερα κανόνια ξερνᾶνε φωτιά καί σίδερο ἀπ' τή ζερβή του τή μπάντα. Κάπου ἐξήντα ἐβδομήντα ὀργιές στ' ἀνοιχτά στέκουνε τώρα τὰ καράβια καί πολεμοῦνται. Σταθήκανε, γιατί ὁ « Ἀδάμαστος » ἔφαγε μιά στό σκαρί χαμηλά καί κάνει νερά, βουλάει ! Στάθηκε ὁ Τοῦρκος δίπλα του καί τοῦ ξερνάει ἄλλο ἓνα συμπάρο. Πάει ὁ « Ἀδάμαστος », κατάρτια, ξάρτια, πανιά καί κουπα-στή μέσ τή θάλασσα, κι οἱ ἄνθρωποι ἓνα γύρω . . .

— Ἀχου, τὰ παλικάρια !

Τρεῖς σκαμπαβίες βγήκαν ἀπ' τό λιμάνι τῆς Ὑδρας. Πολεμᾶνε μέ τό κύμα, θά πασκίσουν νά σώσουν τὰ παιδιά, πολεμᾶνε μέ τὰ κουπιά, θά πολεμήσουν μέ τὰ τρομπόνια. Ὁ Τοῦρκος θά τοὺς φάει κι αὐτούς, ὁ Τοῦρκος !

Τότες, ἐκεῖ πού τὰ ἔχανε ὅλοι τους χαμένα, ἄντρες καί γυναῖκες, γέροι οἱ πῖο πολλοί, ἡ Χρυσούλα σπρώχνει τοὺς διπλανούς της δυ-

νατά, ανοίγει δρόμο καί τρέχει στο κανόνι. Δυό κανόνια είναι ἐδῶ στην ντάπια, μπρούντζινα κανόνια στά κρεβάτια τους.

—Βάλτε τους φωτιά ! προστάζει ἡ Χρυσούλα.

Οἱ μπάλες κείτονται δίπλα, μά τό μπαρούτι, δέν εἶναι ἐδῶ, μηδέ φυτίλι ἔχει, μηδέ στουπί, μηδέ τίποτα.

—Μάνι μάνι, προστάζει ἡ Χρυσούλα, τρεχάτε . . . μάνι . . . μάνι . . . φέρτε . . . βάλτε τους φωτιά !

Σέ δέκα λεπτά μέσα τό 'να κανόνι εἶναι ἔτοιμο. 'Η κυρά - Χρυσούλα βάζει μονάχη της φωτιά στο φυτίλι. Μπάμ !

'Η βαριά μπάλα βρόντηξε ἀπάνω στο σκαρί τοῦ τούρκικου τοῦ καραβιοῦ καί βούλιαξε μέσα του σάν σέ σάρκα. Μπάμ ! Τό δεύτερο τό κανόνι βάρωσε ἀπό τήν ἄλλη μεριά. Μά τοῦτο δέν ξαστόχησε οὔτε στάλα. Τοῦ πῆρε τό τιμόνι, θρύψαλα, τοῦ παλιομεχμέτη ! Μπάμ ! Ξανατραβάει τό κανόνι τῆς κυρά - Χρυσούλας. 'Ετοῦτη τή φορά ἡ μπάλα χτύπησε στά χαμηλά, μπούκωσαν τά νερά μέσα στ' ἀμπάρι ! 'Ο Τοῦρκος ἔγειρε, βουλáει ! Παιδιά ! Παιδιά ! Βουλáει ! . . .

. . . Τόνε φέρανε πίσω, μέσ στή σκαμπαβία, τόν καπταν - Γκίκια, λαβωμένο βαριά. Τό 'να τό μάτι, τό ζερβί, ἦτανε βγαλμένο. Τό 'να του τό χέρι, τό ζερβί, ξεριζωμένο ἀπ' τόν ὦμο.

Δέν τυραγνίστηκε πολύ. Δυό τρία μερονύχτια χαροπάλεψε. Ὑστερα τόν πῆρε ὁ Κύριος, νά τόν ἀναπάψη. Κι ὁ λόγος λέει, πῶς ἀπό τότε τήν εἶπανε τή Χρυσούλα, τή χήρα του, τήν κυρούλα μας, « κυρά τῆς "Υδρας », γιά τήν ἀξιοσύνη της καί γιά τήν παλικάριά της. (. . .).

« Ἡ κυρά τῆς "Υδρας »

Θ. Πετσάλης - Διομήδης

13. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοί, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολλάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλῆθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιάς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολώθηκα ἢ: ἔμεινα ἀποσβολωμένος, αἵτινες σημαίνουν: ἡσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον προπηλακίζω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μούτζα (= μουντὸν χρῶμα), ἐντεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των τότε σημερινῶν ρῆμα μούτζωνω ἢ μούτζουρώνω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἐφυγα μούτζωμένος, ἦτοι κατησχυμένος, κοίταξε νὰ μὴ μὲ μούτζουρώσῃς, ἦτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλῃς, ἐννοία σου κι ἐγὼ σὲ βάρω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδὴ. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαγομένου, ἠπλώνον ἐπὶ τῆς αἰθάλης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο

τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο ὕ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ὡ ν ω.

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζεται εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἐνοχος καὶ μέλλων νὰ περιαχθῇ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον: β γ ἦ κε ἀ σ π ρ ο π ρ ὁ σ ω π ο ς.

* * *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους, ὅπου διῆγον βίον οἰκτρόν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἀλλοπίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί, ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασάνους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὁμως καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς δαρμούς, ἀπηνουῶντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώδης φράσις: τ ο ὕ ἄ λ λ α ξ α ν τ ῆ ν π ί σ τ η σ τ ὸ ξ ὕ λ ο.

* * *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ ὅποια ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώτατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν, ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ ρωμαϊκὴν παράδοσιν, τὰ ὅποια ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἴ κ ο υ ς καὶ τὰ ὅποια εἶχον θερμανθῇ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἐκαλεῖτο ψυχρολούσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὔχωρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, όσάκις τις, μεταβαίνων ίνα λουσθή και εύρισκόμενος εις τὸ κρίον, δι' οίονδήποτε λόγον, σεισμόν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομήν ἐ-
χθρῶν, δυσάρεστον εἶδισιν, δὲν προὔχῳρει εις τὰ ἄλλα διαμερίσματα,
ἀλλ' ἀπεχῳρει, φυσικά ἡ λοὔσις του διεκόπτετο και ὁ σκοπός, δι' ὄν
μετέβη εις τὸ λουτρόν, δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον δι' ἑνα, τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλή-
ρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρία τοῦ λουτροῦ.

« Βυζαντινῶν βίος και πολιτισμός », τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλές

14. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφιᾶς, πού σφάλισεν
ἑνός Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφιᾶς, σπαράζοντας,
μέ ματωμένα στήθη,
τίς δυό φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καί πάλι ὀρθός ἐστήθη.

Καί στοίχειωσε, καί θέριψε, καί πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἑνας μύριοι Ἀιτοὶ Δικέφαλοι
στό δουλωμένο Γένος.

Καί πέταξε στά πέρατα καί φώλιασεν
ὅπου σκεπή τόν κρύβει :
σέ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καί σ' ἄρχοντα
καί σέ φτωχοῦ καλύβι.

Στήν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τόν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἢ καλομένα φυλαχτό τόν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της·

στόν ἀργαλειό της καθιστή μερόνυχτα
τόν ὕφαν' ἡ βοσκούλα,
περήφανος ὁ ἄρχοντας τόν ἔδεσε
στό δαχτυλίδι βούλα·

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιάς καντήλι,
κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τό Τετραβάγγελο
γραμμένος μέ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἐκατόχρονα,
βουβός κι ἀποκρυμμένος
κλωσοῦσε τήν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
στό δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιά μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος :
«Ὡς πότε, παλικάρια !».
Καί μύριοι Ἄιτοί Δικέφαλοι φτερούγισαν
ἀπό σπαθιῶν θηκάρια.

« Πύρινη ρομφαία »

Γεώργιος Αρσένιος

15. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) Ὁ Διγενῆς

(Μεσαρά τῆς Κρήτης)

Ὁ δυνατότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενῆς, πού τόν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἔζησε δύο γενεές. Αὐτός ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριά γιά παιγνίδι σάν κότσια* καί φαίνονται πολλοί ἀπ' αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντά στis Καμάρες είναι ή σέλα του Διγενή· καί αύτή είναι ένα αὐλάκι στην κορφή του βουνού, πού έγινε από τό βάρος του, πού καβαλίκευε τό βουνό καί καθόντανε. Καί παρακάτω στη ράχη είναι ή πατιά του, ένα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί όντας έδιψούσε, έπατούσε εκεί τό ένα του πόδι καί τ' άλλο στ' αντικρινό βουνό κι έσκυβε κι έπινε νερό από τό ποτάμι, όπότρεχε κάτω από τά σκέλια του. Καί μέ τά γένια του έφραζε τό ποτάμι καί ξεχείλιζε καί πλημμυρούσε τόν κάμπο της Μεσσαράς.

Όντας απέθανε ό Διγενής, τόν έθαψαν σ' ένα ψήλωμα κοντά στη Γέργερη. Άλλά τό σώμα του ήταν πολύ μακρύ καί δέ χωρούσε νά τό θάψουν στο όπλωμα εκεί άπάνω, γι' αυτό αναγκαστήκανε νά τό κόψουνε έφτά κομμάτια, κι έτσι μπόρεσαν τό 'χωσαν.

β) Τά λιγγρία του Διγενή

(Κύπρος)

Είς την Κύπρον ύπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καί τά λέγουν λιγγρία του Διγενή. Ό Διγενής αύτός είχε πελώριο άνάστημα καί χέρια δυνατά, γιά τοϋτο καί σήμερα ακόμη, όταν θέλουν νά ειπουν γιά κανένα πώς είναι άνδρειωμένος, τόν λέγουν Διγενή. Έκείνα τά λιθάρια λέν πώς ό Διγενής τά έριξε μιά φορά μέ τό μικρό του δάχτυλο από ένα μέρος εις ένα άλλο, πού ήταν ώρες μακριά, καθώς τά παιδιά ρίχτουν ξύλα εις τό παιγνίδι, όπου λέγεται λιγγρί. Καί όσα άλλα λιθάρια όμοια εύρίσκονται εις την Κύπρο τά ονομάζουν τό ίδιο, λιγγρία του Διγενή.

Ν. Γ. Πολίτου, « Π α ρ α δ ό σ ε ι ς »

16. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ό Χάροντας
τό Διγενή στον Άδη,
κι άλλους μαζί . . . Κλαίει, δέρνεται
τ' ανθρώπινο κοπάδι.

Καί τούς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τόν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιᾶς τήν πούλια.

Καί σάν νά μήν τόν πάτησε
τοῦ Χάρου τό ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τόν καβαλάρη.

—Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δέν περνῶ μέ τὰ χρόνια,
μ' ἄγγιξες καί δέ μ' ἔνωσες
στά μαρμαρένια ἁλώνια.

Εἴμ' ἐγώ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στήν Ἑφτάλοφην ἔφερα
τό σπαθί τῶν Ἑλλήνων.

Δέ χάνομαι στά Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στή ζωὴ ξαναφαίνομαι
καί λαούς ἀνασταίνω.

«Ἰαμβοὶ καὶ ἀνάπαιστοι»

Κωστής Παλαμᾶς

17. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οἱ σημερινοὶ γονεῖς, ποὺ σφίγγουν τὰ παιδάκια των στήν ἀγκαλιά των καὶ λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς ἱστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντας τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διαχθοῦν νὰ φονεύουν τοὺς ἀδελφούς των. . .

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῇ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγὴ: κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε

μέρους καὶ ἀπὸ ἑνα παιδι ἐκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεὶς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παῖδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιὲς καὶ τάνάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἔπαιρναν ὅλα τὰ παιδιὰ! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ « τυχερά »· δηλαδή μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των! . . .

Ὁ τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἕνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιὰ. Ἀλίμονον εἰς ἐκείνους ποὺ παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιὰ των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς ζξά', Ἰουλίου πρώτη (= 1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. . .».

«Εἰς τοὺς ζξε', Ἰουνίου ιη' (= 18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευή, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιὰ. . .».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια ποὺ περιμένει τὸν ζωγράφον τῆς, ἀπασχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηνὰς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἠπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ των. Μὲ ἐκπληξίν τοῦ ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ θρησκεία καὶ ἡ πατρίς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά. . .

« Ὁ ἀ ν α δ ρ ο μ ἄ ρ η ς »

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

18. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καί τρισανάθεμά σε,
 μέ τό κακόν ὀπόκαμες, μέ τό κακό πού κάνεις !
 Στέλνεις, τραβᾷς τούς γέροντες, τούς πρώτους, τούς παπάδες,
 νά μάσεις παιδομάζωμα, νά κάνεις γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τά παιδιά κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγώ καί καίγομαι κι ὅσο νά ζῶ θά κλαίγω·
 πέρσι πῆρην τό γιόκα μου, φέτο τόν ἀδερφό μου . . .

II. Ἀραβαντινοῦ : « Συλλογή δημοτικῶν ἀσμάτων τῆς Ἡπείρου », 1880

- Ἀσπρε σταυραῖτέ καί μπύρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρό πού λείπεις ;
- Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα,
 καί τόν Τάταρη μ' ἐννιά ἀδερφούλια ἀντάμα,
 μ' ἕναν ἄλυσο καί τά ἐννιά δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντά παρακαλώντας :
- « Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶς' μου ἕνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις ! . . .

* Α. Ταρσούλη : « Μοραίτικα τραγούδια », 1944

19. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ἦταν ἐρημιά κείνη τή νύχτα στήν παραλία. Εἶχε βρέξει τό πρωί
 καί εἶχε γίνει ὁ καιρός ὑγρός καί ψυχρός. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε
 σταθεῖ πέρα στόν ὀρίζοντα καί φαινότανε σάν νά 'τανε ἡ προφυλακή
 τοῦ χειμῶνα. Τά φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τό ἄσπρο χῶμα
 τῆς. Οἱ καρέκλες, πού ἄλλοτε σκεπάζανε τή γῆ σέ μεγάλη ἀπόσταση,
 εἶχανε σαρωθεῖ καί μόνο σέ μιά γωνιά, κοντά στούς τοίχους τοῦ
 μεγάλου καφενείου, εἶχανε μαζευτεῖ λίγοι ἀπό τούς τόσους περιπα-
 τητές τῆς πλατείας. Πέρα στό μεγάλο δρόμο, πού ἔφερνε στήν πόλη,
 τά περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καί μόνο σ' ἕνα ὑπῆρχε
 φῶς καί ἀπό κεῖ ἐρχόντανε φωνές ὀργάνου καί τραγούδια.

Καθισμένοι στην ταράτσα του μικρού ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένοι στο πεζούλι της ταράτσας, δέν άκουα τί λέγανε. Κοιταζα την έρημη πλατεία καί άκουα, έτσι χωρίς νά θέλω, τόν κρότο του όργάνου που έπαιζε στό μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικά άκουσα τή φωνή του γερο-Φουλαρά νά λέει κάτι, που μου κίνησε τήν περιέργεια καί μ' έκανε νά προσέξω.

—Αυτή τήν ιστορία που θά σ'ας π'ω, όλοι τή γνωρίζουνε στόν τόπο μας, αλλά πολλοί φοβούνται νά τήν πουνε, γιατί λένε π'ώς ή γριά, ή μάνα του Γρίζα, βγαίνει καί φωνάζει τή νύχτα μεταμορφωμένη σέ νυχτοπούλι, πάνω άπ' τά σπίτια εκείνων που τά διηγούνται.

Ήτανε παλιά καί δυνατή ή οίκογένεια του Γρίζα μέσα στην έπαρχία μας. Είχε, λένε, ίσαμε όγδόντα τουφέκια συγγενικά, άδελφο-ξάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Άλλά τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίστηκε. Καί ούτε ένας πιά δέ φέρνει αυτό τό επώνυμο. Σάν νά είχε πέσει κατάρρα. Άπ' τήν ήμέρα που έφυγε καί χάθηκε ένα παιδί του, ίσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτώ χρονών, άπ' τήν ήμέρα εκείνη πιά καλά δέν έπ'ηγε κείνο τό σπίτι!... Τό πιστεύετε;... Π'ώς; Έδ'ω είναι μυστήριο! Λοιπόν... Ό καπετάν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετά τό χαμό του γιου του, κατά λάθος, λένε, σ' ένα πανηγύρι. Οί δυό του άλλοι γιοί σκοτώθηκαν άπ' τούς Τούρκους λίγες μέρες πρίν άρχίσει τό τουφέκι.

Μετά τό φόνο τών παιδιών — καί αυτό ήτανε μιά αίτία που ξέσπασε στην έπαρχία μας πρίν τής ώρας της ή επανάσταση — τά βουνά γεμίσανε άπό πολεμιστές καί κάθε τόσο άκουόταν ό κρότος του τουφεκιού. Καί άρχίσανε πάλι οί νύχτες νά φωτίζονται συχνά άπό πυρκαϊές χωριών, έλαιώνων!... "Α! ό πόλεμος είναι κακός, κακός! Άλλά, όταν πρόκειται γιά έλευθερία, όλα, όλα, στάχτη νά γίνονται, στάχτη!... Καί δέν υπήρχε έλεος σέ κανέναν αίχμαλώτο!

"Ενα πρωί ό καπετάν Άντώνακας, συγγενής του Γρίζα καί ξακουστός πολέμαρχος, άνέβηκε πάνω στό σπίτι του καπετάν Γρίζα. Τά ξημερώματα είχε έρθει στό χωριό μ' ένα σωρό αίχμαλώτους.

Ή γριά του Γρίζα καθότανε μέ τρείς άλλες γυναίκες σκοτωμένων στόν πόλεμο κοντά στό παράθυρο που έβλεπε πέρα τήν άγριεμένη

θάλασσα. Μένανε σιωπηλές σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε άπ' τό στόμα τους καί ευθύς τά χείλη των κλεινότανε πάλι καί ό νοϋς των βυθιζότανε στή λύπη. "Ετσι έμεναν, όταν φάνηκε ό καπετάν 'Αντώνakas μέ βγαλμένο τό σκούφο του, χωρίς νά τό θέλει καί αυτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τούς είπε αυτός γιά τήν πατρίδα, γιά τήν έλευθερία, καί οί γυναίκες, άφοϋ στενάξανε, σκύψανε τό κεφάλι, χωρίς λέξη νά ποϋνε. 'Ο καπετάν 'Αντώνakas στεκότανε όρθιος καί φαινότανε κάποια στενοχώρια νά τόν βασάνιζε πολύ. "Εβηξε, ξανάβηξε, καί τό μέτωπό του βράχθηκε άπό ιδρώτα. "Επιτέλους όρθωσε τό κορμί του καί είπε στή γριά πώς κάτι θέλει νά τής πει.

Οί τρεις γυναίκες σηκωθήκανε καί φύγανε, σάν άκούσανε έτσι, καί ό καπετάν 'Αντώνakas άρχίνησε νά τής λείι γιά τί είχε πάει εκεί. Τής είπε ότι μέσα στους αίχμαλώτους πού είχανε φέρει ήτανε άποιοι πού έμοιαζε πολύ, μά πολύ, άπ' τό σόι των, άπό τό σόι τοϋ Γρίζα, καί προπάντων μέ τό παιδί τό χαμένο !. . . Τής είπε ότι έκανε αυτός, ό 'Αντώνakas, νά τοϋ πάρει λόγια, αλλά ό αίχμάλωτος τοϋ μίλησε τούρκικα. "Εκανε πώς δέν ήξερε τάχα άλλη γλώσσα.

'Η γριά είχε γίνει κίτρινη κίτρινη, καί έτρεμε όλη, αλλά κρατήθηκε :

—Παιδί δικό μου! . . . παιδί τοϋ Γρίζα Τουρκos! . . . Τί λές; Μουρλάθηκες, καπετάν 'Αντώνakas ;

Κάνει ό καπετάν 'Αντώνakas νά τής πει τί άλλο ήθελε, μά ποϋ ν' άκούσει αυτή ! Δέ δεχότανε οϋτε λόγο. 'Ο 'Αντώνakas όμως, αντί νά φύγει, επέμενε. 'Ο πολεμιστής ό άγριος, πού δέ λυπότανε κανένα, είχε γίνει εκεί καλός καί γλυκός σάν άγια γυναίκα. Καί τής έλεγε μέ γλυκά λόγια ότι δέν έφταιγε αυτός, αλλά ή μεγάλη όμοιότητα πού είχε ό αίχμάλωτος μέ τό παιδί πού χάθηκε, καί ότι κι αϋτουνοϋ ήτανε άνίψι καί γι' αυτό έκανε έτσι, καί φρόντιζε μήν πάρει στήν ψυχή του αίμα συγγενικό.

Καί μέ τά λόγια αυτά καί άλλα τήν κατάφερε νά κατεβεί νά τόν δει.

—Γιά κοίτα κι εσύ. Μάνα είσαι ! . . . Κι αν είναι, νά τόν αφήσω νά φύγει. Ξέρω γώ πώς . . . Κι άς πάει όπου ό Θεός τόν φωτίσει ! . . . Θέλει Τουρκos νά μένει, θέλει 'Εβραϊos νά γενει ! . . .

"Ετσι τής μίλησε.

Τό μέρος πού είχανε τούς αίχμαλώτους ήτανε δίπλα στο σπίτι

της, σ' ένα χαμηλό σπιτάκι έρημο, του 'Αντώνακα. Καί από μιά πορτούλα, πού συγκοινωνούσε τό σπίτι του Γρίζα μέ του 'Αντώνακα, μπήκανε στή μάντρα του καί πλησιάσανε κάτι καμαράκια, πού μέσα ήτανε οί αϊχμάλωτοι.

Μόλις όμως πλησιάσανε, ή γριά δέ θέλησε νά μπει μέσα.

—Κάλλιο νά κοιτάξω από τό παράθυρο.

—Όπως θέλεις ! τής είπε ό 'Αντώνακας.

Ήτανε ένα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μέ κάγκελα.

Ή γριά ζύγωσε κίτρινη κίτρινη καί κοίταζε.

Οί αϊχμάλωτοι ήτανε δεμένοι καί καθισμένοι καταγής. Τά μάτια τής γριάς στυλωθήκανε σ' έναν αϊχμάλωτο μέ μαύρα γενάκια, μελαχρινό καί μέ σμιχτά φρύδια, πού τής θύμιζε τή μορφή του άντρός της, όταν ήτανε νέος. Αυτός έμενε μέ τά μάτια καρφωμένα στή γή. Φαινότανε νά σκέπτεται. Ξαφνικά όμως σήκωσε τό κεφάλι καί τά μάτια του πέσανε στό παράθυρο πού στεκότανε ή γριά. Τήν είδε καλά κι έκανε νά τιναχτεί, σάν νά ήθελε νά φύγει, μά τό σκοινί τόν κράτησε καί τόν έριξε κει κοντά στή γή. Σήκωσε μόνο τά μάτια πάλι στό παράθυρο, όπου αντίκρυσε τά σκοτεινά μάτια τής γριάς καί τή χλωμιασμένη μορφή της.

—Έ ; τής έκανε ό καπετάν 'Αντώνακας.

Ή γριά, χωρίς νά γυρίσει τό κεφάλι από κει απ' τή θέση της, του λέει :

—Τί λές, καπετάν 'Αντώνακα ; . . . Παιδί δικό μου, στό είπα, Τουρκος δέ γίνεται ! . . . Παιδί του Γρίζα ! . . . Έκεινο πάει, χάθηκε ! . . .

Καί αφήνοντας τό παράθυρο έφυγε γρήγορα γιά τό σπίτι της, ενώ πίσω της ό καπετάν 'Αντώνακας έλεγε, επιμένοντας άκόμα μέ μανία :

—Έγώ όμως δέν τό πιστεύω, δέν τό πιστεύω. Τί μέ μέλει όμως έμένα ; . . . Μιά καί ή μάνα του τόν διώχνει, κι έχει δίκιο, καί δίκιο έκατό φορές, χίλιες έχω γώ ! . . .

Ή γριά κατά τά ξημερώματα ανέβηκε πάνω στό δώμα. Τά άστρα είχανε χαθεί καί ένα μόνο φαινότανε κοντά στήν κορυφή ενός βουνού νά λάμπει.

Άκουσε κάτω, δίπλα, τίς πόρτες ν' ανοίγουνε καί περπατησιές πολλές στό δρόμο.

Πέρασε ακόμα λίγη ώρα.

Μιά ψυχρή πνοή τῆς ἔφερε σύγκρυο στό κορμί της, ἔπειτα ἀκουσε τόν πετεινό τοῦ σπιτιοῦ νά λαλεῖ, ὅπως λαλοῦσε μιά φορά κι ἓναν καιρό, στίς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

Ἕνα μοιρολόι θλιβερό θλιβερό ἀνέβηκε στά χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγά σιγά νά τό τραγουδεῖ...

Δέν ἔκλαιε τόν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τά δύο της παιδιά πού μαζί εἶχανε βρεῖ τό θάνατο. Ἐκλαίε γιά μιάν ἄλλη μεγάλη συμφορά καί μοιρολογοῦσε γιά κάποιον δικό της, πού δέν ἦτανε δικός της...

Τόν ἔβλεπε μικρό μικρό, ἔπειτα παιδί χαριτωμένο, καί ὕστερα λεβέντη νά στολίζει τό σπίτι καί πολλά του λόγια, πού θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τό μοιρολόι, γιά νά νιώσει τή φωτιά τοῦ πόνου πιά βαθιά!...

Ἕνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριά λίγο. Καί τά βράχια τόν ξαναεῖπαν. Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος!...

Ὅλος ὁ τόπος γύρω γύρω ἀντιλάλησε τήν ἐδίκηση πού γινότανε!

Ὅταν ὁμως ζητήσανε τή γριά τοῦ Γρίζα, τή βρήκανε ἀκίνητη, νεκρή πάνω στό χῶμα.

Καί τήν ἱστορία αὐτή ὅλοι τήν ξέρουνε στόν τόπο, ὅλοι, ἀλλά φοβοῦνται νά τήν ποῦνε, γιατί ἡ γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καί φωνάζει τή νύχτα πάνω στά κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων πού τή διηγοῦνται!...

Αημοσθένης Βουτυράς

20. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στό βιβλίο του μέ τόν τίτλο «Ἡρώων καί μαρτύρων αἷμα» ὁ Ἴων Δραγοῦμης περιγράφει περιστατικά πού σχετίζονται μέ τή Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. Ἀπό τό 1902 ὁ Δραγοῦμης εἶχε διοριστεῖ στό Ἑλληνικό Προξενεῖο Μοναστηριοῦ καί τό 1904 σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελάς. Στό πιά κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος Μελάς ἐπικεφαλῆς ἐθελοντῶν πέρασε τά σύνορα, μπῆκε στή Μακεδονία καί ἄρχισε τήν ἐθνική του δράση.

Φεύγοντας από τὰ σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του :

«Ἀναλαμβάνω αὐτόν τόν ἀγώνα μέ ὅλην μου τήν ψυχὴν καί μέ τήν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τόν ἀναλάβω».

Ἄλλοτε ὅμως τόν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαιτέρη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιά τή γυναίκα καί τὰ παιδιά του. «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλά μὴν ἀνησυχεῖς, θά περάσει γρήγορα καί αὐτό. . . Ὅλους τοὺς πόνους θά τοὺς συνηθίσω, πρὶν φθάσω ἐκεῖ. . . Διὰ σέ καί τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τήν ὁποῖαν δέν μπορῶ νά περιγράψω». Καί πάλι ἔγραφε : «Ποῦ καί ποῦ κανένα δάκρυ, καί ἀμέσως μιά Μεγάλη Ἰδέα καί ἔτσι στεγνώνει τό δάκρυ».

Μιά μέρα κοντά στά σύνορα φόρεσε καί τὰ ροῦχα καί τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καί πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στά παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας¹. Τοὺς κάλεσε καί τοὺς εἶπε λόγια ζεστά καί φωτεινά γιά τοὺς Μακεδόνες ποῦ ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καί γιά τό τί πρέπει νά κάμουν νά τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καί πῶς θέλει νά φέρονται μαζί του καί ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοί δάκρυσαν καί ὅλοι φώναξαν «ζήτω!». Ἀμέσως πρόσταξε τόν ὁδηγό² νά πάει μπροστά· αὐτός τόν ἀκολούθησε καί οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὥς τή γραμμὴ κι ἐκεῖ περίμεναν τή νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τό σταυρό τους καί πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερό καί ἀνήφορος, δάση καί λαγκάδια καί ρεματιές θεοσκότεινα, καί ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι καί ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τό πρῶι, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἓναν τούρκικο σταθμό πάλι στά σύνορα. Κρύβονται τήν ἡμέρα καί τή νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καί πέτρες ποῦ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγός μιά μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δέν ξέρεי τό δρόμο· καί ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μέ τό καλὸ, ἄλλους μέ τό κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγός καί ὁδηγοῦν τό σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νά κουράζονται· οὔτε μιάν ὥρα δέν περπάτησαν σέ δρόμο πατημένο καί ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια

1. Μέ αὐτό τό ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στή Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελάς.

2. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους, γιά νά τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἀγνωστους τόπους.

καί δάση στά δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπό τήν κακοτοπιά, καί τά γόνατά τους φριχτά πονουῖσαν, καί ὁ ὁδηγός δέν ἤξερε οὔτε κἀν τή δημοσιά πού πάει στή Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπό τή θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἕναν τόν ἄφησαν σ' ἐνός Βλάχου στάνη νά γιαιτρευτεῖ. Ψωμί καί γάλα καί κρέας μέ τή βία σχεδόν ἔπαιρναν ἀπό τίς στάνες, καί συχνά ἔμεναν χωρίς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλές ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος πού τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ ἀποκρίθηκαν μιά φορά πῶς τά βάσανά τους δέν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο - Ἀντρουλῆς γυρίζει καί λέει : «Ὁ καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεῖ νά μὴν ἔχει τίς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιό δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾷ».

“Ὅ,τι δεῖ τοῦ θυμίζει πάντα τό σπίτι καί τά παιδιά του. “Ενας βοσκός πού πῆραν γιὰ ὁδηγὸ τοὺς εἶπε νά κόψουν δαδί ἀπὸ ἕνα πεῦκο καί ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καί ὁ Παῦλος ἕνα καί τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στό νοῦ ἕνας περίπατος στήν Κηφισιά μέ τά παιδιά του μιά μέρα πού μάζεψαν μαζί δαδί σ' ἕνα κομμένο πεῦκο. Καί ρωτᾷ ἡ ποινεμένη του ψυχὴ ἂν θά ξαναδεῖ ποτέ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

“Ὅλη τὴ νύχτα περπατοῦν στό βουνό, καί ἅμα κατὰ τό πρῶι ἔφτασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν, μ' ἕνα κρῦο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἕνα ἀπὸ τά καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νά τό γυρέψουν, ἀλλὰ δέν τό ἦβραν καί προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ πού βαστᾷ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμούνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ελειψε καί τό ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει, χωρίς νά λείψει τό θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἕνα μικρόν τεμάχιον ἄρτου, τό ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλῆς μέ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλλας τό φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νά πέσουν στά χέρια τῶν Τούρκων. “Άλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καί ἄνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τά κλαριά, πού τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ πού πλᾶκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

“Υστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, πού ὁ λαὸς τοὺς

πρόσμενε μέ λαχτάρα. "Υστερα από την αγκριάδα των Βουλγάρων φάνηκε των Έλλήνων ή γλύκα, εκείνη που δέ δέρνει, δέ σφάζει, δέ βασανίζει ούδέ φαρμακώνει, εκείνη που καί τή φοβέρα δέ θέλει νά ξεστομίζει, εκείνη που μ' έναν καλό λόγο μαγεύει καί φωτίζει καί τή φεγγοβολή της ακολουθούν καί σκοτώνονται γι' αυτήν οί άνθρωποι από λατρεία.

"Ερχονται από τά χωριά άντρες που θέλουν νά τόν βοηθήσουν· άλλοι όμως φοβούνται ακόμα μήν έκδικηθούν έπειτα οί Βούλγαροι· τόσες φορές τούς άφησαν στή μέση οί Έλληνες. Διψούσαν καλοσύνη καί αγάπη καί ήσυχία, μά χαμήλωναν από προφύλαξη τά μάτια, νά μή δούν, καί σφαλοῦσαν τήν καρδιά νά μήν άκούσουν τόν καλό λόγο, νά μή νιώσουν τή γλύκα, νά μήν ακολουθήσουν. Καί σάν νά τρόμαξε τό παλικάρι, όταν είδε πώς μόνο μέ τόν τρόπο θά μπορούσε νά τούς ξετρομάξει από τούς Βουλγάρους. Δέν ήξερε πώς θανατώνουν αυτός που πονούσε κι ένα μαμούνι νά έβλεπε νά σκότωναν, κι ένα σκύλο νά χτυπούσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νά σκοτώσει· θυμάται πώς ό ίδιος είναι πατέρας καί συλλογίζεται τά παιδιά εκείνων που πρέπει νά σκοτώσει. «Τρέμω, άλλ' άνυπομονῶ νά τό κάμω», γράφει τής γυναικός του. Δέν ήξερε νά έκδικηθεί σέ άλλους επάνω γιά άλλων ανθρώπων κρίματα, αλλά καί σωστή νά ήταν ή τιμωρία καί δίκια, του φαινόταν άσκημη, γιατί δέν ήξερε αν είχε δικαίωμα αυτός νά τιμωρήσει· γιά τέτοια δουλειά δέν ήταν καμωμένος· δέν ήταν δήμιος. Καί όμως είπε : γιά τήν Πατρίδα μου καί αυτό θά τό κάμω.

Στή ράχη ενός βουνου φανερώθηκε τή χαραυγή ό Ζήσης¹ μέ τά έννιά παλικάρια του, που ὡς τήν ὥρα εκείνη έμενε κρυμμένος στό χωριό από τό φόβο των Βουλγάρων· γιατί ύστερα από τόν καπετάν Βαγγέλη οί Βούλγαροι αυτόν ήθελαν νά ξεπαστρέψουν. "Αμα είδε τόν Παῦλο, τούς όδήγησε όλους άμέσως στό λημέρι, σ' ένα δάσος από όξιές κοντά στό χωριό του. Τυλίχτηκαν στίς κάπες τους, που είχαν γίνει μολύβι από τή βροχή, καί πλάγιασαν στή λάσπη, ενώ έβρεχε δυνατά. "Υστερα από τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καί μέ πονεμένα πόδια, παγωμένα από τό νερό που ήταν στά τσαρούχια τους

1. Δημιούργος Ζήσης, όπλαρχηγός από τό Λέγιο της Καστοριάς, άποκονδός έχθρός των Βουλγάρων. "Ο Παῦλος Μελάς γράφει γι' αυτόν στή γυναίκα του ότι ήταν συμπληρώσεως καί σώφρων.

μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σάν λάσπη γεωμένο ἀπό τή βροχή, ὥσπου νά στείλει ὁ Ζήσης στοῦ χωριό νά φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καί κρασί· τούς ἄφησε καί ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνή κατὰ χνιά ἔκρυβε τόν καπνό· αὐτή ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρά ἀφ’οὗτου ἔφυγαν ἀπό τήν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καί τούς φιλοῦν σάν σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καί πηγαίνουν σ’ ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νά βροῦν καί νά σκοτώσουν τούς δολοφόνους ενός παπαῦ· καί πάλι γράφει στή γυναίκα του ὁ Παῦλος : «Δέ θά λησμονήσω ποτέ πόσον ὑπέφερα σήμερον τό ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τόν ἑαυτόν μου, ἐάν εἶχον δικαίωμα νά συλλάβω οἷονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καί ἂν εἶναι, νά τόν τραβήξω ἀπό τήν οἰκογένειάν του καί νά τόν φονεύσω. Καί διαρκῶς ἀπήντων : ὄχι, ὄχι !. . . Μά τήν ἀλήθειαν πολύ θά ἀγαπῶ καί τήν Πατρίδα καί τό Γένος, διότι, ἂν καί ὑποφέρω, ἂν καί κλαίω, θά ἀφήσω νά γίνει ἐκεῖνο, τό ὁποῖον ἀπεφασίσθη». Ἀλλά κεῖνη τή φορά δέν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπό τούς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καί τό παλικάρι χαίρεται σχεδόν καί ἀνασαίνει καλεῖ μπροστά του τούς ἄλλους δυό δολοφόνους σ’ ἓνα σπίτι μαζί μέ τούς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά σάν χριστιανός στούς χωριανούς καί τούς ὀνομάζει ἀδελφούς καί τούς λέγει γιά τήν Ἐκκλησία καί τόν πατριάρχη, γιά τήν Πατρίδα καί γιά τούς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καί δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καί τόνο καί ὄψη καί μέ πάθος φοβερίζει τούς δυό δολοφόνους καί τούς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τό βράδυ ἦταν νά διαταχτεῖ καί νά ἐκτελεστεῖ ὁ θάνατός τους, ἀλλά ὅτι ἀνάβαλε τήν τιμωρία, γιά νά τούς δώσει καιρό νά μετανιώσουν. Κι ἀγάλι ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τήν ὀρμή, τούς συμβούλεψε καί αὐτούς σάν ἀδελφούς καί τούς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νά λέγονται ὅπως θέλουν, ἀλλ’ ἂν μάθει ποτέ πῶς ἐξακολουθοῦν τή φριχτή δουλειά πού ἔμαθαν στή Βουλγαρία, νά ξέρουν πῶς θά τούς θανατώσει ἀλύπητα. Καί οἱ δυό μέ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπό εὐγνωμοσύνη τά χέρια καί διαμαρτυρήθηκαν πῶς μέ τή βία τούς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νά σκοτώσουν. Προτοῦ φύγει ἔδωσε στούς δημογέροντες χρήματα νά μοιραστοῦν στή φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καί γιατρικά γιά μερικούς ἀρρώστους.

Ἀπό χωριό σέ χωριό πήγαινε καί ὀρμήνευε τούς χωριανούς καί

φοβέριζε άλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους πού μπορούσαν νά τά βαστάξουν καί νά τά φυλάξουν, καί ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστά γιά κάθε δουλειά, καί διάταζε νά ξεπαστρεύουν κακούς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτέ δέν ἔβαλε χέρι σέ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τόν Εὐθύμη!, μέ εἴκοσι παιδιά τόν ἔστειλε ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ, γιά νά κάμει τά ἴδια· καί πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιά μέρα μέ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καί πλήγωσε δεκαπέντε, χωρίς νά πάθει κανείς τίποτε ἀπό τούς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά, γιά νά γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι πού ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τούς Βουλγάρους τά κακότευχα τά χωριά.

« Ἡρώων καί μαρτύρων χίμα »

Ἰων Δραγούμης

21. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σέ κλαίει λαός. Πάντα χλωρό νά σειέται τό χορτάρι
στόν τόπο πού σέ πλάγιασε τό βόλι, ὦ παλικάρι.
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τά πουλιά
σάν τοῦ σπιτιοῦ σου νά τ' ἀκοῦς λογάκια καί φιλιά,
καί νά σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σάν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καί σάν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καί ἀπόμακρη. Καί γέρνεις
ἐκεῖ καί σβεῖς γοργά.

Ἱερή στιγμή. Σάν πιό πλατιά τή δείχνεις, καί τή φέρνεις
σάν πιό κοντά !

« Πολιτεία καί μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

22. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τόν καπνό, πού πνίγει τό λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
ὅλα τά ἔχει λησμονήσει, πείνα καί δίψα. Καί τό Σούλι πέφτει ξέμα-
κρα, καί σάν λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

1. Εὐθύμιος Καούδης, ἀπό τήν Κρήτη.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τό παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καί νύχτα, ἀκούει μιά γνώριμη φωνή πού τόν ξυπνάει.

—Λοιπόν τό Σούλι δέ χάθηκε, καί ζεῖ ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

—Τί καλά μοῦ φέρνεις, ὀρή Λάμπη ;

—Ζεστή κουλούρα, ὅρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τή ζύμωσα μέ τά χεράκια μου, κι ἡ μάνα τήν ἔψησε στήν ἀνθρακιά, μονάχη. Ἔλα νά φᾶς μιά ψίχα καί νά ξαποστάσεις.

—Δέν μπορῶ, καημένη, νά παρατήσω τό τουφέκι . . .

—Αὐτό εἶν' ἡ σύλλογέ σου, Νάση ; Ἔρχομαι γώ καί σοῦ κρατῶ τόν τόπο σου . . . Νά, σοῦ ἴστω ! Καί δῶσ' μου τό τουφέκι.

Χαμογελαίει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καί δέν ἔχει ἀνάγκη νά μάθει τήν κορασιά πῶς πιάνουν τό τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μέ χέρι σταθερό γέμιζ' ἐκείνη καί σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος καί μοναχά τήν πείνα του ἄκουε τή θειεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἕνα βόλι ἦρθε καί πέτυχε κατάστηθα τήν κορασιά. Μά αὐτή ἔκανε καρδιά καί δέ μιλοῦσε. Τό αἶμα πλημμύριζε τόν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καί τουφεκοῦσε.

—Ἔφαγες, Νάση ;

—Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καί τρίτα. Καί τότε μ' ἕνα πήδημα τό παλικάρι βρέθηκε κοντά της. Ἄρπαξε τό τουφέκι κι ἡσυχος, καθὼς εἶχε τραβηχτεῖ, ξανάρχισε τόν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

« Μεγάλα χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τόν πόνο του πολύν καιρό. Σέ κανέναν ὅμως δέν ξεμολογιόταν τό σκοπό του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τούς ξέρασε τό κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στοῦ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκane κάποια παρηγοριά στό κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλου τό νοῦ του.

‘Ολιμερίς αγνάντευε τὰ ξεραβούνια τ’ αντικρινά. Κι όλουχτίς ὁ πόθος του εἶχε μαζί του ὄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στό σπῖτι χτυπημένος σάν ἀπό καινούρια συμφορά.

—‘Ο ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρα μ’ ἤβρε ! ‘Ο Θεός μ’ ὀργίστηκε !

“Ἐκαμε τοὺς ἄλλους νά τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. ‘Ο γέρος κτύπαιε τὰ στήθια του.

—Πάει τὸ Σούλι, φώναζε, πάει πιά !

“Ἐκλαψε, κι ὕστερα σώπησε βλοσυρός. Στά φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καί πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μέ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. ‘Η ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ’ τὰ περασμένα. ‘Ο γέρος ἔδειξε πιό ὕστερα νά μαλακώνει. “Ἐφαγε γελαστός καί πλάγιασε. Καί τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στό στρῶμα του.

Μέ φαροκάικο εἶχε περάσει στ’ ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ’ ἄρματα του, σάν γιὰ πόλεμο. “Αδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νηστικός, ποιὸς ξέρει πόσο πλανήθηκε καί ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καί μπῆκε στό χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπάρχει κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καί δέν ἀντιχαιρετιέται. Νά τὰ σπῖτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καί νεκρικά. Γυμνές χάσκουν οἱ θύρες τους καί τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καί ζαλισμένος ἀπ’ τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ’ ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καί φωνάζει κάποιον γείτονα του.

—Γειά, χαρὰ σου, καπετάν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἤβρα κι ὅλους σας !

“Απόκριση καμιὰ ! . . . Νά καί τὸ σπῖτι τὸ δικό του . . . Νά τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νά καί τὸ ξεροπῆγαδο στήν πέτρινη αὐλὴ. “Ομως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη. . . “Ανοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιά ζωντανεμένη. Σάν νά ‘χασε τὸ νοῦ του, μόνο μιά στιγμή. “Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νά ξαστερώνουν. Καί τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ’ ἀνοιχτόκαρδη ματιά κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιά λαμπερὴ τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καί τοιμάζεται νά πέσει στό φαί, σάν θεριὸ ἐλονήστικο. Καί τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Τρεῖς ‘Αρβανῖτες μπαίνουνε στό σπῖτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καί κρατοῦνε στά χερία τ’ ἄρματα.

—Τ' εἶσατε σεῖς ; ρωτάει ὁ γέρος ἤσυχα.

Δέ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθός καί φοβερός σάν σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἀρβανίτες :

—Ὅρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά ; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε ! Τὸ Σούλι ζεῖ.

Κι ὥς νὰ τραβήξει τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

« Μεγάλα χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

24. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Ὅλες οἱ καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσοῦλι,
ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τίς πᾶνε,
σκληρώθηκαν οἱ ἄρφανές, σκληρώθηκαν οἱ μαῦρες,
κι ἡ Λένω δέν ἐπέρασε, δέν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
Μόν' πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
σέρνει τουφέκι σισανέ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
ἔχει καί στὴ μεσούλα της σπαθὶ μαλαματένιο.
Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.

—Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύσετε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καί βόλια στὶς μπαλάσκες.

—Κόρη, γιὰ ρίξε τ' ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.

—Τί λέτε, μωρ' παλιότουρκοι κι ἐσεῖς παλιοζαγάρια ;

Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
καί ζωντανὴ δέν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, « Ἐκλογαὶ »

Ληρωτικό

25. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἶμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ,τι καί νὰ πτεῖς εἶμαστε ἄντρες ! εἶπε ὁ ὑπο-
ναύκληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. Ἕλληνας ! σοῦ λείει ὁ
ἄλλος· δέν εἶναι παίξε γέλασε. Ἐχουμε τὰ κακὰ μας — δέ λέω· πήραμε
δρόμο στραβό, σάν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δέν εἶμαστε
καί γιὰ πέταμα. Καί νὰ εἶμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δέ θά χαθοῦμε. Θέ-

λουμε δέ θέλουμε, θά ζήσουμε. Θά ζήσουμε καί θά θεριέψουμε καί θά δοξαστοῦμε, ὅπως καί πρῶτα. Τό σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τό κουτσουρέψεις· ὅσο κι ἂν τοῦ μαθήσεις τήν κορυφή, ἂν τοῦ ζεματίσεις τά φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσεις τά κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται, ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσεις τή χαίτη, ἂν τοῦ κόψεις τήν οὐρά, ἂν τοῦ βγάλεις τά νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσεις τά δόντια. Φτάνει τό βρούχημά του νά σέ πᾶει ριπιτί*. Τό ἔχει τό σκαρί μας, νά· τό θέλ' ἡ τύχη μας νά εἴμαστε πάντα μεγάλοι. "Ὅπου κι ἂν γυρίσεις, σέ στεριές καί θάλασσες, σέ νότο καί βοριά, σ' ἀνατολή καί δύση θά τό δεῖς γραμμένο. Καί γραμμένο ὄχι μέ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλά μέ τό ἴδιο χέρι, τό παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στήν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρός καί ἀβασίλευτος — ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. "Ὅποιος δέν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δέ βλέπει τή χαραυγή· ἐθνική χαραυγή, πόθος καί καημός αἰώνων ὅλων, ὄχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας : Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανός κατασκότεινος, στεριές σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καί φαρμάκι. Θεριά τά κύματα χτυπᾶνε τό καράβι μας. Λύσσα καί χολή μᾶς πολεμᾷ. Τό νερό δέρνει τή στεριά, τήν τρώει, τήν ξεσχίζει, τήν πετοσκοβεῖ ἄπονα, ὅσο νά κάμει τά πάντα θάλασσα καί ν' ἀπλωθεῖ ἀχόρταγος ρούφουλας* στόν παράνομο κόσμο.

Μά γύρισε κατά τήν Ἡρακλειά*. Καιρός διαμάντι· νερό τρισάγιο. Τό μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπενε. Ἐχεις ἄρρώστια ; πῆγαινε νά γιastreutēs. Ἐχεις πονόματο ; ἄλειψε τά ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψεις κόσμους. Εἶσαι κουφός ; θ' ἀκούσεις ἁρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι; Διγενής ἔγινες. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλῳάμ ἐκεῖ βρίσκεται γιά μᾶς. Κολυμπήθρα σωματική, κολυμπήθρα ψυχική, ἐθνική πρῶτ' ἅπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας - Σοφιάς, τό προσκυνητάρι τοῦ Γένους μας.

Τήν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τήν πάτησε — ποδᾶρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλός Δάνδολος* μάρανε τά ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τό τρισάγιο αἷμα της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωή τήν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριά συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τήν ἐλπίδα, πῶς θά γυρίσει πάλι μιά μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καί ὁ καταχτητής, Φράγκοι καί Βε-

νετσάνοι καί Γερμανοί ἀδέσποτοι, σάν τό άψύ πουλάρι, πού τσαλαπα-
τεῖ μέ τά πέταλά του τ' άβρά λούλουδα, χύνονται άπάνω της άχόρ-
ταγοι. Μέ τό σταυρό τους συντρίβουν τό σταυρό μας· μέ τή θρησκεία
τους πελεκούν τή θρησκεία μας. Γκρεμίζουν έκκλησιές, ποδοπατοῦν
καλλιτεχνήματα, μολύνουν άγιάσματα, άποτεφρώνουν πνευματικά
άριστουργήματα. Καί σφάζουν γέροντες, πατοῦν άρχόντων μέγαρα,
ξαπλώνονται σέ βασιλικά κλινάρια· νεκρούς γυμνώνουν ένδοξους,
ποδοκυλοῦνε στρέμματα θαυμαστά. Στενάζει ή Βασιλεύουσα· μοιρο-
λογά ή Σιών μας ! Καί ό Δάνδολος, γιός κουρσάρων, δέ λησμονεῖ τήν
τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καί θέλει μέ ξένα καί άταίριαστα
στολίδια νά στολίσει τή λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλέρες φεύγουν καί γαλέρες έρχονται. Παίρνουν τόν πλούτο μας
τόν άδαπάνητο, τή δόξα μας τήν άβασίλευτη, τή λάμψη, τή σοφία,
τά ιερά μας. 'Η Βενετιά τά δέχεται περίχαρη, στολίζεται καί καμα-
ρώνει σάν ξιπασμένη καί άμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τό σπαθί τοῦ
Κωνσταντίνου μας τό βλογημένο, πού έχει στό θηκάρι του τόν οὔρα-
νό μέ τά άστρα, τή θάλασσα μέ τά καράβια, τή γή μέ τά κάστρα της
— ιστορία χρυσόγλυπτη τοῦ άπέραντου κράτους μας. Παίρνει τήν
κολυμπήθρα, πού τόσοι βαφτιστήκαν πορφυρογέννητοι, καί βαφτί-
ζει μέσα τῶν έμπόρων τά παιδιά. Μέ τίς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας
στολίζει τόν "Άγιο Πέτρο της· στήνει στους πύργους της τό Ρολόγι,
θαῦμα τοῦ κόσμου, μέ τούς Μάγους πού χαιρετοῦν ταπεινοί τοῦ Χρι-
στοῦ μας τή Γέννηση· στήνει στίς πλατεῖες της τ' άλογα τ' άνεμο-
πόδαρα, άκράτητου λαοῦ συμβολική παράσταση.

Γαλέρες φεύγουν καί γαλέρες έρχονται. Παίρνουν τά πλούτη μας,
τή δόξα, τά ιερά μας. 'Άλλοῦ τά πάνε, στή Δύση τήν τρισβάρβαρη, νά
ήμερέσουν κι εκείνους τούς λαούς, νά δοξάσουν κι εκείνης τά χώματα.

'Η 'Αγιοτράπεζα όμως δέν άκολουθεῖ. 'Η πλάκα ή πολύτιμη, πού
τήν έσθησε ό 'Ιουστινιανός στή μέση τοῦ ναοῦ, λαμπρό ζαφεῖρι στή
χρυσή σφεντόνα του· ή πλάκα πού άκουσε τόσα νικητήρια καί θυ-
σίασε επάνω της ό Φώτιος, δέν πάει νά κλειστεῖ σκλάβα στά δολερά
τείχη, στ' άρπαχτικά χέρια τοῦ 'Ιννοκέντιου. "Οχι· δέν πάει. "Ανοίξε
ή καρίνα στά δυό καί γλίστρησε ή 'Αγιατράπεζα στά νερά τοῦ Μαρ-
μαρᾶ. 'Ο βοῦρκος έφυγε άπό κοντά της, ὅπως φεύγει ή άμαρτία τό
σταυρό, καί ό χρυσός άμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη άπό κάτω
της. Καί τοῦ Θεοῦ τό μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καί παντοδύναμου,

στάθηκε επάνω της άγρυπνο, όπως μάνας μάτι στην κούνια του μονακριβου παιδιού της.

Καί από τότε είναι εκεί καιρός διαμάντι, ήλιος κατάργυρος, νερό τρισάγιο. Μύρο άνεβαίνει από τό βυθό και άπλώνεται στο πρόσωπο της θάλασσας και κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, έθνικό πρώτ' άπ' όλα! "Όπως από τό δυσκοπότηρο βγαίνει ή σωτηρία του χριστιανού, θά έβγει από κεί και ή δική μας άπολύτρωση. 'Η χαραυγή του Γένους μας εκεί θ' άνατείλει· ναί, εκεί θ' άνατείλει. Προβαίνει ολόενα ή 'Αγιατράπεζα και βούλεται νά πιάσει τή στεριά. 'Αργά ή γρήγορα θά τήν πιάσει τή στεριά. Καί τότε σ' όλη τήν έλληνική γή από άκρη σ' άκρη, από νότο και βοριά, χαρούμενος ό ήλιος θά πυρώσει τούς δούλους, καμπάνα θά σημάνει σέ κάθε μιναρέ και τά τζαμιά θά ήχολογήσουν τή χριστιανική, τήν έθνική μας λειτουργία. Καί τότε πάλε ή Χρυσόπορτα θά στολίσει 'Ελλήνων βασιλιάδων τά τρόπαια.

Τότε θά πάρουμε και τά κουρσεμένα πίσω: τά πλούτη μας, τίς δόξες, τά ιερά μας. Θά πάρουμε τό σπαθί του Κωνσταντίνου και τήν κολυμπήθρα του Πορφυρογέννητου· τίς πόρτες του ναού μας, τό Ρολόγι των Μάγων, τ' άλογα τ' άράθυμα. Καί θά μείνει πάλι φτωχή και ταπεινή ψαρούδισσα ή Βενετιά, και ή Πόλη μας θά γίνει καύχημα και στολίδι της Οίκουμένης, όπως ήταν πριν τή μαράνει του Βενετσάνου τό άγκάλιασμα και τό βάρβαρο ποδάρι του Τούρκου.

Ναί· θά ζήσουμε και θά θεριέψουμε και θά δοξαστούμε πάλι. Είμαστε άντρες έμεις· μωρ' είμαστε "Ελληνες ! . . .

Και όρθός τώρα έριξε τά μάτια φλογερά στίς σκοτεινές στεριές, σάν προφήτης του 'Ισραήλ, ύμνώντας τή Γη της 'Επαγγελίας, ό ύπουνάκληρος. Καί δέν ήταν, όχι, ό ναύτης ό ταπεινός. Ήταν ό έλληνισμός ολόκληρος, μέ τήν άκλόνητη πίστη στίς παραδόσεις και τούς θρύλους του.

« Λ ό γ ι α τ η ς π λ ώ ρ η ς »

Ανδρέας Καρκαβίτσας

26. ΠΑΝΩ Σ' ΕΝΑΝ ΞΕΝΟ ΣΤΙΧΟ

Εὐτυχισμένος πού ἔκανε τό ταξίδι τοῦ Ὀδυσσεά.
 Εὐτυχισμένος ἂν στό ξεκίνημα, ἐνιωθε γερή τήν ἀρ-
 ματωσιά μιᾶς ἀγάπης, ἀπλωμένη μέσα στό κορμί
 του, σάν τίς φλέβες ὅπου βουίζει τό αἷμα.

Μιᾶς ἀγάπης, μέ ἀκατέλυτο ρυθμό, ἀκατανίκητης σάν
 τή μουσική καί παντοτινῆς
 γιατί γεννήθηκε ὅταν γεννηθήκαμε καί σάν πεθαί-
 νουμε, ἂν πεθαίνει, δέν τό ξέρουμε οὔτε ἐμεῖς
 οὔτε ἄλλος κανεῖς.

Παρακαλῶ τό θεό νά μέ συντρέξει νά πῶ, σέ μιά
 στιγμή μεγάλης εὐδαιμονίας, ποιά εἶναι αὐτή ἡ
 ἀγάπη·
 κάθομαι κάποτε τριγυρισμένος ἀπό τήν ξενιτιά, κι
 ἀκούω τό μακρινό βούισμά της, σάν τόν ἀχό τῆς
 θάλασσας πού ἔσμιξε μέ τό ἀνεξήγητο δρολάπι.

Καί παρουσιάζεται μπροστά μου, πάλι καί πάλι, τό
 φάντασμα τοῦ Ὀδυσσεά, μέ μάτια κοκκινισμένα
 ἀπό τοῦ κυμάτου τήν ἀρμύρα
 κι ἀπό τό μεστωμένο πόθο νά ξαναδεῖ τόν καπνὸ πού
 βγαίνει ἀπό τή ζεστασιά τοῦ σπιτιοῦ του καί τό
 σκυλί του πού γέρασε προσμένοντας στή θύρα.

Στέκεται μεγάλος, ψιθυρίζοντας ἀνάμεσα στ' ἀσπι-
 ρμένα του γένια, λόγια τῆς γλώσσας μας, ὅπως
 τή μιλοῦσαν πρὶν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ἀπλώνει μιά παλάμη ροζιασμένη ἀπὸ τὰ σκοινιά καί
 τό δοιάκι, μέ δέρμα δουλεμένο ἀπὸ τό ξεροβόρι
 ἀπὸ τήν κάψα κι ἀπὸ τὰ χιόνια.

Θά ἔλεγε πὼς θέλει νά διώξει τόν ὑπεράνθρωπο Κύ-
 κλωπα πού βλέπει μ' ἓνα μάτι, τίς Σειρήνες πού
 σάν τίς ἀκούσεις ξεχνᾷς, τή Σκύλλα καί τή Χά-
 ρυβδη ἀπ' ἀνάμεσό μας·
 τόσα περίπλοκα τέρατα, πού δέ μᾶς ἀφήνουν νά στο-
 χαστοῦμε, πὼς ἦταν κι αὐτός ἓνας ἄνθρωπος πού

πάλεψε μέσα στόν κόσμο, μέ τήν ψυχή καί μέ τό σῶμα.

Εἶναι ὁ μέγας Ὀδυσσεύς· ἐκεῖνος πού εἶπε νά γίνει τό ξύλινο ἄλογο καί οἱ Ἀχαιοί κερδίσαν τήν Τροία.

Φαντάζομαι πῶς ἔρχεται νά μ' ἀρμηνέψει πῶς νά φτιάξω κι ἐγώ ἕνα ξύλινο ἄλογο γιά νά κερδίσω τή δική μου Τροία.

Γιατί μιᾶ ταπεινά καί μέ γαλήνη, χωρίς προσπάθεια, λές μέ γνωρίζει σάν πατέρα· εἶτε σάν κάτι γέρους θαλασσινοῦ, πού ἀκουμπισμένοι στά δίχτυα τους, τήν ὥρα πού χειμώνιαζε καί θύμωνε ὁ ἀγέρας,

μοῦ λέγανε, στά παιδικά μου χρόνια, τό τραγούδι τοῦ Ἑρωτόκριτου μέ τά δάκρυα στά μάτια· τότες πού τρώμαζα μέσα στὸν ὕπνο μου ἀκούγοντας τήν ἀντίδικη μοῖρα τῆς Ἀρετῆς νά κατεβαίνει τά μαρμαρένια σκαλοπάτια.

Μοῦ λέει τό δύσκολο πόνο νά νιώθεις τά πανιά τοῦ караβιοῦ σου φουσκωμένα ἀπό τή θύμηση καί τήν ψυχὴ σου νά γίνεται τιμόνι. Καί νά 'σαι μόνος, σκοτεινός μέσα στήν νύχτα καί ἀκυβέρνητος σάν τ' ἄχερο στ' ἁλῶνι.

Τήν πίκρα νά βλέπεις τοὺς συντρόφους σου καταποντισμένους μέσα στά στοιχεῖα, σκορπισμένους· ἕναν - ἕναν.

Καί πόσο παράξενα ἀντρειεύσαι μιλώντας μέ τοὺς πεθαμένους, ὅταν δέ φτάνουν πιά οἱ ζωντανοὶ πού σοῦ ἀπομένουν.

Μιᾶ . . . βλέπω ἀκόμη τὰ χέρια του πού ξέραν νά δοκιμάσουν ἂν ἦταν καλὰ σκαλισμένη στήν πλώρη ἡ γοργόνα· νά μοῦ χαρίζουν τὴν ἀκύμαντη γαλάζια θάλασσα μέσα στήν καρδιά τοῦ χειμῶνα.

« Π ο ῖ ῥ ο ς »

Γιώργος Σεφέρης

27. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

A.

« Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν »! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλέοφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν, ἐκμεταλλευομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχύσκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμῇ τὴν περίξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιαῶν τὴν πλακόστρωτον ὥραϊαν αὐλήν.

Ἡ Ἁγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσὴ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου τοῦ ἐπικαθημένη. Ἡ Ἁγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθέν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνῆμα μιᾶς ἀπέραντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

B.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρῶτον νάρθηκα εὗρίσκες ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μακροί, μὲ τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὥραϊας μουσειώσεως. Εἶτα εὗρίσκες ἐννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετὰ λλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων. . . Οὕτως εἰσερχεσαι εἰς τὸν ναόν.

Ὅποῖον θάμβος, ὁποῖον μεγαλεῖον, ὁποῖα ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὁλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκῶδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι' ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραῖοι κίονες, μὲ κορ-

μούς όλους μονολίθους, με τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελόπλεκτα κιονό-
κρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικά κοσμήματα τῶν ἀπεράντων
στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ
χιβόδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπὴς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυ-
τοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἰλιγγιᾷ, ἡ
καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεται ἀκίνητος, κατὰ-
πληκτος, φόβηται.

Τίς πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλ-
μῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριά-
δων. Αὐτοκράτορες καὶ πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς
βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται
ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγκεχυμένον ἱερᾶς μουσι-
κῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων
λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλη-
σίᾳ. Νά ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νά ἡ θέσις
τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιᾶ. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυ-
ελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβω-
νος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὅμως, ἄνευ στολισμῶν
καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ πού ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ
ναῷ χρυσῇ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις
τότε νὰ ἰδῇς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ
κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμ-
μεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι
κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους
πίνακας μετὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-
χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρ-
μάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς
εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμήτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς
χρυσᾶς τῶν χερουβείμ καὶ τῶν σεραφείμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας
τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μετὰ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα.
Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ σουλτάνου
τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας
μετὰ τὰς πρασίνες ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς
πολυκαιρίας.

Ἡ καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ. . . Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοάς. Ἐξέρχεσαι.

Γ.

Μ' ἄρᾶσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθῃμαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ' ἄρᾶσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτίριον, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιαζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνήμα, πολυσχιδὲς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἄρᾶσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν. . .

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

28. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ Παπαδογιάννης εἰσῆλθεν εἰς τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὀσφύν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὦμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὅμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν, τὴν ὁποῖαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

—Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ' ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τοῦρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῇ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

—Ἦρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρός σας. Ὅ,τι σᾶς περάση κάμετέ το.

—Μὰ τό 'λπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τούρκικο καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τό 'λπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἀλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

—Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτρίνιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως:

—Μὰ δὲ σκοτώνουνται οἱ Τοῦρκοι εὐκολα! Τ' ἀκούς;

—Τώρα π' ἄρχιζε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαϊκὴ μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα 'ν' εὐκολα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῇ, τὸ πρόσ-ωπὸν του εἶχε συννεφωθῇ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

—Δὲ σᾶς σκοτώνουμε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῇτε μοναχοί σας ἀπὸ τῆ σκάση σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῇ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν χριστιανῶν, οἵτινες εὕρισκοντο ἀπέξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

—Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῇ Ἑλλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικόν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν:

—Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὤρμησεν ἔξω.

‘Αλλ’ ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καί, ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε :

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ ’πα στὰ 77, ὄντὲν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σῶχωρο ; . . . Σοῦ ’πα πὼς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. Ἡ γιῶρα ἔφταξε.

‘Ο πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ « μπαμπὰς » τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἄλλων χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφούς τοῦ παπᾶ καὶ θεῖους τοῦ Παπαδογιάννη.

‘Ο Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἄνεσιν εἰς τοὺς χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν’ ἀναστυλώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὁποῖοι εἶχον καθαιρεθῇ, ἅμα οἱ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην, καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῇ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῇ καμπάνα. ‘Αλλ’ ἓνα δειλινόν, ἐνῶ ἐκάλει δι’ αὐτοῦ εἰς τὸν ἐσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαινεν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώναξεν :

—‘Ἰντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικό ;

—Έχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὥρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπάς ἐκινδύνευσε ν’ ἀποθάνῃ.

‘Ο γιὸς του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιανιτσάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἡγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἡχοὺς τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των χριστιανῶν, ἐξομώσαντες πρὸ ἐκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτό-

νευαν καί, ἄφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας, ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὐταὶ ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποιον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἱκανοποιηθῇ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατάρθρωσε νὰ καταβάλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιάς του, τοῦ εἶπε :

—Ἐπέρασαν κείνα πού κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς πού μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδᾶ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' αὐτί σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ χριστιανοὺς :

—Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιά ἐκκλησιά.

—Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

—Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν ἁγίων πού 'ναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Εἶναι ντροπὴ μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

—Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδᾶ εὐθύς.

—Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρῃ τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάππα του καὶ νὰ ῥθῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπὰς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε

τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν :

— Ὅσα ζητήση ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλὴν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένῃ Κυριακῇ δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρει. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβον τὰς διόδους, διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὅπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι, ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλά καὶ σκεύη, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιούσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησίαι εἶχεν ὑψωθῆ διπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν τοῦ εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δέ, καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια, ἔφθασε καὶ ἡ δι' ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελεθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἀλλ' ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἔξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμούνως μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκηδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ τοῦ.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

29. Κ Ρ Η Τ Η

Ἀπ' τό γαλάζιο πέλαγος σέ ξαγναντεύω, Κρήτη !
Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσό σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τόν Ψηλορείτη,
σμίγει τό αἶμα τοῦ οὐρανοῦ μέ τό δικό σου τό αἶμα.

Παῦλος Νιρβάνας

30. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Ἐκ Μονπελλίου 11 Ἰουνίου 1786

... Καίρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἀδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἀλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν « θέσιν » μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἱατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὄψάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὗρηκαν τὴν « θέσιν » μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὠραίας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταί μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφῆνειαν, ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἤξευρεν ὁ Ἱπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσά τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ Γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους

ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείφει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιωτέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτὰ, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω ; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὅμως νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἤμην αὐτοῦ ἀμαθῆς, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερο λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῇς καὶ νὰ κατηγορηθῇς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῇς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἅψ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας εὐεργεσίας καὶ τοιοῦτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείζας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὁποῖοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἕνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα, διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου, γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς, ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασιν διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὕρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοιμοὺς εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργε-

σία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχη ἔνθεν κάκεῖθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, μὴ μέ νομίσης ἀχάριστον. Ἦξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφήνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσῃς τὰς ἰδικάς μου, καὶ σὲ εἶμαι ἀιδίως ὑπόχρεως. Ἔκτε εὐεργεσία. . . Ἀλλὰ, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταριθμήσω τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ ;

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

31. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησία. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστά στὴν Ὡραία Πύλη κι ἀντὶ «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν . . .» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ . . .».

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν στό πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη λαμπρὴ δέ θυμόταν κανεὶς νὰ ἔχει δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπὰς τὸ τελευταῖο του «Χριστὸς ἀνέστη» εἶπε.

—Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί ! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἵμαστε καλὰ. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρει καλὰ τ' ἀδελφία μας ποὺ πολεμοῦνε στό γεφύρι τῆς Πλάκας, στό Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στά Πέντε Πηγάδια . . .

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μέ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἓνας μέ τόν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπὰς ξαναμπῆκε στό Ἱερό, γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριὸ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά φαμίλιες φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τίς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μέ τίς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιά.

Πρῶτος πρῶτος βγῆκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο - Λιόλιος,

γέρος μ' ἑβδομήντα πέντε χρόνια καί πλιότερο στή ράχη του, μέ κατάσπρα μαλλιά καί μέ κατάσπρα μακριά μουστάκια, κρατώντας μέ τό ζερβί του χέρι τήν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μέ τό ἄλλο σέ μιὰ ροζιόρικη καί χοντρή πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἐρχόνταν δυό παιδιά του, ἐπάνω ἀπό σαράντα ἢ σαράντα πέντε χρονῶν τό καθένα, δυό παντρεμένα ἐγγόνια, ἐπτὰ νυφάδες ἀπό παιδιά καί δυό ἐγγονόνυφες καί καμιά εἰκοσαριά ἐγγόνια ἀπό εἴκοσι χρονῶν καί κάτω. Ἀπ' τά ἐπίλοιπα πέντε παιδιά τοῦ γερο - προεστοῦ πού δέν ἦτανε στήν ἐκκλησιά, δυό ἦταν πεθαμένα καί τρία ξενιτεμένα, κι ἀπό τά τρία πάλι τό ἕνα ἦταν ἐθελοντής στόν ἑλληνικό στρατό.

Τραβοῦσε μπροστά ὁ γερο - προεστός, σάν σεργάρι* κοπαδιοῦ, κι ἐρχονταν ὅλο τό χωριό κοντά του, μέ τά κεριά στά χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύχτα βαθιά κι ὁ Αὐγερινός δέν εἶχε ξεπροβάλλει ἀκόμα ἀπό τήν κορυφή τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλά μιὰ φωτεινή αὐλακιά ἀπλωμένη ἀπό τό κορφοβούνη τοῦ Περιστεριοῦ ὥς ἐπάνω στά Γιάννινα, ἔδειχνε πώς τ' ἄστέρι αὐτό, πού τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι «λαμπρό», δέ θ' ἄργοῦσε νά βγεῖ.

Ἀνάμεσα ἀπ' τήν ἐκκλησιά καί τό χωριό εἶναι ἕνα μεγάλο δεντρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἕνα μεγάλο κύκλο νά μιλήσουν γιά τόν πόλεμο.

Ἕνα ψιλό ἀεράκι πού τραβοῦσε ἀπ' τό χωριό ἔφερνε τή μοσχομουρουδιά τῶν ἀρνιῶν πού ψήνονταν στίς αὐλές τῶν σπιτιῶν.

—Τά μάθατε ;

—Τί καινούρια ;

—Ἀληθινά πώς τοὺς τσάκισαν τ' ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους ;

—Ὅλο καί καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στῆς Ἄρτας τό γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

—Τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες πόλεμο . . .

—Καημένο Σούλι, νά μήν πεθάνεις ποτέ μέ τά παλικάρια πού βγάξεις ! . . . Ἐσύ στά παλιά τά χρόνια, ἐσύ καί τώρα !

—Πόσοι ἀρχηγοί ἦτανε στήν Ἄρτα ;

—Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στήν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τό ποτάμι καί πῆρε τά πλευρά τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ' ὅλα τους τά δυνατά νά πάρουν τήν Ἄρτα, γιά νά κλείσουν τό Σέχο μέσα στό

Τούρκικο, αλλά τούς τσάκισε τό Μποτσαράκι, κι έτσι σκόρπισαν κι όπου φύγει φύγει . . . Τότε ο δικός μας ο στρατός πέρασε τό γεφύρι τῆς Ἀρτας κι έπιασε τὰ Λέλοβα, τήν Κανέττα καί τὰ Πέντε Πηγάδια.

—Σκοτώθηκαν πολλοί Τούρκοι ;

—Σάν πόσοι έπεσαν από τούς δικούς μας ;

—Μετριοῦνται οἱ Τούρκοι τρεῖς φορές καί λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καί λείπουν τρεῖς λεβέντες !

—Σάν τί ἀνθρώποι νά 'ναι ὁ Κίτσος ὁ Μποτσαράκης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος ;

—Ὁ ἓνας μιὰ πιθαμὴ ἀνθρώπος, μικρός μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νά κρεμάσεις ἀπὸ τὰ μουστάκια του !

—Χαρά στὶς μάνες πού τούς ἔκαμαν !

Ὁ γερο - προεστός, πού εἶχε σταθεῖ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε :

—Ὅρέ παιδιά ! Ποιὸς σᾶς τίς ἔφερε αὐτὲς τίς κουβέντες ; Μὴ μιᾶτε, μωρὲ παιδιά μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καί σᾶς δοκιμάσει ὁ Θεός ! . . .

—Εἶναι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ πού λέμε ! Εἶναι ἀλήθεια ! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στήν Ἀρτα καί μέ τήν καταστροφή τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρίς διαβατήρια καί τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους.

—Τούς εἶδες μέ τὰ μάτια σου ἐσύ ; τόν ρώτησε ὁ γερο - προεστός μέ δυσπιστία.

—Τούς εἶδα καί μίλησα μαζί τους καί μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα !

—Ποιά μέρα φύγαν ἀπὸ τήν Ἀρτα οἱ Τσάμηδες ;

—Τῇ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμά ψές τό σουρούπωμα καί τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους . . .

—Ὅρέ, δέν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα ; βροντοφώνησε ὁ γερο - προεστός πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Ἡ Πασχαλιά θέλει ἀρνιά, ὁ Ἀι - Γιώργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια κι ἡ λευτεριά τουφέκια ! Δέν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα, γιὰ νά ρίξουμε καί νά χαιρετίσουμε τὴ λευτεριά ; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὁρέ παιδιά, καί νά μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νά ρίξουμε καί νά καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας ;

—'Αμ' τί ρωτᾷς ; τοῦ ἀπολογήθηκε ἕνας. Δέ μᾶς τά 'μασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι ; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα ;

—'Ορέ, δέν ἔχει κανένas ἕνα παλιοτούφεκο, μιά παλιοπιστόλα ; ξαναρώτησε.

—'Αμ' τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἕνας, θά πλακώσουν γκρά-
δες* καί βελονωτά* ὅσα θέλεις ! "Ορεξη νά'χεις νά τουφεκᾷς. Τουφέ-
κια καί φυσέκια χάρισμα.

—Μωρέ, ἐγώ τό θέλω αὐτή τή στιγμή, δέν τό θέλω ὕστερα ! Τί
νά τό κάμω ὕστερα ; "Εχει, ὀρέ, κανένas σας κανένα παλιοτούφεκο
γιά μιά φορά, καί τοῦ τό γυρίζω πίσω ! "Ενα ἄρνι διαλεχτό δίνω
γιά ἕνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτό ἐπάνω ζυγώνει μιά γριά καί τοῦ λέει :

—Δίν' σ' τ' ἄρνι ;

—Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια - Τόλαινα ;

—Μά τό ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους, γιά νά μήν τοὺς
τό μαρτυρήσω !

—Τουφέκι εἶναι ;

—Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη ! . .

Κι ἡ γριά ἄρχισε νά κλαίει τό μακαρίτη της.

—"Αφησε τά κλάματα, γριά, καί σύρε νά μοῦ φέρεις τό τουφέκι στό
σπίτι, νά σοῦ δώσω τ' ἄρνι . .

"Ολο τό χωριό ἦταν τρελό ἀπ' τή χαρά του. "Από τά λόγια,
ἀπό τά φερσίματα, ἀπό τό περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πῶς ὅλος
ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τό ζουρλόχορτο. "Ὡς κι αὐτά τά λιανοπαί-
δια, πού δέν μπορούσαν νά καταλάβουν καλά καλά τί θά πεῖ λευ-
τεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

—"Εγινε ρωμαϊκό ! Καλημέρα σας ! "Εγινε ρωμαϊκό ! Καλημέρα σας !

—Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τήν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τή χαρά τῆς
λευτεριάς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

—Τέτοιο καλό δέν μπορούσε νά 'ρθεῖ ἄλλη μέρα παρά Πασχαλιά,
ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

—Δοξασμένος νά 'ναι ὁ Κύριος !

Μέ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στό χωριό, καί κάθε
φαμίλια πήγαινε στό σπίτι της. Οἱ αὐλές τῶν σπιτιῶν φεγγοβο-
λοῦσαν ἀπό τίς ψησταριές τῶν ἄρνιῶν, πού στριφογύριζαν ἐπάνω
στή θράκα.

“Όταν ο γερο-προεστός έφτασε στό σπίτι του, βρήκε στήν αὐλόθυρα τή γριά μέ τό τουφέκι στά χέρια νά περιμένει. Μόλις τήν είδε, ρίχτηκε έπάνω της νά τῆς τό πάρει.

—Τ’ άρνί πρῶτα ! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

—Μωρέ ένα άρνί μονάχα γυρεύεις, κουτή ; τῆς λέει ὁ προεστός. Έγώ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τό κοπάδι καί καίω καί τό σπίτι μου ακόμα !

Καί σάν νά προσβλήθηκε άπό τήν άπάντηση τῆς γριάς, έκραξε ένα έγγόني του, πού είχε άνεβεῖ στό σπίτι :

—Όρέ Κίτσο ! Κίτσο ὀρέ !

—Όρισε, παππού! τοῦ άπολογήθηκε τό παιδί, παλικάρι ὡς δεκατεσσάρων δεκαπέντε χρονῶν.

—Νά πεταχτεῖς, ὀρέ, στή στάνη καί νά ξεκόψεις δεκαπέντε ὡς εἴκοσι άρνιά καλά. Γρήγορα ! Άκόμα έδῶ εἶσαι ! . . .

Τό παιδί λάκισε* σάν έλάφι στή στάνη, αλλά ὁ γερο - προεστός, θέλοντας νά δείξει ὅλη τή χαρά τῆς καρδιάς του, φώναξε τό διαλαλητή τοῦ χωριοῦ :

—Όσορέ Νάσο ! Νάσο ὀρεεέ !

—Έφτασα, μπάρμπα, άπολογήθηκε μιά φωνή ἐκεῖ γύρω άπό τά σπίτια.

—Νά βγεῖς, ὀρέ, στή ράχη καί νά διαλαλήσεις στό χωριό πῶς ὅποιος δέν έχει άρνί, νά ῥθεῖ στό σπίτι μου νά πάρει ! . . .

Ἡ γριά ὅμως, μ’ ὅλα αὐτά πού γίνονταν, κρατοῦσε τό τουφέκι μέ τά δυό της χέρια καί δέν τό ἔδινε, πρίν τῆς φέρουν πρῶτα τ’ άρνί.

—Δέν τό δίνω ακόμα, ἔλεγε· θέλω τ’ άρνί πρῶτα !

Τοῦ Νάσου ἡ φωνή ξεχύθηκε σ’ ὅλο τό χωριό σάν δυνατός βοριάς, κι ὅσοι δέν εἶχαν άρνί ἔτρεξαν στό σπίτι τοῦ προεστοῦ. Ἐτρεξαν ακόμα κι ἐκεῖνοι πού εἶχαν, ὅχι γιά νά ζητήσουν κι αὐτοί, αλλά γιά νά δοῦν μέ τά μάτια τους τό ψυχικό τοῦ προεστοῦ.

Δέν πέρασε πολλή ὥρα καί νά σου, έφτασε κι ὁ Κίτσος μ’ ένα κοπάδι άρνιά.

—Τό καλύτερο τῆς γριάς !, φώναξε ὁ προεστός, καί στή στίγμή ὁ πιστικός, πού ἐρχόταν μαζί μέ τόν Κίτσο, ἄρπαξε άπ’ τό λαιμό ένα λάγιο* άρνί, μέ μιά βούλα άσπρη στό μέτωπο σάν τόν άύγερινό, πού ἦταν μιά ὀργιά βγαλμένος ἐκείνη τήν ὥρα.

Ἡ γριά μέ τό νά χερί ἄρπαξε τ’ άρνί καί μέ τ’ ἄλλο τρεμάμενο

ἔδινε τό τουφέκι στοῦ προεστοῦ τά χέρια, ἀπό φόβο μήν ἦταν ψέ-
μα τό τάξιμο. "Υστερ' ἀπό τή γριά πῆραν ἀπό ἓνα ἀρνί ὅσοι δέν
εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τό τουφέκι στό χέρι του, εἶπε στή
γριά :

—Γεμάτο εἶναι, ἀρή ;

—Γεμάτο ! ὅπως τό 'χει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

—Μωρέ, εἰν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπό τότε. Φοβοῦμαι μή δέν πάρει
φωτιά καί ντροπιαστῶ !

Σηκώνει τό λύκο καί λέει :

—Χριστός ἀνέστη, ὁρ' ἀδέρφια. Χριστός ἀνέστη ! Καλῶς μᾶς ἦρθ'
ἡ λευτεριά !

Τό παλιοτούφεκο βρόντηξε καί τράνταξε τό χωριό, καί μέ τό
βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστός ἄψυχος !

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοί καί ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά,
τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τόν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

« Π α σ χ α λ ι ν ἄ δ ι η γ ῆ μ α τ α »

Χρίστος Χριστοβασίλης

32. Σ Τ Α Γ Ι Α Ν Ν Ε Ν Α

'Απέξω ἀπό τά Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλό κλαδί,
πουλί πουλάκι ἐκάθισε καί γλυκοκελαδεῖ :

—'Ανοῖχτε στράτα διάπλατη καί στράτα μυρωμένη,
κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρά μέ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, πού βαθιά σ' ὀνείρου βάθος ζοῦνε ,
καί τά κεριά ἐτοιμάζουνε καί τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
καί τό καλὸ φθινόπωρο μέ κάποια ἀνατριχίλα
στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλί μέ τά στερνὰ του φύλλα.

« Ἡ μερολόγιον Σκόκου », 1915

Στέφανος Λάφνης

33. Η Κ Α Τ Α Π Ο Λ Ι Α Ν Η

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιές
προσκυνητῶν ἔρχονται νά γονατίσουν κάτω ἀπό τή θαυματουργή

εἰκόνα, πού μέσα ἀπό τό γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τό γλυκό βάλσαμο τῆς παρηγοριᾶς καί τῆς ἐλπίδας στίς ψυχές πού ζητοῦν τήν προστασία της καί τήν καθοδήγησή της μέσ στῆς ζωῆς τό πολυτάραχο πέλαγος.

“Ὅπως ἡ Τῆνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

“Ὁ μέγας ναός πρωτοθεμελιώθηκε τόν τέταρτο αἰῶνα καί τελείωσε τόν ἕκτο.

“Ἡ παράδοση λέει πῶς ἡ Ἀγία Ἑλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στήν Παλαιστίνη γιά τήν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπό τή μεγάλη φουρτούνα νά καταφύγει στήν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ’ ἓνα μικρό ἐκκλησάκι νά δεηθεῖ στήν Παναγία γιά τήν εὐδόωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νά οἰκοδομήσει ἐκκλησία στή χάρη Της. Σάν γύρισε στήν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τό μεγάλο πόθο της στόν αὐτοκράτορα τό γιό της. Δέν πρόφτασε ὅμως νά δεῖ πραγματοποιημένο τ’ ὄνειρο της, γιατί σέ λίγο πέθανε.

“Αν καί τά χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δέν ξεχνοῦσε τό τάξιμο τῆς μητέρας του, πού τοῦ τό ’χε ἀφήσει σάν ἀπαράβατη διαθήκη. “Ἐνα πρωί — καθὼς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοί εἶδαν μέ μεγάλη ἐκπληξή τους ἓνα βασιλικό καράβι νά μπαίνει στόν κόλπο τῆς Παροικιᾶς καί νά ρίχνει τήν ἄγκυρά του μέ τίς χρυσές ἀλυσίδες στά ἤσυχά νερά. Δέν ἦταν συνηθισμένοι σέ τέτοιου εἶδους θαλασσινές ἐπισκέψεις.

Τά κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιά πολύ γνωστά. Τοῦτο ἔδω ὅμως ἦταν σάν ἐκεῖνο πού λέν τά παραμύθια, μέ τά χρυσά κατάρτια, μέ τά φουσκωμένα σάν τά φτερά τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. “Ἡ σημαία μέ τό δικέφαλο ἀετό ἀνέμιζε περήφανα στήν κορυφή, ἐπάνω στ’ ἄλμπουρα*, κι ἓνας χρυσός σταυρός λαμποκοποῦσε πάνωθό τους, κάτω ἀπό τό γαλάζιο τ’ οὐρανοῦ. “Ἦταν ἀπό ἐκεῖνα τά τρικάρτα βυζαντινά καράβια, πού τά ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καί πού ἐκτελοῦσαν τίς αὐτοκρατορικές ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπό τόν αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στή στεριά κι ἄρχισαν νά ἐρευνοῦν τόν τόπο σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ τους καί στά μέρη πού τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Παριανοί κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἓνας τόν ἄλλον

τί πρόκειται νά συμβεῖ. Κανείς τους δέν ἐγνώριζε τό μυστικό. Μόνο ἕνας γέρος παπάς πού ἔμενε σ' ἕνα μικρό ἐκκλησάκι, τό σημερινό παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, μέσα στήν Καταπολιανή... Σ' αὐτόν ἡ Ἀγία Ἐλένη εἶχ' ἐξομολογηθεῖ τό τάμα της.

Ἔτσι ἄρχισε νά χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιά νά συνεχιστεῖ καί νά τελειώσει στά χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατί ἕνα μέρος τῆς ἐκκλησίας, τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικά σέ προγενέστερη ἐποχή, στόν τέταρτο αἰώνα, καί διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρό τό σύνδεσμός του μέ τήν ἀρχαιότητα, γιατί οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπό ἀρχαίους ἑλληνικούς ναούς, τό δέ σχῆμα του ἦταν κλασικό, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὄταν χτίστηκε ὁ μέγας ναός, τό παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου πέρασε ἀπό μερικές ἀρχιτεκτονικές μεταρρυθμίσεις, ὥστε νά συνδεθεῖ ὀργανικά μέ τόν κύριο ναό.

Τά σχέδια γιά τό μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαραχτήκαν ἀπό σπουδαίους μηχανικούς τοῦ Βυζαντίου, πού μαθήτευσαν σέ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτούς πού ἔχτισαν τό μεγαλόурγμα τῶν αἰώνων, τήν Ἀγία Σοφία, καθώς καί τούς Ἀγίους Ἀποστόλους τῆς Πόλης, μέ τούς ὁποίους ἡ Καταπολιανή ἔχει περισσότερη ἀρχιτεκτονική συγγένεια.

Ὅλοι βάλθηκαν νά ξεπεράσουν τούς δασκάλους τους. Μαστοράδες καί τεχνίτες, σκαλιστάδες καί ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καί διακοσμητές ὀνομαστοί ἦρθαν ἀπό τό Βυζάντιο ἀρματωμένοι μέ πίστη, μέ γνώση ἀνώτερη, μέ ἱερόν ἐνθουσιασμό. Γιά χρόνια δούλευαν.

Τά θαυμαστά μάρμαρα τῆς Πάρου, τά ὀλόασπρα καί λεπτόκοκκα, πού τά χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιά τ' ἀριστουργηματικά τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τά μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπήδησαν τά ὀλύμπια κορμιά τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καί τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη, τά ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, πού τά βγαζαν ἀπό τά βαθιά σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν μέ λυχνάρια — γι' αὐτό καί οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τό μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τά ἔβρισκαν ἑτοιμα. Τά περισσότερα τά παίρναν ἀπό τό πλῆθος καί τόν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν, πού ἦταν διεσπαρμένοι στήν Πάρο, ἢ τά κατέβαζαν φορτώματα σέ

μεγάλους ὄγκους ἀπό τά ὀνομαστά λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλη. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, μέ σκαλιστές φλέβες καὶ μέ παλμικές ραβδώσεις, πριονιστά καὶ σκαλιστά, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν μέ τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιό χρονικό, «ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτρᾱν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοίχος ἐνδεδυμένος μέ ροῦχα βυσσινιά καὶ μέ πορφυρά ὑφάσματα. Καὶ τόσην ἐπιτηδεότητα καὶ σπουδὴν ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ μάστορας, ὅπου ἐπέτυχε νὰ δώσει τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελὲκμα, τὸ τόννευμα δὲν ἔδειχνε νὰ ἔχει φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πῶς ἦτο γάλα πηγμὲνον κατὰ ἀλήθειαν».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε «ὁ ἐν πολλαῖς κολόναϊς θεμελιωθεὶς ναός» κι ἔγινε «ἡ τρυφή τῶν ὀφθαλμῶν», ἡ φήμη τῆς ὁμορφίᾳς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιᾶδες κι ἄρχοντες πῆγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλῶντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἀ σ π ρ α ν η σ ι ᾶ »

Ἀθηνᾶ Ταρσούλι

34. [Η Α Ν Α Κ Ω Χ Η]

Ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ πρωινά, συννεφιασμένον καὶ ὑγρό. Ὁ οὐρανὸς ἦταν βαρὺς, στενόχωρος, σάν τὴ νύχτα ποὺ εἶχε περάσει ὁ Λεωνῆς. Ἦνιωθες ἡλεκτρισμὸ μέσ στον ἄερα, προμηνύματα καταιγίδων. Πλησίαζε χειμῶνας, αὐτὸ ἦταν ὀλοφάνερο, κακὸς χειμῶνας, πού θά τὸν ἔτρεφαν οἱ παγωνιές τῆς Ρωσίας κι οἱ φουρτοῦνες τῆς Μαύρης Θάλασσας. Οἱ δρόμοι τοῦ Πέρα ἦταν ἔρημοι, ἡ μεγάλη πολιτεία κοιμότανε ἀκόμα. Κοιμότανε, θαρρεῖς, βαριανασαίνοντας, τὸν ἀνῆσυχο ὕπνο τοῦ πολέμου.

Ἐκεῖ πού πῆγαινε, ὥστόσο, πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἰσίου Δρόμου, κοντά στὴν πλατεία τοῦ Ταξιμοῦ, ὁ Λεωνῆς εἶδε μιά συνάθροιση. Μερικοὶ διαβάτες εἶχανε μαζευτεῖ ἐμπρὸς σ' ἓνα ψηλὸ σπίτι καὶ κοίταζαν ἀπάνω, χωρὶς νὰ μιλοῦν. Ὁ Λεωνῆς πλησίασε καὶ κοίταξε κι αὐτοῦς. Σ' ἓνα μπαλκόνι τοῦ τελευταίου πατώματος αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ

είχανε βγει δύο άνθρωποι, πού προσπαθοῦσαν νά στηρίξουν τό κοντάρι μιᾶς σημαίας. Ἡ σημαία ἦτανε μισοδιπλωμένη, ὁ Λεωνῆς δέν τήν ἀναγνώρισε ἀμέσως, παρατήρησε ὅμως, ἀπ' ὅ,τι μπορούσε νά δεῖ, πῶς δέν ἦταν ἡ σημαία τῆς Γερμανίας, οὔτε κανενός συμμάχου της. Λίγο μακρύτερα ἀπό τόν ὄμιλο τῶν διαβατῶν εἶχε σταματήσει μιά γερμανική περιπολία, πού τήν ἀποτελοῦσαν στρατιῶτες ἀπ' αὐτούς πού ἔμοιαζαν σάν γυμνασιόπαιδες, μ' ἓνα λοχία τῆς ἴδιας ἡλικίας ἐπικεφαλῆς. Ἦτανε κάτι παιδάρια κακοτυμένα, κακοθρεμμένα, ξαγρυπνισμένα, μέ πολύ κουρασμένο καί βαριεστιμένο ὕφος. Κοίταζαν κι αὐτά σάν τόν ἄλλο κόσμο καί περίμεναν. Τέλος τό κοντάρι στυλώθηκε, ἡ σημαία κυμάτισε στό φύσημα τοῦ πρωينوῦ ἀνέμου κι ὁ Λεωνῆς ἀναγνώρισε τά χρώματα τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ διαβάτες στεκόντανε καί κοίταζαν μέ τά χέρια στίς τσέπες, μέ τό τσιγάρο στό στόμα, σχεδόν ἀδιάφορα, σάν νά μή συνέβαινε τίποτα τό ἐξαιρετικό ἢ (ποιός ξέρει;) σάν νά συνέβαινε κάτι τόσο πολύ βαρυσήμαντο πού δέν ἦτανε μπορετό νά τό χωνέψει κανεῖς μονομιᾶς. Κανεῖς τους ὅμως δέν ἔφευγε, κάτι τούς κρατοῦσε καρφωμένους ἐκεῖ. Ὁ Λεωνῆς στράφηκε ξανά πρὸς τούς Γερμανούς. Τεντωμένοι στό λιθόστρωτο, σάν ξυλιασμένοι, κοίταζαν τῇ σημαίᾳ τοῦ ἐχθροῦ μέ βλέμματα ἀπλανή. Μονάχα ὁ λοχίας ἔσφιγγε τά χεῖλια μ' ἐκεῖνον τόν τόσο γνώριμο μορφασμό τῶν παιδιῶν πού θέλουν νά κλάψουν καί ντρέπονται γι' αὐτό καί ἀγωνίζονται μήν προδοθοῦν.

Ὁ Λεωνῆς ρώτησε ἕναν κύριο τί συνέβαινε.

—Δέν ξέρω, εἶπε αὐτός.

Κανεῖς δέν ἤξερε τίποτα.

Ὁ Λεωνῆς προχώρησε πρὸς τῇ διεύθυνση τοῦ Γαλατᾶ Σεράι, χωρὶς νά παρατηρήσει τίποτα, πού νά φανερώνει μιά μεταβολή τῶν πραγμάτων. Ἡ Πόλη ἐξακολουθοῦσε νά κοιμάται. Οἱ ἀστυφύλακες ἦταν στίς θέσεις τους. Μερικοὶ ἀραιοὶ διαβάτες κυκλοφοροῦσαν βιαστικοὶ καί ἀδιάφοροι. Τά τράμ περνοῦσαν ἄδεια. Καμιά ἄλλη σημαία δέν ὑπῆρχε πουθενά. Ὁ Λεωνῆς ξεχάστηκε ἓνα διάστημα περιδιαβάοντας στοὺς κεντρικοὺς δρόμους. (. . .).

Κοίταξε τό ρολόι του, ἦταν ἐφτάμισι περασμένες. Τράβηξε γοργὰ πρὸς τό σπίτι τοῦ καθηγητῆ.

*Ἀνοίξε μηχανικά τήν πόρτα τοῦ ἐργαστηρίου, στάθηκε μιά στιγμή στό κατώφλι νά πάρει τήν ἀναπνοή του, γιατί εἶχε τρέξει. Ὁ ζεστός

μουχλιασμένος άέρας τόν χτύπησε καταπρόσωπο. Είχε κιόλας ξεχάσει ό,τι συνέβαινε στό δρόμο. Άνάσανε βαθιά τήν τσαγκή μυρωδιά, πού άγγιζε τώρα τόσο παράξενα τίς πío μυστικές χορδές τής εύαισθησίας του. Αισθάνθηκε σάν τό ψάρι στό νερό. Ήτανε χαρωπός, έλαφρός μέσα σ' όλη εκείνη τή σκόνη καί τή μουντζούρα, είχε όρεξη νά χορέψει.

Ή πόρτα τοῦ έργαστηρίου άνοιξε μέ δύναμη καί πρόβαλε ή ύπηρέτρια τοῦ κ. Μοντεφρεντίνι έξαλλη.

—Καλέ, έδω κάθεται, παιδί μου ; φώναξε. Δέν πήρες είδηση πού χαλνᾷ ό κόσμος ;

‘Ο Λεωνής άνατινάχτηκε, σάν νά τόν ξυπνοῦσαν μέσα άπό όνειρο.

—Γιατί χαλνᾷ ό κόσμος ; ρώτησε σαστισμένος.

—Καλέ, Παναγία μου, τελείωσε ό πόλεμος ! φώναξε ή ύπηρέτρια σάν παραλαβή. Τελείωσε ό πόλεμος.

Έφυγε άφήνοντας τήν πόρτα άνοιχτή. Τήν άκουσε πού φώναζε άκόμα, καθώς άνέβαινε τή σκάλα τρέχοντας :

—Τελείωσε ό πόλεμος !

‘Ο Λεωνής σηκώθηκε, σφούγγισε τό μέτωπό του, κοίταξε τήν ωρα. Κόντευε έντεκα. Χωρίς νά σκεφτεῖ άλλο τίποτα, πετάχτηκε στό δρόμο τρέχοντας κι αυτός.

Ή πάροδος τοῦ κ. Μοντεφρεντίνι ήταν έρημη όπως πάντα, αλλά στό δρόμο τοῦ Τηλέγραφου ό Λεωνής άντίκρισε άνθρώπους πού μιλοῦσαν δυνατά καί γελοῦσαν κι έτρεχαν νευρικά άπό τή μιά πόρτα στην άλλη. Στά παράθυρα κυμάτιζαν τρεῖς τέσσερις έλληνικές σημαῖες. Τό αὐτί του άρπαξε μερικές πληροφορίες γιά τά γεγονότα :

—Χτές ύπογράφηκε ή άνακωχή. Οί στόλοι πέρασαν τά Δαρδανέλια σήμερα τό πρωί. Έρχονται ! Κι ό έλληνικός στόλος μαζί !

Γινότανε λόγος καί γιά έμπορικά πλοία πού άκολουθοῦσαν τούς στόλους φορτωμένα άλεύρια, ζάχαρες, καφέδες, όλα τά άγαθά τοῦ Θεοῦ. Μαζί μέ τόν πόλεμο τελείωνε κι ό άποκλεισμός, τελείωναν κι οί επιδημίες κι οί διωγμοί καί όλα.

‘Ο Λεωνής βγήκε στόν Ίσιο Δρόμο. Ήτανε φορτωμένος σημαῖες άπό τή μιά άκρη στην άλλη, άγγλικές, γαλλικές, ιταλικές, αλλά κυρίως έλληνικές. Τά παράθυρα καί τά μπαλκόνια ήταν γεμάτα κόσμο. Στό δρόμο ήτανε σάν διαδήλωση, ή συγκοινωνία είχε διακοπεῖ. ‘Ο

Ένας έφερνε τόν άλλον κι όλοι πήγαιναν στην τύχη, δέν ήξεραν τί ήθελαν καί τί έκαναν, μιλούσαν καί γελοΰσαν όλοι μαζί. Είχαν γίνεи όλοι άδέλφια κι όλοι έμοιαζαν λιγάκι τρελοί. "Ενας άνεμος τρέλας είχε φυσήξει άπάνω στην Πόλη καί τούς είχε ένώσει μέσ στη χαρά αύτης τής μεγάλης έορτής. "Ο ούρανός είχε καθαρίσει κάπως, ή καταιγίδα είχε άπομακρυνθεί, χωρίς νά ξεσπάσει. "Ο ήλιος είχε προβάλει ανάμεσα στα σύννεφα κι έπαιζε μέ τά χρώματα τών σημαϊών. "Ηταν ένα άπέραντο πανηγύρι άπό χτυπητά χρώματα.

Δέν έβλεπε πιά κανείς στρατιωτικές στολές πουθενά. "Όλα εκείνα τά στρατεύματα πού, ώς τά χτές, άνεβοκατέβαιναν τούς χτισμένους λόφους τής Πόλης, οί άξιωματικοί πού βροντούσαν τίς μπότες τους στά πεζοδρόμια, οί άναρίθμητες στρατιωτικές περιπολίες, οί καβαλάρηδες, οί πεζοναΰτες είχανε χαθεί μονομιᾶς. "Εφευγαν, παρατοΰσαν τόν άγώνα, έδιναν τή θέση τους. Τώρα άλλα στρατεύματα θά γέμιζαν τή μεγάλη πολιτεία, θά είχανε παρελάσεις μέ μουσικές καί σημαίες επικεφαλής, άλλοι στρατηγοί θά ήππευαν καί θά φώναζαν διαταγές, άλλες στολές θά κυκλοφορούσαν στους δρόμους, στά κέντρα, στίς έξοχές. (. . .).

"Όλα τά πράματα γινόντανε άλλιώςτικά, μιά νέα ζωή θά χυνότανε όρμητικά παντού, θά έδινε έναν άλλο άέρα, μιάν άλλη όψη στην πανάρχαια αύτοκρατορική πολιτεία. "Αλήθεια, ό κόσμος ήτανε κάτι συναρπαστικό, κάτι πού συνεχώς ξαναγεννιότανε καί πού δέν ήτανε δυνατό νά τό χορτάσει κανείς ποτέ. "Ο κόσμος ήταν ώραϊός !

—"Ερχονται οί στόλοι !

Κάποιος άρπαξε τό Λεωνή καί τόν φίλησε. "Ηταν ό Μένος, τό παχύ παιδί μέ τίς πολιτικές ιδέες. "Υστερα εξηγήθηκε :

—"Όλοι φιλιούνται σήμερα. Χριστός άνέστη !

Τόν πήρε μπράτσο καί τόν έσυρε.

—Νά άνέβουμε σέ μιά ταρατσα, φώναξε. "Ο κόσμος άνεβαίνει στίς ταρατσες. Νά άνέβουμε νά δοΰμε τούς στόλους πού έρχονται νά πάρουν τήν Πόλη !

"Ο ούρανός καθάριζε όλοένα, ό ήλιος γινότανε πιό λαμπρός, τά χρώματα τών σημαϊών ζωήρευαν άκόμα πιό πολύ. "Ο άέρας ήταν έλαφρός, δροσερός καί ζωογόνος. "Ηταν τώρα σάν άνοιξιάτικη καλοκαιρία ύστερα άπό βροχή, σάν Πάσχα μέσ στίς παπαρούνες καί τίς μαργαρίτες. Δέν ήταν άνάρμοστο νά λένε : Χριστός άνέστη. "Η-

τανε κάτι πού πήγαινε μέ τό καθετί. Είχες ὄρεξη νά τρέξεις, νά παίξεις, νά κυλιστεῖς στά χορτάρια, νά φιλάς ὅποιον ἔβρισκες μπροστά σου κι ὕστερα νά μαζεῦεις λουλούδια καί νά τραγουδᾷς. "Ολοι γελοῦσαν, κανεῖς δέν ἤξερε γιατί, γελοῦσες κι ἐσύ μαζί, δέν μπορούσες νά κάμεις ἄλλο τίποτα παρά νά ἀφήσεις τόν ἑαυτό σου στό μεγάλο κύμα τοῦ γέλιου.

— "Ὡστε αὐτό εἶναι ἡ εἰρήνη! μουρμούρισε ὁ Λεωνής.

Τόσο παράξενο, τόσο ἀπίθανο πράμα : ἡ εἰρήνη! Μιά ζωή χωρίς ἐπιστράτευση, χωρίς στρατιωτικό νόμο, χωρίς καθημερινό ἀνακoinωθέν, χωρίς ἀεροπορικούς βομβαρδισμούς, χωρίς ἔλλειψη τροφίμων, χωρίς τίς σκοτεινές ἐκεῖνες ταινίες πού ἔδειχναν χαρακώματα, ἀνθρώπους μέ κράνη βουτηγμένους στή λάσπη καί κανόνια πού τραβοῦσαν μέσ στή βροχή. Ἀφύσικη ζωή, ὁ Λεωνής δέν καταλάβαινε καλά. Δέν τό ἔβαζε ὁ νῦς του πῶς περνοῦσε ὁ κόσμος, ὅταν δέν ἦταν πόλεμος, ποῖός μπορούσε νά ἦταν ὁ ἀριθμός τῶν πραγμάτων. Κάτι καλό ἐρχότανε, ὁ Λεωνής γελοῦσε ἀπό τή χαρά του, μά δέν καταλάβαινε.

— Λοιπόν ἡ εἰρήνη!

— "Ὅχι, φώναξε ὁ Μένος. Εἶναι κάτι περισσότερο. Εἶναι ἡ νίκη!

Ξεφώνησε τήν τελευταία λέξη, μ' ὅλη τή δύναμη τῶν πνευμόνων του, μέσ στή βοή τοῦ λαοῦ πού πήγαινε αὐξάνοντας.

« Λ ε ω ν ή ς »

·Γιώργος Θεοτοκάς

35. ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

(Δεκέμβριος 1940)

Μέτωπο Ἑπείρου. Σκοτεινή εἶναι ἀπόψε ἡ νύχτα. Οὐτ' ἓνα ἀστράκι, γιά νά θυμίζει τήν ἡμερότητα τῆς πλάσεως. Χιονισμένα τά βουνά πού περιζώνουν τό μικρό καί ἄχαρο χωριό. Ἄχαρο καί καταθλιπτικό. Πέτρινα μονώροφα σπίτια. Πέτρα παντοῦ. Πέτρα πού κάθεται πάνω στήν ψυχή σας. Καμιά ὑπόνοια πράσινου : ἓνα δέντρο, λίγο χορταράκι, μία γλάστρα μέ τό κόκκινο ἀνθάκι της. Πέτρα. Καί, ὅπου λείπει ἡ πέτρα, ὁ πολτός τῆς λάσπης, στήν ὁποία βυθίζεσθε ὥς τά γόνατα. Ἀλβανικό εἶναι τό χωριουδάκι. Χτές τό εἶχε ὁ

έχθρός. Σήμερα τό κατέχουν οί έμπροσθοφυλακές μας. Αὔριο θ' άνήκει κι αυτό στά μετόπισθεν. Νωρίς άποσύρθηκαν οί λίγοι κάτοικοί του ν' αναπαυθούν. Πέρασαν εικοσιτετράωρα κολάσεως. Μέρες όλόκληρες οί κανονιές τούς είχαν ζαλίσει. Πολεμίστρες έγιναν τά παράθυρα τών σπιτιών, από τά όποία ό έχθρός προσπάθησε, άμυνόμενος, ν' άποκρούσει τήν εισβολή τών δυνάμεών μας. Δέν τήν άπόκρουσε. Τόν έξετόπισε ή ξιφολόγχη. Τά σπασμένα τζάμια, τά μισογκρεμισμένα πορτάκια, τά λάφυρα πού έγκατέλειψε φεύγοντας, καί πού μένουν άκόμα σκορπισμένα στους δρόμους, δέν είναι τά μόνα δείγματα τής θύελλας πού πέρασε πάνω από τό χωριό. Είναι καί οί νεκροί πού συναντά κανείς έδω κι εκεί ριγμένους στίς λάσπες, στίς πόρτες, στά καλντιρίμια, στή μικρή πλατεία του χωριού. Δέν έπρόλαβαν άκόμα οί άντρες μας νά περισυλλέξουν τούς 'Ιταλούς νεκρούς. Προτίμησαν νά ενδιαφερθούν περισσότερο γιά τήν περισυλλογή τών τραυματιών. "Όταν ξημερώσει, θά περισυλλεγούν καί οί νεκροί καί θά ταφούν μέ τίς ευχές τής όρθόδοξης 'Εκκλησίας στό ξένο έδαφος, όπου τούς έφερε καί τούς έσκότωσε ή μεγαλομανία του άρχηγού των.

Γαλήνη νεκρουπόλεως βασιλεύει τώρα στό χωριό. Κανείς δέν μπορεί νά φανταστεί ότι έδω καί λίγες ώρες μαίνονταν οί δαίμονες του "Αδη. Βαριές άκούονται οί άρβύλες τών φαντάρων πού περνούν πάνω από τό λιθόστρωτο.

Τή στιγμή αυτή μιά σκηνή ήρωισμού διαδραματίζεται μέσα στο δωμάτιο ενός σπιτιού. Είναι τό δωμάτιο του λοχαγού πού μπήκε πρώτος στό χωριό. Χώμα κάτω. "Ενα κρεβάτι έκστρατείας σέ μιά γωνιά. Οί φλόγες του τζακιού είναι ό μόνος φωτισμός. Πέντε άντρες είχε ζητήσει από νωρίς ό λοχαγός γιά μιά έπικίνδυνη έπιχείρηση. Παρουσιάστηκαν όλοι. Διάλεξε άπ' αυτούς όσους ό ίδιος νόμισε πίο έπιτήδειους, καί αισθάνθηκε τήν άνάγκη νά δώσει εξηγήσεις στους άλλους, πού θά μπορούσαν νά θεωρήσουν μειωμένο τόν έαυτό τους γιά τήν προτίμηση προς τούς συναδέλφους των.

—"Όλοι είστε γενναίοι, παιδιά. 'Αλλά γιά τή δουλειά αυτή πίο κατάλληλοι είναι οί πέντε πού διάλεξα. Διαλυθείτε τώρα.

Διαλύθηκαν. "Όταν νύχτωσε, βρέθηκαν οί πέντε φαντάροι στο δωμάτιο του λοχαγού. Νέα παιδιά, άξύριστα, άπλυτα, μέ τά μάτια κόκκινα από τήν άυπνία, βουτηγμένοι ως τό λαιμό στή λάσπη, αλλά μέ πόση ζωντάνια, πόση άποφασιστικότητα, πόση λάμψη

στά μάτια ! Στάθηκαν σέ προσοχή, γιά νά πάρουν τίς οδηγίες. Κάποια ἀναγνώριση ἔπρεπε νά ἐπιχειρήσουν. Τραχιά ἦταν ἡ φωνή τοῦ λοχαγοῦ. Ἦξερε ὅτι δέ θά τούς ξανάβλεπε ὅλους. Τό ἤξεραν κι οἱ ἴδιοι. Ἀλλά κανεῖς δέν εἶπε τίποτα. Ἀδειασαν τίς σσέπες τους ἀπό ὅ,τι θά μπορούσε νά δώσει στοιχεῖα στόν ἐχθρό, ἄν τυχόν ἔπεφταν στά χέρια του. Τίς ἀδειασαν καί ἀπό τίς μικρές ἀναμνήσεις πού κρατοῦσαν μαζί τους. Μιά φωτογραφία, ἓνα γραμματάκι, ἓνα δαχτυλίδι, ἓνα ρολόι. Πάλι δέν εἶπαν τίποτα. Ὅμως τή φορά αὐτή μιλοῦσε τό βλέμμα τους, πού ἔλεγε στόν ἀξιωματικό : «Ἄν τύχει τίποτα, νά πᾶνε στά χέρια τῶν δικῶν μας».

—Ἐννοια σας, ὑποσχέθηκε ἐκεῖνος.

Χτύπησε τόν καθένα στόν ὦμο. Χαιρέτισαν. Στή γαλήνη τῆς παγερῆς νύχτας ἀντήχησαν τά βήματά τους. Καί σέ λίγο πάλι σιγή. Δέν ἀκούονταν παρὰ τά ξύλα πού καίονταν στό τζάκι. Μακρές ἦταν οἱ ὥρες πού περνοῦσαν. Τά ξημερώματα ἀνοιξε πάλι ἡ πόρτα τοῦ λοχαγοῦ κι ἓνας ἓνας ἔμπαιναν οἱ φαντᾶροι. Ἐνας, δύο, τρεῖς, τέσσερις . . .

—Ποῦ εἶναι ὁ ἄλλος ; ρώτησε ὁ λοχαγός.

Σιωπή ἐκάλυψε τήν ἐρώτησή του.

—Αἰχμάλωτος ; ξαναρώτησε.

Τέσσερα κεφάλια ρίχτηκαν πρὸς τά πίσω. Ὅχι.

—Ἦταν γενναῖο παλικάρι, ψιθύρισε, σάν νά μονολογοῦσε ὁ ἀξιωματικός.

Οἱ τρεῖς αὐτές λέξεις ἀποτελέσαν τόν ἐπικήδειο. Καί ὕστερα τό μικρό ἀπόσπασμα ἐξέθεσε τό ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστολῆς του.

« Ἀ π ε ρ η Ν ί κ η »

Παῦλος Παλαιολόγος

36. [Η Π Η Γ Η]

Ἡ βροχή εἶχε πάψει πιά, ὁ οὐρανός εἶχε μισοκαθαρίσει καί πότε πότε φαινόταν ὁ ἥλιος. Ὁ μουσάτος ὑπολοχαγός μοῦ πρότεινε ν' ἀνεβοῦμε στό βουνό, ὡς τήν πηγὴ. Τό μονοπάτι κι ἔδῳ ἦταν πολὺ ἀπότομο, καί σέ λίγο βρεθήκαμε πολὺ ψηλά, βλέποντας ἀπὸ κεῖ πού φτάσαμε ἀκόμα καλύτερα ὅλο τό κάτω μας τοπίο — καί πέρα ἀπ' τή ράχη τοῦ βουνοῦ πού ὡς πρὶν μᾶς ἐμπόδιζε τή θέα πρὸς τό

Βορρά. Ἡ ἴδια κοιλάδα ἀπλωνότανε, κι ὁ Ἀῶς, ἀσημόσταχτος, φιδούριζε κι ἐκεῖ, ὥσπου χανόταν ἀνάμεσα στὰ ἀπτότομα βουνά πού ὑψώνονταν σάν φραγμός καί κλείνανε πάλι σχεδόν ἐρμητικά τό τοπίο. Στό δρόμο, ἀνάμεσα σέ κάτι πλατύφυλλα πράσινα χόρτα, στὶς ρίζες τῶν βράχων, εἶδα ποῦ καί ποῦ μερικούς ὑγρούς ἀκόμη μενεξέδες καί στάθηκα νά τοὺς κοιτάζω. Ἦταν περίεργη αὐτὴ ἡ εἰδυλλιακὴ, ἡ σχεδόν ρομαντικὴ τούτη νότα μέσα σ' ὅλο τό περιβάλλον τοῦ πολέμου, τόσο πού δέν τήν περίμενες καί σέ ξάφνιαζε. Κι ὁ μουστάτος ὑπολοχαγός, πού δέν τοὺς εἶχε συναντήσει ὥς τώρα, εὐχαριστήθηκε πολὺ, ὅταν τοῦ τοὺς ἔδειξα, κι ἄρχισε νά τοὺς μαζεῦει μέ μιὰ παιδικὴ χαρά κι ἓνα παιδιδάστικο γέλιο, γιὰ νά κάνει ἓνα μικρὸ μπουκετάκι. Τὸν βοηθοῦσα κι ἐγώ, καθὼς ἀργὰ ἀργὰ ἀνηφορίζαμε.

Συναντούσαμε πολλὰ κυκλικά σκαψίματα κάθε τόσο στὶς ἄκρες ἄκρες τῶν γκρεμνῶν. Αὐτὰ ἦταν «φωλεές ἰταλικῶν πολυβόλων», ἔλεγε ὁ ὑπολοχαγός. Τώρα δέ μένουν παρὰ τὰ συντρίμια τους. Τό περίεργο εἶναι πῶς τό Μπαντλόνι κι ὅλο τοῦτο τό φοβερό βουνό τό πῆρε μονάχα μιὰ ἴλη ἵππικου — ἔδῳ πού οὔτε κἀν μπορεῖ ν' ἀνεβεῖ ἄλογο. Μὰ εἶχανε ξεπεζέψει καί πολεμούσανε πεζοί. Τοῦ διοικητῆ τους, τοῦ ἱλαρχοῦ Τζαβέλα, θὰ δῶ τὸν τάφο, ὅταν καμιά μέρα κατεβῶ ὥς τήν ἐκκλησίτσα, στό νεκροταφεῖο, στό ἔμπα τοῦ χωριοῦ. Ἀ ! ἓνα σωστό παλικάρι ! Σκοτώθηκε τήν τελευταία στιγμή, ἀπὸ κάποια ἀδέσποτη σφαῖρα. Τὸν βρῆκε ἀκριβῶς ἀνάμεσα στὰ δυὸ του φρύδια.

Φτάσαμε σέ κάτι μεγάλες σπηλιές, πού βαθαίνανε πολὺ μέσ στοῦ μονοκόμματο βράχο, καί βρήκαμε ἐκεῖ ἀρκετοὺς στρατιῶτες καθισμένους γύρω ἀπὸ μιὰ φωτιά. Περίφημα καταφύγια αὐτὰ, ἔλεγε πάλι ὁ ὑπολοχαγός. (. . .). Ἀς μὴν κοιτάω πῶς αὐτὲς τίς μέρες δέν εἶχαμε συναγεμιοῦς. Αὐτὲς τίς μέρες εἶχαμε βροχές. Μὰ τώρα πού πάει νὰ καλοσυνέψει, θ' ἀρχίσει πάλι τό πανηγύρι. Κι εἶχανε πιά ἀντιστραφεῖ οἱ ὅροι. Ὅταν ἔχουμε βροχές καί βαριά συννεφιά, λέμε καλὸς καιρὸς, δηλαδὴ πῶς ἀποκλείεται ἐχθρικὴ ἐπίσκεψη. Κι ὁ καιρὸς εἶναι κακός, ὅταν λάμπει ὁ ἥλιος κι ὁ οὐρανὸς εἶναι γαλάζιος.

Εἶχαμε φτάσει πιά στὴν πηγὴ, σχεδόν στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ. Πιὸ πέρα μας ὑψωνόταν ἓνα ἄλλο τεράστιο βουνό, μέ κατάλευκη τὴ ράχη του ἀπ' τὰ χιόνια. Πίσω ἀπὸ κεῖ εἶναι ὁ παραθαλάσιος τομέας, τό Α' Σῶμα, οἱ Ἅγιοι Σαράντα, τό Ἀργυρόκαστρο. Ὅταν

γίνονται μάχες, ἀκοῦς κι ἀπὸ κεῖ τῇ βοῇ τοῦ κανονιοῦ καί τῇ νύχτα βλέπεις τίς λάμψεις πού ξεπερνοῦν τίς κορφές.

Τό νερό ἔπεφτε κρυστάλλινο κι ὀρμητικό μέσα σέ μιά μακρόστενη στερνούλα, γιομάτη στά πλάγια της μέ φτέρες καί πολυτρίχια κι ἀπὸ κεῖ ξεχειλοῦσε, γιὰ νά πάει νά συναντήσῃ τὸν ἄλλο καταρράχτη. Ὁ ὑπολοχαγός, μόλις φτάσαμε, ἔσκυψε καί ἤπιε νερό μὲς στὶς φοῦχτες του, βουτώντας τίς ἀρβύλες του καί τίς γκέτες του μὲς στὰ νερά, μὰ ἐγὼ δὲν τ' ἀποφάσιζα ἀκόμα ὕστερ' ἀπὸ τόσο δρόμο πού μᾶς εἶχε κάνει πάλι μουσκίδι στὸν ἰδρώτα, παρ' ὅλη τὴν παγωμένη ὑγρασία πού μᾶς τύλιγε.

—Μπᾶ ! πιές, δὲν παθαίνεις τίποτα, ἔλεγε ὁ μουσάτος, ἐνῶ ἀκριβῶς ἀπ' τό μαῦρο μούσι του στάζανε, γυαλιστερές σάν μικρά διαμάντια, οἱ σταγόνες τοῦ νεροῦ.

« Τό πλατὺ ποτάμι »

Γιάννης Μπεράτης

37. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρὸς στά χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα
τῶν τυράννων πού ἐρήμωση σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρά ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σάν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσὺ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλὴ σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιὰ σου,
ὅπως στά χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στά σύννορά σου.

Καί ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, πού τῇ φρίκῃ
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμολύπῃ
στροφές ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

ὦ, χαῖρε, χαῖρε Ἑλλάδα, δοξασμένη
στά Μεσολόγια καί στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καί μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

« Κασταλία κρήνη »

Σωτήρης Σκέπτης

38. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τόν ἐρχομό μου στή ζωή ὁ πατέρας μου
 χαιρέτισε μέ συμπάρα ἐνός παλιοῦ —
 ἐνός παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἑπειρώτικου,
 μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καί σάν μεγάλωσα, ἀπ' τόν τοῖχο τό ξεκρέμασα
 καί τό 'φαχνα καί τό ρωτοῦσα νά μοῦ πεῖ
 ποιά χέρια νά τό τίμησαν, ποιά χέρια νά τό δόξασαν ;
 —Γειά σας, προγόνου μου ἱεροί.

Καί χαμηλῶναν τά βουνά τῆς πρώτης μου,
 τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἑπείρου,
 καί σέ φωλιές αἰτῶν μέ σήκωναν, μέ φέρνανε
 μέ τ' ἄλλα τά φτερά, μέ τά φτερά τοῦ Ὀνειροῦ.

Κι ἔζησα πάντα μέ τήν ἔνθετη εἰκόνα σου
 καί ζῶ μέ τό ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
 ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
 κάλε νά ἰδῶ γοργά τή λευτεριά σου !

« Κ α σ α λ ί α κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκέλης

39. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει . . .
 Πλήν τί βλέπω ; σοβαρά
 νά σωπάσω μέ προστάζει
 μέ τό δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τήν Εὐρώπη
 τρεῖς φορές μ' ἀνησυχιά·
 προσηλώνεται κατόπι
 στήν Ἑλλάδα καί ἀρχινᾷ :

«Παλικάρια μου ! οί πολέμοι
για σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καί τό γόνα σας δέν τρέμει
στούς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἀπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική·
ἀλλά ἀνίκητη μιά μένει
πού τές δάφνες σᾶς μαδεῖ·

μία, πού ὅταν ὥσάν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι ἀπό τή νίκη,
ἄχ ! τόν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
ἓνα σκῆπτρο ἡ δολερή·
καθενός χαμογελάει,
πάρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κειό τό σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
μήν τό πιάστε, γιατί ρίχνει
εἰσέ δάκρυα θλιβερά.

Ἀπό στόμα ὅπου φθονάει,
παλικάρια, ἄς μήν 'πωθεῖ,
πῶς τό χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τήν κεφαλή.

Μήν εἰποῦν στό στοχασμό τους
τά ξένα ἔθνη ἀληθινά :
'Εάν μισοῦνται ἀνάμεσό τους
δέν τούς πρέπει ἐλευθεριά !».

Λιονύσιος Σολωμός

ΖΑΚΥΝΘΟΣ 1823

Τόν φιλελεύθερον άσίγαστο παιάνα,
 όνειροπόλος, μυστικά γροικοῦσες.
 Στόν οὐρανό νά ύψώσεις τό τραγούδι
 τή μοναξιά τοῦ Στράνη αναζητοῦσες.

Γύρω ή χαρά, ή χαρά τοῦ Ἀπριλομάη.
 Στόν κάμπο ή πρασινάδα ἕνα βασίλειο.
 Οί ἐλιές, τά κίτρα, κήπος κι' ἄλλος κήπος.
 Καί τά πουλιά μυριόφωνον εἰδύλλιο.

Κρίνους λευκοῦς τούς πρόσχαρους ἀφρούς του
 τό Ἴόνιο φέρνει ἀπό φιλόγελα ἀκρογιάλια,
 σάν νά τούς μάζεψαν ἀκούραστα ἀβρά χέρια
 καί τούς ἀπόθεσαν σέ ἀμέτρητα ἀνθογυάλια.

Τ' ἀντικρινό ἀτενίζεις Μεσολόγγι
 δοσμένο στό τρικύμισμα τοῦ σάλου.
 Κι' ἂν δέν πῆρες θανάτου καρυοφύλι,
 κρατᾷς τή λύρα τοῦ πάθους τοῦ μεγάλου.

Θερμή ψυχή, ἀνυπόταχτη, ὑπερούσια,
 πρὸς τήν ἰδέα αὐθόρμητα, αὐστηρά
 στραμμένη, μέ τή φλόγα σου πού ἀγγίζεις
 τῶν λαῶν τά πεπρωμένα τά ἱερά,

τήν ἄξια Ἐλευθεριά στ' ἀνάστημά της
 τό θεῖο, Σοφία ἀγέρωχη Ἀθηνᾶ,
 στήν ἴδια τή μορφή καί τή μιλιὰ της
 τή βλέπεις μιάν Ἑλλάδα πού ἀρχινᾷ.

Προφητικά μελωδεῖς ὅλων τῶν τόπων
καὶ τῶν καιρῶν τοὺς αἱματόβρεχτους ἀγῶνες.
Ἡ Ἐλευθερία, τραγουδημένη ἔτσι ἀπὸ σένα,
σύμβολο ὀρθώνεται γιγάντιο στοὺς αἰῶνες.

Θεόδωρος Ξύδης

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΚΑΛΙ

Εἰς τόν Θεόκριτο παραπονιοῦνταν
μιά μέρα ὁ νέος ποιητής Εὐμένης·
«Τώρα δυό χρόνια πέρασαν πού γράφω
κι ἓνα εἰδύλλιο ἕκαμα μονάχα.
Τό μόνον ἄρτιόν μου ἔργον εἶναι.
Ἐλῖμονον, εἶν' ὑψηλή τό βλέπω,
πολύ ὑψηλή τῆς Ποιήσεως ἡ σκάλα·
κι ἅπ' τό σκαλί τό πρῶτο ἐδῶ πού εἶμαι
ποτέ δέ θ' ἀνεβῶ ὁ δυστυχισμένος».
Εἶπ' ὁ Θεόκριτος· «Αὐτά τά λόγια
ἀνάρμοστα καί βλασφημίες εἶναι.
Κι ἂν εἶσαι στό σκαλί τό πρῶτο, πρέπει
νά 'σαι ὑπερήφανος κι εὐτυχισμένος.
'Εδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι·
τόσο πού ἕκαμες, μεγάλη δόξα.
Κι αὐτό ἀκόμη τό σκαλί τό πρῶτο
πολύ ἀπό τόν κοινό τόν κόσμον ἀπέχει.
Εἰς τό σκαλί γιά νά πατήσεις τοῦτο
πρέπει μέ τό δικαίωμά σου νά 'σαι
πολίτης εἰς τῶν ἰδεῶν τήν πόλιν.
Καί δύσκολο στήν πόλιν ἐκείνην εἶναι
καί σπάνιο νά σέ πολιτογραφήσουν.
Στήν ἀγορά της βρίσκεις νομοθέτας
πού δέ γεῖλα κανένας τυχοδιώκτης.
'Εδῶ πού ἔφθασες, λίγο δέν εἶναι·
τόσο πού ἕκαμες, μεγάλη δόξα».

«Ποιήματα» τ. Α'

Κ. Π. Καβάφης

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ - ΑΝΕΣΤΗ

Τήν πέρασε τή ζωή του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στήν ξενιτιά, ζωή
παραδαρμένη, караβοτσακισμένη ζωή. Ὁχι δά καί πῶς τή μάδησε

τήν ψυχή του ή φτώχεια, πού μάλαμα έπιανε καί κάρβουνο γινότανε. 'Από τέτοιους πόνους ή ψυχή του δέν έπαιρνε. Τόν κρυφώτρωγε όμως πάντα τής πατρίδας ό άκοίμητος ό καημός, καί σάν είδε καί άπείδε πώς έλπίδα πιά δέν τοῦ άπόμεινε, σάν άρχισε κι ένιωθε στά γέρικα στήθια του τήν ανατριχίλα τοῦ χάρου, τό 'καμε άπόφαση καί τράβηξε γιά τά -παιδιακίσια λημέρια του.

'Αλλιώςτικός γέρος αὐτός ό 'Ανέστης ! Γιά τοῦ κόσμου τά μεγάλεϊα δέν τόν πολυέμελε κιόλας. 'Ωστόσο νά γυρίσει άπό τά ξένα καί νά φυτρώσει άνάμεσα στους δικούς του μέ τέτοια χάλια, ὕστερα άπό χρόνους καί χρόνους άγωνία καί βάσανο, δέν τοῦ έρχότανε καί πολύ. Θά πεις, οί καθαυτό οί δικοί του συχωρεμένοι ὅλοι, κι άλλους άπ' άνίψια καί τέτοιους δέ θ' άντάμωνε πιά, έξόν 'σως δυό τρεῖς ξεδέρφους, γέρους κι αὐτούς. Μά νά πάλι, άπό δῶ τό γύριζε, άπό κεῖ τό γύριζε, δέν τοῦ πήγαινε. Τ' ὄνειρό του ήτανε νά ξαναφανεί στήν πατρίδα του, μά νά εἶναι καί κάτι. Δέν τό κατάφερε τ' ὄνειρο ; Τί νά πηγαίνει πιά τώρα καί νά τοὺς δείχνει τή γύμνια του ! 'Ελα όμως πού δέν τό 'θελε καί νά πεθάνει στά ξένα ! Νά ζήσῃε ι στά ξένα, ναι ! μέ τό σήμερα, μέ τό αὔριο, ζεῖς στά ξένα. Μά νά πεθάνεις στά ξένα ; Νά σέ παραχώσουνε, λέει, μέσα στήν κρύα εκείνη τή λάσπη, καί σύγκαιρα οί πατριῶτες σου νά γλυκοκοιμοῦνται στό μοσχομυρισμένο τους χῶμα - αὐτό δέν μποροῦσε νά τό βαστάξει ό γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπόν καί τό λαχταροῦσε ν' άποθάνει στόν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μέ τ' άπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νά πάει όμως μέσα στό χωριό καί νά πει πώς ἐγώ εἶμαι ό Τάδες, αὐτό δέν τ' άποκοτοῦσε.

—'Επειτα εἶναι κι άργά. Ποιός θά μέ πονέσει πιά τώρα ! ἔλεγε μονάχος του, καθώς άραζε τό βαπόρι σέ λιμάνι πού γειτόνευε μέ τ' άγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στή χώρα εκείνη, κι ἴσια στό Σπιτάλι* μαζί μέ τό ἔχει του.

—Νά μείνουν αὐτά ἐδῶ, λέει στους ανθρώπους ἐκεῖ. 'Εμένα δέ μοῦ εἶναι καί πολύ χρειαζούμενα. 'Ο πρῶτος πού αναλάβει κι εἶναι ἔτοιμος νά μισέψει, τοῦ τά χαρίζετε.

Καί γίνεται άφαντος ό γερο - 'Ανέστης.

'Τραβάει κατά τή Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καί σ' ένα μερόνυχτο μέσα τηράει τίς ὀλόχαρες άκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. 'Εκεῖ πού ή

πλάση λές καί λούζεται κάθε ταχινή* καί λαμπροφορείται θεοφώτεινη, δλοκάθαρη καί παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμοῦ δέ βλέπεις ἐπάνω στ' ἀσπρογάλαζα τὰ χαλίκια πού στρώνονται στήν ἀκρογιαλιά· ἐκεῖ πού στά πρῶτα του χρόνια ὁ γέρος μας ἔπαιξε μ' ἀνάλαφρη καρδιά καί μ' ἀξένοιαστο νοῦ, ἐκεῖ ξαναβρέθηκε τώρα, καταδασμασμένος ἀπό τοῦ χρόνου τ' ἀκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματιασμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη ἐξοχή, πού τό καλοκαίρι μονάχα τή θυμοῦνται οἱ χωριανοί καί τή διαλέγουνε γιά τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα ὁμως, ἀνοιξη ἀκόμα, ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης πλανιόταν ὁλομόναχος στή λησμονημένη ἐκείνη γωνιά τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι ἀκατανόητα λόγια κάθε φορά πού ἀγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνη τριγύρω καί τοῦ θύμιζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιά πάνω στήν ἄλλη μαζευτότανε στόν ἀναγαλλιασμένο του νοῦ οἱ παλιές οἱ ἱστορίες, τὰ παλιά τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα καί τὰ πράματα, πού κάθε κύμα ἔλεγε καί τὰ τραγούδαγε μέ τό γλυκό του μουρμουρητό, ἐκεῖ πού πλαγιασμένος τώρα στόν ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' ἀδυνατισμένα του μάτια, νά τίς δεῖ ἄλλη μιά καί νά τίς χύσει μέσ στήν ψυχή του τίς ἀνάλλαγες, τίς ἀγέραστες ὁμορφιές τῆς πατρίδας του.

Θά ἔλεγε πῶς ἀναστήθηκε μαζί μέ τό νοῦ του καί τ' ἀποσταμένο κορμί του. Κι ὥστόσο, καταπονεμένο τούς χρόνους ἀπό τή βαριά τήν ξενιτιά καί τώρα πάλι μ' ἄξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χειροτέρευε ἀντί νά καλυτερέψει ἢ σάν τό φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τό βράδυ βράδυ, σάν ἄρχισε τό σκοτάδι καί πλάκωνε, κι αὐτός ἀκόμα λόγιαζε, μέ τὰ μάτια ὄνειριασμένα, τ' ἀντικρινά τὰ βουνά ενός ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μέ τήν ἀντιφειγιά τοῦ βασιλεμένου τοῦ ἡλίου, μόλις τότε τό στοχάστηκε πῶς, ὅταν ξεπήδησε ἀπό τό καίκι κι ἔσυρε κατά τήν ἐξοχή, δέ νοιάστηκε μήτε ενός μερόνυχτου φωμί νά πάρει μαζί του.

—Κι ἂν μείνω καί νηστικός μιά νυχτιά, τί πειράζει ! λέει τότες. Θά μέ θρέψει τῆς πατρίδας τ' ἀγέρι ὥς τό ταχύ.

Κι ἀποκοιμήθηκε στήν ἀκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τό νανούρισμα, μέ τό νοῦ μαγεμένο ἀπό τίς μύριες εἰκόνες, πού τίς ἀνιστοροῦσε ὅλες ἐκεῖνες τίς ὥρες.

Δέν τά ξανάνοιξε πιά τά βαρεμένα του μάτια ό γέρος. Πιό γνωστικό κι από πολλούς φίλους τό κύμα, επάνω στή μεγαλύτερη τήν καλοτυχιά τής πονοδαρμένης εκείνης ψυχής, τηνε νανούρισε μέ τό μουρμουρητό του καί τήν έστειλε μιά καί καλή στόν αιώνιο τόν ύπνο.

«Νησιώτικες ιστορίες», 1912

Άργύρης Έφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεύεις γιά τήν ξενιτιά καί μένω μοναχή μου·
σύρε, παιδί μου, στό καλό καί σύρε στήν εύχή μου !
Τριανταφυλλένια ή στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οί δρόμοι,
γιά χάρη σου ν' άνθοβολοῦν καί τά λιθάρια άκόμη·
τά δάκρυά μου νά γενοῦν διαμάντια σ' ό,τι άγγίσεις
καί τό ποτήρι τής χαρᾶς ποτέ νά μή στραγγίσεις·
νά πίνεις καί νά ξεδιψᾷς καί νά 'ναι αὐτό γεμάτο
σάν νά 'ναι ή βρύση από ψηλά κι αὐτό νά 'ναι από κάτω.

Έκεϊ, παιδί μου, πού θά πᾶς, στά μακρινά τά ξένα,
δίχτυα πολλά κι όξόβεργες θά στήσουνε γιά σένα
ή έλπίδα μέ τούς πόθους της, τό βίός μέ τά παλάτια,
κι ή ξεγελάστρα ή όμορφιά μέ τά γλυκά τά μάτια.
'Η έλπίδα ή άχαλίνωτη ξεχνᾷ τά περασμένα
καί θά ξεχάσεις κάποτε μαζί μ' αὐτά κι έμένα·
τό βίός μέσ στά παλάτια του τήν περηφάνια κρύβει·
καί θά ντραπείς γιά τό φτωχό τό πατρικό καλύβι·
κι ή ξεγελάστρα ή όμορφιά μ' ένα φιλί στό στόμα
κάνει τό νιό ν' άπαρνηθεϊ καί τήν πατρίδα άκόμα.

Παιδί μου, άν τή μητέρα σου πάψεις νά τή θυμᾶσαι,
μέ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νά 'σαι·
κι άν τό φτωχό καλύβι μας ντροπή σοῦ φέρνει ώστόσο,
καί πάλι θά 'μαι πρόθυμη συχώρεση νά δώσω·
μ' άν τήν πατρίδα άπαρνηθεῖς, πού τή λατρεύομε όλοι,
νά 'ναι ή ζωή σου, όπου κι άν πᾶς, άγκάθια καί τριβόλοι.

«Σπασμένη μάριτσα», έκδ. Ε'

Ιωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἕνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγῃ ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκῃ ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαράς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὀλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διὰ τί; Κανεὶς δὲν ἤξευρε. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια «λαδικά», ἢ καὶ δύο τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγῃ ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπεὶδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυχτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῇ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπεὶδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἶπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλὴν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομὴν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἐπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινῆται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναναι εἰς τὰ κωπιὰ, «ἐξεπλάτισθησαν», τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλονέν. Ἦτο ἄφθαστον. Τέλος ἔγινεν ἄφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

—Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καῖκι, ὄχι.

—Καὶ τί εἶναι ;

—Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλὴς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἶπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτήν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομὴν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγίνετο ἄφαντον. Τί ἄρα ἦτο ;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανελημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπτος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν τοῦ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπίτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ράσον μακρύ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπῆδθησε δύο τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώναξεν. Εἶναι βραδιὲς τῶρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε* — καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὄνειρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό ;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῇ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε :

—Ἀμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τῶρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλὴς βλέπει αὐτὸ ποὺ λὲς πῶς βλέπεις ;

Ὁ Γιαλὴς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπείθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανού* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῇ πολλὰ πρωτινά, παλαικὰ πράματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τῶρα :

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο ; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἐμορφίαν της — ἔλαμπε ὁ ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ — μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γερο - Θεριὰ — ἑλληνικὰ τὸν ἔλεγον Θηρέα — ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχειὰ μὲ τὴν ἀσχημία σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του καὶ κίνησε νὰ πάη

στο σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ ὄρκον ὅτι, ἅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα πού θά γεννηθῇ ὁ Χριστὸς, θά ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. "Εμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴ στὰ οὐράνια, νὰ βγῇ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα πού θά γεννηθῇ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικὸς της νὰ τὴν στεφανωθῇ.

"Εφθασεν ἡ μέρα πού ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερό πρόσωπο, χωρὶς πόνον, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνί, γιὰ νὰ τὸ κοιμίσῃ. "Ενα βοϊδάκι κι ἓνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χνῶτα τους στὸ παχνί καὶ φυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ Θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θά ᾽λθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

"Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγουῖρες τους, ἓνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπесαν καὶ προσκύνησαν τὸ Θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῇ τὸν ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἄγγελούδια πού ἔψαλλαν: Δ Ὁ Ξ Α Ξ Ε Ν Ψ Ι Σ Τ Ο Ι Σ Θ Ε Ω ! "Εμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικὰ μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, καὶ λάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θά ᾽λθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

"Εφθασαν καὶ οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, καὶ φοροῦσαν μακριὲς γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἄστεράκι, ἓνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς σπηλιάς κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, πού παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τὶς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ σπήλαιον κι ἔπесαν καὶ προσκύνησαν τὸ Παιδί. "Ανοιξαν τὰ πλούσια τὰ δισάκια τους, καὶ πρόσφεραν δῶρα: χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θά ᾽λθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριον, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβον τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσατό* του εἶχε νικήσῃ στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἄλα-

λαγμὸ τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆξει μὲ ἀκράτητην ὀρμὴ ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει!

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κύμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς ἐδιαλύθηκαν στὸν ἀέρα κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. Ἐνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ σπῖθα, φωτιὰ τοῦ πελάγου, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὥς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδα.

Μερικοὶ λένε πὼς τὸ "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ σπῖθα ἐκείνη, ἡ φωτιὰ τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβήσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροίσκιωτοι στὰ χρόνια μας».

« Ἀ π α ν τ α » Τόμ. Α'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μεγάλος εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης γεννήθηκε στὰ Ψάρα, γύρω στὰ μέσα τοῦ ΙΙ' αἰώνα. Νεώτατος ἔγινε πλοίαρχος καὶ πολέμησε μὲ τὸ ἰδιόκτητο πλοῖο του ἡρωικά στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770. Ὑστερα ἀπὸ τὴ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) πέτυχε μετὰ ἀπὸ πολλές περιπέτειες νὰ καταφύγῃ στὴν Ὀδησσό, ἀπ' ὅπου πεζὸς διάνυσε τὴν τεράστια ἀπόσταση ὥς τὴν Πετρούπολη, γιὰ νὰ παρουσιαστῇ στὴν αὐτοκράτειρα. Ἡ Αἰκατερίνη Β' βοήθησε τὸ Βαρβάκη μὲ χίλια φλουριά ἀνταμείβοντάς τον γιὰ τίς μεγάλες ὑπηρεσίες του πρὸς τὴ Ρωσία καὶ δίνοντάς του τὴν ἀδεια νὰ ψαρεύει στὴν Κασπία Θάλασσα. Ἐκεῖ τὸ ἐπιχειρηματικὸ του δαιμόνιο σημείωσε θρίαμβο καὶ γρήγορα ἔγινε πλουσιότατος, ἀλλὰ καὶ μεγάλως εὐεργέτης τῶν ἐλληνικῶν παρικιῶν καὶ τῶν ντόπιων Ρώσων, κυρίως στὸ Ἀστροχάν καὶ τὸ Ταϊγάνι, ὅπου τελικὰ ἐγκαταστάθηκε.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὡν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὅμως ἔπαυσε νὰ κινῇ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταίγανιου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν

Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεῖς ὅτι ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἔξαγοράν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφήν τοῦ ἀγῶνος· ἅπας δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μῇ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαίνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἀναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλεύουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρὰ τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτηθεὶς παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἡρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαίωματι τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὔρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπενέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποιήσιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνούς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς ἄλλου,

παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῇ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὕρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατειῶν φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἀλλ' ὅλος αἶσθημα καὶ ὅλος καρδιά γενόμενος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὁλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἡδύνατο βάλσαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξηνηθείσας οὐλάς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβασθῇ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῇ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφάς ἢ ὑποδήματα ἢ ὅπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἴπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱματικὸν βάλσαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὐταί· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφὰς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανούς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περιωθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπῆχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῇ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός:

Στῶν Ψαρῶν τήν ὀλόμαυρη ράχη
 περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
 μελετᾷ τὰ λαμπρά παλικάρια
 καί στήν κόμη στεφάνι φορεῖ
 γεναμένο ἀπό λίγα χορτάρια,
 πού εἶχαν μείνει στήν ἔρημη γῆ.

Ἄλλὰ τί ἡδύνατο νά πράξει ὁ Βαρβάκης κατ' ἔναντι τοιούτων καί τοσούτων συμφορῶν; Πλὴν ἀλλ' ὅμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὅλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκην προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὢν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκην διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτιρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἦτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὁποῖα καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἀργεὶ κεντρικὸν σχολεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ αἰοίδιμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον,

ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς τῆς Ὁρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ὁρησκείας διέταξε καὶ ἐγίναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνὴς ἦτον ἡ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἁοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἀπασαν τὴν κολοσσιάν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνόπαιδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἄξιαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλιρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἁοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισε διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὁδὸν Βαρβάκη.

» Πολλὰ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέβαλεν δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερέα σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾠκοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην της καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ».

Σημείωση. Ἡ Πατρίδα τίμησε ἐπάξια τὸν Ἰωάννη Βαρβάκη. Στὴν εἴσοδο τοῦ Ζαππείου στήθηκε μαρμάρινος ἀνδριάντας του καὶ στὴν εἴσοδο τοῦ Ἀ' Νεκροταφείου τῶν Ἀθηνῶν κατασκευάστηκε καλλιμάρμαρος τάφος στὸν ὁποῖο ἔχουν ἐναποθεθεῖ, τὰ ὅσα του πού μεταφέρθηκαν τὸ 1934 ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Τὸ Βαρβάκειο Λύκειο ἔχει μετονομαστεῖ «Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολή».

Ἡ «Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολή» κάνει κάθε χρόνο στίς 12 Ἰανουαρίου μνημόσυνο τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη στό Μητροπολιτικό ναὸ τῶν Ἀθηνῶν.

«Βίοι παράλληλοι», τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΚΟ

Ἡ κόρη ἑνὸς θαλασσινοῦ κι ἑνὸς λιμνιώτη ἢ ἀδερφή,
 κι ἡ μοσκοθυγατέρα,
 τραγουδισμένη μέ καημούς μάνας, πού στάθηκε κορφή
 στή νύχτα καὶ στή μέρα,
 τί μέ τ' ἀστρί παράβγαινε καὶ θάμπωνε τὸν ἥλιο —
 τῆς κυρ' Ἀννιῶς ἢ Μπίλιω,
 πρώτη μου ἀγάπη, αὐγερινός, μοῦ μήνυσ' ὡς ξανάρθα ἐδῶ,
 πρὶ φύγω πάλε πίσω,
 γιὰ τὴν ἐρμιά τὴν ξενιτιά, νά πάω μιὰ μέρα νά τή δῶ,
 νά δεῖ ἂ θά τή γνωρίσω.

Χρόνια καὶ δέν ξανάσανε στὸν κύκλο κόσμο τὸν ἐπά,
 δεξὰ καὶ κλειδοκράτα,
 πού μήτε καὶ τό σπίτι της πῆρε χαρᾶς ποτέ παπά;
 κι ἴδια της ἄλλη στράτα,
 παρὰ τό δρόμο τό στρωτό πού πάει στό κοιμητήρι,
 γιὰ μάνα καὶ γιὰ κύρη,
 τὸν ἄστρωτον ἀνήφορο τῆς ἐγνοίας καὶ τῆς συλλογῆς,
 τῆς θύμησης πού τρώει
 πιότερο κι ἀπ' τὰ σερπετά σκουλήκια τῆς χλιμμένης γῆς
 κι ἀπὸ τό μοιρολόϊ.

Χηράμενη τῆς ἐρωτιᾶς κι ἀπ' τήν παλιά καταλαλιά,
 στοτό πατρικό ρημάδι,
 στά μαῦρα καί στά σκότεινα, σάν τήν κεραυνωμένη ἐλιά,
 τήν ἡβρα τό ἄλλο βράδυ,
 πού καί στ' ἀχνό της πρόσωπο μαντεύονταν μονάχα,
 θαμπά καί νυχτομάχα,
 σημάδια τοῦ καλοῦ καιροῦ, τά μυγδαλάτα της τά δυό,
 —πού νά μπορούσα νά 'σκυβα δροσιά τήν πίκρα τους νά πιῶ !—
 στά δάκρυα βουτηγμένα,
 γιά κείνη καί γιά μένα...

« Ἀ π α ν τ α »

Μ. Μαλακάσης

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

Ὡ τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου !
 Κακό δέν κάνεις σέ κανένα·
 μά ὅ,τι κακό ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
 τρέμεις μή γίνεται ἀπό σένα.

Κι ἄν τό κακό σ' ἐσένα γίνηκε,
 νά συχωρέσεις δέ σοῦ φτάνει·
 πᾶς καί ζητᾷς ἐσύ συχώρεση
 γιά τό κακό πού σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ 'χει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
 δροσιά τά χεῖλη, ἀνθούς τά χέρια,
 τά μάτια φῶς· πέφτουν στοτό διάβα σου
 λευκά φτερά ἀπό περιστέρια.

Σύννεφο ἄν ἴσκιωσε τά μάτια σου,
 τό φῶς θά διώξει τό σκοτάδι·
 τά χέρια σου μ' ὀργή ἄν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρά τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλοσύνη σου μεγάλη—
 γλυκά θά κλείσουν, καί στό διάβα σου
 λευκά φτερά θά πέσουν πάλι.

« Κ λ ε ι σ τ ᾶ β λ έ φ ρ α »

Γεώργιος Αρσένης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μέ τό μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τή νύχτα. Σπᾶνια νύχτα ! πρώτη καί τελευταία, θαρρῶ, στή ζωή μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο ; Τί ἄλλο ἀπό σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε ; Ποῦ ἄλλου ἀπό τόν Πειραιά. Πράματα καί τὰ δυό πού τὰ ἔκαμα τό λιγότερο εἴκοσι φορές. Μά ἐκείνη τή βραδιά ἐνωθα τέτοιο πλάκωμα στήν ψυχή, πού κινδύνευα νά λιποθυμήσω. Δέν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θές ἡ γαληνεμένη θάλασσα, θές ὁ ξάστερος οὐρανός, θές τό τσουχτερό λιοπύρι· δέν μπορῶ νά πῶ. Μά εἶχα τόσο βαριά τήν ψυχή, πού, ἂν μέ ἄρπαζε κανεῖς νά μέ ρίξει στό νερό, «ὄχι !» δέ θά 'λεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τώρα βασιλεμένος. Τά χρυσοπόρφυρα συννεφᾶκια πού συντρώφευαν τό βασίλειμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σάν μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμψε κρυσταλλόχιονο μέσα στά σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλά οἱ ἀστερισμοί ἕνας ἕνας. Τά νερά κάτω πῆραν ἐκεῖνο τό λευκοσκότεινο χρῶμα, τό κρῦο καί λαχταριστό τοῦ ἀτσαλιού. Τό ναυτόπουλο ἄναψε τά φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νά κοιμηθεῖ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στό τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης, ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στή ρίζα τοῦ ἀργάτη * νά ἡσυχάσει κι ἐκεῖνος.

Ἐγώ οὔτε νά ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ζύπνο. Δοκίμασα νά πιάσω κουβέντα μέ τόν τιμονιέρη· μά εἶχε τόση ἀνοστία, πού ἔσβησε σάν φωτιά ἀναμμένη σέ χλωρόξυλα. Πῆγα νά παίξω μέ τό Μπραχάμη· ἀλλά κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τό μουσούδι * στά πόδια του καί βαριεστισμένος γρίνιασε, σάν νά μοῦ ἔλεγε : —Ἀφῆσέ με καί δέν ἔχω τήν ὄρεξή σου !

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγώ πῆγα καί ξαπλώθηκα μπρούμητα καταμεσῆς κι ἔκλεισα στή χούφτα τὰ μάτια μου. Ἦθελα νά μή βλέπω τίποτα, νά μήν αἰσθάνομαι πῶς ζῶ. Καί λίγο λίγο σχεδόν τό κα-

τόρθωσα. Κάτι ελάχιστο, σάν θαμπό καντηλάκι, ξνιωθα νά ζεϊ μέσα μου καί γύρω τό κορμί μου νά σμίγει καί νά χωνεύει μέσα στ' ἀναίσθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ξμεινα ἔτσι, δέν ξέρω. Τί μοῦ ἦρθε στό νοῦ κι ἂν μοῦ ἦρθε τίποτα, δέ θυμοῦμαι. Ἔξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σάν κάποιος μαγνήτης νά ἐρέθισε τά νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὑγρασία ἀναγκάζει τά πουλιά στό φλυάρισμα. Κι εὐθύς πορφυρό κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καί ὅπως ὁ κοιμάμενος σέ σκοτεινό δωμάτιο αὐτόματα ξυπνᾷ στό λαμπρό φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγώ ἀνοιξα τά μάτια μου. Τ' ἀνοιξα ἢ τά 'κλεισα, δέ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πῶς ξμεινα ἀκίνητος. Πρώτη μου σκέψη ἦταν πῶς ξύπνησα στό στομάχι κάποιου ψαριοῦ πού ρούφηξε τό καράβι μας. Καί ὅμως δέν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανός ψηλά καί κάτω ἡ θάλασσα. Μά ὅλα, ψηλά καί χαμηλά, στρωμένα ἦταν μέ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καί ἔβαφε μέ ἄβρό φεγγοβόλημα ὥς καί τό σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στά πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊά τίναζε τή λαμπάδα της ψηλά κι ἔριχνε φοβερούς ἀπλοκαμούς πέρα δῶθε. Μά ποῦ τό κάμα καί ποῦ ἡ αἰθάλη της ; Καί τά δυό ἔλειπαν.

Κάτω στά βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιο μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καί τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τά ἔκρυψε κάτω ἀπό τό πυκνό μαγνάδι * του. Καί παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσοῦρανα ποτάμια σκοτεινά καί ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καί γλαυκά, λές καί ἤθελε νά βάψει τό στερέωμα. Καί τό τόξο, κινητό σάν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνοῦσε τά κρόσα ἐμπρός, ἄπλωνε τίς ἀραχνοῦφαντες δαντέλες του καί πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα προβαίνει καί σκεπάζει μέ ἄφρους καί γλῶσσες τήν ἀμμουδιά. Τ' ἀέρινα ποτάμια ἔτρεχαν γοργά καί φούσκωναν καί κυλοῦσαν πάντα σκοτεινά ἢ πράσινα, χρυσορόδινα ἢ γλαυκά, καί σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα ὁλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανακλοῦσε τά τόσα χρώματα καί φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στήν τόση λάμψη. Μά περισσότερο ξαφνιασμένος ἦμουν ἐγώ. Δέν ἤξερα τί νά κάμω καί τί νά συλλογιστώ. Ἔφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὅμως συντέλεια μπορούσε νά εὐχαριστήσῃ τόν καθένα. Ἡ γῆ βούλεται νά πεθάνει μέσα στά ροδοκύματα !

Ἔξαφνα ἀνατρώμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' ἀπό τό μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νά προβαίνει ἴσκιος πελώριος. Ἡ χοντρή κορμοστασιά,

τό πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν 'Αγιονόρος. Τά δυό του μάτια γύριζαν φωτεινούς κύκλους κι έβλεπαν περήφανα τόν Κόσμο, πρίν τόν κλοστήσουν στήν καταστροφή. Νά τος, είπα, ό θεόσταλτος άγγελος, ό χαλαστής καί σωτήρας ! Τόν έβλεπα κι είχα σύγκρυο στήν ψυχή. 'Από στιγμή σέ στιγμή πρόσμενα νά πέσει τό φριχτό χτύπημα. Πάει τώρα ή γή μέ τούς καρπούς, πάει κι ή θάλασσα μέ τά ξύλα της ! Ούτε τραγούδια πλιό, ούτε ταξίδια.

'Αλλά δέν άκουσα τό χτύπημα. 'Ο ίσκιος πρόβαινε στά νερά μέ άλματα πύρινα. Κι όσο γρηγορότερα πρόβαινε, τόσο міκραινε ή κορμοστασιά του.

Καί εξαφνα ό θεότρομος όγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε αντίκρυ μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φορούσε στό κεφάλι καί τά πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* άπλωναν στίς πλάτες ως κάτω στά κύματα.

Τό πλατύ μέτωπο, τ' άμυγδαλωτά μάτια, τά χείλη της τά κοραλλένια έχυναν γύρω κάποια λάμψη άθανασίας καί κάποια περηφάνια βασιλική. 'Από τά κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι έσφιγγε τό κορμί όλόχρυσος θώρακας λεπιδωτός καί πρόβαλλε στό άριστερό τήν άσπίδα κι έπαιζε στό δεξί τή μακεδονική σάρισα.

Δέν είχα συνέλθει από τήν άπορία καί φωνή γλυκιά, ήρεμη καί μαλακή άκουσα νά μου λέει :

—Ναύτη — καλεναύτη, ζει ό βασιλιάς 'Αλέξανδρος ;

'Ο βασιλιάς 'Αλέξανδρος ! ψιθύρισα μέ περισσότερη άπορία. Πώς είναι δυνατό νά ζει ό βασιλιάς 'Αλέξανδρος ; Δέν ήξερα τί ρώτημα ήταν εκείνο καί τί νά τής άποκριθώ, όταν ή φωνή ξαναδεντέρωσε :

—Ναύτη — καλεναύτη, ζει ό βασιλιάς 'Αλέξανδρος ;

—Τώρα, Κυρά μου, άπάντησα, χωρίς νά σκεφτώ. Τώρα βασιλιάς 'Αλέξανδρος ! Ούτε τό χώμα του δέ βρίσκεται στή γή.

'Οιμέ ! κακό πού τό 'παθα ! 'Η χιλιόμορφη κόρη έγινε μεμιάς φοβερό σίχαμα. Κύκλωπας βγήκε από τό κύμα κι έδειξε λεπιοντυμένο τό μισό κορμί. Ζωντανά φίδια τά μεταξόμαλλα σηκώθηκαν, πέρα δώθε, έβγαλαν γλωσσες καί κεντριά φαρμακερά κι έχυσαν φοβεριστικό άνεμοφύσημα. Τό θωρακωτό στήθος καί τό παρθενικό πρόσωπο άλλαξαν άμέσως. Τώρα καλογνώρισα μέ ποιόν είχα νά κάμω ! Δέν ήταν ό Χάρος τής γής, ό χαλαστής καί σωτήρας άγγελος. 'Ηταν ή Γοργόνα, του 'Αλέξανδρου ή άδερφή, πού έκλεψε τό άθάνατο νερό

καί γύριζε ζωντανή καί παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σέ στεριά καί θάλασσα. Καί μόνο γιά Κείνης τόν ἐρχομό ἔχυσε ὁ Πόλος τό Σέλας του, νά στρώσει τόν ἀθέρα μέ τῆς πορφύρας τό χρῶμα. Δέ ρωτοῦσε βέβαια γιά τό φθαρτό σῶμα, ἀλλά γιά τή μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καί τώρα στήν ἄκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τό χέρι, ἓνα δασοτριχωμένο καί βαρὺ χέρι, στήν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τήν οὐρά της κι ἔδειξε Ὠκεανό τό μαλακό Πόντο.

—Ὁχι, Κυρά, ψέματα!... τρανοφώναξα μέ λυμένα γόνατα.

Ἐκείνη μέ κοίταξε αὐστηρά καί μέ φωνή τρεμάμενη ξαναρώτησε :

—Ναύτη — καλεναύτη, ζεῖ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

—Ζεῖ καί βασιλεύει· ἀπάντησα εὐθύς. Ζεῖ καί βασιλεύει καί τόν κόσμο κυριεύει.

Ἄκουσε τά λόγια μου καλά. Σάν νά χύθηκε ἀθάνατο νερό ἡ φωνή μου στίς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τό τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τό κρινάτο χέρι της ἀπό τήν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπό τά χεῖλη της. Καί ἔξαφνα στόν ὀλοπόρφυρον ἄερα χύθηκε τραγούδι πολεμικό, λές καί γύριζε τώρα ὁ μακεδονικός στρατός ἀπό τίς χῶρες τοῦ Γάγγη καί τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τά μάτια ψηλά καί εἶδα τ' ἄρινα ποτάμια, τά σκοτεινά καί τά πράσινα, τά χρυσορόδινα καί τά γλαυκά, νά σμίγουν στόν οὐρανό καί νά κάνουν στέμμα γιγάντιο. Ἦταν κάμωμα καιροῦ ἢ μήν ἦταν ἀπόκριση στό ρῶτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιός ξέρει. Μά σιγά σιγά οἱ ἄκτινες ἄρχισαν νά θαμπώνουν καί νά σβήνουν μιά μέ τήν ἄλλη, λές κι ἔπαιρνε τά κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στήν ἄβυσσο.

Τώρα οὔτε στέμμα οὔτε τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμειναν σταχτιά καί κάτωχρα· καί μέσα στήν ψυχή μου θαμπή καί ξέθωρη ἡ πορφύρα τῆς πατρίδας μου.

Μέ τό μπρίκι τοῦ καπετάν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τή νύχτα.

« Ἀόγῖα τῆς πλώρης »

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚῆ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ἐξω ἀπό τό χωριό Λιθιά, μιά γυναίκα πού ὀδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπό τήν ξαφνική παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καί

προσπαθώντας να σώσει όλα μαζί τὰ ζῶα της, πού καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεσε πάνω στοῦ δεξί φτερό καί χτύπησε γερά τὸ γοφὸ της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καί τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καί μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσουμε στοῦ χωριό της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἕνα μόνο πράγμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσει, καί μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων πού ταξιδεύει μαζί μας ἀπορεῖ μέ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνώρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλοσύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ πρότεγμα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τὶς ἀνθρωποθυσίες κι ὅρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζονται βόδια. Μετὰ τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτεῖ σπίτι του σάν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πᾶει ἕνας ἱερωμένος νὰ τὸν ἐξαγνίσει.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καί στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στοῦ βωμοῦ τοῦ θεοῦ Μολώχ *. Ὄταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης πού τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη συνήθεια. Τέλος τὸ «χρυσοῦν αἰῶνα» ἱδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζονται οὔτε κἀν ζῶα, καί ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἕνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως πού στραβώθηκε, καί ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο, ὅσο νὰ φοφῇσει.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τους, ἅμα γενοῦσαν, ὅπως κάνουμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. Ἕνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ξάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στοῦ ἀκρωτήρι πού λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καί στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι * τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἕναν Ἀγόρατο, πού 'χε σκοτώσει ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ θέλει, ἔπαψαν νὰ τὸν

δέχονται σπίτι τους και «ὥσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο», ὅσο νά τόν ἀναγκάσουν νά ξενιτευτεῖ.

Ἔτσι καί τόν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τό Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκείνου τό κώνειο, τόν θεώρησαν μiasμένο καί τοῦ ἔκαμαν τή ζωή ἀβίωτη. Μιά μέρα πού πῆγε στό δημόσια λουτρό νά πληθεῖ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικά ὅλοι οἱ ἄλλοι καί δέν ξαναμπῆκαν μέσα παρά ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τή δεξαμενή κι ἄλλαξαν τό νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νά δολοφονήσει τό Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νά τοῦ τόν παραδώσουν, γιά νά τόν τιμωρήσει, ὅπως ἤθελε. Πῆρε στό παλάτι τό δολοφόνο, τόν παιδαγωγῆσε καί τόν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του : « Ἀπό βίαιο, ἔλεγε, τόν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη ».

Μετά τή μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ξέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιό πολιτισμένου κράτους, μετά τό ἐλληνικό, ἔκοψε τό κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καί τό τριγύριζε σ' ἕνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στίς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καί κάποιος ζήτησε γιά ἐκδίκηση νά κάμουν τό ἴδιο. Ὁ βασιλιάς ὅμως τῆς Σπάρτης Πausανίας, ἀνιψιός τοῦ Λεωνίδα, τό ἀπαγόρευσε κι ἔθαψε τόν ἐχθρό μέ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκώντας τά Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπό τοὺς Ἰουδαίους νά τοὺς δώσει ἑπτὰ μέρες ἀνακωχή νά γιορτάσουν τή σκηνοπηγία *, ὅχι μόνο δέχτηκε, ἀλλά, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καί λιβανωτά γιά τίς καθιερωμένες θυσιές, τά πῆγε μόνος του ὡς τίς πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καί τά παρέδωσε στὸν ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιά νά τελέσουν τά Ἴσθμια, στό ὁποῖα καλέσανε καί πῆγαν οἱ ἀθλητές τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀμα γινόταν σεισμός σέ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καί τή βοηθοῦσαν, ἐχθρές καί φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος, ἀναγράφει τά ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου, ὅσων στείλανε μετά τό σεισμό πού τήν κατὰστρεψε καί τῆς γκρέμισε τόν Κολοσσό, ποιός χρήματα, ποιός τροφές, ποιός σκεπάσματα,.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καί στό ὠραῖο ἔθιμο τῆς «ἱεσίας». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφταине νά πέςει στό γόνατα καί νά παρακαλέσει νά μὴν τόν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νά συχω-

ρέσει τόν ίκέτη· καί ὁ φιλόσοφος Βίας * ἐδίδασκε, πρό Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιlanθρωπίας, πού ἔπρεπε νά περάσουν δυό χιλιάδες χρόνια, γιά νά τοὺς ἀπολαύσει ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σέ θάνατο καμιά γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζί μ' ὅλα τ' ἄθῳα παιδιὰ της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νά θανατωθεῖ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσει. "Ορίσαν νά τρέφονται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροι νά γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τίς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους, γιά νά διασκεδάσουν, καί οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στό κελί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δέν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νά τοὺς δίνουν παρά λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σάν μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νά κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καί τοὺς ἔραιναν μέ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νά δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιατί ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ πού ὅλοι πιθανόν νά πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιο, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δέν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου;

Μέσα στό αἷμα τοῦ Ἕλληνο, ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καί ἂν ποτέ ὁ ὕλισμός προχωρήσει τόσο στὸν ἄλλο κόσμο, πού νά τὸν κάνει ν' ἀπαρνηθεῖ τὸν ἀνθρωπισμό του, ὁ Ἕλληνας δέ θά τὸν χάσει ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς πού διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχή.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μά τίποτα δέν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς :

«Τὸ περιβόλι τῶν θεῶν», 1944, σ. 176-181

Χορίστος Ζαλοχώστας

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στά παιδικά μου χρόνια ό πιο μεγάλος
 ξάδερφός μου μ' έπαιρνε μαζί,
 στά πανηγύρια, πού ήτανε, παρ' άλλος
 πρώτος στήν όμορφιά και στήν όρμή.

Τί ώραίος ! τόν θυμούμαι, άστροβολούσε
 καβάλα στο φαρί του, βυσσινιά
 φέρμελη * χρυσοκέντητη έφορούσε,
 γιουρντάνια * από βενέτικα φλουριά.

Του καπετάν Πασά φόραε τήν πάλα
 και τό χαρμπί * του Μπότσαρη, και δυό,
 (στής σέλας του δεξόξερβα τή σπάλα *,
 πιστόλια από τ' Άλή τό θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγισμένη
 και καλτσες και τσαρούχια φουντωτά,
 παραγγελιά άπ' τά Γιάννενα φερμένη,
 γαντζούδια * πρεβεζιάνικα, άσημιά.

* Έτσι σιαγμένος, κι έχοντας στόν ώμο
 τό καριοφίλι, χαίτη και λουριά
 στό χέρι του, έλαμπάδιαζε τό δρόμο,
 χιμώντας άπ' τήν πύλη τήν πλατιά.

Κι έγώ, λίγο ζοπίσω του, όλο θάμπος,
 στό γλήγορο άλογάκι μου κι έγώ,
 δυνόμουν νά τόν φτάσω, κι ήμουν σάμπως
 νά 'χα φτερά, κορμάκι άερινό.

Κι ως τρέχαμε, θυμάμαι, τά κλεισμένα
 στό τουνεζί * φεσάκι του σγουρά,
 σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σάν ένα
 γνεφάκι άπ' άναμμένη άθημωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στή φευγάλα,
 τρικυμισμένος κι ὅλος μέσ στο φῶς,
 χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
 σάν τόν 'Αι-Γιώργη, λίγο πιό μικρός.

“ὦ, τό λεβέντη τοῦ Μεσολογγοῦ μας,
 τόν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
 Καί νά μετρῶ, καί νά 'ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
 τριάντα τρία χρόνια μέσ στή γῆς . .

« Συ ν τ ρ ῖ μ μ α τ α », 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπό τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : ἓνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποῦ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἓνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντάροι μας, περίεργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὅποιος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρῶδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῇ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

—Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποὺ λακοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο. . .

Ὁ λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὅμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρε-

1 , ,
πείσ. Ἐφαίνετο ὥσάν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαϊότητα προσ-
βλητικὴν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματι-
κῶν, ποὺ εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου —
δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος, — διὰ νὰ μαν-
τεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὥρισες, γιουζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος,
κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, ποὺ ἦτο εἰς τὸ βάθος
τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἐκπληκτον
δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον κι ἐκάθισεν εἰς
τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ὁ στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλῶτων, ποὺ τοῦ
ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας,
ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν
κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἔχαιρέτισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν
σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— Ὅμιλεῖτε γαλλικὰ ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὁμιλῶ ὄχι καὶ τόσο καλὰ.

— Δὲν πειράζει. . . τὸ ἴδιο κι ἐγώ. Θὰ διψάτε βέβαια. Κάνει ζέστη
διαβολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς.
Ἐσκυψεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχατε λίγο νερό. . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε
τότε ἑλαφρὰ εἰς τὸν ὦμον καὶ τοῦ εἶπε :

— Γιουζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι ! . . Ἡ τύχη τοῦ πολέμου
δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκὴ ! Κάνει ὅμως καθένas ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πα-
τρίδα του. Εἶσαι μεταξὺ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί, ὅσον καιρὸν
μείνης ἐδῶ.

Ὁ αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὤχρὸν πρόσωπόν του.
Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἓνας στρατιώτης τοῦ
ἔφερε τὸ τσάι, τὸ ὁποῖον ἤδη εἶχε παραγγεῖλει ὁ στρατονόμος δι'
αὐτόν. Ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς
τοὺς ἀξιωματικούς μὲ χαμηλὴν κομμένην φωνήν, εἰς ὅχι ἄπταιστον
ἄλλ' ἄρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν :

—Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτὸν μου. . . ὄχι τόσο διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαφεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζὶ μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συνάδελφοί μου, ὅτι οἱ Ἕλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω ; Ἄν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν. . . θ' αὐτομολοῦσαν ἀρκετοί. . . Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακό, χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε. . . Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμὸν μου καὶ τὴν ἐπιβολὴν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι' αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἐχθρός. Ἀποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἦμουν ταγματάρχῳ. . .

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἐκεῖνος ἔπινε τὸ τσάι του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἠρώτησε :

—Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

—Τί θέλετε ;

—Νὰ βγῶ μιὰ στιγμὴ νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἄνδρες μου, ποὺ περιμένουν ἐδῶ ἀπ' ἔξω.

Οἱ ἀξιωματικοὶ συνήνεσαν.

Ὁ αἰχμαλώτος ἐβγήκεν. Ὁ διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἠτοίμαζε τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἐξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Τούρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

—Ἄκουσε, μὴς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκήρηδες. Ὁ Ἀλλάχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καὶ ψωμί σᾶς δίνουν καὶ κανεῖς δὲν θὰ σᾶς πειράξη. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθναλλή. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τὶς γυναῖκες στ' ἀλώνια. . . Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς. . . Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμὲ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες, ὅ,τι σᾶς φωτίσει ὁ Ἀλλάχ.

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

12. ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΑΞΙΔΙ

Καλό ταξίδι, άλαργινό καράβι μου, στοῦ ἀπείρου
καί στής νυχτός τήν ἀγκαλιά, μέ τά χρυσά σου φῶτα !
Νά 'μουν στήν πλώρη σου ἤθελα, γιά νά κοιτάζω γύρου
σέ λιτανεία νά περνοῦν τά ὀνειράτα τά πρῶτα.

Ἡ τρικυμία στό πέλαγος καί στή ζωή νά παύει,
μακριά μαζί σου φεύγοντας πέτρα νά ρίχνω πίσω,
νά μοῦ λικνίζεις τήν αἰώνια θλίψη μου, καράβι,
δίχως νά ξέρω ποῦ μέ πᾶς καί δίχως νά γυρίσω !

« Ἐλεγεῖα καί σάπιρες »

Κ. Γ. Καρυστάκης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
καί κεντάει ἐδῶ τό ρόδο, τό ἀγιόκλημα παρέκει,
καί τίς ἀντηλιές ὑφαίνει μέ ὑπομονή καί τάξη,
μέ τό ξέφτι μιᾶς ἀχτίνας καί μέ ρόδινο μετάξι.

Τό χειμῶνα πιά δέ βάζει οὔτε βελονιά στά κλώνια·
σπάζουν καί λυγοῦν στά φύλλα τά χρυσά του τά βελόνια,
καί ξεφτοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καί οἱ μαγικές του ἀχτίνες, τυλιγμένες στά κλωνάρια,
γίνονται χρυσά κουβάρια
στίς πορτοκαλιές.

Τίμος Μωραΐτης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἀπρίλης καί πασκαλόγιορτα καί μιὰ ἀνοιξη γλυκιά καί ψιλό-
βροχη, πού δέ θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἶχαμε τά πρόβατα προσωρινά στήν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὁμορφὴ
καί ψηλὴ ράχη ἀντίκρυ στό χωριό μου, καί περιμέναμε νά περάσουν
τά κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νά τά σμίξουμε καί νά τραβήξουμε
γιά τά ξεκαλοκαιριά τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἐνωρίς στὸν ἀρμεγῶνα καί περίμενα τά γαλάρια νά
τ' ἀρμέξουμε καί νά πάρω τό γάλα γιά τό σπίτι, γιατί· τό ἤθελε ἡ
μάνα μου, ἄλλο γιά βούτυρο καί ἄλλο γιά ξινόγαλο.

Τά γαλάρια βοσκοῦσαν ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς· τὴν
Παναγιά, κι οἱ πιστικοὶ δέ φαίνονταν, ἂν καί κόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριά, στό βάθος τῆς κοιλάδας, κυλοῦσε τὸν κατήφορο
τὰ γαλανὰ νερά του ὁ ποταμός τοῦ τόπου μας, ὁ Καλαμάς, κι ἔδινε
ζωὴ σ' ὅλη ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα ἀπὸ κάμπους καί βουνά, ἀπὸ

ράχες καί πλαγιές, από λόγγα καί χωριά, από κοπάδια καί λακκίες πού στέκονταν γύρα γύρα.

Ή ώρα περνούσε καί τά γαλάρια δέ συμμαζεύονταν κι οί πιστικοί δέ φαίνονταν.

Σέ λίγο φάνηκε ένας πιστικός πού ἔβγαине ἀπό τή λακκιά, πίσω ἀπό τήν Ἀρακαντέλλα.

—Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

—Τί νά γένομε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τό Σιούτο — Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πώς μέ χτύπησε ἀστραπή.

—Ὁ Σιούτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτέ τό πρῶτο κριάρι πού σέρνει πίσω του ὅλο τό κοπάδι, ὁ δεύτερος πιστικός τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θά τόν ἔκλεψε ! Κι ἂν τόν ἔκλεψαν γιά ἔχος, θά τόν ἔκλεψαν ἀπό μακριά, ἂν γιά φαγί, τώρα θά μαγειρεύεται. Δέν ὑπάρχει καμιά ἐλπίδα νά ξαναβρεθεῖ ὁ Σιούτο-Κάλεσιος.

Αὐτά ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπό τήν καρδιά μου τά δάκρυα στά μάτια.

Τόν ἀγαποῦσα τόσο πολύ τό Σιούτο-Κάλεσιο, πού νόμισα ἐκείνη τή στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὄχι μονάχα αὐτόν, ἀλλά ὁλάκερο τό κοπάδι ! Γιατί ὁ Σιούτο-Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τό καμάρι τό δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σέ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικός περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπό τά μάτια μου ὅλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νά βασιλεύει μαῦρος χειμώνας μέσα στήν καρδιά μου.

—Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιά τό Σιούτο μας ;

—Τί νά εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νά εἰπῶ ; Ἀλλο πού μᾶς τόν ἔκλεψαν ;

Ἐριξα ἐκείνη τή στιγμή τά μάτια μου πρὸς τό κοπάδι, πού βοσκοῦσε κάτω στά Λύβια, καί τό εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σάν νά εἶχαν μπεῖ σαράντα λύκοι καί τό σκόρπισαν.

Μέ πῆραν τά δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νά κλαίω σάν μικρό παιδί, ἂν καί ἤμουν δεκαεφτά χρονῶν παλικάρι τότε.

—Τί εἶν' αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικός. Δέν ντρέπεσαι ; Τί ; θά χαθοῦμε γιά ἕνα κριάρ' ; Τά κοπάδια σου νά ν' καλά.

—Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θά βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

—Ἀχαούχασααα ! ξεφώνισε ὁ πιστικός, θέλοντας νά μέ παρηγο-

ρήσει. Για ένα παλιοκρίαρο κάν'ς έτσο' ; Τό μοναστήρ' νά 'ν καλά κι απέ καλοέρ' ! Τό κοπάδ' σου νά ν' καλά !... Έσεῖς νά 'στε καλά, οἱ νοικοκυραῖοι, καί κριάρια καί τραγιά καί βιό ὅσο θέλ'ς !

Έλλ' ὅ,τι κι ἄν μόλεγε ὁ πιστικός, δέν μποροῦσε νά μοῦ πραινῇ ἢ νά μοῦ μικρύνει τόν πόνο μου καί τήν ἐντύπωσή μου ἀπό τό χαμό τοῦ σημαδιακοῦ * κριαριοῦ μου, πού στόλιζε τά κοπάδια μου σάν τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ.

Σέ λίγο ἄρχισαν νά φαίνονται ἕνας ἕνας οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μέ τά στέρφα καί μέ τ' ἄρνοζύγουρα *, κι ἄλλοι σύμμασαν τά γαλάρια καί τά καντάριασαν * γιά τόν ἄρμεγώνα. Ένῳ πρίν μέ τό Σιοῦτο-Κάλεσιο ἔρχονταν τά γαλάρια τό πολύ σ' ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπό τά Λύβια στόν ἄρμεγώνα, ἐκείνη τήν ἡμέρα ἔκαναν μιᾶ ὥρα ἀκέρια. Αὐτό θά πεῖ τί ἀξίζει νά 'χεις συρτάρι * στό κοπάδι σου καί μάλιστα σάν τόν καημένο τό Σιοῦτο-Κάλεσιο ! Ήταν ζωγραφισμένη ἡ λύπη στό πρόσωπο τῶν πιστικῶν καί τό κοπάδι φαινόταν σάν ὄρφανό, ὅταν ἦρθαν κι αὐτοί κι αὐτό στόν ἄρμεγώνα. Μοῦ φαινόταν ὅτι ὅλο ἐκεῖνο τό κοπάδι πού ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω μοῦ ζητοῦσε τό Σιοῦτο-Κάλεσιο. Μοῦ φαινόταν πῶς ἄκουα νά μοῦ λέγει :

—Νά βρεῖς τό Σιοῦτο μας !

Δέν μποροῦσα πλιά νά βαστάξω καί ξέσπασα στά κλάματα, καί μοῦ ξανάειπε ὁ ἀρχιπιστικός :

—Τί εἶν' αὐτά ἀπό σένα ; Ντροπή νά κάν'ς ἔτσο' ! Δέ χορταίν' τό μάτ' σου ἀπό τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ' ὅτ' εἶναι τόσοι ἀνθρώποι πού δέν ἔχουν οὐτ' ἕνα ζωντανό !

Τά λογικά τά λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νά δουλεύουν μέσα μου σάν δραστήριο γιатρικό.

Δέν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ' ἄρμεγμα, ὅταν εἶδα νά 'ρχεται ἕνα σύννεφο πέρα ἀπό τή Βαλαώρα * καταπάνω μας, σάν φοβερός δράκοντας, καί μᾶς ἔκρυψε τόν ἥλιο. Μιά δυνατή ἀστραπή ψηλά στό ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τό σύνθημα τῆς μάχης πού ἄρχισε ἀνάμεσα οὐρανοῦ καί γῆς. Ἀρχισαν νά πέφτουν ἀνάρια, ἀνάρια χοντρές σταλαματιές, κι ἄν τύχαινε νά πέσει καμιᾶ ἀπάνω μας, αἰσθανόμασταν βαρῦ τό χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπή κι ἡ βροχή ἄρχισε δυνατή ψηλά στή Βαλαώρα, μιάμιση ὥρα καί πλιότερο περὶπου μακριά ἀπό μᾶς ὥς ἐκεῖ.

Όταν τέλειωσε τ' ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

—Βάρτε τὰ πρόβατα στήν πλαγιά καί μή φοβάσαι τή βροχή, γιατί δέ θά περάσει δῶθε ἀπό τόν ποταμό.

Ἐκεῖ πού ἐτοιμάζαμε τό γάλα γιά τό σπίτι, μιὰ φωνή—ἀλλά τί φωνή ; φωνάρα!—σάν νά ἔβγαινε ἀπό στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπό τὰ σύννεφα κι ἔλεγε ἡ φωνή :

—Τέτοιο κριάρι δέν ἔχει π'θενά ὁλόγυρα ! οὔτε θά τοὺς πάει ὁ νοῦς πῶς εἶναι στό δικό μας τό κοπάδι ! Αὐτοί θά τό γυρεῦουν ἐκεῖ γύρα καί δέ θά ριχτοῦν δῶθε ! Ἄς εἶν' καλά ὁ Καλαμάς πού μᾶς χωρίζει ! Χαχαχασά !

Κι ἡ φωνή ἔπαψε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλά καλά τόν οὐρανό. Ξαφνίστηκαν καί οἱ ἄλλοι πού ἄδειαζαν τό γάλα γιά τό σπίτι. Μέ κοίταζαν οἱ πιστικοί κι οἱ ὑπηρέτες καί τοὺς κοίταζα κι ἐγώ, χωρίς νά ξέρομε πῶς νά ἐξηγήσουμε τήν ὁμιλία τή μεγαλόφωνη καί τήν παράξενη πού κατέβαινε ἀπάνω ἀπό τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὁμως, πού ἦταν πολύπειρος σ' ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στά κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἡσυχά :

—Αὐτό εἶναι ἓνα θάμα πού τό ἔχω ἀκούσει μέ τ' αὐτιά μου πολλές φορές. Μπορεῖς ν' ἀκούσεις λόγια κι ὁμιλίες κι ἀπό δέκα ὥρες μακριά. Καμιά φορά τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στή γῆ, ὅπως τώρα στή Βαλαώρα, ἡ καί χαμηλώνουν, παίρνουν τή φωνή καί τή στέλνουν ὥς ἐκεῖ πού φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἤμασταν τυχεροί... Τό κριάρ' μας βρέθηκε ! Εἶναι στό κοπάδ' πού βόσκει στή Βαλαώρα ! Τί τό θέλ'ς ; Εἶν' ἅγιο βιό τό βιό σου καί δέν τρώγεται εὐκολά.

—Καί τί πρέπει νά κάνουμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιά νά βροῦμε τό Σιοῦτο—Κάλεσιό μας ;

—Τί νά κάνουμε ; μοῦ ἀπάντησε. Νά πᾶμε στή Βαλαώρα καί νά τόν πάρουμε ἀπό τό κοπάδι πού βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νά κινήσουμε ἀμέσως καί νά μή χάνουμε καιρό, ἄν καί δέν ἐλπίζω νά τόν χαλάσουν, γιατί τόν πῆραν γιά ἔχος καί ὄχι γιά φαγί.

Κι ἀκούγοντας τή συμβουλή τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ μέ δυό πιστικούς μου, περάσαμε τό ποτάμι στοῦ Ραίκου τό γεφύρι, κι ἀπό κεῖ στή Βαλαώρα. Κάναμε μέ τόν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυό ὥρες καί πλιότερο. Χίμησαν τὰ σκυλιά ἀπάνω μας, ἅμα μᾶς ὁσμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοί νά μᾶς ἀπαντήσουν καί μᾶς ρώτησαν τί θέλουμε ἐκεῖ.

—Τί θέλουμε ; τούς είπα. Τό Σιοῦτο—Κάλεσιο γλήγορα ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο ! Δέ φεύγουμε ἀπό δῶ χωρίς τό κριάρ' μας !

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δέν ἤξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἐγὼ τούς τό 'κοψα :

—Φέρτε γλήγορα τό κριάρ' καί μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τό σύννεφο τὴ φωνή σας πού λέγαταν : « Τέτοιο κριάρ' δέν ἔχει π'θενά ὀλόγυρα. Οὔτε θά τούς πάει ὁ νοῦς ὅτι τό κριάρ' εἶν' ἐδῶ ! Αὐτοί θά τό γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καί δέ θά ριχτοῦν δῶθε. * Ἀς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμάς πού μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχααά ». Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὁμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου—Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἓνας μέ τόν ἄλλον καί δέν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

—Γλήγορα, τούς είπα, τό κριάρ' μας καί τό ποδοκόπι * μας ! Ἀλλιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στή στιγμή !

Πῆγε ἓνας τους στό κοπάδι πόβοσκε λίγο παραπάνω καί μᾶς ἔφερε τό Σιοῦτο μας καί μᾶς παρακάλεσαν νά μὴν ἐπιμένουμε γιά ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοί μου ἐπέμειναν νά μᾶς δώσουν ἓνα ἀρνί καλό γιά ποδοκόπι μας.

—Χώρ'ς τό ποδοκόπι' δέν τό κουνοῦμε ἀπό δῶ, παλιοκλέφτες ! τούς είπαν οἱ πιστικοί μου ἄγρια, τό ποδοκόπι γλήγορα !

Τό ποδοκόπι σέ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος πού τό ζητάει ἔχει δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμη πού χρειαζόταν, τό πήραμε καί γυρίσαμε ἀπὸ τόν ἴδιο δρόμο μέ τό Σιοῦτο καί μ' ἓνα ἀρνί ποδοκόπι, πού τό 'σφαξαν οἱ πιστικοί καί τό 'φαγαν.

« Διηγῆματα τῆς στάνης »

Χρίστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἀπὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τό Μιστρά ξετυλίγεται ἓνας δρόμος καθυπό χιμαϊρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολυφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπauτική σκιά καί γαλήνη.

Στό κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγκετος ἔρχεται πιό κοντά. Κυριαρχεῖ ἴσαμε τὰ μεσοῦρανα μέ τίς γαλάζιες του κορυφές, μέ τίς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μέ τούς μεγάλους σκούρους λεκέδες

τῆς ὀργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρ», ἡ κρουσταλλένια βρύση στά ριζά τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκράϊος σταθμός τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἀπό κεῖ καί πάνω ἀρχίζει τό σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμο θλιβεροῦ καί σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματική ἡδονή, πού πηγάζει ἀπό τήν ἐπαφή μέ τό θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καί πού ἀρχίζει ἀπό τή στιγμή πού θά δρασκελίσῃς τό κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καί τελειώνει ἐπάνω στό φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθώς βγαίνεις ἀπό τίς καμαρόπορτες, στό στρίψιμο ἑνός δρόμου, στό πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθώς στρέφεις τά μάτια πρὸς τό τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δέν εἶναι μονάχα γοητευτική: εἶναι κάτι πολύ περισσότερο: καταπληκτική. Σέ σύντομες ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις καθώς αὐτές, δέν εἶναι δυνατό νά δοθεῖ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τό ἐσωτερικό νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτή ἡ νεκρή πολιτεία μέ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανά διδάγματα, αὐτό τό βουνό πού κράτησε πάνω του ἴσαμε τήν τελευταία της στιγμή τή μεγάλη ψυχή τοῦ Βυζαντίου, γιά νά τήν παραδῶσει ἀπείραχτη καί στό πείσμα κάθε ἐναντιότητας στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπό τά αἰώνια πράγματα πού δέν ἐξαντλοῦνται οὔτε στό πρῶτο οὔτε στό δεύτερο κοίταγμα καί πού πάντα ξυπνοῦν τό πάθος τῆς ἔρευνας, τήν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καί τή νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία της γεμίζει μέ πυκνές σελίδες ὅλη τήν τραγική περίοδο ἀπό τήν πρώτη ἴσαμε τήν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπό τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καί βυθίζεται στά χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. Ἀπὸ τὰ 1243, πού ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μέ βυζαντινοὺς τεχνίτες τό κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιά νά πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγούς τοῦ Ταῦγετου, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστράς μένει τό τελευταῖο προπύργιο τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στήν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπο πού τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στό διάστημα τοῦτο ὁ Μιστράς δέν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα: εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα πού ἀνακουφίζει τήν πληγωμένη ψυχή τοῦ Ἑθνους. Ὁ Μιστράς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μέ μιάν ἀναγέννηση τοῦ Ἑθνους, πού συγκεντρώνει τίς τελευταῖες δυνάμεις του στήν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση του Ταύγετου, κι ὅλο φρεσκάδα, πίστη καί πεποίθηση στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περίλαμπρη μορφή στήν ἀδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νά συλλογιέται κανεῖς πόση ζώντανή οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερική καλλιέργεια, πόση ἀνάταση καί πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροί τῶν ἐρειπίων, οἱ ἐκκλησιές καί τά μοναστήρια, τά παλάτια καί τά ἰδιωτικά μέγαρά του Μιστρά. Οἱ Κατακουζηνοί κι οἱ Παλαιολόγοι, πού, ὕστερ' ἀπό τή νίκη τῆς Πελαγονίας καί τήν αἰχμαλωσία του Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τόν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχήν ἀντιπροσωπευτικοί καί τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νά καλλύνει τίς μέρες της μέ τήν ἐπιζήτηση τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, μέ τήν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ὁ Μιστράς δημιούργησε τήν ὕστεροβυζαντινὴ καί τή μεταβυζαντινὴ παράδοση. Διατήρησε τήν περηφάνια καί τήν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἔθνους. Ἐφερε τήν ἐξαίσια ἀνταύγεια τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στίς ἀπλησίαστες παρυφές τοῦ Ταύγετου καί μέ τά κάστρα του, μέ τίς ἐκκλησιές του, διακοσμημένες ἀπό μιὰ ζώντανή καί παλλόμενη τέχνη, μέ τ' ἀριστοκρατικά μέγαρά του, ἔδωσε τήν ψευδαίσθηση πὼς ἡ καρδιά τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλειστεῖ ἀνάμεσα στοὺς πολῦτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὅταν βρίσκεται κανεῖς μέσα στήν ἀπέραντη ρημαγμένη αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρυ στοὺς ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τήν ψυχὴ του ν' ἀναλύεται σέ κατανυκτικὴ προσευχὴ στήν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζει πρὸς τὴ Μητρόπολη μέ τήν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στήν πεποίθησή πὼς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἓναν περασμένο κόσμο πού τέλειωσε κεῖ δά πέρα τίς θλιβερότερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἓναν κόσμο δυνατό, περήφανο γιὰ τόν ἑαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, πού ἓνας ξαφνικὸς χαλασμός τόν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στήν ἀκίνησι καί τήν ἱερὴ σιωπῇ.

Ἀνεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερός ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταύγετος κι ἡ ἀτελεύτητη σιωπὴ παραστέκουν στό πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων πού συνταράζουν τόν προσκυνητὴ. Κάτω ἀπὸ τίς καμάρες τῆς Παντάνασσας καί μέσα στήν αὐλὴ τοῦ Ἁι – Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μέ τό ρυθμό

τῆς αἰωνιότητος. Τά λιγοστά κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψει μὲ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπὸνια του τίς βαθιές θλιβερές πληγές. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρά ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιά πλατιά ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρά. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλει, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσει τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθεῖ ἄλλη μιά φορά, ἂν ὄχι πουθενά ἄλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στίς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα πού τίς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότητα τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξάισιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιά μεγάλη κατάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιά μελλοντική καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατῆ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νὰ ἔχεις τούτῃ ἢ ἐκεῖνῃ τὴ γνώμη γιὰ τὸ Βυζάντιο, μά γιὰ τὴν Περίβλεπτο δὲν μπορεῖς νὰ ἔχεις δεύτερη γνώμη !

«Μορφές τῆς ἐλληνικῆς γῆς»

Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μίαν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερά ἔπαιρναν κοκκινωπές ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἴσκιο τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργούς καὶ πλατιοὺς κυματισμούς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατὰστροφωμα τοῦ μικροῦ βαπτοριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνούσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει πιο ζοφερό ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τίς πιο μακρινές ἐποχές ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καὶ τὴ γεμίζουν μ' ἓναν ἴσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμονας τῶν

θαλασσοπόρων. Οί αρχαίοι ἔλεγαν πάντα : «Μαλέαν παρακάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε...». Εἶναι, ἀλήθεια, σπανιότατο νά στρίψει κανεῖς τό ἀκρωτήριο αὐτό μέ ἄκρα μπουνάτσα *. Κι ὅταν ἀκόμα ὁ ἄνεμος δέν εἶναι ὀρμητικός, τά νερά ἔχουν μιά μυστηριώδη ἀναταραχή. Δυνατά ρεύματα σηκώνουν ὅλο τό χρόνο ἄγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τά κύματα δέρνουν ἀνήλεα τίς παρυφές τῶν βράχων μ' ἓνα κολασμένο βουητό καί κάνουν καί τά μεγάλα ἀκόμα σημερινά πλοῖα νά δυσκολεύονται νά περάσουν. Θά 'λεγε κανεῖς ὅτι στό ἄξενο αὐτό ἀκρωτήριο κατοικεῖ τό ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καί τρομερό πνεῦμα, πού οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνακαλύψεων τό τοποθετοῦσαν στό ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καί πού τοῦ εἶχαν δώσει τό ὄνομα Ἀδαμάστωρ, — τό κακό ἐκεῖνο πνεῦμα πού, μόλις ἔβλεπε ἓνα καράβι, ἀνατάραζε τά νερά, γιά νά τό καταποντίσει.

Ὅταν περάσαμε μεῖς, ὁ Μαλέας, σχετικά μέ τή φήμη του, ἦταν ἥσυχος. Βλέπαμε νά ξετυλίγονται τά βραχώδη του παράλια μέ τά κοκκινωπά καί γκριζα τους χρώματα καί μέ τά βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δέ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστηση. Ἐξαφνα στήν παρυφή ἐνός ἀπό τούς βράχους μιά μικρή καί λευκή ὄπτασία συγκράτησε τή ματιά μας καί μᾶς συγκίνησε : ἦταν ἡ ἐκκλησιόουλα τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ὅπου ἄλλοτε οἱ Βενετοὶ εἶχαν ἓνα παρατηρητήριο, γιά νά κατοπτρεύουν τά καράβια πού περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στό βράχο, τό ἐρημητήριο ὅπου ζοῦσε ὡς τά τελευταῖα χρόνια ἓνας γέρος ἐρημίτης, γνωστός σ' ὅλους τούς ναυτικούς πού παραπλέανε τό Μαλέα. Τά μεγάλα πλοῖα δέν παρέλειπαν ποτέ νά τόν χαιρετίσουν μέ τή σειρήνα τους, καί τά μικρά καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορά πού τό ἐπέτρεπε ὁ καιρός, γιά νά τοῦ δώσουνε τροφίμα, πού ὁ ἐρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τό βράχο του μ' ἓνα μικρό πανέρι δεμένο σ' ἓνα μακρύ σχοινί. Ὁ ἐρημίτης αὐτός ἦταν γνωστός σ' ὅλο τόν κόσμο, γιατί ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες πού εἶχαν περάσει ἀπό τό Μαλέα, ἔγραφαν γιά τή γραφική του ὑπαρξη πάνω στό ἔρημο αὐτό ἀκρωτήριο. Τώρα ὁ ἐρημίτης ἔχει πεθάνει, κι ἡ ἔλλειψή του κάνει πιό ἔρημο καί πιό ἄγρια τά τρικυμισμένα αὐτά βράχια.

Στρίβοντας τό Μαλέα, παίρνουμε τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλέψει, καί τό μακρύ θερινό σούρουπο κρέμεται πάνω ἀπ' τά γαλήνια νερά καί τίς ἀχνές βουνοσειρές τῆς Λακωνίας. Πλέο-

με προς τή Μονεμβασιά. Πάνω στο κατάστρωμα ένας φωνογράφος, γελοῖος σάν ἐγγαστρίμυθος, ταραίζει τή μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἀπό παιδί ἔσερνα στή φαντασία μου μιά εἰκόνα τῆς Μονεμβασιᾶς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καί ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τό εἶχα ἀντικρίσει γιά πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τίς σελίδες ενός παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπό ἕνα σχέδιο, πού τήν παράστανε μέ τόν τρόπο πού οἱ μεσαιωνικοί χαρτογράφοι σχεδίαζαν τίς παράλιες πολιτείες. Ἐβλεπα ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνό καί ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σέ μιά ἀπ' τίς πλαγίες του, μιά μικρή πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπό τείχη, ἐπάλξεις καί πύργους. Γύρω ἀπό τό βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στήν εἰκόνα μέ μικρές καμπύλες, ὅμοιες καί παράλληλες. Μιά γέφυρα ἔνωε αὐτό τό βράχο μέ τή στεριά. Ἀπό τότε φανταζόμουν τή Μονεμβασιά σάν ἕνα βυζαντινό Γιβραλτάρ πού ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σάν τό Ἅγιον Ὄρος. Δέν τήν ἔβλεπα, βέβαια, μέ πολεμιστές, οὔτε φανταζόμουν πῶς τίς πύλες της τίς υπεράσπιζαν σκοποὶ καί σηκωτές γέφυρες. Μά πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθεῖ στήν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σέ μιά οὐσιαστική στιγμή τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τή σπάνια τύχη νά τήν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στό χλωμό φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση πού μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπό κείνην πού περίμενα. Ἐβλεπα, ἐνῶ τό πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο πού ἀνέβαινε σκοτεινός καί ἀπότομος μέσα ἀπό τήν ἀσημένια θάλασσα, σάν μιά ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὀριζόντων· ἀπό τήν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τή θάλασσα μιά μικρή πολιτεία, κατάλευκη καί ἀχνή σάν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπό μιά σκοτεινή ζώνη τειχῶν, — πού ἦταν σάν νά τήν ἐμπόδιζαν νά κατρακυλήσει καί νά χαθεῖ στά νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τό λατινικό αὐτό διαμάντι τό σφηνωμένο στό δαχτυλίδι ενός δαλματικού βράχου, μόνο ἡ λευκή καί ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιά τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς την θυμήθηκα τό λαϊκό δίστιχο πού τήν εἶχε τραγουδημένη.

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς
καί κάστρο τῆς Ἀθήνας...

Ἦταν ἀληθινά σάν ἕνα λουλούδι, σάν ψυχρή κι ἄσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω απ' τό φεγγάρι μέσα στή σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ή ποτισμένη απ' τό θανατερό του φῶς. Γειρτός στό κατάστρωμα, τήν ἀτένιζα σάν μιά ὀπτασία, —τόσο ἀνάρρη κι ἀπίθανη, πού δέ θά ξαφνιαζόμουν, ἄν σβηνόταν ξαφνικά ἀπό τά μάτια μου...

Ἀπό τήν πλευρά τῆς στεριάς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασίας φαίνεται ἔρημος. Στά πόδια του δέν ὑπάρχει παρά τό φτωχικό ξενοδοχεῖο, ὅπου μέναμε. Παίρνοντας ὁμως κανεῖς τό δρόμο πού εἶναι χαραγμένος στό βράχο, δέν ἄργεῖ ν' ἀντικρίσει σέ μιά καμπή τήν πύλη ενός κάστρου καί τούς μαιάνδρους τειχῶν, πού ἀνεβαίνουν ὡς τήν κορυφή τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτά τά τεῖχη, ἄν καί εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὥστόσο ἀκόμα μιάν ἀγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχώντας πάνω απ' τή θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τίς ἐσοχές καί προεσοχές τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μέ κύκλους λαβυρίνθου τήν πανύψηλη κορυφή πού μοιάζει μέ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἐξακολουθοῦν νά δίνουν στή Μονεμβασία ἕναν πολεμικό χαρακτήρα, ἐκτάκτως συγκινητικό μέσα στή θανατερή σιγή πού τήν τριγυρίζει.

Ὅταν περάσει κανεῖς τή βαθιά καί χαμηλή καμάρα τῆς εἰσόδου, πού ἔχει χαραγμένο στή μετόπη της τό βυζαντινό σταυρό μέ τά γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στή Μονεμβασία σάν σέ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινή Μονεμβασία, μικρός συνοικισμός ἀπό τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω ἀπό τή σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἕναν τόπο τόσο περιορισμένο, πού θυμίζει, σέ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τήν πόλη τοῦ Σπαλάτου στή Δαλματία, πού εἶναι κλεισμένη ὀλόκληρη μέσα στό φρουριακό ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σάν μιά παρασιτική βλάστηση μέσα στήν παρυφή ενός βράχου. Τά λιγοστά σπίτια εἶναι κολλημένα τό ἕνα μέ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, πού μόλις χωροῦν νά περάσουν δυό ἄνθρωποι.

Ἔτσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινή Μονεμβασία, δέν ἀλλάζει σέ τίποτα τήν ψυχή τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τό ἀσήμαντο καί ἡ ἀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιό ἔντονα τό μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἀχρηστων τειχῶν πού ἐξακολουθοῦν νά ζώνουν τό φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασίας, ὅπου, ὅπως λέει ἕνα βυζαντινό χρυσόβουλο, ὑπῆρχαν «καί πλῆθος οἰκητόρων, καί πολυολβία *, καί πολιτείας εὐγένεια,

καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια *», καὶ πού σήμερα δέν εἶναι παρὰ νέκρα καὶ σκόνη. Μέ τούς λιγοστούς φτωχοὺς κατοίκους τῆς, ὅλους σχεδόν παπουτοῦδες, καὶ μέ τὰ σπιτάκια τῆς, πού δέν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δέ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ τῆς.

Πάνω στὸ κάστρο πού στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανός ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιάς. Τὰ τεῖχη κι οἱ ἐπάλξεις πού κατεβαίνουν ὥς τὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, πού φέρνουν ἱλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, πού ἡ Μονεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασιν καὶ ποντικούς, ὁμοίως καὶ γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασιν, μόνον ὁ εἶς τὸν ἄλλον...

Ὅλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τούς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες * ξεκοιλιασμένες καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλο τῆς πάνω ἀπ' τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφραση τοῦ κάστρου, πού τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἢ ἀκινήσια πού τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴ νιώθει κανεὶς σάν μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μέ τὴν τεράστια σκιά τῆς, — συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σάν νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σάν νὰ μὴν εἶχε συντελεστεῖ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ πάνω στὸ φανταστικὸ τῆς βράχο, — ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων...

«Τὰ ξίδια στὴν Ἑλλάδα»

Κώστας Οὐράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἀραιοὶ λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἄρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ τὸ νᾶμα,

οι αρρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδία αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἁρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνούφαντων ἀτμίδων, αἱ ὅποια αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα, βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Ἀφίνόμεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἀλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρες ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἀλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῇ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημοῦντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἄρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τὴν ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὅποιοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρειπίων τούτων.

Ἄλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἀλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαιδρὰς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἀλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηνεκῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἐρεΐκαι* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησιῖδες ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικὴν, τὴν ὑποτελῆ αὐτῶν ὕπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησιῖδες αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δαφιλλῆ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρὰ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι, ὥς ἂν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορεΐαν του.

Ἀλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ἀλιέων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρῶνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησιδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὁμοῖος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσιζόν τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαφίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστικὴ, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηνηθισμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν αἰοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαΐδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ἁρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

πρὸς ἐριστικὴν γραῶδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὗρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἐν στοναρίσμα*, μία διαρκὴς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμιόνου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῇ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ᾗτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίδωρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων κασονίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρες εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιάι, ὅτι θὰ παρενετίθετο μεταξὺ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεῖ τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἢ τὸ αὐτοκίνητον, — διὰ νὰ μεταβαίῃ τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις τῆς, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

«Ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις», 1920

Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μέ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο * τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἑλκηθρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιαίζοντας * καὶ καμουτσίζοντας τ' ἄλογα πού τὸ ἔσερναν πάνω στά στάχυα. Αὕτῃ ἡ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τή διαδρομή. Μιά μορφή ἀρχαϊκά ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, πού ἔχει στεφανωμένο τό μελαχρινό της μέτωπο μέ μία χερσβολιά χρυσά στάχυα. Ἀνέβηκα καί στά περίφημα βουνά τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερά καί τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καί ἰδρώνει. Ἐκεῖ τά δάση εἶναι πυκνά καί τά δέντρα ψηλά καί ἴσια, ψηλά ὥς τόν οὐρανό, καί τρίζουν ἀπό τό βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου πού σηκώνουν στίς κορυφές του. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καί τῆς Αἰγύπτου καί τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τό καλοκαίρι τους καί οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς κατοχῆς. Τά ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπό γιγάντια πεῦκα πού σμίγουν τήν κόμη τους. Ὅλα αὐτά ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τά γιγάντια μῆλα καί τά ἀχλάδια πού σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπόν κι ἐκεῖ ἐπάνω δέν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τό δάσος τό σοβαρό, τό σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδόν βαρὺς. Ἐτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τό στοιχεῖο τῆς ὁμορφιᾶς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπική, ζεῖ ἀκόμα τό ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στή γραμμὴ τῶν βουνῶν, πού ἐπάνω στήν κόψη τους σοῦ δείχνουν τά σημάδια ἀπὸ τή χερίά πού ἀποτύπωσε κεῖ ψηλά σάν τ' ἄδραξε ὁ μυθικός γίγας.

Ἀνέβηκα στό Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στίς πετρένιες μασέλες ἑνὸς κάθετου βουνοῦ, πού ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τά δόντια του μεσούρανα σάν ἓνα μνημεῖο γοτθικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ αἰτοφωλιά τῶν Φράγκων καί τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση πού κάνει αὐτό τό δαιδαλῶδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο πολέμου φοβερό, πού στέκεται ἐκεῖ ψηλά μέ τίς ἄπειρες στοές καί καμάρες καί πολεμίστρες του—« τὰ χίλια σπίτια τῆς βασιλίσσας » τό λέει ὁ λαός. Καί εἶναι κεῖ ἓνα τοξωτό παράθυρο, «τό παράθυρο τῆς βασιλίσσας», ἀπὸ ὅπου τό θέαμα τοῦ κάμπου καί τῆς θάλασσας πού σέρνεται στά πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξάισιο. Τά ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τή μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων πού τὰ γέμισαν. Στίς τρύπες τῶν στοῶν, στίς σκιερές γαλαρίες, στίς φαρδιές ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζί μέ τσαμπιά νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπὸ σάλπιγγες

ἵπποτων, ἀπό τὰ κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπό τό ἀλαλητό τῶν σκυλιῶν καί τό φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σάν ἀρχίζει νά βραδιάζει, ὅλα αὐτά τρίζουν ἐκεῖ στούς θόλους. Κάτι σάν ἔλυτρα*, κάτι σάν θρόισμα ἀπό φτεροῦγες ἢ μεταξωτά πολύχρωμα φλάμπουρα μέ σταυρούς καί λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγά σιγά κάτω ἀπό τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσεις τὰ βήματά σου νά ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτά τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενά δέ βρῆκα τὴν Ἱστορία νά πατᾷ τόσο καταθλιπτικά τό στήθος ἐνός τόπου, ὅσο στήν Κύπρο.

Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοτθικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησιάκια καί τὰ κάστρα τῆς. Δέν εἶναι αὐτὰ χαρωπά καί ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δέν εἶναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιά σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μέ τό φεστόνι * τῆς πετρίνης νταντέλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοὶ καί πένθιμοι, πού κοιτάζουν τὰ κύματα καί τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καί περιμένουν νά ἀγναντέψουν στό φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καί τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, πού τό πιό μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μέ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾷ στά ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στά φαρδιά μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος * πίσω ἀπὸ τό βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας *, πού τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἡ μοίρα τό μέτωπο μέ τό σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μέ κόκκινο σταυρό στό μέτωπο τὰ ἄθωα ἀρνιά τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοτθικὲς ἐκκλησίαι, ἀφημένες στή μοίρα τοὺς ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ κατοχή, εἶναι πελώρια ἔργα πετρίνας, πού ὁ χρόνος καί οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγά σιγά. Μερικά ἀπ' αὐτά, ὅπως τό Ἀβαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καί σ' αὐτό τό χάλι πού βρίσκονται. Ἀλλά πάλι — κι αὐτὰ εἶναι κεῖνα πού οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιά — διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στή στέγη καί στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἀγία—Σοφιάς, στή Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Κάτω, στό ἀπέραντο δάπεδό τῆς, σκεπασμένο μέ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοὶ, ναρκωμένοι

ἀπό τή νηστεία καί τήν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σάν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στή στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρένια κοσμήματα καί οἱ γρυπόμορφες ρουνιές *, καί ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στίς γοητευτικές σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μέ τήν ὥρα θά 'πρεπε νά προβάλει πίσω ἀπό ἕνα θωράκιο κεῖνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος * παραφυλάγοντας σάν γεράκι τή μικρή, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντίς γιά τόν Κουασιμόδο, βγήκε κάποτε ἕνας χότζας πάνω στόν κυκλικόν ἐξώστη τοῦ μιναρέ, ἔπιασε τό κιγκλίδωμα καί ἀπό κεῖ ψηλά κάλεσε τούς πιστούς στήν προσευχή τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—Ἀλλάχ.

Ἕνας ὁ Θεός καί ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνή κατεβαίνει ψαλμουδιστή, μελαγχολική, πάνω στή μυρμηγκιά τῶν ἀνθρώπων πού σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στούς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, πού ἔχασε τό Θεό του καί τούρκεψε.

« Ἀ π' τή ν Ἑ λ λ ἄ δ α », 1954

Στράτης Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τό κείμενο πού ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τήν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στήν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στόν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στή χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τίς δοκιμασίες καί τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στόν ἐθνικό κορμό μέ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θά ἀκολουθήσουν κι αὐτά τό δρόμο, εὐτυχή ἢ δύστυχα, τό μεγάλο δρόμο τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοί προσκυνητές θά μποῦμε αὔριο στά εἰρηνικά λιμάνια. Θά φέρομε τό χαιρετισμό τοῦ Ἑθνους. Θά τιμήσουμε τούς ἀνθρώπους, πού ἀγωνίσθηκαν καί πόνεσαν. Θά μελετήσουμε ἕνα ἕνα τὰ παλικάρια πού ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στήν ψηλότερη κορυφή κι ἀπό κεῖ, ἐπάνω ἀπό τ' ἀνθρώπινα, μακριά ἀπό τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπό τό πρωῒνό, μά εὐκολα

θά μπορέσουμε νά ξεδιαλύνουμε τίς μορφές τοῦ Χώρου καί τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τό ἀνθρώπινο χέρι, θρασύ καί ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τό ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἡ Πάτμος ἀδελφώνεται μέ τή Νικαριά καί τή Σάμο, δένεται ἡ Ἀστυπάλαια μέ τίς Κυκλάδες κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρός τήν Κρήτη. Καθένα νησί κι ἓνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας πού δένει τήν Ἀνατολή μέ τή Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκούς μέσα στή γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τό ἀγκομαχητό τῶν Τιτάνων * καί τούς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, πού κλειδώνουν τούς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπό τ' ἀνθρώπινα, μακριά ἀπό τά γήινα... Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στήν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα *. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπό τά θεῖα, νά οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καί ἀνθρώπων, οἱ θυμοί τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνεῖου φωτός, συνδέονται μέ τίς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νά ὕστερα, ἀνάμεσα σέ θεούς καί σέ ἀνθρώπους, τά ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου * πού πηγαίνουν στήν ἐκστρατεία τῆς Τροίας—πρῶτο καί τρανό σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Στήν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχῇ καί σάλος. Μά πάντα μαζί τά νησιά στίς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζί καί στά σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νά καί τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὑστερόβουλες θωπεῖες.

Ἡ θάλασσα φέρνει καί παίρνει τόν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπό τά ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπό ὕδριες καί ληκύθους *—ἐξάσιαις τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπό ζωή τό πολύβουο λιμάνι. Ὁ ναυτικός νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τά ἀκριβὰ προϊόντα, μά φέρνουν καί τά ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τούς ἀβρούς τρόπους τῆς ζωῆς, τήν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, πού κάνει τή χαρά καί τήν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητές σμιλεύουν κομψοῦς στίχους, ἀρχιτέκτονες καί τεχνίτες στήνουν ναούς καί θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τούς ἀρχαίους ναούς, αἰσθάνομαι δέος μπροστά στή μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τό κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στίς γραμμές τους, σκληρές ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τή θεία πνοή,

πού οδήγησε τό χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στά ταπεινά ὅμως ἐκκλησάκια, πού θωρεῖς ἐκεῖ κάτω κατάσπρα, λησμονημένα στήν ἐρημικήν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τήν ψυχή μου καί τήν ψυχή τῆς Ρωμιοσύνης. Νά τό μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου στήν Πάτμο, πού προίκισεν ἡ θερμή πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τό βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως μέ τά δαιμονικά τέρατα καί τά ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τίς μορφές τοῦ κακοῦ καί τίς ἀφορμές τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τούς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, πού κουβαλοῦν ἀπό τήν Αἴγυπτο τό ξανθό σιτάρι. Θά θρέψουν τούς πολυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτεύουσας. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπό τά νησιά μέ τούς ἀσφαλεῖς ὅρους καί τά ἐπικάιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τά πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραθησιάνων τῆς Κιβύρας *. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι * προστατεύουν τίς κινήσεις τῶν στόλων. Μά οἱ θάλασσες εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειρατές καί κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καί Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπό τήν Ταρσό κι ἀπό τήν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπό τή Δαμιέττα καί τήν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι... Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τά νησιά.

Νά καί οἱ σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καί τοῦ καινούριου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τούς φέρνει στίς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στούς ἄμμους καί στά βράχια οἱ βαριές πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχή τους κάτω ἀπό τόν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρός * τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς *, ἀποστάτης μ' ἑλληνική καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καί οἱ θάλασσες τῶν νησιῶν τούς εἶδαν νά περιφέρουν τίς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκληροί, κερδαλέοι καί ὕβριστές, στρατιῶτες καί πειρατές γεμάτοι ἀποκοτιά, καυχήθηκαν νά στήσουν στά μακρινά πέλαγα τό μετερίζι * τῆς χριστιανοσύνης. Ἦταν ὥμοι καί ἄρπαγες, μά μέ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θεοῦ. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στήν ἀνδρεία. Καί γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπό τή φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τό 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιά

νά ζητήσουν ἄσυλο στή Μάλτα, ἕνα ἕνα τὰ νησιά πέφτουν στά χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων!

Σκύβω κοντά στοῦ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τίς ταπεινές καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπό τόν ἀψύ τόν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπό τόν Ἀσιάτη, τραβάει τό δικό του τό δρόμο. Θαυμάσιο τό φαινόμενο τοῦ ἑλληνισμοῦ! Ἀπό τοῦ Πόντου τόν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀκροκέραυνεια, ἀπό τήν Ἀγχίαλο μέχρι τήν Κύπρο, ἀπό τήν Καππαδοκία μέχρι τήν Κορσική, κομματιασμένος, χωρίς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνά ἀπ' τόν κύριο κορμό του, σμιλεῦει τίς ἴδιες τυπικές μορφές τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχύς καί ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τό γραπτό του δίκαιο, αὐτή, τραχιά στή γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τό δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καί καμάρι σου τό καράβι.

Τί ἔχω καράβι ἀπό καρνά καί τὰ κουπιά πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιά μεταξωτά, τῆς Προύσας τό μετάξι,
ἔχω καί караβόσκοινα ἀπό ξανθῆς μαλλάκια.

Μά σ' αὐτό τό Λύκιο πέλαγος ἀνεμικές καί μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τή θάλασσα.

Εἶδα τόν οὐρανό θολό καί τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τήν μπόρα πού ἄστραψε καί τό φεγγάρι ἐχάθη,
καί στής Ἀττάλειας τὰ βουνά ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σέ βρεῖ στοῦ караβιοῦ τήν πλώρη, ἡ στεριά θά 'ναι ὁ ποθεινός τάφος.

Βοθᾶτε με νά σηκωθῶ, βοθᾶτε με νά κάτσω,
καί φέρτε καί τή χάρτα μου καί τ' ἀργυρό κουμπάσο,
νά κομπασάρω * τόν καιρό νά μποῦμε σέ λιμώνα.
Θωρεῖτε κεῖνο τό βουνί τό μαυραραχνιασμένο,

ἐκεῖ νά πά ν' ἀράξετε, νά χώσετε κι ἐμένα.
 Νά μή μέ θάψετε ψηλά, μόνο στό περιγιάλι,
 νά μέ χτυπᾷ ἡ θάλασσα, νά 'χω χαρά μεγάλη.

Χαρά σου κι ἂν πεθάνεις σ' ἐλεύθερο καράβι. Στόν κοντινό λιμῖώνα
 νά βρεῖς τή στοργική ταφή. Μά εἶναι πικρός τῆς θάλασσας ὁ νόμος.
 "Ὅσο καί νά βιγλίζουνε ἀποβραδὶς καὶ μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ
 νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες * πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. 'Ο ἀνθὸς τῆς νιό-
 της σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τίς αὐλές, στό Μισί-
 ρι*, στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, «πολλά παραπονιάρει»,
 νοσταλοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνή-
 λια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι * κι οἱ μελάχιδες * τῶν Βενετσιάνων καὶ
 τοῦ Καπουδᾶν πασαῖ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στό κουπί.

'Ο σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τό καράβι ἐστάθη.

"Εξω, στίς φτωχικές καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μονάδες :

"Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μὰ μιὰ μανούλα ἑνὸς παιδιοῦ παρηγοριά δὲν ἔχει.
 Βάνει τίς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στόν κόρφο,
 πετροβολᾷ τὴ θάλασσα καὶ τροχαλάει τό κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τό καντήλι
 στό εἰκονοστάσι μπροστά. Τό δειλὸ τοῦ φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τό
 φτωχικὸ, γλυκαίνει τίς αὐστηρές μορφές τῶν ἀγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε
 τό θεῖο, τίποτε τό ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρές αὐτές μορφές πού σέ
 κοιτάζουν ἀπὸ τό εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη εἶναι γεμάτα
 τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σάν νά παραστέκουν στή χαρά—τόσο
 λιγοστή!—καὶ στόν πόνο—τόσο συχνό!—τοῦ σπιτιοῦ. "Αν τό θεῖο
 μπορούσε νά 'χει ἐπιθυμίες, θά ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα τῶν
 ἀγίων πού στέκονται στό εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστές οἱ χαρές. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς ἀγάπης,
 φειδωλά τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ
 ροδίτικα Ἐκατόλογα * τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν
 πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρά

δέν έχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἄρμονικά, τολμηρά τὰ πηδήματα ἱστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τό τραγούδι μετουσιώνει τίς μορφές τῆς ζωῆς : τραγούδι τῆς ἀγάπης καί τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιάς καί τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλασισιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά καί τὰ ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγένης, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρεωμένους, ἀγκαλιάζει τίς ἐποχές καί γίνεται τό σύμβολο τῆς Ρωμοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἱππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφή, δημιουργεῖς, μέ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τίς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καί περιμένεις...

Δέ θά περιμένεις πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτά πέλαγα, ὁ ἥλιος πάει νὰ βασιλέψει. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστή ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσας. Βαριές σκοῦνες *, κομπὰ τρεχαντήρια * καρτεροῦν σάν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξιδα. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στίς ἐξωτικές πολιτεῖες, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τούς εἶναι οἰκτεῖς οἱ ἀπαλές γραμμές τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιά πού ἀκούεται δέν τοὺς εἶναι ἀνέγνωρη. Θά σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἀνθρώπους (δὲ σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καί τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πρᾶμάτεια—θὰ φέρουν καί θὰ πάρουν ἰδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα ! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλευθέρους βράχους σας, πού ἐνώνουν τὴν Ἀνατολή μέ τὴ Δύση, μιά φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσει γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικόν « Ἑ λ ο γ ῆ », Αὐγούστος 1946

Διον. Α. Ζακυθηνός

8. Κ Ε Ρ Κ Υ Ρ Α

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ πού τὰ ἑλληνικά νερὰ ἀδελφώνονται μέ τὰ κύματα πού τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβὰχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἠῦρεν εἰς τὸν δρόμον του καί ὁ Ὅμηρος, ὁ παράδοξος τυφλός, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καί τοὺς ἀνθρώπους μέ χίλια

μάτια, όταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς, ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἐγένεε θαυμάσιος, ὅπως ἡδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεταί ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἑνὸς ὁλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ζῆμα τοῦ Ὀδυσσεύς μὲ τόσῃν ἀβρὰν χάριν, ὥστε μόνῃ αὐτῇ ἡ περιγραφή θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρυλὸν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεῖος ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δεῖξουν πόσῃν δύναμιν ἠμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιοι, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποίαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπεῖ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραιαν πρωίαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμα ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἵματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχημαντεύει κανεῖς ὅτι ζῇ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφόμενη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν ἄγριαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὅλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μία ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἡπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἕνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἄδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἡπειρον, νὰ φιλοτεχνήσῃ κάτι κομψὸν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δεῖξῃ ὅτι εἶναι ἱκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ἱκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεῖς ὅτι δὲν εἶναι ὁρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἡπειρωτικόν καὶ ἀλβανικόν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερ-

κυραϊκή φύσις κατώρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτύς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυσίνας σκύβουν ἕως τὸ κῦμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἄφρόν.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήνητησεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφύζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἑλλήν ἀρχηγός, δὲν ἔμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλάρχαιος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἔγινεν εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κρᾶζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτοσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἔχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἔχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὅμως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακρίβωνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρύνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλεῖ τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεὶς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνες των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδιοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκίσματα ποὺ στεφανώ-

νουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλοι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὄταν τὸ βράδυ βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδαν, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἵπποται ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἕνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὀγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἶθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἢ περίφημος Ἴόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ Κέρκυρα.

Ἕνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἢ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τεῖχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δεῖξη ὁλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδαν των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θέα ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θέα ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἀλλ' ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτίριον, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπασ ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖον του, τὰς φυλακάς του καὶ τὸ πρῶν ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπιγκτὴς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀγγλων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ὕψωσεν ἕνα εἰς τὸν περίφημον

ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἔχθρός. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνους, ὑπέδειξε εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τῶρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑψοῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναῖσκος ὁλόκληρος, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἁγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μετὰ τὸ Ἴόνιον σύνταγμα καὶ μετὰ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θεάν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἴδου τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Παλαιολόγεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ιδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκατέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυραϊκὴ φύσις, κάτι διακρίνει μεταξὺ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνηρημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, ποῦ τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῷ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ του στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυροὺς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφάζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔψαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιοπόλεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμόν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἑμμανουήλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὠραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἓνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον, ποὺ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλασιώνει τόσοον ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πῖναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμή, ποὺ μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμόν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἕνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἓνας πελώριος ὄφης γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἕνας λευκὸς ὄγκος, δεσπίζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εὐρυνθῇ τὸ ὁροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμην ἐλαιῶν. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ ἑσπερινοῦ.

Ἄριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσιά της κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μία ἐξαφνὴ γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ μυρωμέναι πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρας φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὥς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους της ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του, προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλίνεται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ὄραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεῖα ἔμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτάς ψυχὰς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασίλισσαν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της ;

Ὁ θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἓνας ἄγγελος προηγῆθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἑλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἓνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἓνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμπνευσιν, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾷ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἄφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὡρι-

σμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην καί, ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἐσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἕνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενεν ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῇ τὸ «Ἀχιλλεῖον». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἕνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. «Ἑλληνικὴ δημιουργία», τεῦχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στή γῇ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγοῦδια ἡλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τή χαρῶ στοῦ Κάλβου * τὴν ὥδῃ,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στή Φαρμακωμένη *.

Ἀπὸ ἕνα ψήλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σάν χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐξοχὴ της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μέ νεραῖδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θρυλική
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χώματά της·
προτοῦ νὰ μέ φιλήσει ἡ Μούσα ἡ λυρική,
μέ πρωτοχάιδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρὸς μου ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σέ πρωτοεῖδα,
στόν ἀταξίδευτο, ἐσύ τόπε ποθητὲ,
τοῦ Φόσκολου * ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

«Περάσματα καὶ χαιρετισμοί»

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ὡρες ὥρες κάθομαι καί συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρό καί ζῶ δίχως τή λεσβιακή θάλασσα. Ὁ καημός τοῦ Αἰγαίου μέ μαρμαζώνει σάν μιά γλυκιά ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλοβαλμένο τό συναίσθημα μέσα στή λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα... Σφαλνῶ τά μάτια μου καί τό λέω ἔτσι ἀπανωτά μέ πολλά «σ», τό λέω σιγανά καί τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τά κύματά της τά καλοκαιρινά, πού ξεσέρνονται σουσουριστά στό στρωτό ἀμμογιάλι. Ἀχεῖ καί τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στή λέξη. Κι ἡ λέξη εἶναι σάν τό κοχύλι, πού, σάν βάλεις τ' αὐτί σου στό ἀνοιγμά του, ἀκοῦς τίς φωνές τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιά πάντα κλεισμένες μέσα στούς γύρους του, νά ῥχονται ἀπ' ἀλάργα σάν νά μιᾷ ἡ ψυχὴ τῆς θάλασσας.

Γυρίζω καί μετρῶ ἀπελπισμένα τό μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐρανοῦ, πού κατεβαίνει ἕνα γύρω ὁλοῦθε κι ἀκουμπᾷ στέρεα κι ἀκίνητα πάνω στό χαμηλό κάμπο. Θυμᾶμαι στό σκολεῖο ἕνα σπῖνο πού ἀσφυχτιοῦσε κάτω ἀπὸ μιά παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθηγητὴς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο λίγο τόν ἄερα μέ μιάν ἀεραντλία. Ἐτσι νιώθω κι ἐγὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσασμιά μου.

Μά αὐτοῦ κάτω τίποτα δέν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμές τῶν βουνῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νά σαλεύει, νά λουφάζει καί νά χιμάει κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὅλα τά χρώματα. Ὁ ἀγέρας αὐτοῦ κάτω, κι αὐτός ἀκόμα, ἔχει τὴ γεύση του καί τὴ μυρωδιά του.

Ἐχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινά ἡλιοβασιλέματα, πού ἡ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραψιές, ρόδινο καί χρυσό φῶς μέσα στὴν ψυχή. Ὁ ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερά ἀτλαζένιες ρόμπτες μέ τριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατώντας πᾶ' στὰ κύματα μέ χρυσά πασοῦμια.

Ὁ οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα. Τά βουνά γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σάν τά βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τά φύκια σειοῦνται σέ πυκνές τοῦφες πάνω στίς κορφές τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στό ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σάν νά 'ναι τά λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στίς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἓνα ἓνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μέ μετάλλινες ταμπακερίτσες πού τούς ἔβαλες ποδαράκια. Τό φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καί τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στίς σκισμές τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινή πρασινάδα καί τό βρῦο εἶναι πιό παχιά, κι ἀρχίζουνε νά τρῶνε. Τρῶνε βιαστικά βιαστικά μέ τὰ δυό τους πιρουνάκια, ἃ μέ τό 'να, ἃ μέ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιά τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγει, φύγει, ὅλα μαζωμένα στίς τρύπες τους.

Τά βουνά τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τήν ὁμορφιά τους καί θαμάζουνε τόν ἴσκιο τους πού πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτου μέσ στη θάλασσα. Σάν νά 'ναι τὰ θεμέλια τους. Ἕνας μαραγκός βαράει μέ τή ματσόλα * μιά χοντρή ξυλόπροκα σ' ἓνα γυριστό μαδέρι *. Ὁ ἀχός πέφτει σάν βιτσιὰ στά νερά. Ὁ ταρσανάς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι καί βρασμένο κατράμι.

Ἐἴα δίχτυ εἶναι ριγμένο στά ρηχά κι οἱ φελλοί του στέκονται ἀράδα ἀράδα πάνου στό νερό σάν ἀποσιωπητικά. Δυό μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπό τό λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβί μέ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τά κατάρτια τους σηκώνονται πιό ψηλά κι ἀπ' τίς βουνοκορφές τῆς Ἀνατολῆς πού 'ναι γαλάζιες στὸν ὀρίζοντα. Πάνου στήν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβώντας μ' ἓναν πράσινο κάδο νερό ἀπ' τή θάλασσα.

Β'

Ὁ ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στίς βίλες ἀνάβουν σάν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ' τήν Ἀμαλή ἔχουνε γύρω τριγύρω μιάν οὐγία ἀπό φλογισμένη πορφύρα.

Ἐχω τόσα ἡλιοβασιλέματα λεσβιακά κλεισμένα μέσα μου. Τό ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς λεσβιακῆς, μέ τήν ἀδιάκοπη κίνησή της, μέ τό ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μέ τίς τράτες της καί μέ τόν ἥλιο, περπατᾷ πάνου στά νερά μέ χρυσά πασουμάκια.

« Ἡ Ζωή ἐν τᾷ φῶ »

Στρατής Μυριβήλης

11. [Θ Α Λ Α Σ Σ Α]

Νά σ' άγναντεύω, θάλασσα, νά μή χορταίνω,
 άπ' τό βουνό ψηλά
 στρωτήν καί καταγάλανη καί μέσα νά πλουταίνω
 άπ' τά μαλάματά σου τά πολλά.

Νά 'ναι χινοπωριάτικον άπομεσήμερ', όντας
 μετ' άξαφνη νεροποντή
 χιμάει μέσ' άπ' τά σύννεφα θαμπωτικά γελώντας
 ήλιος χωρίς μαντύ.

Νά ταξιδεύουν στόν άγέρα τά νησάκια, οί κάβοι,
 τ' άκρόγιαλα σάν μεταξένιοι άχνοί
 καί μέ τούς γλάρους συνοδείά κάποτ' ένα καράβι
 ν' ανοίγουν νά τό παίρνουν οί ούρανοί.

Ξανανιωμένα άπ' τό λουτρό νά ροβολάνε κάτω
 τήν κόκκινη πλαγιά χορευτικά
 τά πεύκα, τά χρυσόπευκα, κι άνθός του μαλαμάτου
 νά στάζουν τά μαλλιά τους τά μυριστικά.

κι άντάμα τους νά σέρνουνε στό φωτεινό χορό τους
 ώς μέσα στό νερό
 τά έρημικά χιονόσπιτα — κι αυτά μέσ τ' όνειρό τους
 νά τραγουδάνε, άξύπνητα καιρό.

Έτσι νά στέκω, θάλασσα, παντοτινέ έρωτά μου,
 μέ μάτια νά σέ χαίρομαι θολά
 καί νά 'ναι τά μελλούμενα στήν άπλα σου μπροστά μου,
 πίσω κι άλάργα βάσανα πολλά.

“Ως νά μέ πάρεις κάποτε, μαργιόλα σύ,
 στους κόρφους σου άψηλά τούς άνθισμένους
 καί νά μέ πᾶς πολύ μακριά άπ' τή μαύρη τούτη Κόλαση,
 μακριά πολύ κι άπό τούς μαύρους κολασμένους...

«Τό φῶς πού καίει»

Κώστας Βάρναλης

12. ΤΑ ΚΑΡΑΒΙΑ

Πίσω από τή ράχη μας, τή γλώσσα τῆς στεριᾶς πού μᾶς ἔδενε μέ τόν ὑπόλοιπο κόσμο, τήν ἔφραζε τό πέτρινο θερίο. Ἀνατολικά πάλι, μιά κορδέλα ἡμερος κάμπος ἔτρεχε, καμπυλωνόταν γλυκά, ἔσφιγγε τό βράχινο καύκαλο καί στένευε λαστιχάροντας ἴσαμε τό γιαλό μας. (...).

Ὅποιος ἔρχεται στ' Ἀνάπλι ἔτσι τό ἠρωτανικρίζει. Πρῶτα μακριά, μέσα στήν πάσπαλη τοῦ ὀρίζοντα, νά χάνεται σέ θαμπωτική ἀντιφεγγιά πελάγου κι οὐρανοῦ, στό σύνορο δυό κόσμων. Ὑστερα ὁ δίσκος πιάνει νά γυρίζει ἀπαλά, γλιστράει ἀνεπαίσθητα, ὅλο καί ξεφεύγει, καί οἱ ψηλές λεῦκες μέ τούς τανυσμένους κορμούς περνᾶνε σύνταχα δίπλα, σάν ἴσκιοι. Στό κάμπο τοῦ νεροῦ, ἀραγμένο ἀπό αἰῶνες, σκαρί πρωτόγονο, θά ἴδεις τό Μπούρτζι. Καί στά πόδια τοῦ Παλαμηδιοῦ τά σπιτάκια, κατρακυλώντας ἀπό τήν ἀρπάγη τοῦ ἴτς Καλέ στριμωχτά, σφιγμένα, πρόβata πού ροβολήσανε πρὸς τό κόρφο καί σκύβουν νά ποτιστοῦν.

Ὀλάκερη ἡ μικρή πολιτεία κοιτάζει τή θάλασσα. Πίσωθὲ τῆς, ἀγριωπὴ, ἡ πετρωμένη θύμηση τῶν περασμένων. Μπροστά τῆς ἄλλος κόσμος τό γλυκό ὄνειρο τῆς θάλασσας, μαυλιστικό κάλεσμα φυεγάλας, ἀπαλή ζάλη τοῦ ρεμβασμοῦ. Τά πρωινὰ τῆς ἀνοιξης ἢ τοῦ καλοκαιριοῦ, τήν ὥρα πού ἡ μέρα μισανοίγει τά βλέφαρά τῆς, καλοσύνη γλυκιά, χερουβική ἔκσταση ἀπλώνεται πάνω σ' ὅλη τή φαρδιά ἀγκαλιά τοῦ Ἀργολικοῦ. Μέ πινελιές ἄχνινες, συρτές, γράφεται τό Παρθένιο ἀριστερά, τά πράσινα σύδεντρα τῶν Μύλων ἀντίκρου, ὁ σπαθωτός κάμπος δεξιά. Καί τό νερό, δίδυμο στό χρῶμα μέ τόν οὐρανό, ἡσυχάζει δίχως ἀνάσα. Χαμόγελο ἀπολησμονημένο, καθὼς στὸν ἀτάραχο ὕπνο παιδιοῦ, ροδίζει τήν ἀέρινη ἀντιφεγγιά του.

Εἶχε τρία πρόσωπα ὁ γιαλός μας, καθένα μέ τό δικό του χαρακτήρα. Πρῶτα, ἀριστερά, πέρα πού στρίβει ὁ κάβος, τό πρωτόγονο κι ἀγριωπό. Τό ποδᾶρι τοῦ λιονταριοῦ τανυζότανε δεσποτικά μέσα στό κύμα καί χώριζε τό πέλαγο ἀπὸ τό λιμάνι. Ἐδῶ, στήν ἐξώτερη ἄκρη τοῦ κόσμου μας, ὁ βράχος κατέβαινε κρεμαστός καί βουτοῦσε στό ἀνήσυχο νερό. Ἀγκωνάρια μαυριδερά κι ἀγκαθωτά, τιτανικά συντρίμια, εἶχανε κυλιστεῖ κάτω, σ' ἐποχές πανάρχαιες. Ἀγριεμένο

τό κύμα τοῦ μπουγαζιού τὰ ἔδερνε ὀλημερίς, ἀφροκοπώντας καί μουγκρίζοντας μέ μάνητα τυφλή. Κάθε πού τὰ κύματα σπάζανε, μέ ἰαχές, ἡ ἀφροβολή φούντωνε, ἀνθίζε καί τινάζοταν ψηλά, τρόπαιο. Ἀνάσες ἄγριες, μουγκρητά μακρόσυρτα, στεναγμοί, δοντιῶν τριξίματα, σύσμιχτη βουή ἀπό τό μακρινό πελαγοδαρμό, ἔφτανε κουτροβαλώντας μέ τόν ἄνεμο στ' αὐτιά σου. Κουρνιασμένη στό μαῦρο βράχο ἡ «Παναγίτσα» ἔκαιγε τό καντηλάκι της, φλόγα ἐλάχιστη καί τρυφερή, δέηση ἄσβηστη γιά τίς ψυχές τῶν θαλασσινῶν πού ταξιδεύαν.

Ὑστερα ὁ λιμενοβραχίονας σημάδευε τό σύνορο τοῦ πολιτισμοῦ. Δεξιά ἡ ἀνάπαψη τοῦ λιμανιοῦ, ζερβά ὁ ἀσίγαστος σάλαγος τῶν στοιχείων. Ἦταν ἀκατέργαστος τότε ὁ μόλος μας, μιά γλώσσα ἀπό στρογγυλά ἄσπρα βότσαλα, καί στήν πέρα ἄκρη, βράχοι χοντροί, ἀσουλούπωτοι. Ἡ ἀνάβαση, νά προχωρήσεις πάνω τους ἴσαμε τήν πέρα ἄκρη, ἦταν μεγάλη κι ἀνατριχιαστική περιπέτεια. Διαφορετικοί σέ ὕψος, πελεκημένοι ἀπό τή φύση κοφτά, γλιστεροί, μαχαιρωτοί, στήνανε μύριες παγίδες στό κάθε βῆμα. Τούς ἀγκάλιαζες σφιχτά μέ τὰ παιδικά σου μπράτσα καί τό ποδάρι σου πᾶσχιζε στά τυφλά νά βρεῖ ἀντιστύλι. Τό μάγουλό σου, ἀκουμπώντας πάνω τους τὰ βράδια, τοὺς ἔνιωθε τραχιούς καί ζεστούς. Κρατούσανε τή ζωντάνια τοῦ ἡλίου ἀπό τήν ἡμέρα, ἡ μυρωδιά τους ἦταν ἄχνα πικροῦ θαλασσινοῦ καί μελωτῆς λιακάδας. Τότε, τό κολλημένο μέ τρόπο πάνω τους αὐτί σου ξεχώριζε στά ἔγκατά τους μιά μακρινή βουή, κάτι σάν σκοτεινό λυγμό ἄγριμιῶν. Θαρροῦσες τή θάλασσα μακρύτερα, κι ὁμως ἀπορημένος ἔβλεπες ξαφνικά λοῦμπες ὑγρές νά παιζογυαλίζουν κάτω ἀπό τὰ πόδια σου. Τό νερό, γλιστρώντας ὑπουλα ἀνάμεσα στοὺς φοβερούς ἄρμους, ἔτρωγε τήν πέτρα, τήν κοπανοῦσε μυστικά, τή σαράκωνε ἀνελέητα. Στ' ἀπόσκια τοῦτα λακκάκια, ἓνας κόσμος ὀλάκερος βλάσταινε κι ἀναδευόταν βουβά, πεταλίδες ἀνθωτές, ἀχιβαδίτσες μέ καύκαλο φιλντισένιο, καβούρια πού σκαρφαλώνουν δῶθε κεῖθε, μεθυσμένα, τρεκλιστά.

Λοιπόν ἡ δεύτερη ὄψη τοῦ λιμανιοῦ μας ἦταν ἡ προκυμαία. Ἐδῶ, τό σύνορο τῆς στεριᾶς, εὐθύγραμμο, ἄπλωνε ἓνα λιθόστρωτο φαρδύ, ἀπό καλοστρωμένες ἄσπρες πλάκες. Λιγοστές βάρκες, εὐγενικά χρωματισμένες, μέ σχέδιο κομψό, σιγολικνίζονταν, φιλάρεσκα, δεμένες στοὺς χαλκάδες τῆς ἀποβάθρας. Τὰ καλοκαιρινὰ βράδια, κα-

νονικές φάλαγγες μπαίνανε στή γραμμή τὰ τραπεζάκια. Τότε ἔσβηνε ἡ θάλασσα κι ἄναβε ἡ στεριά. Κάτω ἀπὸ τὸ γαλατένιο φῶς τῶν γλόμπων πού ἀνάβανε κρεμασμένοι ψηλά, ἓνας κόσμος κομφοντυμένος, μελισσολόι πρόσχαρο, ἐρχότανε νὰ ξεχυθεῖ σ' ὅλο τὸ μάκρος τῆς προκυμιάς. Στοίχειωνε ξαφνικά ἡ νεκρή πολιτεία, ἀπὸ τὰ στενά της κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιά ὀλάκερη πλάση ὀνείρου. Κυράδες καμαρωτές, κορίτσια ἀνθισμένα, νέοι, ἄντρες, παιδιά καὶ γέροι. Ὅλος τοῦτος ὁ κόσμος πῆγαινε, ἐρχόταν, γελοῦσε, ἔσμιγε, χώριζε, καὶ ἡ βουή του ἀνέβαινε μέσα στὴν ἤσυχη νύχτα.

Ξαναβλέπω τὴ γριά δούλα μας νὰ γονατίζει μπροστά μου στὸ χαγιατί τοῦ σπιτιοῦ καὶ νὰ σφίγγει στὰ σουφρωμένα χεῖλη της δυὸ τρεῖς καρφίτσες. Μοῦ σιάζει τὴν ἄσπρη ναυτική μπλούζα, μοῦ φρεσκάρει τὸ μαβὶ ἀφράτο κόμπο τῆς γραβάτας. Ὑστερα παίρνει ἀπὸ τὴ διπλανή γλάστρα μερικά φούλια καὶ μοῦ τὰ καρφитσώνει πάνω στὸ στήθος μου. «Ἐτσι ! Νὰ 'σαι ὁμορφος, πού θὰ πᾶς στὴν προκυμιά...». Τὸ μύρο τοῦτο, πού πλανιέται στὸν ἀέρα, μύρο ἀπὸ φούλια καὶ θάλασσα, γεμίζει ὀλάκερη τὴν παιδική ζωὴ μου.

Ἐκεῖ λοιπόν, ἄργα, μέσα στὸ σκοτεινὸ μυστήριο τῆς θάλασσας πού λούφαζε πιὸ πέρα, ἔβλεπες κάποια στιγμή νὰ γλιστρᾶνε στὸ σκοτάδι δυὸ στρογγυλά μάτια, ἓνα πράσινο, ἓνα κόκκινο, καὶ τὸ κατόπι τους πλῆθος ἄλλα ἄσπρα καὶ σπιθωτά. Μούγκρισμα βαρὺ, τρανταχτὸ, συντάραζε ξάφνου τὸν ἀέρα. Ἡ βουή τῆς στεριᾶς ἀποκρινόταν, χαιρετιστήρια. Ἀντιλαλοῦσαν οἱ μαῦροι βράχοι. Οἱ βάρκες ἀβαράριζαν. Κι' ὅλοι, μέ ξάφνιασμα στερεότυπο ἀλλὰ πάντα νέο, ψιθύριζαν χαμογελαστοί :

—Τὸ βαπόρι!...

Ἐτσι ἐρχότανε μέσα στὴ νύχτα, σάν φαντασία δαιμονική, τὸ μήνυμα σ' ἐμᾶς τοῦ ὑπόλοιπου κόσμου. Τὸ στριγκὸ του ξεφωνητὸ, τὸ βαρύφωνο, σάλπιζε ἐγερτήριο στοὺς κοιμισμένους βράχους καὶ στὰ νεκρά κάστρα, στὰ μαδημένα σπίτια πού ὀνειρεύονταν, στὴν πολιτεία τὴ γλαρωμένη γιὰ τὸν αἰώνιο ὕπνο. Ἦτανε κάτι ταχτικό κι ὡστόσο ἀναπάντεχο, ἐνθουσιασμός μαζί καὶ τρόμος, καθὼς τὸ σκάσιμο τῆς κανονιάς. Στὸ τρέμισμα μέσα τῆς χαρᾶς ἐνωθες νὰ σιγοσβῇουν καταποδιαστοὶ οἱ κυματεροὶ κύκλοι τῆς ἀνατριχίλας.

Ὅμως ἦτανε καὶ τ' ἄλλο τὸ λιμάνι, τὸ μέσα, ἡ τρίτη ὄψη τοῦ γιалоῦ μας. Δέ φοροῦσε φούλια, γιὰ νὰ 'ρθεις ἐδῶ, δέν πᾶσχιζες νὰ γί-

νεις ὁμορφος, ὄχι. Ἐδῶ ἦτανε τό λιμάνι τοῦ ἰδρώτα καί τοῦ ἀγκομαχητοῦ, σκαμμένα πρόσωπα καί βαριά ροζάρικα χέρια. Σάν ἐρχόσουν ἀπό τήν προκυμαία, τά πρωινά, ξάνοιγες ἀντίκρου σου στόν ἀέρα δάσος πυκνό, βελονωτό, ἀπό κατάρτια. Τά σκοινιά, σάν ἀράχνες κουρελιασμένες, κρεμοῦσαν ἀνάμεσα στ' ἄλμπουρα τό πλεμάτι τους. Μπόχα βαριά, πνιγερή, ἀπό ἀμπάρια καί φορτία, παστά καί λάδια, τυριά, φροῦτα, ἰδρώτα, θάλασσα ψόφια, φύκια πλαδαρά, πότιζε τόν ἀέρα. Καί ἦτανε καράβια βαριά, τῆς ἀγγάρειας, καΐκια ξεγοφιάρικα, σκοῦνες, τρεχαντήρια, μαοῦνες χοντροκάπουλες, μπρατσέρες. Τό νερό, λιπαρό, ναρκωμένο, σάν νά 'χε δέσει, στεκόταν ἀσάλευτο, δίχως ἀνασασμό. Σκουπίδια πλέανε πάνω του τυλιγμένα σέ τουλοῦπες ἀπό φύκια κιτρινωπά. Κάπου κάπου ἕνα ψοφίμι.

Ἀπό στενές τάβλες, ἀκουμπισμένες ἡ μιὰ ἄκρη στό καράβι ἡ ἄλλη στό μουράγιο, ἔβλεπες νά περνᾶνε τσακισμένοι στά δυό, ζαλωμένοι τσουβάλια καργαριστά, οἱ χαμάληδες. Βογγούσανε πνιχτά σάν ξεφορτώναν, στυλώνανε γιά μιὰ στιγμή τή ραχοκοκαλιά τους, σφουγγίζανε μέ τ' ἀνάστροφο τό ἰδρωκοπημένο μέτωπό τους. Ὑστερα σκύβανε τό κεφάλι καί μέ πόδι βαρὺ γυρίζανε πίσω ὅπουθε εἶχαν ἔρθει, γιά νά ξαναρχίσουν. Τό πῆγαιν' ἔλα τοῦτο, ὁ μουγκός στεναγμός, ἡ ἄρμη τοῦ ἰδρώτα, ψυχώνανε πέρα ὥς πέρα τό κολασμένο λιμάνι τῆς δουλειᾶς.

Καί τά καράβια πού προσμέναν, τά καράβια πού ἀδειάζαν ἔτσι, λίγο λίγο, ὅλα τους τά σωθικά, στέκονταν τετράγωνα μέσα στό νερό, σάν χτισμένα, λές καί δέν ἦτανε νά ξεκινήσουν ποτέ. Μέ τά χοντρά τους παλαμάρια σάν πλοκάμια ριγμένα στή στεριά, σφιχταγκάλιαζαν τούς κοντόχοντρους στύλους. Στίς πλωρές τίς δρεπανωτές, ἔβλεπες καμιά φορά σκαλισμένα τέρατα τρομερά, κεφάλια ἀνθρώπινα μ' ἄγριάδα θεριοῦ, καύκαλο μαλλιαρό, μάτια σάν τῆς Μέδουσας, πού σέ κοιτάζανε κι ἔλεγες θά μαρμαρώσεις.

Ὅμως ἡ ματιὰ σου, γλιστρώντας κάποτε ἀνάμεσα στ' ἀσάλευτα καΐκια, ξέφευγε πέρα, κατά τ' ἀνοιχτά τοῦ λιμανιοῦ, κι ἐκεῖ ξαπöstαινε. Στρωτή, τεζαρισμένη, ξάνοιγες ἐκεῖ τή θάλασσα νά καθρεφτίζει μέ λοῦσο μεταξένιο τό γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἐνα δυό τριγωνικά πανάκια, ἄσπρα, ἀνάλαφρα γερμένα, καρφιστώνονταν μέ τήν κόχη στό ὑγρό ἀτλάζι. Οἱ γλάροι, νωθροί, γράφανε μεγάλες ράθυμες καμπύλες καί βουτούσανε, φτερακίζαν, πάλι φεύγανε ξυρίζοντας

μέ τή φτερούγα τό νερό. Γαλήνη μεγάλη, θεϊκιά, μύρο άνάερο, τής άπεραντοσύνης, έρχόταν από κείθε. Κι έβλεπες πώς ή ώμή ζωγραφιά του πρώτου πλάνου, ή πηχτή, και ή άλλη, ή ευαίσθητη, του βάθους, συνταιριάζονταν μέ τρόπο άρμονικό κι άπρόσμενο. Έβλεπες πώς οι δυό τουτες όψεις τής ζωής έχουν από τό ίδιο ύλικό πλαστεί, και πώς δέν είναι κόσμος ξένος τ' όνειρο, όχι, παρά πώς είναι τό άπλωμα τής στιγμής, ή προβολή σε ρέμβη, τ' αντικαθρέφτισμα σε μία πλάση λεύτερη από τά χοντρά δεσμά του τόπου και του χρόνου.

Τίς νύχτες, όταν ή προκυμαία σβηνότανε και σώπαινε, τό λιμάνι τουτο όνειρευόταν. Έχανε τό σύνορό του ό ουρανός, ψήλωνε ό κουμπές, έλιωνε μέσα στο σκοτάδι, και ή αστροφεγγιά άπλωνε τό δίχτυ της τό φωσφοριστό. Άραιά λυχνάρια του λαδιού, σάν καντηλάκια νεκρικά, άνάβανε έδω, εκεί, στα καίκια. Γινότανε βαρύ τό χνότο τής θάλασσας, καθώς άνασεμιά από στήθος που άπόστασε και κυλίστηκε στο μέγαν ύπνο. Και στή νύχτα μέσα, λιβανίζανε κάποια τραγούδια ναυτικών, νυσταγμένα, μουρμουριστά, που κάνουν μουσική τό γήτεμα τής θάλασσας, τόν καημό του γυρισμού και τό πικρό προμάντεμα του ταξιδιού του άγύριστου, του αιώνιου.

« Ά π ρ ι λ η ς »

**Αγγελος Τερζάκης*

13. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ένϙ εις τὰ ύπόστεγα τών καλόκαρδων σπιτιών τὰ χελιδόνια έχουν κτίσει τής πολυλογίας των τήν έστίαν, εις τήν Άκρόπολιν και εις τὰ σπιτάκια, τὰ όποια, πιστά εις τήν άρχαίαν παράδοσιν, τήν άγκαλιάζουν, εκεί φωλιάζουν τὰ άσπρόκοιλα πετροχελιδονα, διακρινόμενα και διά τήν άρχιτεκτονικήν συμμετρίαν και διά τήν οικοδομικήν τέχνην τής φωλεᾶς των.

Αυτά δέν συμβολίζουν μόνον αναγεννωμένας έλπίδας, αλλά συμβολίζουν και τόν εκάστοτε χειμαζόμενον και πάλιν επανθούντα άπ' αίωνων έλληνισμόν.

Τό πετροχελιδονον, που εκτισεν άλλοτε τήν φωλίτσα του εις κάποιαν ύψηλήν γλυφήν του προνάου άρχαίου ναού, τό ίδιον τήν εκτισε κατόπιν εις τήν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης του σταυροθολίου*,

εἰς τῆς βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρχης τοῦ χαλνᾶ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελιδονον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρτετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοὶ τῆς καὶ χρυσόβουλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἡ γριά εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, ποῦ ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ ἀετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι ποῦ ἐφύτρωσε κατόπιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἀρματολὸς καὶ πᾶει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελιδονον ὅμως ποῦ φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῦθον.

« Π α λ α ι α ἰ Ἀ θ ῆ ν α ι »

Δημήτριος Καμπούρογλου

14. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθετα κόρη
κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.
Τῇ θάλασσα κεντάει μέ τὰ νησιά τῆς ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μέ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
τῇ γῇ μέ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
τό χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερά καθάρια κι ἀσημένια
τά διάπλατα πλευρά ξετρέχουν κι αὐλακῶνουν

χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ίσκιωμένα ὀρμάνια *,
 κεντάει στές λαγκαδιές μέ πράσινο μετάνι.
 Στούς ὄχτους, στά ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
 καί φαίνονται βοσκοί καί στ' ὁμορφο κεντίδι
 φλογέρες λές κι ἀκοῦς, λές καί γρικᾶς τραγούδια,
 βελάσματα βραχνά καί ἤχους ἀπό τρουκάνια *.

Στά πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
 μέ καλαμιές χρυσές. Ἕνας ψαράς στήν ἄκρη
 πεζόβολον * κρατεῖ καί δόλωμα ἐτοιμάζει.
 Κάμπον πλατύν πλατύν μέ σμαραγδένιο νῆμα
 ὀλόγουρα κεντάει. Στή μέση ἀπό τόν κάμπο
 ποτάμι σιγαλό καί φιδωτό ξομπλιάζει
 μέ δάφνες, μέ μυρτιές καί μέ δασιά πλατάνια,
 μέ ἀηδόνια, μέ φωλιές· καί στό πανώριο ξόμπλι *
 τό φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τό μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαινεῖς,
 πῶς τόν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πῶς νιώθεις τό ἀπαλό τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
 Στήν ἀκροποταμιάν ἀλάφι ζωγραφίζει
 πού σκύφτει τά νερά νά πιεῖ τά κρυσταλλένια
 καί ξάφνου σαΐτιά στήν πλάτη τό λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει μέ πόνο τήν πληγή του,
 πᾶσχει ν' ἀπαλλαχτεῖ, δέ δύνεται τό μαῦρο,
 κι ἀπό τόν οὐρανόν, ἀπό τά δέντρα γύρα
 βοήθεια λές ζητάει.

Ὀλούρα ἀπό τόν κάμπο
 πλήθος μικρά χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
 μέ ὀλόχρυσα σπαρτά, μέ θημωνιές, μέ ἁλώνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἄλλοῦ μέ κίτρινα σταφύλια
 κίτρινα σάν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
 πού μπαίνουν μέ πλεχτά καλάθια καί τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἓνα χωριό πλουμίζει
 μέ νύφην, μέ γαμπρό, μέ φλάμπουρα, μέ ψίκι *.
 Δράκους ἄλλοῦ κεντάει καί λάμιες καί νεράιδες,

κεντάει κι ἓνα γιαλό μέ ζαφειρένια πλάτια·
 στήν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τήν ἴδια τή θωριά της
 ὀλόφαντη ἱστορεῖ ἀπό ἔμορφιάν καί νιοτή
 καί πλοῦτον καί ἀρχοντιά καί στά λευκά της χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ, τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
 Ἀνάρια τό κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγοῦδια.

«Ὁ τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καί τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρουσάλλης

15. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μέσ στό βουνό τό πέρα
 πού πότε πότε ἀνάβεται καί πότε πότε σβηθεται ;

Αὐτή τήν ὥρα οἱ πιστικοί τά πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτά μέ τή δροσιά καί μέ τό κρύο τῆς νύχτας
 σέ γούπατον, σέ λαγκαδιά καί σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκός γλυκός ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τά κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιά βαθιά γρικιέται
 μέσ στή μαυρίλα τήν πυκνή. Κι ἀπό τές στάνες γύρα
 οἱ πιστικοί συνάζονται, κόβουν κλαριά ἀπό κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα ἀράδα,
 καί μέσ στήν πύρα τῆς φωτιᾶς, στή μυρουδιά τοῦ κέδρου
 καθέννας λέει τά λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καί μολογάει πῶς ἀγαπάει ἀπό καιρόν μιὰ κόρη...
 Ἄλλος γιά κοῦρσες μολογάει, γιά κλέφτες, γιά πρωτάτα,
 γι' ἀρματωσές, γιά σκοτωμούς, καί κάπου κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τή φωτιά καί παίρνει ἓνα τραγοῦδι,
 τραγοῦδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τό τραγοῦδι.
 Ἄλλος γιά τό κυνήγι λέει στῆς νύχτας τό καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνει τό καπρί, τό ἀρκούδι, τό πλατόνι.
 Ἄλλος πυξάρι πελεκάει καί ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
 Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνάει στά κόθρα μέσα.

"Άλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καί κλώθει τ' ἀρνοπόκι.
 "Άλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 "Άλλος γιά τράστον γιά ἀραγὸ μαδάει προβιάν καινούρια.
 "Άλλος ξανοίγει τή φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καί ψένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καί μοιράζει.
 "Άλλος θυμᾶται τούς χορούς, ἄλλος ἀγάλια ἀγάλια
 μέ τή βραχνή τζαμάρα του τό «λάγιο ἀρνί» μαθαίνει.
 "Άλλος τόν ὁμορφο βοσκό καί τή βασιλοπούλα
 θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ ποῦ τοῦ ἔλεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καί τό μολογáει καί οἱ γύρα τόν ἀκοῦνε.
 Κι ἓνας ἀπ' ὅλους πλιό τρανός κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
 ποῦ γέρνει ἀπάνου στό ραβδί, στερνός ἀπ' ὅλους λέει
 γιά τήν τσοπάνικη ζωή, κι ὅλο τούς ὀρμηνεύει
 γιά τή βοσκή, γιά τ' ἄρμεγμα, γιά τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιά τό μαντρί, γιά σάλαγον, γιά στάλισμα, γιά σκάρον,
 γιά γέννον καί γιά βύζαμα καί γιά τόν ἔρμον κοῦρο.

«Ὁ τραγουδιστής τοῦ χωριοῦ καί τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρυστάλλης

16. Η ΠΑΡΑΓΚΟΥΛΑ

Θαμπωτικά πράματα ! Ὅρμηνεμένα ὅλα στό θάμπος!
 Διπλά περιμαντρώματα ἀπὸ δρυ, καί, μέσα κεῖ
 τό καπνισμένο τζάκι μιᾶς παραγκούλας.

Ἡ Ἀγάπη τήν κατοίκησε ἀπαρχῆς κι ἡ ὅλη
 προαίρεση τῆς Ἀγαθότητος. Ἐκεῖνη
 αὐτοῦ τῆς ἔδωκε τό τζάκι τῆς λησμοσύνης :
 οἱ ἴδιες οἱ δρυς τό θρέφουνε καί τό πυρώνουν.

Δέν τήν ἀγγίζει μέρας φῶς, παρά σάν καταστάλαγμα
 καί τῆς νύχτας, τό δίνει ἐντός της
 κιτρινισμένη λάμπα, μέ τί ἥλιων ἀνταύγειες.
 Ἄν ἴσκιος ἓνας εἶναι ἀπλωμένος μέσα,
 εἶναι οἱ πλατιές φτεροῦγες τοῦ Ἀρχαγγέλου.

Δέ γνώρισε τό φυλλορρόημα· οὔτε καί πού θά τῆς ἔρθεῖ,
γιατί ἔχει τό θεμέλιο βαθύ, μέ τούς πασσάλους
μπηγμένους μέτρα κάτου
σέ γῆς ἀδόνητη καί στέρη.

Ἡ Καταιγίδα εἶναι γιά ἐκεῖ γιορτή ἀναστάσιμη·
κι ὁ Κεραυνός, ἄν πέσει κάπου,
—ᾧ, μή δέ ζεῖ σέ τούτου τήν ἀναμονή,
σάν σέ δόξας κορύφωση καί ζωντάνιας ;

Ἡ Ἀγάπη τήν κατοίκησε ἀπαρχῆς. Χέρι μέ χέρι.
᾽Ω, τί ἀφοσίωση στή σιωπή. Λόγος δέν πέφτει. Οὔτε ράβδος,
ἔξω ἀπό τή μεγάλη, γιά τά πρόβατα, τή δεσποτικιά.

᾽Οξω τοῦ κόσμου, ὅξω τοῦ θανάτου, θεσπεσία ζωή
τῆς ἁρμονίας, μέ τοῦ χρόνου τά χωρίσματα
κατεβασμένα. Ἀναμονή τοῦ ξημερώματος γιά χαρά,
ὄχι γιά κόπο. Λατρεία τοῦ πηγαδιοῦ γιά τό νεροκουβάλημα.

Γύρω γύρω φωλιάσαν πουλιά μύρια
ἀπό τά πιό καλοκελάχητα. Ἕνα Κανάρι ξεχωρίζει.
Πῶς ζεῖ σέ τόπο μᾶλλον βορινό. Κι ἐνῶ
εἶναι βουνίσιο τό περιβάλλον, πῶς ἕνα θάλπος σταθερό
κι αἰώνιο χαρίζει τήν πιό μαγεύτραν Εὐκρασία.
Σάν ἔρθεῖ (κι ἔρχεται συχνά) τό ἄσπρο τό χιόνι καί λευκαίνει
τήν περιοχή, ἔ, τότες βάλνεται καί καπνίζει
πιότερο καλεστικά ὁ Φουγάρος· καί βρίσκει σκαμνί,
καί βρίσκει θέρμη ὁ ἀργοπορεμένος, ὁ ταλαιπωρημένος,
ὁ κάθε λογῆς διαβάτης,
σέ μνήμη ἀνιστόρητη, πού θά τοῦ μένει.

Ἔτσι εἶναι ἐκεῖ πού κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

Μαῦρο σκυλί δέν ἔχει εἴσοδο αὐτοῦ μέσα,
πού κουλουριάζεται μονάχα μιά ὥριμη γάτα.
Κακός λόγος δέν ἀκούγεται, οὔτε καν
ὁ λόγος ἔχει ἐν γένει πέραση καμιά.

Τά πρόβατα, τά 'χουν μακριά. Μόνο γιά τά κουδούνια
ν' άπηχάνε, καί τά βελάσματα. Κάπου κάπου,
μέ στάλες στήν κάπα βροχής, δροσιᾶς ἤ χιονιοῦ,
φτάνει καί κάποιος Τσοπάνος γιά ὁρμήνια. Ἡ εἴσοδό του
εἶναι ἡ ἴδια μέ τῆς μοναχικῆς Χαρᾶς, σάν ρίχνεις
κούτσουρο καινούριο στή φωτιά, γερά ρετσινωμένο !

Ἔτσι εἶναι ἐκεῖ πού κατοικεῖ ἡ Ἀγάπη.

« Ἐκλογή » τ. Β'

Τ. Κ. Παπατσώνης

17. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἀπό τά Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὁδηγεῖ στήν ἀρχαία Δωδώνη.
Στήν κλειστή μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθώς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριά ν' ἀρμενίζουν πρὸς τόν ἀπτότομο Τόμαρο,
τόν Ὀλύτσικα. Καί προσεύχομαι πρὸς τό Δία τόν ἀρχέγονο, τόν
πελασγικό, νά συμμαζῶξει τήν καταχνιά του καί τή βαρυθυμιά του
πάνου σ' ἐκεῖνο τό κατατόπι, γιατί δέν μπόρεσα ποτέ νά τή συλλο-
γιστῶ στό φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τό σκληρό τή Δωδώνη. Ἔτσι νυ-
χτωμένη μέσα στήν ἐρημιά της, μέσα στόν προαιώνιο μῦθο της, τή
συλλογίστηκα πάντα. Δυσχείμερη, καθώς τήν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος,
στήν Ἰλιάδα, στό Π :

Zeῦ ἄνα Δωδωναῖε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δέ Σελλοί
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μέ βλάστηση λιγοστή καί νά τή ζώνουν ὀλόγυρα
τά βουνά καί νά 'ναι ὁ χειμῶνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριά συντομότη.

Περάσματα καταπονετικά ὁδηγοῦσαν ἀπὸ τή Δωδώνη στὸν
ἄλλο κόσμο. Ἑλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἑλλοί
ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἑλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δέν εἶναι
βέβαιοι. Μά εἶναι πράμα βαθύ καί πολὺ πονεμένο νά συλλογιέται
κανεῖς, πῶς ἀπὸ κείνη τήν περικλειστή χώρα τήν ἐλάχιστη, τή δαρ-
μένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους πού ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τά βουνά,
ξεκίνησε τ' ὄνομα τό μεγάλο πού γέμισε τήν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων
μέ τήν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τό πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανό στὶς πλαγιές τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινή Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια ποῦ ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιάς, τοῦ κερανοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιά δύναμη ἀσύντριπτη, μιά πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιά παρουσία πελασγική *, χαμένη ὁλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μύθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, ποῦ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μέ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τό βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητές τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσει τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσει τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. «Ἀνιπτώποδες καὶ χαμαιεῦναι» ἢ «γῆλεχεῖς» καὶ «χαμαικοῖται». Ἄνθρωποι ἀρχαιότατοι, ποῦ δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμει τρυφερό καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαγιάζανε χάμου τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τό χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οἱ παπᾶδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ ἱέρειες, ποῦ ὑπηρέτησαν ἀργότερα στὸ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ ποῦ τὶς εἶπανε «πέλειες» ἢ «πελειάδες» (κι ὁ λόγος τοῦτος «ἀγριοπερίστερα» θέλει νὰ πεῖ), οἱ γυναῖκες οἱ γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμούς κάτου ἀπὸ τὴν ἡμερὴ βελανιδιά τὴ μεγάλη, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερώτατης ἐκείνης «φηγοῦ» ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο ποῦ ἔκανε τὸ στεριωμένο στὴ ρίζα τῆς χάλκινο λεβέτι *, καθὼς τὸ χτυποῦσε ἡ μάστιγα ποῦ εἶχαν προσφέρει στὸ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μέ ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολιτεῖες καὶ χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι γιὰ τ' ἀπλοῖκά τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώπινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ἐρωτήματα ποῦ ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια μας, δὲν μποροῦμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς

ἴδιες ἔγνοιες καί τούς ἴδιους καημούς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἕνας ρωτάει γιά τή δουλειά πού ἔχει στό νοῦ του νά κάμει, ὁ ἄλλος γιά τὰ πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θά 'ναι σωστότερο νά κατοικήσει στό σπίτι του ἢ νά τό δώσει μέ νοίκι. Ἀπάνου σέ πλακίτσες καμωμένες ἀπό μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιά ὅ,τι μπορεῖ νά βάλει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τόν ρωτοῦσαν τό Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πῶς ἀπό τίς Θῆβες * τίς ἐκατόμπυλες ξεκίνησαν κάποτε δύο περιστέρια· τό ἕνα ἀπάγκιασε * στή λιβυκή ἐρημιά, τό δεύτερο στά βουνά τῆς Ἡπείρου. Καί τό δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στή δωδωναία κοιλάδα καί στάθηκε πάνου στό ψηλό «ἡμερόδεντρο» καί πρόσταξε τούς χωριάτες μέ φωνή ἀνθρώπινη νά ἰδρῦσουν «χρηστήριο» καί νά τιμήσουν τό Δία. Ἀμμωνας Δίας στή Λιβύη. Δίας Νάιος στή Δωδώνη. Ἡ λέξη θέλει νά δηλώσει τό νερό πού καρπίζει τή γῆ. Γιά τοῦτο ἀργότερα σιμά στό Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἡ γυναίκα, ἡ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἐγιναν ἕνα ἡ Διώνη μέ τήν Ἀφροδίτη τῆς Ἀνατολῆς, τήν Ἀστάρτη. Καί πλάι στούς ὑποφῆτες ἦρθαν νά προστεθοῦν οἱ «πελειάδες».

Μοῦ ἀρέσει νά θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθώς διαβαίνω συλλογισμένος καί συγκινημένος πολύ τή δωδωναία κοιλάδα. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστική νά μέ φέρνει πολύ μακριά, στά πεπτρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στίς ρίζες τίς πρώτες. Ἐκεῖ, στή μοναξιά τήν περίκλειστη, καθώς ἡ φαρέτρα τῶν ὁμηρικῶν ἥρώων. Τό μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στόν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνή πού ἔρχεται ἀπό τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καί τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τόν ἦχο τό μαγικό, τόν πρωτόγονο ἦχο, πού φυτεύει τό δέος στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καί τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τό τραγούδι τό σιγαλό ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τίς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερά πού περιζώνουν τίς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τό νερό καί τό δέντρο καί τό χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἡ δύναμη πού ὑπάρχει στή φύση νά μιλεῖ καί νά χρησιμοδοτεῖ καί νά ξεσκεπάσει τὰ μυστικά της ! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στόν Τόμαρο νά διαφεντεύει τίς χειμωνιές μέ τή ματιά ἀνερμήνευτη κάτου ἀπό τὰ δασιά του, τὰ κατάμαυρα φρύδια! Κι ὁλόγυρα ὁ λαός πού θρεφόταν μέ βελανίδια, πού πλάγιαζε χάμου, πού ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθώς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νά μαντεύει τό Δία χαμένον στήν αἰώνια συννεφιά του, νά κοιτάζει

τά πάντα μέ μάτια παιδιοῦ καί νά φρικιάζει ἀπό σύγκρυο τρόμου καί ν' ἀπορεῖ καθῶς ἀποροῦμε καί σήμερα, γιά τά πάντα !

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νά ξαναβρίσκουν τή ματιά καί τήν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ! Νά γεννιοῦνται τήν πάσα στιγμή σ' ἓνα κόσμον καινούριον! Νά ἔναι χλωρή ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχή τους χλωρή. Νά κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τή συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης!

«Νέα Ἑστία», τ. 50, 1951

Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος

18. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρή καί δύσκολη αὐτή σκάλα εἶναι ἡ μοναδική στό Ὅρος. Ἐδῶ ἀράζει τό πλοῖο, ἂν τό ἀφήσει ὁ νοτιάς νά σταθεῖ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νά κάμουν μέ βάρκα τό γύρο τοῦ Ὅρους, γιά νά φτάσουν σύντομα στά δυτικά μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νά κομματιαστοῦν στούς κάβους καί ξαναγυρίζουν στή Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπό νά διώξουν τόν ξένο ἀπό τό ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μέ τίς ἀπτόμετες ἀλλαγές της, μέ τίς σπιλιάδες * της, μέ τά ρεύματα, ὡραία γιά τά μάτια τοῦ ἀνθρώπου καί ἄπιστη γιά τήν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νά τόν χωρίσει ἀπ' τόν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπό τρικυμισμένο νυχτερινό ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος πού τοῦ προσφέρει τό μοναδικό πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μέ τούς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπό τ' ἀνθισμένα κλαδιά μιᾶς ροδοδάφνης, τό θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μέ καλογέρους. Ἐτσι ὁ ξένος ἔγινε ὁ εἰκοστός πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιά ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτό τό τέταρτο περνοῦν ἐμπρός του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφητής, ὁ ἀτμοπλοϊκός πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζής — πού εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὅρους, ἀπλός καί σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι πού κάθονται μαζί σου στούς ξυλένιους μπάγκους, χωρίς νά σέ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τά χέρια στίς φουσκωμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχιές γενειάδες, τό κυλιν-

δρικό καλημαύχι, τό χοντρό ράσο, ή βαριά ἀρχιτεκτονική τοῦ Ἀγιορείτη πού στήνουν ἔμπρός σου, σέ εἰδοποιοῦν πῶς πάτησες βυζαντινό ἔδαφος καί μπήκες στό παρελθόν.

Τό θεῖο φυτό τῆς τέχνης πού συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπό τή Δάφνη γιά τό Ὄρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μά δέν εἶναι μόνο ή δάφνη πού φυτρώνει στά πρόβουνα τοῦ Ἀθω. Περνοῦμε μέσ' ἀπό ἀφθονία καί ποικιλία θάμνων. Ἑλλάδα θά πεῖ θάμνος. Σ' αὐτή τή χαμηλή φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριάς, αὐτές οἱ κηλίδες, χυμένες σέ μιά πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπό ἥλιο, μᾶς δίνουν κατ' ἐξοχήν τό ἑλληνικό τοπίο. Κολλημένοι σφιχτά στή γαλάζια καί στή ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μέ τά γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τό τραγικό μαζί καί τό γραφικό, πού θά ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τό τελευταῖο αὐτό ἔγινε στό Ὄρος! Γιά λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὁποιοί ἀπαγορεύουν τά θηλυκά ζῶα κι ἐπομένως τήν ποιμνιοβοσκή, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καί σκέπασαν τόν Ἀθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τό πυκνό καί ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, πού βυθίζει τό Ὄρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικό ὅσο καί μονότονο. Δασικός πλοῦτος κι αἰσθητικό δυστύχημα. Μιά τόση ἀφθονία σέ πνίγει. Δέν εἶναι ἐλληνική.

Ὅταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπει νά χάνονται ἔξαφνα τά ἄτομα—ὁ κέδρος, ή δάφνη, ή κουμαριά, ὁ σκίνος,— γιά νά ἐνωθοῦν καί νά γίνουν σέ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μέ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πῶς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθώς ἀνεβαίνει πρὸς τίς Καρυές, δέ βλέπει ἄλλο παρά δασωμένες χαράδρες, πηχτές φυτεῖες, ἀχνούς ὄγκους νά ξεδιπλώνονται γύρω στή γυμνή καί σπαθωτή κορυφή τοῦ Ἀθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρί θά γεράσει καί θά βαρεθεῖ νά ζεῖ, εἶναι σπάνιο δασικό φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τή μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καί τῆς ἀπραξίας !

« Ἀ γ ι ο ν Ὄ ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

19. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

‘Από τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφή τοῦ Ἄθω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη πού φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος Ἄθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματα γῆς, πού δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάζουν ὥς τὸ ἀκρογιάλι τίς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκηλίδωτη γαλαζία θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριά, — ἴσκιοι γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύομε γιὰ τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενὰ πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα, γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἄερα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα, κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστὰ μας καὶ μιὰ ἀπὸ τίς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὁρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὀξιά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὁδοιπόρο. Τὸ κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυρούς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα πού πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλῶσσα του. Μέτρησε καλὰ τίς λίγες στιγμὲς πού τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουραστεῖ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴν καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πὼς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλές — πολυτέλεια —, φορτῶνεται πάλι τίς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζει καὶ μιὰν ἀπὸ τίς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ’ ἓνα σθημένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινος στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τὰ κελιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες,

φωλιάζουν στis λαγκάδες, κατεβαίνουν στη θάλασσα. Είναι μοναστηράκια με μορφή αγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυό καλόγεροι με τό γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καί ἀρχηγό τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τήν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τίς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τά ξύλα τους, βάζουν τό κρασί τους.

Κατά τά μεσάνυχτα χώνονται μέσα στη μικρή ἐκκλησία τοῦ κελιοῦ, πού ὑψώνει τό ἑλαφρό τύμπανό της με τόν τροῦλο ἐπάνω ἀπό τά σπίτια, καί ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὥς τό πρωί. Αὐτή εἶναι ἡ δουλειά τους. Τά κελιά δέν εἶναι ποτέ στό δρόμο. Ὁ διαβάτης τά βλέπει ἀπό μακριά. Τίποτε ἀπό τή χαρά ἢ τήν ἀνία τους δέν ἔννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται με τά μάτια του. Βλέπει στά κελιά χαρωπά χρώματα, τό κόκκινο τῆς στέγης, τό γαλάζιο ἢ τό ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρές κηλίδες πού ξεκουράζουν ἀπ' τήν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τά δάση τοῦ Ὄρους εἶναι καταπράσινα ἀπό τέτοια μοναστηράκια καί οἱ « κελιώτες » ξεχωρίζουν ἀπό τοὺς μοναστηριῶτες με τήν ἄγρια γενειάδα τους, τό χοντρό τους ράσο καί τό τραχύ ἀγροτικό τους ὕφος. Σέ ὅλο μας τό δρόμο τά κελιά πού ἀσπρίζουν καί κοκκινίζουν, εἶναι τά μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπείσοδιο δέν πρέπει νά περιμένει ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νά ἐμφανίσει μπροστά μας τό κεχριμπάρι του κανένας κότσυφας, πού χάνεται στη ρεματιά, καί συχνά σαλεύουν στὸν ἄερα με τά γοργά φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καί μαῦρες πεταλοῦδες.

Σέ μία καμπή τοῦ δρόμου εἶδαμε ἔξαφνα τήν τραγική τύχη τῆς αυτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἐνας Ρῶσος ἀσκητής, με τίς παντοῦφλες του, τό μεγάλο του ραβδί, τό σκοινί του γιά ζώνη στό σταχτί τριμμένο ράσο του, στάθηκε καί μᾶς χαιρέτισε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπῆς σάν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ τσάρου ἔπese, τά πλούσια μοναστήρια της ἐπείνασαν κι αὐτός πῆγαινε σέ μακρινή σκήτη νά δουλέψει, γιά νά φάγει. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἕνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τήν πατριαρχική μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νά τοῦ φιλήσει τό χέρι. Ὁ σύντροφός μου τόν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νά μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τή Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν!

Ἡ πορεία εἶναι στό τέλος της. Μέσ' ἀπὸ τίς καστανιές λάμπει

ή θάλασσα. Ἀκοῦμε τό ἤρεμο φύσημά της. Στήν ἀμμουδιά ενός μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τό τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της καί στήν ἄκρη τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνό δάσος ἀπό θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριά — τό μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἀ γ ι ο ν Ὁ ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

20. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητής περιγράφοντας τό πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπό τή Μακεδονία, γιά νά πάει στήν Ἀθήνα νά προσκυνήσει τήν Παναγιά τήν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νά περιγράψει τήν πλούσια ἐλληνική χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τή χώρα, πού εἶναι
τό Πάγγαιο τό λογάρι* της κι εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη
βασιλισσά της, κι ἡ Ἑδεσσα μάνα της, βρυσομάνη,
κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ' ὄνειρο καί τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρα.
Ἀπλώνεται καί ὀργώνεται κι ἀνθίζει καί πατιέται
στή μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καί τοῦ Ἀξιοῦ, πού πάντα
ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρη* καί Βιστρίτσα*
δέ στέκουν, ὅλο ξεχειλᾷν κι ἀγριεύουνε καί τρέχουν,
καί τή φυλάγουν καί τή ζοῦν τή χώρα, μά τοῦ κάκου,
γιατί νεροσυρμές λαῶν κι ἐθνῶν καταποτῆρες
κυλᾷνε πάντα ἀπάνου της καί τηνε πλημμυρίζουν,
πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούριες φάρες*,
καί τιποτένιοι καί ἀκουστοί γοργά καί ἄργα διαβαίνουν,
ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾷν, παραμονεύουν,
σάν νά ζητᾷν ὅλοι νά βροῦν κάπου στά χώματά της
τό γιγαντένιο τ' ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο,
πού κάποτε στυλῶνονταν καί θάμπωνε τά μάτια
στό Σλατοβρέκι* τό βουνό, σέ μιά κορφή του ἀπάνου.
καί πολεμᾷνε τ' ἄγαλμα νά βροῦν, καί δέν τό βρίσκουν,
καί τούς θαμπώνει τό ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει
σάν ὄραμα θαμπωτικό τή φαντασία χτυπώντας.
Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στή χώρα
καί διαβατάρη ἀπό παντοῦ, σπιτώθηκ' ἐδῶ, καί ἦρθε,

κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο * πάντα,
 κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς *, ἔγινε ψαροπούλι
 κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστής Παλαμᾶς

21. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνά τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμές ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιά ἀνταμώνεται μέ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τό κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμὸ. Εἶναι τό τραγοῦδι μου, τό τραγοῦδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μέ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ Ἑβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τό ὄνομά μου τοῦτο. Ἕνας ποιητὴς Ρωμαῖος μέ καλοῦσε Οἰάγριο, ἄντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ Ὁρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μέ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρύτην ».

Στὶς μαρμαρυγές * τῆς ροῆς μου ὁ Ὁρέστης, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέμνονα, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τίς Ἑρυνύες, λούστηκε, ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροές τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιαιτρεία καὶ ἐξάγνιση, πού γιὰ θύμησὴ τῆς ἔχτισε τὴν Ὁρεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νά ἡ βοτάνη, πού οἱ Θράκες, κουρεύοντάς την τὴν καῖγαν μετὰ τὰ δεῖπνα, γιὰ νά ζαλιστοῦν μέ τοὺς καπνοὺς καὶ νά πέσουν σέ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμωνων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μέ καλοῦσαν οἱ παλιοὶ. Στό κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νά ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφῃ Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνά τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτός καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν Ὁρεστιάδα. Ἀλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νά φθάσω στό τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μ' ἐμένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν Ἀρτισκό.

Στό πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλές νά περνοῦν καὶ νά χάνονται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πολυάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς πού δέν ξε-

κόλλησε ποτέ από κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καί πάει μέσα στους αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεχτή φυλή, στάθηκε πλάγι μου νά ἱστορεῖ τ' ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνική φυλή, πού ἡμέρεψε τούς Θράκες, τούς δίδαξε θρησκεία καί τούς μετᾶδωκε ἦθη κι ἔθιμα καί γλώσσα ἑλληνική. Τή γλώσσα τούτη τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καί ταπεινές, κακότητες καί τραχιές.

Οἱ ἱτίες, μέ τά κλωνάρια τους τά χαμόζηλα, δασύσκιωτες καί ἰσκιερές πυκνώνουν τίς ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριάς τσουχτερός χιμῆξει ἢ ἡ νοτιά φυσήξει, τό πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καί χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπό τῆς Στράντζας τά δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καί χαρά, κρατώντας τό ἀσκή, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τόν ἀκολουθεῖ τό κατάρ-γυρο γέρικο φεγγάρι καί τόν ξεσκεπάζει. Τόν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καί Μαινάδες. Καί στή ροή μου πάνω, μέσα στίς ἱτίες τίς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικό χορό. Κι ἀναζοῦν τ' ἀναστενάρια, τά Διονύσια καί τά Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τούς πάντες στό μεθύσι. Καί χορεύουν στίς φωτιές καί τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου
στά σείστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τό πόδι ἀργό ἀργό νά σύρω
στή φωτιά πάνω κι ἄχ καί ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τούς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου νά ρυθμίσω.

Πιάσε τό νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μέ χέρι δῶς' νά πιοῦμε
τήν σόττρα τή θρακιώτικη, ὥσπου νά μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καί ρυθμικοὶ πατοῦν στίς φωτιές καί χορεύουν στή θρακιά πιασμένοι ἀπό τή μανία καί τήν ἐκστάση οἱ Βάκχοι καί οἱ Σάτυροι καί οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾷ. Οἱ ληνοὶ πηγαينوέρχονται. Τό σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στίς τήνες. Ὁ μουστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλίου καί χύνεται μιά ζάλη. Μεθᾷς καί παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἀχνό φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι κι ὁ Διόνυσος τοὺς οἰστρηλατεῖ καί τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγητρες γίνονται Μαινάδες καί πηδώντας τρελά φωνάζουν ρυθμικά: Ἄχ, ἴχ, ἔχ! Στούς τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. Ἄχ, ἴχ, ἔχ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνα. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καί τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμα τοῦ σταφυλίου, τὸ ριζιμό του στοὺς ληνοὺς, τὸ μάζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσούπρων στίς τήνες.

Ὅλ' αὐτὰ σάν ζωφόρες* φειδιακές ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, πού τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — πού ὅλο χύνονται νά φουσκῶνουν τή ροή μου στό δρόμο της. Καί ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μέ κορμιά ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδας, τῆ Μακρογέφυρα — ξωτικό τὸ παμπάλαιο πολῦτοξο γιοφύρι — πού μέ καβαλικεύει στεριωμένη στό κύμα μου μέ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τῆ γυναῖκα. Μακριὰ στό κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καί τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, πού τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιά τὰ Κυκλαδίτικα. Καί νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνεται διχάλα ἐδῶ καί σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατὰ πηχτὰ καί τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σέ στενές κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καί τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν: «Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδη ὁ «ἀργυρορρύτης», ὁ «κάλλιστος» τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ «λιπαντής» καί ὁ «ὑδροδότης», πού ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους

κάμπους, βυθίζομαι—στοῦ ταξιδιοῦ τό τέρμα—στοῦ Αἰγαίου τά περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζως καί δυνατός. Μέ γεννᾷ ἡ Ροδόπη καί τό Σκόμιο, μέ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρτισκός κι ὁ περίφημος Ἑργίνης καί μέ θεριεύουν οἱ ἔξι δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καί τῆς καρπερῆς τῆς ἐλληνικῆς».

« Νέ α Ἑ σ τ ῑ α », τ. 38, 1945

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου

22. Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

Ὁ πατέρας μου—μύρο τό κύμα πού τόν τύλιξε—δέν εἶχε σκοπό νά μέ κάμει ναυτικό.

—Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπό τ' ἄτιμο στοιχειό ! Δέν ἔχει πίστη, δέν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τό σκοπό της. Μήν κοιτᾷς πού χαμογελᾷ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἄργά γρήγορα θά σοῦ σκάψει τό λάκκο ἢ θά σέ ρίξει πετσί καί κόκαλο, ἄχρηστο στόν κόσμο.

Καί τά ἔλεγε αὐτά ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τή ζωή του στό καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τή ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στό παλαμάρι*. Μά δέν τά ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλά κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καί οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τούς κάλους στά χέρια, ὅταν κάθιζαν στόν καφενέ νά ρουφήξουν τό ναργιλέ, κουνούσαν τό κεφάλι καί στενάζοντας ἔλεγαν :

—Ἡ θάλασσα δέν ἔχει πιά ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στή στεριά καί μαύρη πέτρα νά ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοί τους ὄχι κλῆμα, ἀλλά νησί ὀλάκερο μπορούσαν ν' ἀποκτήσουν μέ τά χρήματά τους. Μά ὅλα τά ἔριχναν στή θάλασσα. Παράβγαιναν ποιός νά χτίσει μεγαλύτερο καράβι· ποιός νά πρωτογίνει καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνά τά λόγια τους καί τά ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μέ τά ἔργα τους, δέν μπορούσα νά λύσω τό μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκό ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τίς ψυχές καί τίς γκρέμιζε ἄβουλες στά πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τά στειρολίθαρα*.

Ἀλλά τό ἴδιο κάτι μ' ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπό μικρός τήν ἀγαπῶσα τή θάλασσα. Τά πρῶτα βήματά μου, νά εἰπείς, στό νερό

τά έκαμα. Τό πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτί ἀπό λουμίνι μ' ἓνα ξυλάκι ὀρθό στή μέση γιά κατάρτι, μέ δυό κλωστές γιά παλαμά-ρσα *, ἓνα φύλλο χαρτί γιά πανάκι καί μέ τήν πύρινη φαντασία μου πού τό ἔκανε μπάρκο τρικούμπερτο *. Πῆγα καί τό ἔριξα στή θά-λασσα μέ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλεις, ἤμουν κι ἐγώ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τό ἀπίθωσα, καί βούλιαξε στόν πάτο. Μά δέν ἄργησα νά κά-μω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπό σανίδια. Ὁ ταρσανάς * γιά τοῦτο ἦταν στό λιμανάκι τοῦ Ἀι-Νικόλα. Τό ἔριξα στή θάλασσα καί τ' ἀκολούθησα κολυμπώντας ὡς τήν ἐμπατή τοῦ λιμανιοῦ, πού τό πῆρε τό ρέμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινε πρῶτος στό κουπί, στό κολύμπι πρῶτος· τά λέπια μοῦ ἔλειπαν.

—Μωρέ γειά σου, κι ἐσύ θά μᾶς ντροπιᾶσεις ὅλους ! ἔλεγαν οἱ γε-ροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νά τσαλαβουτῶ σάν δέλφινας.

Ἐγώ καμάρωνα καί πίστευα νά δείξω προφητικά τά λόγια τους. Τά βιβλία—πήγαινα στό Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι—τά ἔκλεισα γιά πάντα. Τίποτα δέν ἔβρισκα μέσα νά συμφωνεῖ μέ τόν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα πού εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύ-ρια. Οἱ ναῦτες μέ τά ἡλιοκαμένα τους πρόσωπα καί τά φανταχτερά ροῦχα· οἱ γέροντες μέ τά διηγήματά τους· τά ξύλα μέ τή χτυπητή κορμοστασιά, οἱ λυγρές μέ τά τραγούδια τους :

Ὁμορφος πού ἔναι ὁ γεμιτζής * ὅταν βραχεῖ κι ἀλλάζει
καί βάλει τ' ἄσπρα ροῦχα του καί στό τιμόνι κάτσει.

Τό ἄκουα ἀπό τήν κούνια μου κι ἔλεγα πῶς ἦταν φωνή τοῦ νη-σιοῦ μας, πού παρακινοῦσε τοὺς ἄντρες στή θαλασσινή ζωή. Ἐλεγα πότε κι ἐγώ νά γίνω γεμιτζής * καί νά κάτσω θαλασσοβρεμένος στό τιμόνι. Θά γινόμουν ὁμορφος τότε, παλικάρος σωστός· θά μέ κα-μάρωνε τό νησί ! Ναί· τήν ἀγαποῦσα τή θάλασσα ! Τήν ἔβλεπα νά ἀπλώνεται ἀπό τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νά χάνεται στά οὐρανοθέμελα σάν ζαφειρένια πλάκα στρωτή, βουβή καί πάσχι-ζα νά μάθω τό μυστικό της. Τήν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νά δέρ-νει μέ ἀφρούς τ' ἀκρογιάλι, νά καβαλικεύει τά χάλαρα *, νά σκα-λώνει στῆς σπηλιές, νά βροντᾷ καί νά ἡχάει, λές καί ζητοῦσε νά φθάσει στήν καρδιά τῆς γῆς, γιά νά σβήσει τίς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νά παίξω μαζί της, νά τή θυμώσω, νά τήν ἀναγκάσω νά μέ κυνηγήσει, νά νιώσω τόν ἀφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε

άλυσοδεμένα τ' άγρίμια. Καί όταν έβλεπα καράβι νά σηκώνει τήν άγκυρα, νά βγαίνει από τό λιμάνι καί ν' άρμενίζει στ' άνοιχτά, όταν άκουα τίς φωνές τών ναυτών πού γύριζαν τόν άργάτη *, καί τά κατευδώματα τών γυναικών, ή ψυχή μου πετούσε θλιβερό πουλάκι επάνω του. Τά σταχτόμαυρα πανιά, τά όλοφούσκωτα σκοινιά τά κοντυλιγραμμένα, τά πόμολα *, πού άφηναν φωτεινή γραμμή ψηλά, μ' έκραζαν νά πάω μαζί τους, μοῦ έταζαν άλλους τόπους, ανθρώπους άλλους, πλούτη, χαρές. Καί νυχτόμερα ή ψυχή μου κατάντησε άλλον πόθο νά μήν έχει παρά τό ταξίδι. 'Ακόμη καί τήν ώρα πού έρχόταν πικρό χαμπέρι * στό νησί καί ό πνιγμός πλάκωνε τίς ψυχές όλων καί χυνόταν βουβή ή θλίψη από τά ζαρωμένα μέτωπα ώς τ' άψυχα λιθάρια τής άκρογιαλιάς· όταν έβλεπα τά όρφανοπαίδια στους δρόμους καί τίς γυναίκες μαυροφόρες· όταν άκουα νά διηγοῦνται ναυαγοί τό μαρτύριό τους, πείσμα μ' έπιανε πού δέν ήμουν κι έγώ μέσα· πείσμα καί σύγκρυο μαζί.

Δέν κρατήθηκα περισσότερο. "Ελειπε ό πατέρας μέ τή σκούνα * στό ταξίδι. Μίσησε κι ό κατετάν Καλιγέρης ό θεϊος μου γιά τή Μαύρη θάλασσα. Τοῦ έπεσα στό λαιμό· τόν παρακάλεσε κι ή μάνα μου από φόβο μήν άρρωστήσω· μέ πήρε μαζί του.

—Θά σέ πάρω, μοῦ λέει, μά θά δουλέψεις· τό καράβι θέλει δουλειά. Δέν εἶναι ψαρότρατα νά 'χεις φαί καί ύπνο.

Τόν φοβόμουνα πάντα τό θεϊο μου. "Ηταν άγριος καί κακός σ' έμένα, όπως καί στους ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' 'Αλιτζέρι—πάρα μέ τόν Καλιγέρη, έλεγαν, γιά νά δείξουν τήν άπονιά του. Κι ό λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον άπελπισμένοι πήγαιναν στή δούλεψή του. Μά ό μαγνήτης πού έσερνε τήν ψυχή μου, έκαμε νά τά λησμονήσω όλα. Νά πατήσω μιά στήν κουβέρτα *, έλεγα, καί δουλειά όση θές.

'Αληθινά ρίχτηκα στή δουλειά μέ τά μοῦτρα. "Εκαμα παιγνίδι τίς άνεμόσκαλες. "Όσο ψηλότερα ή δουλειά, τόσο πρόθυμος έγώ: Μπορεῖ ό θεϊος μου νά ήθελε νά παιδευτῶ από τήν άρχή, γιά νά μετανιώσω. 'Από τήν πλύση τής κουβέρτας στό ξύσιμο· από·τό ράψιμο τών πανιών στών σκοινιών τό πλέξιμο· από τό λύσιμο τών άρμένων στό δέσιμο. Τώρα στήν τρόμπα*· τώρα στόν άργάτη*· φόρτωμα, ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα, πρώτος έγώ. Πρώτος ; Πρώτος· τί μ' έμελε ; Μοῦ έφτανε πώς άνέβαινα ψηλά στή

σταύρωση * κι έβλεπα κάτω τή θάλασσα νά σκίζεται καί νά πισωδρομεί ύποτακτική μου. Τόν άλλον κόσμο, τούς στεριανούς, μέ θλίψη τούς έβλεπα.

—Ψέ !... έλεγα μέ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι εκείνοι !...

« Λό γ ι α τ ῆ ς π λ ὶ ρ η ς » (άπόσπασμα)

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

23. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τό σκουμπρί. Σκόμβρος είναι όμως καί ό τσίρος, δηλαδή τό άποφεραμένο, τό άφυδατωμένο σκουμπρί. Θά τά βάλουμε λοιπόν καί τά δύο μαζί, δηλαδή θά μιλήσουμε καί γιά τό σκουμπρί, όταν θά φθάσουμε στόν τσίρο. Τώρα θά πούμε δυό λόγια γιά τήν οίκογένεια.

Είναι μιά άπό τίς μεγαλύτερες οίκογένειες του βυθοῦ. Ἀρχίζει άπό τό σκουμπρί καί καταλήγει στόν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τουνίνα, τόνος. Όλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, άφρόψαφα, διάφορων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότατα. Μᾶς έπισκέπτονται κάθε άνοιξη σέ άτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μέ πολλούς καί διάφορους τρόπους.

* *

Ἡ παλαμίδα. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἄλλά καί ὄνομα χορταστικό... Παλαμίδα ! Τό λές καί γεμίζει τό στόμα σου. Ἐπειτα τήν κοιτᾷς καί χορταίνει τό μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τήν ψήνεις στό κεραμίδι καί βαριέσαι νά τρῶς. Κρέας ἄφθονο. Καί λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεός τήν έτοίμασε κατευθείαν γιά τή σχάρα... Σχίζεις τήν κοιλιά της, πετᾷς τά έντόσθια, τήν ἀλατίζεις καί τή ρίχνεις στή φωτιά. Ἐπειτα... βουλιάζεις, μαζί μέ τό πιρουνί σου, μέσα στό ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται καί στόν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέσει ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τά δίχτυα, τά πορτοφόλια, τά στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιά τό «εὐχαριστῶ» τήν κατηγοροῦμε. «Οὐφ! εἶναι ψάρι βαρύ. Καί μυρίζει ἄσχημα!». Μυρίζει ; Χμ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλά καί μαγειρικῆς. Ξέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατί εἶναι μπόλικη καί

φθηνή. Για ἄς ἦτανε λιγοστή καί ἀκριβή καί τά λέγαμε. Τότε θά κάναμε μαζί της κόρτε ἀπό μακριά, ὅπως κάνουμε μέ τήν τσιπούρα. Καί ἡ μυρουδιά της θά μάς ἦτανε πολύ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο πού μάς ἔρχεται κοπαδιαστό ἀπό μακριά. Ἕνας στρατός, πού ταξιδεύει χοροπηδώντας καί . . . τρώγοντας. Πλέει καί παίζει, πλέει καί τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπό τή χώρα πού διασχίζει. Αὐτό κάνει καί ἡ παλαμίδα. Πλέει καί καταβροχθίζει ὅ,τι βρεῖ στό δρόμο της. Τρώει ταξιδεύοντας. Φυσικά, ὅσο βρίσκει φαί, δέν τσιμπάει στ' ἀγκίστρι. Κι οἱ ψαράδες σκάζουν ! Νά τίς βλέπεις νά πηδοῦν μπροστά σου καί νά μήν τσιμποῦν ! Δέ θά πιάσουν τά κρύα ; λέει ὁ ψαράς. Θά σκορπίσει ὁ γαῦρος, θά χαθεῖ τό «ψιλό» καί τότε τά λέμε. Ποῦ θά μοῦ πᾶς ; Θά χτυπήσεις καί στή συρτή τή δική μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τά λένε οἱ ἐρασιτέχνες. Γιατί οἱ συστηματικοί ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μόλις ἀντικρίσουν τό κοπάδι, τό ζώνουν μέ τά δίχτυα. Φυσικά οἱ παλαμίδες ἔχουν μάτια, καί τίς περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν ἐγκαίρως μακριά κι ἄντε κυνήγα τες ! Ὅταν ὅμως τίς μπλοκάρουν μέσα σέ μέρος στενό, δέν τοῦς ξεφεύγει οὔτε μιά.

Ὡραῖο, θαυματικό πολύ, εἶναι αὐτό τό κυνήγι. Τό καῖκι, μέ τή μηχανή καί μέ τά δίχτυα, ὀργώνει τή θάλασσα περήφανα. Ντούπ, ντούπ, ντούπ ! . . . Ἕνας ψαράς εἶναι ἀνεβασμένος στό κατάρτι. Ὁρθιος ἐκεῖ ψηλά, ἐπισκοπεῖ τό πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τά νερά ! . . . Ντούπ, ντούπ, ντούπ ! Τό μάτι πέρα, τό μάτι γύρω, παντοῦ. Καί νά οἱ παλαμίδες ! Παίζουν ἐπάνω στὸν ἀφρό ! Οἱ μαῦρες ράχες τους φαίνονται καί χάνονται. Παίζουν καί κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τά μικρόψαρα. Ἀπό ψηλά οἱ γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τίς ἀκολουθοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοὶ γιὰ τό ψητό . . . Κλώθουν, σβουρίζουν στὸν ἀέρα καί σέρνονται πέρα, σάν ἕνα μάτσο ἄσπρα χαρτιά πού τά σήκωσε καί τά πῆρε ὁ ἄνεμος. Ἀλίμονο στά φτωχά μικρόψαρα ! Ἄν γλιτώσουν ἀπό τό στόμα τῆς παλαμίδας, θά πέσουν στή μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπὸ τή Σκύλλα στή Χάρυβδη.

Ὡστόσο τό καῖκι προχωρεῖ στό κοπάδι καί τό ζώνει μέ τά δίχτυα. Καί τότε νά δεῖς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα ! Τό δίχτυ πάει νά σπάσει ἀπό τό βάρος, κι ἡ πλώρη σέ λιγάκι γεμίζει ἀπὸ ἀστραφερά ψάρια πού χτυπᾶνε στό κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρά καί κοκκινίζουνε τὰ σπάραχνα. Λένε πώς ἡ παλαμίδα ἔχει τό πιό κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. Ἴσως, ἀλλά ἐσεῖς νά μή βασίζεστε ἀπόλυτα σ' αὐτήν τήν κοκκινάδα καί νά μήν τή θεωρεῖται ἄψευδές σημεῖο τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατί ὑπάρχει καί κόκκινη... βαφή καί τό σπάραχνο βάφεται πολύ εὐκόλα. Λένε ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στό δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστά τ' αὐτιά, καί τὰ ἄeria τῆς ἐκρήξεως δέν τήν πειραίζουν.

Οἱ παλαμίδες πιάνονται καί σέ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τό μάτι τοῦ δίχτυοῦ νά εἶναι ἄρκετά μεγάλο, γιά νά χωράει κάπως μέσα τό κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τό μάτι εἶναι ψιλότερο, ἡ παλαμίδα δέν πιάνεται ἀλλά οὔτε καί φεύγει. Ἐπιμένει νά ξεπεράσει τό δίχτυ καί, στό τέλος, σκάζει ἀπό τό κακό της καί βουλιάζει ἐπὶ τόπου!... Πιό πεισματάρικο ψάρι δέ γίνεται.

* * *

Ὁ κολιός καί τὰ χούγια του. Ὁ κολιός τῆς θάλασσας δέ μοιάζει μέ τόν κολιό τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιατί οἱ κολιοί στή θάλασσα δέν εἶναι ὅλοι «ἀπό ἓνα βαρέλι», δέν ἔχουν δηλαδή «μιὰ κόψη ὅλοι». Καί ἔπειτα γιατί δέν περιμένουν τόν Αὐγουστο γιά νά 'ναι «στόν καιρό τους». Καιρός τους εἶναι καί ἡ ἀνοιξη κι ὅλο τό καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τόν καιρό. Λαμπρά, ἀλλά πῶς πιάνονται; Γιατί ἐδῶ βέβαια δέν πρόκειται νά ἀνακατευτεῖ ἡ τράτα. Ὅταν μιλάμε γιά ψάρεμα κολιοῦ, μιλάμε γιά ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιά λαϊκό παζάρι, γιά ὅ,τι τύχει κι ὅ,τι περάσει. Ἐδῶ πᾶς γιά κολιό, ρίχνεις γιά κολιό! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιά σκούπα πού σαρώνει τό βυθό κι ἄρπάζει ὅ,τι λάχει. Δίκαιοι μετά ἀδίκων, ὅλοι στό σάκο! Βέβαια εἶναι καί τό γρί γρί. Τό κυκλικό δίχτυ πού ζώνει ὀρισμένα ψάρια καί φυσικά καί κολιούς. Μ' ἂν θέλεις νά ψαρεύσεις εἰδικά κολιούς, πρέπει νά πᾶς μέ τή συρτή.

Ἄλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντί νά καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιατί συρτή εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτή ὅμως χρειάζεται; Καί πρό παντός ποιά ὥρα πρέπει νά ψαρεύεις, σέ τί νερά καί μέ τί δόλωμα;

— Αποβραδὶς, σοῦ λέει ὁ ἓνας, ψηλά στ' ἀφρόνερα, μέ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντάει ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπό τήν

έποχή. Στήν καθαυτό εποχή του, δηλαδή τόν Αύγουστο, ό κολιός πρέπει νά ψαρεύεται πρωί πρωί, γύρω από τό σκάσιμο του ήλιου. Δολώνεις φτερό γλάρου καί πᾶς γιαλό γιαλό.

—Γιαλό άνοιχτά, δέ θά πεί τίποτα, έπεμβαίνει ό τρίτος. Έδῶ ὅλο τό πᾶν εἶναι νά 'ναι τά νερά ζεστά. Ζεστά καί άλμυρά. Κι ὅσο γιά τό φτερό του γλάρου, αὐτό χρειάζεται, ὥσπου νά πιάσεις τό πρῶτο ψάρι. Ἀπό .κεῖ καί πέρα κόβεις λουρίδες καί δολώνεις.

Ποιός ἔχει δίκιο ; Καί οἱ τρεῖς ! Γιατί ό κολιός πιάνεται μ' ὅλους αὐτούς τούς τρόπους καί μέ κάμποσους ἄλλους ἀκόμα.

—Πρωί μέ θέλετε ; λέει στους ψαράδες. Έδῶ εἶμαι ! Βράδυ μέ ζητᾶτε ; Ἀπίκου βρίσκομαι ! Μά εἶναι κρύα τά νερά ; Δέν πειράζει. Κατεβαίνω ἓνα δυό μέτρα πιό βαθιά. Καί . . . κατεβεῖτε κι ἐσεῖς.

Μέ μιά λέξη ό κολιός δέ χαλάει κανενός χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα καί στή συρτή του ἀτζαμῆ. Μά τούς πολλούς κολιούς θά τούς πιάσει μόνο ό τεχνίτης. Ἀκόμα περισσότερους θά πιάσει βέβαια ἡ τράτα. Αὐτή πέφτει στό κοπάδι, δηλαδή τό κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. Ἀλλά πρέπει νά ποῦμε δυό λόγια περισσότερα γιά τό κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοί εἶναι ψάρια μεταναστευτικά καί κοπαδιάρικα. Κάθε ἀνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπό ἄγνωστη διεύθυνση μαζί μέ τίς παλαμίδες καί τά σαβρίδια. Ὁ τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι ἀμφίβολος. Ἀλλοι λένε τῇ Μαύρῃ θάλασσᾳ. Ἀλλοι μιλοῦν γιά τά παράλια τῆς Συρίας καί τῆς Παλαιστίνης. Μιά φορά, τήν ἀνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικά καί δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στήν προθεσμία. Οὔτε μέρες δέ λαθεύουν. Τό караβάνι τους εἶναι τό πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἓνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τό στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεία ἄγνωστη καί ἀνεξιχνίαστη. Κανείς δέν ξέρει ἀπό ποῦ περνáει καί ποῦ κατασταλάζει. Καλά, θά πείτε, καί οἱ κολιοί .πού πιάνουμε ; Ἀπό ποῦ πέφτουν ; Ἀπό τόν οὐρανό ; Ὁχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλά εἶναι λιποτάκτες. Γιά πολλούς καί διάφορους λόγους, (ἐνάντια ρεύματα, ἀναζήτηση τροφῆς, κυνηγητό ἀπό μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν ἀπό τό κοπάδι καί ξεπέφτουν στά παράλια μες. Κοπαδιαστοί παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μά τά κοπάδια αὐτά εἶναι ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον μικρές ὁμάδες. Μέ δύναμη λόχου τό πολύ.

Αὐτούς λοιπόν τούς συγυρίζουνε οἱ τράτες καί τά γρί γρί, καί

περισσεύει κι ένας αριθμός για τ' αγριόψαρα καί για τίς σύρτες. Καμιά φορά όμως ή τράτα πετυχαίνει ολόκληρη... διλοχία ή καί... μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ό σάκος τίγκα καί δέν μπορεί νά τραβηχτεί. Είναι ή τυχερή καλάδα. Ψάρι νά δεί τό μάτι σου ! Γεμίζει κι ασημολογάει ή άμμουδιά ! Κι ό κόσμος από γύρω μαζεύεται περίεργος, για ν' άπολαύσει τό... φαινόμενο. Καί τότε... βρέχει ψάρια. Είναι οί κολιοί πού πετάνε οί τρατάρηδες μ' άπλοχεριά στή γαλαρία...

* * *

Ό τσίρος. Ό Ίανός, ό αρχαίος θεός πού έδωκε τό όνομά του στό μήνα Ίανουάριο, είχε δυό μορφές. "Άλλες δυό μορφές έχει καί τό σκουμπρί. Άνάλογα μέ τήν εποχή, είναι τετράπαχο ή άδύνατο. Κι ανάλογα μέ τήν εποχή, πουλιέται ως σκουμπρί ή ως τσίρος. Τό όνομά του δηλαδή είναι ανάλογο μέ τό πάχος του. "Ας αρχίσουμε όμως τήν ιστορία του από τήν αρχή, για νά γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε άνοιξη, ή θάλασσα του Μαρμαρά γεμίζει από χρυσοπράσι-σινους ιριδισμούς. Είναι τά σκουμπριά, πού κατεβαίνουν από τή Μαύρη θάλασσα στή Μεσόγειο, για νά παραθερίσουν. "Όσα πιαστούν τήν εποχή εκείνη, είναι ολόπαχα. Είναι αυτά πού τρώμε φρέσκα ή παστά ή καπνιστά. Κατόπιν άδυνατίζουν—μέ τή γέννα. Άδύνατα σέ σημείο άπελπιστικό, σχεδόν άγνώριστα, ξαναπαίρνουν τό δρόμο του γυρισμού για τά μαυροθαλασσίτικα λιμέρια τους. "Όσα πιά-νονται στήν περίοδο αυτή, είναι για πέταμα. Καί πραγματικά στήν αρχή οί ψαράδες τά πετούσαν. "Επειτα όμως σκεφθήκανε ότι δέν έπρεπε νά πηγαίνει τόσο ψάρι χαμένο. Τά κρατήσανε λοιπόν καί τά χρησιμοποίησανε διαφορετικά. Τά κάμανε τσίρους.

"Όποιος έχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, επάνω στήν άκμή του καί στή λάμψη του, δέν μπορεί νά μή μελαγχολήσει στό θέαμα, στό αντίκρισμα του τσίρου. Τί κατάντημα ! Παραλλήλως όμως θά θαυμάσει καί τό πρακτικό μυαλό των ψαράδων πού καταφέρανε νά αξιοποιήσουν τό ξερακιανό σκουμπρί ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα όμως από όλη αυτή τήν ιστορία άναπηδᾷ καί ένα άλλο νόημα, πιο βαθύ : ότι ύπάρχει πάντοτε περιθώριο για τούς ξεπεσμένους· ότι, όταν κανείς φθάσει στό «μή περαιτέρω», αρχίζει νά παίρνει επάνω

του από άλλη μεριά. Τό ξεπεσμένο σκουμπρί γίνεται τσίρος, ὁ ἀποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ὑπουργός, καί ὁ σαχλός λογογράφος κριτικός περιωπῆς ἢ μορφωτικός σύμβουλος.

Τό σκουμπρί εἶναι ἓνα ἀπό τὰ γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αὐγά. Ἀφθονία καί εὐλογία. Τρῶνε τὰ ψάρια, τρῶνε οἱ ἄνθρωποι, καί πάλι περισσεύει πράγμα. Μή φαντασθεῖτε δέ ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι ἄφθονο, δέν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ψάρια, ὁμόφυλα καί ἀλλόφυλα. Καί εἶναι ψάρι ἄβλαβο. Μπορεῖς νά φᾶς, ὅσο θέλεις· ὑπὸ ἓναν ὄρο : νά εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαβο εἶναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι, ὅταν μπαγιατέψει.

Μία ἀπὸ τίς πιό περίεργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς ρέγγας. Ὅπου βρεῖ ρέγγες, τίς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τίς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιά ποιό λόγο νομίζετε ; Γιά νά ἰδεῖ ποῦ θά γεννήσουν, καί νά πάει κατόπιν — δηλαδή ἀμέσως — νά φάει τ' αὐγά... Τό αὐγό εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τό αὐγό ἀπὸ ρέγγα. Ἡ μισή αὐγοπαραγωγή τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειά κάνει καί ἡ ἀθερίνα. Ἄς τὴ βλέπετε μικρὴ καί ἀθῶα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγά. Αὐτὴ μάλιστα ρημάζει τ' αὐγά ὅλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

« Ἐ δ ὦ β υ θ ὅς »

Θέμος Ποταμάνος

24. Δ Ε Ι Π Ν Ο Σ

Στό δῶμα, ἀπάνω στό βουνόν, ἔτοιμος εἶν' ὁ δεῖπνος.
Γλυκό εἶναι τοῦ λαδιοῦ τό φῶς σάν τό γλυκό καρπὸ του,
τροφὴ στὰ μάτια, μέ γλαυκὴ στό χάλκωμα τῆ ρίζα...
Σάν γαληνὸς ἀστερισμὸς στό σπίτι ὁ λυχνοστάτης.
Καί τό τραπέζι μέ λινόν εὐωδιασμένο ἐστρώθη,
ἀπάνω του οἱ χλωροὶ καρποί, ἀπάνω κι ἡ κερήθρα,
κι ἡ ἐλιά γλυκιά στὰ στόματα, καθὼς τό φῶς στὰ μάτια.
Καί ἡ ἀνυφάντρα ἐδείπναγε, καί ἡ νιά μοιρολογήτρα,
γυναῖκες γλυκομέτωπες, ἡ Λυγιά δίπλα ἐδείπνα,
πού τὴ φλογέρα ἀπίθωσε στὸν ἀργαλεῖον ἀπάνω,
καί ἡ Γλαύκη, μεγάλῳφτη γυναικα, ἀναπαμένα

στό μέτωπό της τά μαλλιά πού 'χε σέ δυό φτεροῦγες
χρυσές, καί πό φεγγε ἤσυχχα τό μέγα μέτωπό της.

Κι ἤσυχχη ἑσπέρα ἐφώταγε μέσ στά βαθιά μας φρένα,
στά παραθύρια τ' ἀνοιχτά βαθιάν 'Ολύμπια νύχτα,
μέ τά βουνά σάν τόν ἀχνόν ἀπ' τό λειψό φεγγάρι,
μέ τ' ἄστρα πόπιναν τό φῶς στῆς ἡρεμίας τό λάδι.
Θροφή στά μάτια, σάν ἡ ἐλιά στό στόμα, ὁ λυχνοστάτης
βαθιά 'φεγγε τά φρένα μας μέ τήν 'Ολύμπια νύχτα.
Τό λάδι ἔφεγγε μέσα μας, βαθιά, τήν καλοσύνη,
κι ἡ νύχτα τήν ἀγέρωχη γαλήνη καί τή σκέψη.
Πίσω ἀπ' τ' ἀλαργινό βουνό, πού ἐδιάφεγγε σάν ἄχνα,
κατέβαινε κι ὁ πόνος μας μαζί μέ τό φεγγάρι,
πού ἐπύρωνε, ὡς βασίλευε, τή σιωπηλή ἀγωνία.

«Λυρικός βίος» τ. Α'

Ἀγγελος Σικελιανός

25. ΝΥΧΤΑ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ

'Αποσπεροῦ στό σπίτι μας κανεῖς δέν ἐκοιμήθη,
κι ἂν γύρναγε στό στρῶμα του μέ στεναγμούς γλυκοῦς,
ἀνάλαφρα τά μάτια μας, κι ὁλόδροσος, τῇ λήθῃ
τῶν ὁμορφῶν ἡμερινῶν δέν ἔβρισκεν ὁ νοῦς.

'Ανάερα σάν νά πλέαμε 'πά στ' ἄχαρ κρεβάτια
καί νά 'χε μείνει ἡ θύμηση σάν ρόδο μέσ στά ρόδα,
ὁ ὕπνος, πού κλείνει μοναχά τά βαρυμένα μάτια,
τῇ μυρωμένην ἔννοια μας — ἀλί — δέν ἐπροβόδα.

"Όσο πού ἀργά στό χάραμα μέ μιά γλυκιά καρδιά,
σάν ἐκατόφυλλο ἀνοιχτή, τά μάτια σιγοκλειοῦμε·
ὅμως τοῦ κάκου ὁλόγρυπνο τό νοῦ δέν ξεγελοῦμε,
κι ἡ γαλήνῃ λαχτάρᾳ μας δέν ἔχει τελειωμό,
καί λέμε μέ χαρούμενο καί ποθερό καημό :
πρώτη φοράν ἐνιώσαμε τήν ἔννοια ὡς εὐωδιά,
πρώτη φορά ἡ ἀγρύπνια μας ἦτανε σάν τραγοῦδι
κι ἡ ἀγωνία μας ἀπαλή πνοή πού 'γγίζει χνούδι...

« Ἀ π α ν τ α »

Ρῶμος Φιλύρας

26. ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

Δίπλα μας, πάνω στο ἄρμα του, ταξίδευε ὁ Ἡνίοχος.
 Ἀκολουθοῦσαν πίσω μας οἱ Φαιδριάδες.
 Ἀντίλαλοι παράξενοι γύριζαν μέσ στη νύχτα,
 μιά νύχτα πού δέν ἔμοιαζε ὅπως τίς ἄλλες νύχτες
 τοῦ κόσμου· τόσο πού, μπρός της, παραμερίσαν
 ἀκόμα κι οἱ βασιλικές νύχτες τῶν παιδικῶν μου χρόνων.
 Ἦταν τόσο διάφεγγα ὅλα καί ξεχωρίζαν
 τὰ βουνά τόσο φωτεινά, πού ἔμοιαζε σάμπως κάποιοι
 συμπαντικός λαμπαδηφόρος, τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος
 Ἀποσταλμένος, τρέχοντας στά ὕψη, νά μᾶς συνόδευε
 φωτίζοντας μ' ἓναν πυρσό πάνω μας τόν ὀρίζοντα.

Πάνω ἀπ' τὰ ἐλάχτια τοῦ βουνοῦ, ὀλόχρυσο, παιχνιδίζοντας,
 ἔτρεχε ἀνάλαφρο μαζί μας τό δρεπάνι τοῦ φεγγαριοῦ,
 σάν ἀλαφάκι, ὥσπου ἔδυσε τέλος κι ὁ κόσμος ἄλλαξε
 σάμπως νά γύρισε ὁ Θεός σελίδα. Σάμπως νά γινε
 πάνω μας μιά παράξενη ἀνοιξη, ὁ οὐρανός
 ἔμοιαζε μέ κλαδί ἀνθισμένο. Ὁρθίος ὁ Ἡνίοχος
 στό πλάι μας πάντα, λάσκαρε κάθε τόσο τὰ γκέμια,
 κοίταζε πάνω του τό σύμπαν καί χαμογελοῦσε.

Βλέπαμε ὁ ἓνας μας τόν ἄλλο παραξευμεμένοι.
 Δέν ξέραμε ἂν ἦταν νύχτα στή γῆ ἢ μέρα,
 κάπου, σέ κάποιον κόσμον ἄλλο. Καί δέν ξέραμε
 τί εἶχε συμβεῖ πάνω στή γῆ. Νιώθαμε τήν ψυχὴ μας
 θησαυρισμένη μουσική. Φεύγαμε κι οἱ καρδιές μας
 χτυποῦσαν ὅπως τό πρῶι οἱ καμπάνες. Θά τελειώσει ;
 Μέσα μας ζούσαμε ἓνα φόβο. Τοῦτο τό ταξίδι
 μπορεῖ σέ λίγο νά τελειώσει : Θεέ μου, θά τελειώσει ;
 Καί τί θά γίνε αὐτό τό φῶς ὅλο πού ἀναδιπλώνεται
 καί ξεχειλίζει καί κυλάει παντοῦ, σέ μιάν ἀδιάκοπη
 ἄμπωτη, σάν νά μὴ χωράει ; Τά πάντα ἔλαμπαν σάμπως .
 νά βγήκανε ὅλες οἱ ἀνοιξες τῶν αἰώνων στό στερέωμα
 καί βάδιζαν σιγά σιγά, βαστάζοντας ἀστέρια
 καί λουλούδια στά χέρια τους.

(Καί για πρώτη φορά
 νιώσαμε πώς υπάρχουνε στόν κόσμο αὐτόν
 ὥρες πού εἶν' ἔξω ἀπό τό χρόνο. Πού δέν ξέρεις
 πόσο διαρκοῦνε. Μῆνες ; Χρόνια ; Αἰῶνες ;
 Πού ἰσοζυγιάζουν ὅλη μας τή ζωή).

Ἕως μήν τελειώσει !

Χωρίς κουβέντα, χωρίς ψιθυρό, σάν νά 'χαν
 οἱ λέξεις ὅλες εἰπωθεῖ, σάν νά μήν ἔκανε,
 σάν νά μήν ξέραμε καμιά γλώσσα, ὅπως τ' ἀστέρια
 καί τὰ ἔλατα τοῦ Παρνασσοῦ, σιωποῦσαμε. Ἕνα δάκρυ
 εἶναι μιά γλώσσα πού μιλεῖ μ' ἀναρίθμητες λέξεις,
 κάτω ἀπ' τήν ἀγιοσύνη τοῦ στερεώματος,
 ὅταν γυρνᾷς ἀπ' τοὺς Δελφούς, μέ μόλις
 συγκρατημένους τοὺς λυγμούς. Νομίζαμε
 πώς κᾶτι ἀκούονταν ἀπαλά, σάμπως πάνω ἀπ' τ' ἀστέρι της
 νά 'παίξεν ἡ Σαπφώ τή λύρα της· ἐνῶ, ὅλα σιωποῦσαν
 κι ἐμεῖς, καί τ' ἄστρα, κι οἱ ποιητές τῶν αἰώνων, καί τ' ἀγέρι
 τό κοιμισμένο στίς ἐλιές πάνω καί δέν ἀκούγονταν
 παρά μόνον οἱ ἀντίλαλοι τῶν Φαιδριάδων,
 πού βοῦιζαν κι ἀντιβοῦιζαν μέσα σέ ὅλη τή νύχτα,
 τή νύχτα αὐτή τήν πιό ὁμορφή τῆς ζωῆς μας πού ποτέ
 δέ θά ξανάρθει, ἀντίλαλοι πού ἔμοιαζάν σάμπως κάποιος
 πρωτάγγελος μέσ στή σιωπή, ὄρθιος, νά ἐπαναλάβαινε :

«ὦ, μά τό Δία ! Τί χρειάζονται οἱ λέξεις στήν ἀγάπη ;».

Πέφτουν σάν κρίνα οἱ διάττοντες, οἱ ἀντίλαλοι σαλεύουν
 τίς γιασεμιές τῶν οὐρανῶν. Δέν εἶχε μείνει πόρτα
 κλειστή. Λουλουδί ἀνάνθιστο. Ἕαστρο σβηστό. Χαμήλωνε
 ντυμένη ὅλες τίς χάρες της ἡ παντοδυναμία !
 Καί καθὼς ταξιδεύαμε, νιώσαμε ὡς νά μήν ἦταν
 δρόμος κάτω ἀπ' τὰ πόδια μας καί γῆς. Σάν νά μᾶς πῆγαине
 λικνίζοντάς μας πάνω του ἕνα τρελό ποτάμι !

Ξέχειλη θάλασσα, καρδιά, ὅπου θέλεις πῆγαίνέ μας !

«Ὁδοιπορία»

Νικηφόρος Βρεττάκος

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείται, βογκάει,
μέ τό Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σέ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μέ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τό γιατρό νά προσκαλέσει.

Τώρα αὐτός καί τήν ἀρρώστια
καί τόν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τά ἔξοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μέ σκοπό νά χωρατέψει,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψει

πλιό παράνω στή θανή του,
ἄν ἀπόμνησκειν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στό στρῶμα.

Τότε πλιό ἐκαταζαλίστει·
παντοχή καί θάρρος χάνει,
καί φωνάζει : θά πεθάνει !

Καί οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καί γιατροῦ ζητάει τή χάρη,
μή ὁ θάνατος τόν πάρει.

Ἐξανάλαβε ὥστόσο
 μέ ὀλίγα τήν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτή τή συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήσει,
 νά δειπνάει μόν' τό βράδυ
 μέ νερό καί παξιμάδι.

« Ἀ π α ν τ α »

Ἰωάννης Βηλαράς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

Ὁ κυριευόμενος ἀπό τό ἐλάττωμα τοῦτο δέν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καί σπρώχνεται ἀπό ἀκαταμάχητην ὥθηση νά γνωρίσει τά μή ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστευεσαι μιά δέσμη ; ἓνα τί κλεισμένο καί σφραγισμένο ; Ζουρλαίνεται νά μάθει τί εἶναι μέσα. Τό μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τό ψαχουλεύει μέ τά δάχτυλά του, τό κοιτάζει, τό ξετάζει, προσπαθεῖ νά μαντέψει... Καί ὅσο τό ψαχουλεύει καί τό μαλάζει, τόσον γίνεται διακαέστερος ὁ πόθος του διά νά ἰδεῖ, νά γνωρίσει, νά μάθει τί τό περιεχόμενο. Εἶσαι δέ πολύ τυχερός ἂν ἤμπορέσει ν' ἀνθῆξει στήν ὥθηση τῆς ἐπιθυμίας του καί νά μή σοῦ τό ἀνοίξει.

Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τό σπίτι τοῦ γειτόνου. « Ποιός νά 'ναι ἐκεῖνος ὁ ξένος ; καί ποῦθεν ἔρχεται ; καί διατί ἐπῆγε ἐκεῖ ; καί τί νά θέλει ; Ἀπό τήν ὑπηρετριά του ἤμποροῦμε νά μάθομε. Νά βάλουμε τή δική μας νά τήν ξετάξει ».

Ἄν ὁ περίεργος εὐρίσκεται σέ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπό τήν κλειδονότρυπα νά ἰδεῖ ποιός εἶναι στήν κοντακιανή κάμαρα καί τί κάνει· καί στέκει μέ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσει τί λένε. Θέλει νά ξέρει τί τρώει ὁ δεῖνα καί ὁ δεῖνα· καί τοὺς ἀκολουθεῖ στήν ἀγορά καί κοιτάζει νά ἰδεῖ τί ψωνίζουν· καί ἂν κάνουν σύμβαση ἢ ἂν δίνουν ὅσο τοὺς γυρέψουν· κι ἂν παίρνουν ἀπό τό ἀκριβότερο ἢ ἀπό τό φθηνότερο· ἂν τό πληρώνουν ἀπό τά ἔτοιμα ἢ ἂν τό παίρνουν ἐν πίστει... Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περίεργος καί τά σημειώνει καί βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νά μάθει τές δουλειές τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτός δέ λέγει τές ἰδικές του.

Περιφέρεται καί ξετάζει τίνος μαγειρείο καπνίζει καί τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθένας· τί φορεῖ ἡ γυναίκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καί τὰ παραβάλλει μέ τὰ ἔσοδά του· καί κρίνει καί προλέγει τό τέλος του.

Ὁ μικροπρεπής τοῦτος περίεργος γίνεται ἐνοχλητικός εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τό χαρακτήρα του καί ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δέ ἠθικῶς ἔλεινός καί ἀξιοκαταφρόνητος.

« Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρά εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τόν βαραίνει ἡ ἀκαμασιά * περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειά βαραίνει τὸν ἀκαμάτη *. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δέν εὐρίσκει δουλειά, καί δουλειά πού νά εὐχαριστεῖ τὴ δραστηριότητά του καί τὴν κλίση του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καί πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθεῖ, τραβᾷ σχεδόν πάντοτε ἀνατολικά, στές Ἑγεμονίες *, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθύς νά δουλεύει· καί δέν ἀργεῖ ν' ἀρχίσει νά στέλνει χρηματικές βοήθειες στοῦ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτηδεύμα του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴ γνώρισιν κι ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχειρήσή του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλοπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καί σέ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλοῦτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μετὰ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνώσεις ἔπειτα καί ἡ ἰκανότητα πού ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλοῦτου του, τὸν ἰκανώνουν, ὥστε νά μὴν κάνει κακὴν παρρησίαν μετὰ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μένει στὸν τόπο του καί βάλει τὴ φιλοπονιά του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελὴ φτωχικά δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νά θρέφεται μέ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὑπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταύτῳ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μέ ὅλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ «ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τᾶς» τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρει συχνά ἡ ὑγεία του ἀπὸ τῆ σκληραγωγία καί ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλῦτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δέν ἀργεῖ νά φανεῖ ἄξιος προγυμναστής τῶν συμμαθητῶν του καί μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εὐρίσκομεν ἀναβιβασμένον καί τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μετὰ τῶν κυρίων, καί θεωροῦμεν τιμὴ μας νά ἔχομε τὴ σχέση του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καί ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καί τὴν τιμᾷ, βγνόμενος αὐτὸς ἀντιτὰ * ἐκείνου.

Ἔτσι, τὰ παιδιά τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νά ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μέ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικήν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοπονία εἶναι τὸ πρῶτιστο καί μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δέ ἡ μόνη χορηγῆτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύση τὸ χάρισμα τοῦ νά ἔχει μεγάλην ιδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καί διὰ τὲς γνώσεις του. Ὁ δέ τοιοῦτος καί ζεῖ μέγας μετὰ τὴ φαντασία του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε.

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ιδέαν του καί συνηθισμένος νά μιλεῖ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα πού κάπως ἔννοεῖ, ξεθαρρεῖ αἰγάρι αἰγάρι καί ἀπλώνεται νά φлуαρεῖ μετὰ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καί διὰ πράγματα, εἰς τὰ ὅποια δέν ἔχει διόλου γνώριση.

Ὅτι δέ ἡ μεγάλη ιδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τῷ λόγῳ τονε φέρνει στή φлуαρία, εὐκόλως ἡμπορεῖ νά ἐννοηθεῖ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νά πείσει τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπανίας νοημοσύνης, μιᾶς σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνός πνεύματος ὅπου ἀπὸ λίγο

έννοει πολύ... από τότε δέν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τόν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μέ τόν Ἀραγκό*, διὰ νά μπορεῖ νά ἐξηγεῖ τές περιοδεῖες τῶν κομητῶν· νά ἐχαιρετήθηκε μέ τό Βίσμαρκ*, διὰ νά ἀποφθέγγεται στά πολιτικά· νά ἐπισκέφθηκε τό Παρίσι, διὰ νά ἐξευγενίστηκε· νά εἶδε τή Σμύρνη, διὰ νά γνωρίζει τήν Ἀσία· ὅτι ἔχει γνώσεις ἀνώτερες ἀπό τοὺς ἄλλους· ὅτι ἀκολουθῶς εἶναι ἄνθρωπος μέ βάρος· καί ἔτσι, ἐκεῖ κοντά σοφός καί ἀλάνθαστος νά νομίζει ὅτι μπορεῖ νά μιλεῖ ἀπό καθέδρας γιά κάθε πράγμα.

Εἰς τήν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοφίας του, ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καί αὐτὴ του ἡ οἴση πρέπει νά σταματήσει. Φιλονικώντας τότε μέ ἄλλους, καί ἀντιπαθώντας νά ὁμολογήσει ἀμάθειαν, ριψοκινδυνεύει νά πηδήσει τό χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τό ὁποῖον ἐνδέχεται καί νά πέσει μέσα.

—Ναί, κύριε Χ., σεῖς βέβαια θά γνωρίζετε μέ πόσῃ ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τὰ ὁποῖα πρεσβεύετε...

—Ἄ, τό Δνεῖπερ ἐγὼ τόν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—Ἐχετε ὑπομονήν, κύριε Χ., ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δέν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμός εἰς τήν Ρωσίαν!

Καί ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τήν ξυλόγατα*!...

« Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καί τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί ; Δυστυχῶς... ἀπὸ τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θά εἶχε θεραπευθεῖ. Τώρα ὅμως τόν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἄρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τίς περνάει ὅμως στό πόδι. Δέν εὐκαιρεῖ νά πέσει στό κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδή ἀδιακόπως διὰ γιатρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἡλεκτρισμούς, μασάζ, ἱατρικά συμβούλια, μεταλλικά νερά, κινίνα, σιναπισμούς, βεντοῦζες, τιμόλ, μεντόλ!...

Ὅλη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικόν ἀγῶνα : πῶς νά γλιτώσει ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καί ὁ ἄχρεϊτος αὐτός οὔτε κάν τόν ἐπρόσφευγε καλὰ καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νά ἀσπείζεται σκληρῶς μαζί του, ἐπισείων τό φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονες. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνει ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὁλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὕπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθεῖ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτεύει ἀνῆσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶον συννεφάκι. Συμβουλευέται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρει ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλα ; Τίς προάλλες – διαβολικῇ συνεργείᾳ ἀστείων φίλων – εἶχε πάθε ἀποπληξίαν – ὅχι αὐτός, μπά ! Θεὸς φυλάξοι ! – τὸ θερμόμετρόν του, σταματῆσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμοὺς. ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶσ' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα ! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τό ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι . . . τὴ γλίτωσε φθηνά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὀργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχει, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμόν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶναι τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στό σπίτι : ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθεῖ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ . . ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατὰμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἑλλήνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποῦ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἑπιπλόν, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίξῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μου τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίο, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτὲ μου εἰς κανένα. Βαθυδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποὺ ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιὰ φορὰ μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν θεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἕνα εὐσπλαχνικὸν κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάγουν ἐξαφνα ἐκεῖ ποὺ δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τίς

καπνιές και την στεατίνη, που εικονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνητες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἔβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπῆτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, ποῦ μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἐπιπλὸν εἰς τὴν κουζίαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓνα διαρκῆ πρὸνόν ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο χ ρ α φ ῆ μ α τ ᾶ »

Παῦλος Νιρβάνας

7. Οἱ ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἡ διδασκαλία τῶν κλασικῶν κειμένων στὰ σχολεῖα ἓναν ἔχει κυριότατο σκοπὸ : τὴ γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ ἀπὸ τίς πηγές. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ξεχνᾷμε. Κι οἱ πηγές αὐτές εἶναι οἱ θαυμασιότερες πνευματικές κι αἰσθητικές πηγές τῆς ἀνθρωπότητας. Κι ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος στάθηκε ἀξεπέραστος στὰ οὐσιαστικότερά του στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς πολιτισμοὺς ὅλων τῶν λαῶν κι ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ποτές ἡ ἀνθρώπινη σκέψις δὲν πῆγε σὲ τόσο βάθος καὶ ποτές ἡ τέχνη δὲν ξεπετάχθηκε σὲ τὸσον ὕψος. Καὶ ποτές τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρμονίας δὲν ἔφτασε σὲ τὴν τελειότητα σ' ὅλες τίς περιοχές τοῦ καλοῦ ἀπὸ τίς τέχνες τοῦ λόγου ὥς τίς τέχνες τοῦ χώρου κι ἀπὸ τὰ πρὸ μικρὰ πρᾶγματάκια, ὥς τὰ πρὸ μνημειώδη.

Γι' αὐτὸ ὅλοι ἀναγνωρίσανε τὴ μεγάλη μορφωτικὴ ἀξία τῶν κλασικῶν κειμένων — καὶ κυρίως τῶν ἐλληνικῶν — καὶ σ' αὐτὰ ἀπάνου

θεμελιώνουνε τή σοβαρή πνευματική κι αισθητική καλλιέργεια τῶν νέων. Δέν μπορεί κανείς νά καταλάβει καλά τό νεώτερο πολιτισμό, ἂν δέν ξέρει ἀπό ποῦ αὐτός ξεκίνησε, γιά νά φτάσει ἐδῶ πού βρίσκεται. Γιατί τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ τ' ἀξιολογότερα φανερώματα ἔχουνε τήν καταγωγή τους στόν ἀρχαῖο πολιτισμό. Εἶναι λοιπόν ἀνάγκη νά τόν ξέρουν αὐτόν τόν πολιτισμό ὅσοι θέλουνε νά λέγονται ἄρτια μορφωμένοι ἄνθρωποι καί πολύ περισσότερο ὅσοι πρόκειται ἀργότερα νά παίξουν ἕναν δημιουργικό ρόλο στήν ἐπιστήμη καί στήν τέχνη.

Ἄλλ' ἐμεῖς οἱ νεώτεροι "Ἕλληνες ἔχουμε κι ἕνα λόγο παραπάνου νά ξέρουμε τόν πολιτισμό καί τήν ἱστορία τῶν *προγόνων*. Κανένας σοβαρός ἄνθρωπος ἐδῶ στήν Ἑλλάδα, ὅσο μπορῶ νά ξέρω, δέν ἀρνήθηκε αὐτήν τήν ἀλήθεια. Οὔτε λογιότατος οὔτε δημοτικιστής. Οἱ πρωτοπαλικάροι τοῦ δημοτικισμοῦ θέλανε νά γίν' ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ὄργανο τῆς παιδείας μας καί γι' ἄλλους βέβαια λόγους, ἀλλά καί γιατί μονάχα μέ τή ζωντανή γλῶσσα μπορούμε νά νιώσουμε καλύτερα κι *ἀμεσότερα* τούς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἡ διαφορά μεταξύ λογιότατων καί δημοτικιστῶν δέν ἦτανε διαφορά *ἀρχῆς*, ἀλλά διαφορά μέσων καί κυρίως σκοποῦ. Οἱ λογιότατοι πολλά χρόνια εἶχανε βάλει σκοπό τῆς κλασσικῆς μόρφωσης τόν «ἐξευγενισμό» τῆς γλώσσας· οἱ δημοτικιστές θέσανε σκοπό τή γνώση τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ σάν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν κατανόηση τῆς σύγχρονης πραγματικότητας. Ἐκείνωνε τό ἰδανικό ἦτανε μιμητικό, αὐτὼν δημιουργικό.

Καί τώρα τίθεται τό ζήτημα τῆς μετάφρασης τῶν ἀρχαίων κειμένων. Οἱ λογοτεχνικές μεταφράσεις εἶναι ἀπαραίτητες στή διδασκαλία κατὰ τό λεγόμενο *στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς*, γιά νά νιώσει ὁ μαθητής ζωντανότερα τή λογοτεχνική ἀξία τοῦ νεκροῦ κειμένου μετουσιωμένη στή νέα γλῶσσα. Ὄταν ὁ καθηγητής διδάξει ἕνα κομμάτι ἀπό τήν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, στό τέλος θά διαβάσει τό ἴδιο κομμάτι ἀπό τή μετάφραση τοῦ Πάλλη. Ὄση ἀπόσταση κι ἂν ὑπάρχει ἀνάμεσα στό πρωτότυπο καί στό ξανάπλασμα του, τό κέρδος τῇ μαθητῇ θά εἶναι μεγάλο.

« Αἰ σ θ η τ ι κ ᾶ - κ ρ ι τ ι κ ᾶ »

Κώστας Βάρναλης

8. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

‘Ο πόλεμος μᾶς ἀφήρησε ἓνα ἔσοχον ποιητὴν, ἓνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἓνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἑπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μὲ ὄλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώνασε, διὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνῃ :

— ‘Εβίβα, Μαβίλη ! ‘Εβίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ, κατῴρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « ‘Επερίμενα ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ’ ὅχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν’ ἀποθάνω μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκριβῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἄλλοι τὴν εἶδα διαφορετικὴν. ‘Αλλ’ ὅπως καὶ ἂν τὴν διετύπωνεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν ποῦ τοῦ ἐπροξενοῦσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῇ ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρωας ! Ἐλαβε μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθροχίτων. ‘Αλλ’ αἱ ἐχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῇ. Καὶ ἐνῶ ἐζοῦσε τὴν ἡσυχὸν καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζων ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα, — ἦτο καὶ προχωρημένης ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἔξαφνα ὁ ἀπρόσπτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μεγάλος, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος. ‘Ανελπίστως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπημένην του στολὴν καὶ ἠυτύχησε ν’ ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν. Δι’ αὐτὸ εἶπεν ὅτι δὲν ἐπερίμενεν ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ εὐτυχίαν. ‘Η ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θάνατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

‘Αλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητάς, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὡραῖος ἄνθρωπος, ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῇ, εὐγενής, δυνατός,

γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐξοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπα-
τρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιερ-
γῶν ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος
Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὅλον ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο
ἀκόμη τύπος Ἑπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὅλον ἐν γίνονται
σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του, — ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ
εἰλικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὀλίγα ἔγρα-
ψε — κυρίως σονέτα — ἀλλ' ἀριστουργήματα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγα-
λυτέρους ποιητὰς τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους
μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλατ-
τώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς
τὴν Διπλὴν Βουλὴν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην
ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν
προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικισταὶ καὶ καθαρευου-
σιάνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλο-
λογικὴν ἐσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνις ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ
τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν « Λ ή θ η ν ». Κατὰ τὸ διάστημα
τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μα-
θήτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατάς, διὰ
νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδαν :
— Ἀπαγγεῖλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κα-
τήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ
ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες,
γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον
ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ ! . . .

Περὶ δ. « Δ ι ά π λ α σ ι ε ς τ ῶ ν π α ί δ ῶ ν »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

9. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Μέσα στά τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὀνείρου καὶ τοῦ θανάτου,
ὅπου τό στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σέ κίνηση δαιμονική καὶ
τὰ ὁποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τό διεθνή ὄρο
μ π α λ ά ν τ α ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη « παραλογή », ἐξαιρετικὴ

θέση έχει τό ελληνικό «Τραγούδι του νεκρού αδελφού», ό «Βουρκό-
λακας».

Πρώτος στήν Εύρώπη τό δημοσίεψε ό Φωριέλ * μέ τόν τίτλο «Νυκτερινή περιπατησιά» στά 1825, μέσα στή φωτιά του ρομαντισμού. Δέν μπορούσε νά βρεθεί ευνοϊκότερη ώρα γιά τέτοιο άκράτητο τόλμημα τής φαντασίας. Ό ρομαντισμός θεωρούσε ως τό τραγικό-τερο καί ωραιότερο έργο του είδους αυτού τήν περίφημη μπαλάντα τής Λεονώρας του Μπύργκερ *, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύτερα. Τώρα λοιπόν γνωρίστηκε μέ παρόμοιο έργο ενός νέου λαού, τήν ώρα πού ό λαός αυτός έβγαине από τόν τάφο. "Αν, γενικά, τά δημο-
τικά τραγούδια των Έλλήνων, όταν πρωτοφάνηκαν, ήταν, κατά τή φράση ενός ιστορικού «σεισμός γιά τίς φαντασίες», μαντεύομε όλοι τόν κλονισμό του ρομαντισμού από ένα τέτοιο ποίημα, τό όποιο, έκτός από τήν έκλαμπρη τέχνη του, είχε ακόμα καί τό άκαταμάχητο θέλητρο τής άνωθυμίας.

Τό τραγούδι αυτό καί σήμερα, εκατό χρόνια έπειτα, μπορεί νά θεωρηθεί πρωτάκουστο. Είναι μοναδικό στο είδος του. Συναντάται βέβαια μέ τίς μπαλάντες * άλλων λαών ή ποιητών σέ μερικά χαρακτηριστικά κοινά σ' αυτού του είδους τά έργα. Οί όμοιοι θρύλοι καί οί έμνευσμένες άπ' αυτούς μπαλάντες έχουν πάντα τήν άρπαγή κόρης από πεθαμένο καρβαλάρη, τήν όρμητική νυχτερινή ίππηλασία, τό φρικιαστικό. Άλλά εκείνο πού μένει έντελώς δικό του είναι ή τέχνη του κι ή ελληνική του αλήθεια, ή προσαρμογή του στις ήθικές ευαισθησίες του ελληνικού λαού, στο ψυχικό δράμα τής στοργής, τής αδυναμίας πού τόν παρακολουθεί στις πιό μεγάλες μεταναστευτικές του τόλμες.

Τό θέμα του τραγουδιού είναι ό χωρισμός – καίριο θέμα γιά μετανάστη λαό, αιώνιο δράμα τής ελληνικής οικογένειας – καί ή δύναμη τής αγάπης, πού κινεί όλο τόν ήθικό κόσμο των Έλλήνων γύρω σ' αυτήν τήν έναντιότητα. Όταν ήρθε ή ώρα νά παντρέσουν στα ξένα τήν Άρετή, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καί ή μάνα έκλαιγε καί δερνόταν γιά τό χωρισμό, ό μικρότερος γιός της, ό Κωσταντής, τής όρκίστηκε πώς μιά μέρα θά φέρει τήν άδερφή του από τήν ξενιτιά πίσω στο σπίτι της, γιά νά τήν ιδεί. Στο μεταξύ ό Κωσταντής πέθανε. Τόν όρκο όμως πού έδωσε προς τή μάνα του, τόν φύλαξε καί νεκρός. Βγήκε άπ' τόν τάφο του καί τής έφερε τήν Άρετή.

Αυτό είναι μέ λίγες λέξεις τό ποίημα. Ἡ ἐξαίσια τεχνική τῶν ὁγδόν-
τα δύο του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονική του, τό κάνουν
ἀριστούργημα μέσα στά δημοτικά μας τραγούδια καί μέσα στήν
ποίησή κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερο ἀπό ὅλες τίς μπαλάντες,
κάτω ἀπό τίς ὁποῖες μεγάλοι ποιητές ἔχουν βάλει τίς ὑπογραφές
των – καί τή γνώμη τοῦ Τομμαζέο *, πῶς ἡ περίφημη «Λεονώρα» τοῦ
Μπύργκερ εἶναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνει τά δυό ἔργα θά
τή βρεῖ πολύ λογική.

Μένει τώρα νά ἰδοῦμε τή θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα
στά ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

“Ὅλοι σχεδόν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ
ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἑλλήνες. Εἶναι,
θά ἔλεγε κανεῖς, ἓνα πνευματικό ἀγώνισμα τῶν λαῶν στόν Αἴμο.
“Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγομε τό σοβινισμό * σέ τέτοιο λεπτό ζήτη-
μα, εἶναι ἀδύνατο νά μήν ποῦμε τήν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς τό
ἑλληνικό τραγούδι δέ συγκρίνεται μέ κανένα ἀπό τά ἄλλα. Ἡ τραγική
μουσική τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καί ἡ ἱλιγγιώδης φυγή
τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στή συντομία τοῦ ποιήματος μᾶς
παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλή μέ καλλιτεχνική ἀνωτερότητα, ἡ
ὁποία διετύπωσε μέ ἐξαιρετική δύναμη τίς ἡθικές της λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τή
γνώμη κι ἔπεισαν καί ἄλλους πῶς αὐτό τό ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ
σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τό αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθεῖ τά
πολύ κατώτερα του. Αὐτό ἔλεγαν. Ἐνῶ τό φυσικότερο εἶναι νά πι-
στεύσουμε πῶς τά κατώτερα ἐπήγασαν ἀπό τό ὠραῖο, τοῦ ὁποίου
ἔμειναν ἀτελή ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στόν ἓνα ἢ στόν
ἄλλον ἐθνικό χαρακτήρα.

Μία ἀπό τίς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη * στήν ἐπιστήμη
καί στόν τόπο μας εἶναι πῶς μέ τή μελέτη του στά 1885 ἐγκρέμισε,
κατά τρόπον ὀριστικό, τή γνώμη τοῦ Βόλνερ καθῶς καί τοῦ Ψυχάρη
(1884) πῶς τό πρωτότυπο εἶναι τό σερβικό. Ὁ Πολίτης ἔγραψε
ὅτι τό σερβικό εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καί ὅτι καί τά δυό εἶναι
μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἑλλήνες δέν ἐπῆραν ποτέ ἀπό τή
σλαβική φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καί κυρίως δέν ἐπῆραν ποτέ
δημοτικά τραγούδια ἀπό τοὺς Σλάβους. Τό ἐναντίον συμβαίνει στοὺς

Σλάβους : «Τά πρῶτα τούτων φιλολογικά δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογική κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καί μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπό τοῦ ἰ' ἰδίᾳ αἰῶνος καί μετέπειτα Ἕλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικά καί ἀσκητικά βιβλία καί πληθύν ἄλλων ἔργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ῥῶσοι καί Σέρβοι». Τό συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πῶς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων, πού μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καί τό μεσαιωνικό μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μέ τό ὁποῖο συνδέεται στενότερα τό δημοτικό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διά μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους τό τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπό τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. Ἄν τό τραγούδι ἀνήκει στόν ἀκριτικό λεγόμενο κύκλο – καί αὐτό, τό ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας * καί ὁ Λεγκράν *, τό θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μέ τή συγκριτική μελέτη τραγουδιοῦ καί ἀκριτικοῦ ἔπους – τότε δέν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία πῶς τό πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τό ἑλληνικό καί πῶς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τό ἐμιμήθηκαν διά μέσου τοῦ ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπό τό 1885 πού γράφθηκαν αὐτά, ὥς σήμερα δέν ἔχουν ἀντικρουθεῖ. Ἀπεναντίας. Ὁ Βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφός ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπό κάθε σοβινισμό, στήν πολὺτιμη μελέτη του γιά τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μέ τήν ὁποῖαν ἀνατρέχει σέ ὅλες τίς ἀρχικές πηγές καί ἐξετάζει ὅλες του τίς βαλκανικές μορφές, ἐπικυρώνει τή γνώμη τοῦ Πολίτη καί ἀποφαίνεται πῶς τό ἑλληνικό τραγούδι εἶναι τό πρωτότυπο καί τά ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δέ μένει παρά ἡ αἰσθητική σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μέ τό ἑλληνικό. Ἀναφέρομε ἐδῶ τίς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καί τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλές καί ὀλοφάνερές.

Τί γίνεται στό ἑλληνικό τραγούδι ; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στόν ξενιτεμό τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεῖ τόν ξενιτεμό καί δίνει τόν ὄρκο στή μάνα πῶς θά τῆς φέρει μιά μέρα τήν Ἀρετή. Στό μεταξύ ἀπό μιά ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στόν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καί τοῦ θυμίζει τό

τάμα του. 'Ο Κωσταντής, ακούοντας τή φωνή της, σηκώνεται από τόν τάφο, παίρνει τήν αδερφή του καί τήν πηγαίνει στή μάνα της.

Τό ποίημα ἔχει καθαρά λογική καί ἠθική ἐνότητα, ὅση καί εὐγένεια. Μάταια ὅμως θά ζητήσουμε τίς ἀρετές αὐτές στά βαλκανικά τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καί τοῦτο θά φανεῖ μόλις ἐδῶ σημειώσουμε τίς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες :

Στό σερβικό ἡ μάνα δέν παίζει κανένα ρόλο. Δέν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, πού κινεῖ τό τραγούδι. 'Η μάνα δέν ἐζήτησε νά τῆς φέρουν τήν κόρη της, οὔτε ὁ Κωσταντής ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. 'Η ὑπόσχεση ἔχει δοθεῖ ἀπό τό μικρότερο ἀδερφό ὅχι στή μάνα, ἀλλά στήν αδερφή, στήν ὁποία ὑπόσχεται (χωρίς νά ὀρκίζεται) πώς μιά βδομάδα τό χρόνο θά πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νά τή βλέπουν ἐκεῖ πού εἶναι παντρεμένη. 'Ο ἀδερφός, πού πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τήν αδερφή του, γιά νά τήν ὀδηγήσει στά παντρεμένα ἀδέρφια της. Καί ὅμως ἡ αδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τό φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δέν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στό τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθεῖ γιά τόν ξενιτεμό τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσει τό γυρισμό, οὔτε τῆς τόν εἶχε ὑποσχεθεῖ κανένας, ἐμφανίζεται στή μέση τοῦ τραγουδιοῦ, γιά νά ὑποδεχθεῖ τήν κόρη της καί νά πεθάνει. Μέ τέτοιες ἀσυνέπειες καί τέτοια κενά δέν μπορεῖ νά σταθεῖ τό σερβικό τραγούδι στό ἐπίπεδο τοῦ ἐλληνικοῦ.

"Ἀλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καί τοῦ βουλγαρικοῦ : Δέν εἶναι ὁ δοσμένος ὅρκος πού κάνει τό νεκρό ἀδερφό νά βγεῖ ἀπό τόν τάφο, ἀλλά ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. 'Ο Θεός, ακούοντας τήν αδερφή νά κλαίγεται, πού δέν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοί τό τάμα των – νά πᾶνε νά τήν ἰδοῦν – τή λυπᾶται καί στέλνει ἄγγελο νά ξυπνήσει τόν ἀδερφό ἀπό τό μνήμα του. "Ετσι φαίνεται πώς δέν τόν ἀναγκάζει νά βγεῖ ἀπό τόν τάφο τοῦ ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὅρκου ὅπως στό ἐλληνικό, ἀλλά μόνο ἓνα θαῦμα.

"Ὅσο γιά τά καθαρῶς ποιητικά ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτά εἶναι ἀκόμη φανερότερα. Ἀντίθετα πρὸς τήν κλασική λιτότητα τοῦ ἐλληνικοῦ, γεννιοῦνται στήν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλές καί ἀντιαισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάνουν ψωμί γιά τόν ἀναστημένο ἀδερφό ἀπό τό χῶμα καί δῶρα ἀπό τό σάβανό του. 'Η λεπτή καλαισθησία τοῦ ἐλληνικοῦ

λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μῦθος πηγαίνει ἴσα στό σκοπό του, ἀνάμεσα ἀπό εἰκόνες καί πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νά προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὁμως ποτέ.

Τό βουλγαρικό τραγούδι (πρώτη παραλλαγή) ἔχει ἕναν ἀπίστευτο παραλογισμό, πού ἀποτελεῖ καταδίκη γιά ὀλόκληρο τό ἔργο : οἱ ὀκτώ ἀδερφοί πεθαίνουν ἀπό τήν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδή πάντρεψαν τήν ἀδερφή των στά ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θά τή φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νά σαρωθοῦν ἀπό τήν πανούκλα καί αὐτοί καί τά παιδιά τους καί ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σέ μιάν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄντρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καί ληστής, τῆς φέρνει στό δισάκι κομμένο τό κεφάλι ενός ἀπό τ' ἀδέρφια της. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἕνας λαός πέφτει σέ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τή φαντασία του νά τρέχει ἀρρυθμιστή καί ἀσυγκράτητη ἀπό τήν ἡ θ ι κ ῆ ε ὕ γ έ ν ε ι α, πράγμα πού δέ γίνεται στό ἑλληνικό τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δευτέρα παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτές τίς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' α'ίτo τό βουλγαρικό τραγούδι ἔχει ἐνότητα καί εὐγένεια, μιάν ἀναλαμπή τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποῖου – κατὰ τό Βούλγαρο λαογράφο Σισμάνωφ – εἶναι ὁμοιόγραφο.

Ἄς προσθέσουμε ὅτι σέ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπό τόν τάφο, πῆγε καί βρῆκε τήν ἀδερφή του πιασμένη στό χορό. Γιά νά κατορθώσει νά τήν ἀπομονώσει ἀπό τίς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπό τήν τσέπη του καί τά σκορπᾷ καταγῆς.

Στίς εἴκοσι ἑλληνικές παραλλαγές πού δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δέ βλέπομε πουθενά τό τραγούδι νά χαμηλώνει σέ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπό τήν ἀρχή ὡς τό τέλος τό πέταγμά του μέ πλατιά φτερά σέ τραγικό οὐρανό, σάν πουλί πού σκίζει τή θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ δέ φανερώνει σέ τέτοιο βαθμό τήν πλαστική δύναμή του.

« Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

10. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

- Μάνα μέ τούς έννιά σου γιούς καί μέ τή μιά σου κόρη,
 τήν κόρη τή μονάκριβη, τήν πολυαγαπημένη,
 τήν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἡλιος δέ σου τήν εἶδε !
 Στά σκοτεινά τήν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τή χτενίζει,
 στ' ἄστρι καί στόν αὐγερινό ἔπλεκε τά μαλλιά της. 5
 Προξενητάδες ἦρθαν ἀπό τή Βαβυλώνα,
 νά πάρουνε τήν Ἀρετή πολύ μακριά στά ξένα.
 Οἱ ὀχτώ ἀδερφοί δέ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 «Μάνα μου, κι ἄς τή δώσομε τήν Ἀρετή στά ξένα,
 στά ξένα κεῖ πού περπατῶ, στά ξένα πού πηγαίνω, 10
 ἄν πᾶμ' ἐμεῖς στήν ξενιτιά, ξένοι νά μὴν περνοῦμε».
 «Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήθης.
 Κι ἃ μόρτει, γιέ μου, θάνατος, κι ἃ μόρτει, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἄν τύχει πίκρα γή χαρά, ποιός πάει νά μοῦ τή φέρει ;».
 «Βάλλω τόν οὐρανό κριτή καί τούς ἁγίους μαρτύρους, 15
 ἄν τύχει κι ἔρτει θάνατος, ἄν τύχει κι ἔρτει ἀρρώστια,
 ἄν τύχει πίκρα γή χαρά, ἐγὼ νά σου τή φέρω».
- Καί σάν τήν ἐπαντρέψανε τήν Ἀρετή στά ξένα,
 καί μπῆκε χρόνος δίσεχτος καί μῆνες ὀργισμένοι,
 κι ἔπεσε τό θανατικό κι οἱ έννιά ἀδερφοί πεθάναν, 20
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχή σάν καλαμιά στόν κάμπο.
 Σ' ὅλα τά μνημάτα ἐκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογίontan
 στοῦ Κωσταντῖνου τό μνημεῖο ἀνέσπα * τά μαλλιά της.
 «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καί μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τήν ἐξόριζες τήν Ἀρετή στά ξένα ! 25
 Τό τάξιμο πού μοῦ ἔταξες πότε θά μοῦ τό κάμεις ;
 Τόν οὐρανό ἔβαλες κριτή καί τούς ἁγίους μαρτύρους,
 ἄν τύχει πίκρα γή χαρά, νά πᾶς νά μοῦ τή φέρεις».
 Ἀπό τό μυριανάθεμα καί τή βαριά κατάρρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντής ἐβγήκε. 30
 Κάνει τό σύγνεφο ἄλογο καί τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καί τό φεγγάρι συντροφιά καί πάει νά τῆς τή φέρει.
 Παίρνει τά ὄρη πίσω του καί τά βουνά μπροστά του.

Βρίσκει την καί χτενίζονταν ὄξω στό φεγγαράκι.
 Ἐπό μακριά τή χαιρετᾷ κι ἀπό κοντά τῆς λέγει : 35
 «Ἄιντε, ἀδερφή, νά φύγομε, στή μάνα μας νά πᾶμε».
 Ἐλίμονο, ἀδερφάκι μου, καί τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;
 Ἄν ἴσως κι εἶναι γιά χαρά, νά στολιστῶ καί νά ῥθω,
 κι ἄν εἶναι πίκρα, πές μου το, νά βάλω μαῦρα νά ῥθω».
 «Ἐλα, Ἀρετή, στό σπίτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἄν εἶσαι». 40
 Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καί πίσω τήν καθίζει.

Στή στράτα πού διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
 δέν κιλαηδοῦσαν σάν πουλιά, μήτε σάν χελιδόνια,
 μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινή ὁμιλία :
 «Ποιός εἶδε κόρην ὁμορφῇ νά σέρνει ὁ πεθαμένος !». 45
 «Ἄκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τά πουλάκια ;».
 «Πουλάκια εἶναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε».
 Καί παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 «Δέν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
 νά περπατοῦν οἱ ζωντανοί μέ τοὺς ἀπεθαμένους !». 50
 «Ἄκουσες, Κωσταντίνε μου, τί λένε τά πουλάκια,
 πῶς περπατοῦν οἱ ζωντανοί μέ τοὺς ἀπεθαμένους ;».
 «Ἀπρίλης εἶναι καί λαλοῦν καί Μάης καί φωλεύουν».
 «Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καί λιβανιές μυρίζεις».
 «Ἐχτές βραδύς ἐπήγαμε πέρα στόν Ἀι - Γιάννη 55
 καί θύμισέ μας ὁ παπάς μέ περισσό λιβάνι».
 Καί παρεμπρός πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 «Γιά ἰδές θάμα κι ἀντίθαμα πού γίνεται στόν κόσμο,
 τέτοια πανώρια λυγερή νά σέρνει ὁ πεθαμένος !».
 Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετή καί ράγισε ἡ καρδιά της. 60
 «Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τά πουλάκια ;».
 «Ἀφησ', Ἀρέτω, τά πουλιά, κι ὅ,τι κι ἄ θέλ' ἄς λέγουν».
 «Πές μου, ποῦ εἶναι τά κάλλη σου, καί ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
 καί τά ξανθά σου τά μαλλιά καί τ' ὁμορφο μουστάκι ;».
 «Ἐχω καιρό π' ἀρρώστησα καί πέσαν τά μαλλιά μου». 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντά στήν ἐκκλησιά προφτάνουν.

Βαριά χτυπᾷ τ' ἄλόγου του κι ἅπ' ἐμπροστά της χάθη.
 Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τό χῶμα καὶ βοῖζει.
 Κινάει καὶ πᾶσι ἡ Ἀρετὴ στό σπίτι μοναχὴ της.
 Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμένα, 70
 βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τό καρυοφίλλι μαῦρο,
 βλέπει μπροστά στήν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
 Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιά παρμένα,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
 Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατά, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75
 «Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου, φύγε,
 κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
 κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα».
 «Σήκω, μανούλα μου, ἀνοιξε, σήκω, γλυκιὰ μου μάννα».
 «Ποιὸς εἶν' αὐτὸς πού μοῦ χτυπάει καὶ μέ φωνάζει μάννα ;». 80
 «Ἄνοιξε, μάννα μου, ἀνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετὴ σου».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ» Δημοτικό

11. ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ

Δέ μέ μέλει τώρα νά πεθάνω ! Μέ φτάνει ἡ ζωὴ, ἀφοῦ εἶδα τὴν
 Ἀθῆνα. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ κόσμος. Ἐδῶ καὶ στή Ρώμῃ μορφώθηκε ἡ
 Εὐρώπη. Μικρὸς τόπος καὶ γέμισε τὴ γῆς. Ἀπὸ δῶ μᾶς ἦρθαν καὶ
 νοῦς καὶ σκέψη κι ἰδέες. Αὐτὴ μᾶς ἔκαμε ἀνθρώπους. Ἀθῆνα τὴ λέν
 καὶ ποτές ὄνομα στὸν κόσμο, μέ τόσο λίγες συλλαβές, δέ σήμανε τόσα.
 Φτάνει τ' ὄνομά της νά πεῖς καὶ τὰ λές ὅλα. Μέ σέβας τό χῶμα της
 νά πατήσεις, ἐσύ πού ἔρχεσαι σέ τέτοια χώρα· τὸν οὐρανὸ πού βλέ-
 πεις, τὸν ἔβλεπαν καὶ τότες οἱ μεγάλοι· τὸν ὀρίζοντα πού κοιτάζεις
 μέ τόση χαρά, τὸν κοίταζαν τὰ μάτια τους κάθε μέρα. Μέσα σ' αὐτὴ
 τὴν ἀτμοσφαῖρα γεννιοῦνταν οἱ φωτερές ἰδέες, ἔβγαιναν ποίηση καὶ
 φιλοσοφία. Ὅταν ἀνέβαιναν οἱ γενναῖοι στήν Ἀκρόπολη ἀπάνω,
 τὴν ἴδια θάλασσα θεωροῦσαν πού θωρεῖς τώρα κι ἐσύ.

Μέ πόση χάρη, μέ πόση νοστιμάδα ἀράδιασε ἡ φύση τοὺς λόφους καί τὰ βουνάκια πού βλέπεις γύρω γύρω στήν Ἀθήνα. Τί ὠραία, τί χαδευτική μορφή κατόρθωσε νά τοὺς δώσει ! Μέ τί γλύκα, μέ πόση ἀγάπη ζουγράφισε κάθε γραμμή. Μέ πόσο ρυθμό καί μέτρο, μέ πόση ἀρμονία ἔγλυψε τή γῆς, ἔστρωσε τά περιγιάλια καί στρογγύλωσε τοὺς γιालούς ! Στόλισε τήν Ἀθήνα μέ τίς πιό χαριτωμένες, μέ τίς πιό ἀπαλές της ὁμορφίες. Τήν ἔκαμε μέ πόθο καί χαρά, τή συγύρισε σάν παιδί της. Τά' χει ὅλα ταιριασμένα· ἔδω τ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης φαίνονται σάν νά βγῆκαν ἀπό τό χῶμα, σάν νά εἶναι τοῦ τόπου γεννήματα, ἀφοῦ καί τὰ πλάσματα τῆς φύσης ἔχουν τόση φαιδρότητα καί τέχνη.

Αἰώνια χώρα θά μείνεις – καί μή σέ μέλει ! Μπορεῖ νά σέ καταπατήσουν οἱ βαρβάροι, μπορεῖ τά σκυλιά στόν Παρθενῶνα σου νά χυθοῦν. "Ήσυχη νά εἶσαι ! Θά καταστραφοῦν τά σκυλιά καί θά χαθοῦν οἱ βαρβάροι· μιά μέρα θά δέρνονται καί θά κλαῖν τήν τόση τους τόλμη. Ἐσύ πάντα θά βασιλεύεις· ἐσύ θά στέκεσαι παντοτινά, γιατί ἐσένα πάντα σέ κοιτάζει ἡ γλαυκομάτα μεγάλη θεά, γιατί ἐσένα πάντα σέ προσέχει τό πελώριο μάτι τοῦ Δία !

Ἐδῶ ζοῦσε λαός μοναδικός στήν ἱστορία. "Ἄλλος δέ θά βρεθεῖ πού νά τοῦ μοιάξει· μπορούμε νά τό 'χουμε καύκημα καί δόξα, μολονότι κι ἐμεῖς δέ θά τοῦ μοιάξουμε ποτέ. Ὁ πιό πρόστυχος ἄθρωπος ἔνιωθε μέσα του τί θά πεῖ τέχνη καί ποίηση, ἤξερε, χωρίς νά ποῦ τό μάθει κανείς, ποῖο εἶναι τό καλό καί τ' ὠραῖο. Δέν εἶχε δάσκαλο παρά τή φύση. Γιά νά γίνουν ἔργα μεγάλα, δέ φτάνει ἓνας μόνο νά τά κάμει· χρειάζεται ἡ συνέργεια ὁλωνῶν· πρέπει νά τά καταλάβουν ὅλοι κι ὅλοι νά τ' ἀρέσουν. Καλλιτέχνης ἦταν ὁ λαός ὅλος. Σέ κάθε πέτρα χάραξε τήν ἰδέα του· ὁ νοῦς του μπῆκε σάν βούλα μέσα σέ κάθε μάρμαρο, σέ κάθε στίχο. Στούς ναούς καί στά βιβλία, στοῦ Παρθενῶνα τό μέτωπο καί τίς κολόνες, μᾶς ἄφησε τήν καλύτερή του διδασχῇ. Μᾶς ἔμαθε τί θά πεῖ εἰλικρίνεια καί τέχνη. Ψευτιές ἔδω δέν ἔχει· δέν ἔχει πολὺπλοκες τεχνουργίες· βάλε μιά πέτρα ἀπάνω στήν ἄλλη καί βγῆκε ὁ Παρθενῶνας. Πιό ἀπλά μέσα, πιό ἀπότηρευτοι τρόποι δέ γίνονται. Ὁ Ἀθηναῖος δέ γύρευε νά θαμπώσει τόν κόσμον, νά μᾶς γελάσει μέ τέχνες, μέ σοφίες καί μέ γύρους. Δέν ἦταν ὁ σκοπός τους νά φαντάζουν. "Ενα μόνο κυνηγοῦσαν, πῶς νά ποῦν τήν ἰδέα τους, πῶς νά τήν παραστήσουν ἀπλά καί φυσικά, γιά νά τήν καταλάβει ὁ καθένας·

δέν τούς ἔμελε γιά τίποτις ἄλλο, κι ἴσια ἴσια, γιατί δέν εἶχαν ἄλλο σκοπό, κατόρθωσαν κι εἶχαν τόση τέχνη.

Τήν Ἀκρόπολη τήν εἶδα ὅπως βέβαια δέν τήν εἶδε κανένας ξένος· γιά τοῦτο σᾶς μιῶ μέ τόση ζωηρότητα. Νά μάθετε τί τρέχει· ἴσως δέν τ' ἀποδείχνω, μά πολύ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι. (...).

Ἄμα ἀδειάσω λίγη ὥρα τό χειμῶνα,— ὅταν πέφτουν ὅξω τά χιόνια πηχτά πῆχτά καί κάθουμαι ἤσυχα κοντά στή φωτιά μου,— πολύ μ' ἀρέσει νά κουβεντιάζω μέ τούς ἀρχαίους ! Πιάνω ἕνα βιβλίο καί τά λέμε. Πόσα γέλια κάμνουμε μαζί ! Πόση χαρά μέ περεχύνουν τά λόγια τους ! Πόσο θυμώνω, ἄμα θυμώσουν· πόσο κλαίω, ἄμα δακρύνουν· πόσο μέ διασκεδάζουν τά παραμύθια τους καί πόσο μέ γλυκαίνει τήν ψυχή ἡ καλή τους, ἡ ψηλή τους φιλοσοφία καί ποίηση. Τά ἔχουμε πολύ καλά μαζί. Δέν κάμνουν τόν περήφανο· φτάνει νά τούς ἀγαπᾶς μέ τήν καρδιά σου, νά μήν τούς ἔχεις γιά σοφολογιότατους καί μέ πολλή καλοσύνη σέ ξεσκεπάζουν τίς ιδέες τους, σέ φανερώνουν τίς ὁμορφιές τους καί πιάνουν τά λόγια. Πολύ μ' ἀρέσουν οἱ ἀρχαῖοι ! Ὅλο πιθυμοῦσα ν' ἀνταμωθοῦμε καμιά μέρα.

Τ' ἀξιώθηκα κι αὐτό, ὅ τι πάτησα στήν Ἀθήνα, Κόντευε μεσημέρι· γρήγορα γρήγορα ἔτρεχε ὁ καθένας ἀπό τή ζέστη νά χωθεῖ μέσα στά κελάρια. Ἐτσι κρύφτηκαν ὅλοι καί στούς δρόμους δέ φαίνονταν πιά ψυχή. Ὁ ἥλιος φωτοβολοῦσε, πού σέ θάμπωνε τά μάτια. Ὅλα τά βλεπες κάτασπρα, ἡ Ἀθήνα γυάλιζε σάν τή ζάχαρη· ἔλεγες πού εἶχε χλωμαίσει κι ὁ οὐρανός ἀπό τήν ἀντηλία. Ἦσυχία δέν ἔχω στό ταξίδι· πρέπει νά εἶμαι πάντα στό ποδάρι. Σηκώθηκα λοιπό νά πάω στήν Ἀκρόπολη. Προτοῦ ν' ἀνεβῶ, στάθηκα κάτω μιά στιγμή καί κοίταξα ἀπάνω, νά διῶ. Τί βλέπω; ὅλους τούς ἀρχαίους μαζωμένους στήν Ἀκρόπολη, ξιπόλητους κι ἀσπροντυμένους, μέ τούς μακριούς χιτῶνες. Τά πρόσωπά τους ἦταν κάπως χλωμά, μά πάντοτες ὠραῖα. Προχώρησα καί τούς εἶδα ἀπό πιο κοντά. Περπατοῦσαν καί μιλοῦσαν ἀναμεταξύ τους. (...). Ἄλλοι πάλε ἔρχονταν ἴσια μέ κάτω, στοῦ Διόνυσου τό θέατρο, καθοῦντανε γύρω γύρω στά σκαμνιά καί πρόσμεναν — ποιός ξέρει τί ; ἴσως καμιά παράσταση πού δέ θά γίνει ποτέ. Ἄλλοι ἦταν καθισμένοι μέ τήν ἀράδα στά σκαλοπάτια τοῦ Παρθενῶνα, κοίταζαν τό χόρτο πού εἶχε φυτρώσει στίς πέτρες ἢ θωροῦσαν τή θάλασσα μπροστά τους. Εἶχαν ὁμιλίες κι ἔσκυφε ὁ ἕνας νά πεῖ κάτι τ' ἄλλουνοῦ. Ὁ Σωκράτης ἔτριβε

τά γόνατά του· θυμούνταν πού τρίβοντας τά γόνατά του είχε πεθά-
νει καί γλυκά χαμογελοῦσε. Τί καλός ἐκεῖνος ὁ Σωκράτης ! Χαίρουνταν
ὅλοι τους νά τόν ἀκοῦν. Ἦταν ἓνα γλέντι γιά τόν κόσμο. Ἐπρεπε νά
διεῖς τόν ἥσυχο τό γέρο, ὅταν εἶχε στό νοῦ του νά πεῖ καμιά νοστι-
μάδα ἢ νά κάμει κανένα χωρατό· τότες ἦταν πού ἔβγαζε ἀπό τό στό-
μα του λόγια γεμάτα ἰδέες μεγάλες καί πανάγιες ἀλήθειες. Παίζοντας
καί σάν νά μὴν προσέχει εἶλεγε τά πιό σοβαρά πράματα. Σέ τέτοιες
ῥες εἶχε μάλιστα τό συνήθειο νά κατεβάζει τά φρύδια καί νά πετᾷ
στραβά μιά ματιά, τάχατις σάν νά 'καμνε τό σπουδαῖο ἢ τό θυμωμένρ.
Ὁ Πλάτωνας τόν πείραζε λέγοντας πῶς μοιάζει ταῦρος.

Ὁ Ἡρόδοτος, μέ χάρη μοναδική, διγοῦνταν παρέχει κατί ἱστο-
ρίες πού τελειωμό δέν εἶχαν. Κάθουνταν τά Ἑλληνόπαιδα τριγύρω καί
τόν ἀκουγαν ὅλοι σάν παππού τους. Σκυθρωπός σάν τό λιοντάρι, ὁ
Θουκυδίδης μελετοῦσε. Γύρευε θεμέλια, γιά νά στυλώσει τήν ἀλήθεια.
Μάζωνε πληροφορίες ἐδῶ κι ἐκεῖ, ρωτοῦσε τοὺς στρατιῶτες, μιλοῦσε
μέ τοὺς γέρους, πολεμοῦσε νά διαβάσει τίς ἐπιγραφές καί τά μνημεῖα.
Κάποτες χαμογελοῦσε τό λιοντάρι· ἔβλεπε πού τό ἔργο του εἶχε μένει
στοὺς αἰῶνες καί πού μοναχός του, πρὶν ἀκόμη μάθει ὁ κόσμος τί
θά πεῖ ἐπιστήμη καί κριτική τέχνη, εἶχε δεῖξει τήν ἀληθινή, τή μόνη
μέθοδο τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἱστορίας.

Ἐνας γέρος, μέ τά μαλλιά σάν τό χιόνι, ἡμερα καί γλυκά τραγοῦ-
δοῦσε κάπου κάπου τῆς ἀνοιξης τήν καλοσύνη, τοῦ ἀηδονιοῦ τή
λαλιά, τοῦ Κολωνοῦ τήν ὠραιότητα καί τήν ἀσπράδα. Ἦταν ὁ Σοφο-
κλῆς, ὁ μεγαλύτερος ἀπ' ὅλους, ὁ Σοφοκλῆς πού ἀναφτε ἡ καρδιά του
καί πού ἔβγαζαν οἱ στίχοι του φωτιά, κάθε φορά πού μιλοῦσε γιά
τήν οὐράνια Δίκη, γιά τίς Ἑρινίες πού τοὺς φονιάδες φονεύουν· κρυ-
φτουνται οἱ Ἑρινύες μέσα στά λαγκάδια καί στοὺς βράχους— κι οἱ
βράχοι θά καταντήσουν τρομάρα γιά ὅσους δέν εἶδαν πού πίσω
ἀπό τοὺς βράχους εἶναι κρυμμένες οἱ χαλκόποδες θεές. Ὁ καλός ὁ
Αἰσχύλος μονολογοῦσε· πότε τόν ἔβλεπες σάν ἱερέας νά λειτουργᾷ,
πότε νά πολεμᾷ σάν στρατιώτης. Συνήθιζε ποῦ καί ποῦ νά βάζει στίς
τραγωδίες του μέσα καί δυό τρεῖς ξένες λέξεις· τίς εἶχε μάθει στοὺς
περσικούς πολέμους. Ἀπό μακριά, ὁ Εὐριπίδης τοὺς κοίταζε καί τοὺς
δυό. Γελοῦσε σάν τό μαριόλο. Ὅταν ἐκλαιγε, ἐκλαιγε σατυρικά. Κα-
νεῖς ὅμως δέν εἶχε τή φωνή του, κανεῖς δέν εἶχε τό πάθος του, ἀμα
ἔψαλνε τήν ἀγάπη. Ἐγραφε κείνη τήν ὥρα μιά στροφή κι ἀντιστρο-

φή γιά μιά του τραγωδία· μολοντοῦτο δέν ἔμοιαζε λυπημένος. Ἦταν ὅλος χαρά καί μέ φάνηκε πῶς τά ξευπνά του τά μάτια μιλοῦσαν κι ἔλεγαν κρυφά κρυφά:—«Στάσου, νά τοὺς πιάσουμε τοὺς Ἀθηναίους μέ τοὺς δωρισμούς πού ὅλο γυρεύουν. Κανένα χορό νά τοὺς φτιάξω, πού τίποτις νά μήν καταλάβουν οὔτε κείνοι οὔτε οἱ σοφοί Εὐρωπαῖοι κατόπι». Ὁ Ἀριστοφάνης δέν τοῦ τά μασοῦσε· τόν ἔκαμε κουρέλι. Τά ἔλεγε χοντρά κι ὥστόσο πάντα μέ χάρη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔσκαναν ἀπό τά γέλια.

Ὁ Περικλῆς, ὁ ἀληθινός πατέρας τῆς δημηγορικῆς τέχνης, μ' ἕνα του λόγο κόρωνε τό λαό ἢ τόν ἡσύχαζε πάλε· γίνονταν ἀστραπή καί βροντή, ἀναποδογύριζε τήν Ἑλλάδα — κι ἔμοιαζε θεός. Ὁ Δημοσθένης, ἄλλο θεριό. Ἀχ ! τί φωνή ἦταν ἐκείνη ! Σάν τίς φλόγες πετοῦσαν τά λόγια του κι ἀναφταν τίς καρδιές· ἦταν πυρκαϊά. (. . .).

Ὁ φίλος ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε ἄλλες φροντίδες. Κοίταζε πῶς νά πλουτίσει τόν ἀνθρώπινο νοῦ, πῶς νά χωρέσει τό κεφάλι τοῦ ἀνθρώπου πιότερη μάθηση, πιότερες γνώσεις, πῶς νά καταλογίσει ὅσα ξέρει, πῶς νά κάμει τήν ἐπιστήμη νά προδέψει· στάθηκε ὁ πρῶτος δάσκαλος τῆς Εὐρώπης. Περπατοῦσε μέ τοὺς μαθητάδες του κι ἔλεγε λόγια πού μποροῦσε κι ὁ Πλάτωνας νά τ' ἀκούσει. Τά σημείωναν οἱ μαθητάδες γρήγορα γρήγορα καί στά πεταχτά· ἔτσι σώθηκαν πολλά τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὅταν τά βλέπουμε τυπωμένα, μᾶς ἔρχονται κάπως ξερά καί ψυχρούτσικα· μά τώρα πού τόν ἀκουγα, πού τόν εἶχα μπροστά μου, ἔνωθα τήν καλοσύνη του ὅλη, τήν τρυφερότητα τοῦ ψυχῆ, τῆς καρδιᾶς του τή γλυκύτητα καί τή χάρη. Ποιός μπόρεσε ποτέ καί ποιός θά μπορέσει νά μιλήσει μέ τόση ἀγάπη καί μέ τόσο ὕψος γιά τό Θεό ; Ποιανοῦ μάτια εἶδαν τόσο καθαρά καί χάρηκαν τόσο πολύ νά διοῦν τή Δικαιοσύνη ; Τήν ὄψη της, λέει, μήτε ὁ ἑσπερινός τήν ἀξίζει μήτε ὁ αὐγερινός· ἡ φύση τόσο ὠραία δέν εἶναι ! Ποιός ἐνώθησε καλύτερα πού ἡ ἐνέργεια εἶναι ὁ γενικός νόμος τοῦ κόσμου ; Κι ὅταν κλαῖς κι ὅταν ἔχεις κανέναν καημό καί λυπᾶσαι, ἔλεγε τήν ὥρα πού τόν ἀκουγα στήν Ἀκρόπολη, μπορεῖ μολοντοῦτο νά μήν εἶσαι δυστυχισμένος, ἀφοῦ μέσα σου νιώθεις τήν ψυχὴ σου κι ἐνεργᾷ. Κανένας καρδιογνώστης δέν ἀνάλυσε μέ τέτοια δύναμη κι ἀλήθεια κάθε πάθος τῆς καρδιᾶς μας. Δέ βρέθηκε ἄλλος σάν τό Σταγειρίτη, γιά νά ξεδιαλύνει τά μυστικά τῆς ἀνθρωπότητας καί τῆς ζωῆς. Κανείς δέν εἶχε κρίση πιό σωστή καί νοῦ πιό γενναῖο. Τόσο λαμπρά δέ μίλησε κανείς γιά τή

φιλία ; πού δέν ἀρέσει τή μοναξιά καί πού χαίρεται περισσότερο μέ τήν ἀγάπη πού χαρίζει παρά μέ τήν ἀγάπη πού παίρνει. "Ανοιγε ἡ καρδιά μου νά τόν ἀκούω. Μ' ἔρχονται ὅλο νά πάω νά τοῦ φιλήσω τό χέρι.

Ὁ Ξενοφώντας κι ὁ Πλάτωνας φιλοτιμιοῦνταν ποιός θά μιλήσει πρὸ καλὰ γιὰ τὸ Σωκράτη. Ὁ Ξενοφώντας τὰ ἔλεγε στρατιώτικα κι ἀπλά. Ὁ Πλάτωνας ἔβαζε καί τόν Πλάτωνα μέσα. Φαιδραίνονταν ἡ ψυχὴ μέ τή μιλιὰ του. "Ὅλα του τὰ λόγια ἦταν ἓνα χαμόγελο. Δέν κοιτάζαν τὰ μάτια του καταγῆς· ἔλεγε μάλιστα πὼς μόλις πατοῦσε τό χῶμα. Κοίταζε ψηλά ψηλά στὸν οὐρανό, σάν νά γέμιζε φῶς ὁ μεγάλος του νοῦς. Σέ φαίνονταν πού θωροῦσε, μέσα μέσα στὰ γαλάζια τ' οὐρανοῦ, ὀλωνῶν τῶν πραγμάτων τή μορφὴ καί τίς ἰδέες, καί τόν περεχοῦσε ἐξάισια χαρὰ πού τέλος ξεσκεπάζονταν μπροστὰ του ἡ ἀλήθεια.

Πίσω στὸν Παρθενῶνα ἦταν ἴσκιος καί στὸν ἴσκιο μέσα κάθονταν οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ὁ Παρμενίδης ὁ Ἑλεάτης, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ξενοφάνης. Λίγο λίγο προχωροῦσαν· ὁ ἥλιος ὅξω εἶχε τόση δύναμη, τόσο φῶς, πού τό μέρος ἐκεῖνο φαίνονταν ἀκόμη πρὸ μαῦρο· ἔμοιαζε σάν νά ἦταν κανένα βαθύ βαθύ σκοτάδι· ἔλεγε πὼς ἔβγαιναν οἱ φιλόσοφοι μέσα ἀπὸ κανένα χάος καί πὼς πίσω τους εἶχανε νύχτα καί καταχνιά. "Ὅσο πρόβαιναν ὅμως, τόσο πιότερο ἔλαμπε, τόσο πιότερο γέμιζε ἀχτίδες τό πρόσωπό τους. Ὁ Ἡράκλειτος μιλοῦσε γιὰ τὰ ποτάμια πού τρέχουν καί γιὰ τόν κόσμο πού σάν ποτάμι περνᾷ. Ὁ Δημόκριτος βαστοῦσε στὰ δάχτυλά του κάτι ἄτομα μικρά μικρά, γύρευε νά τὰ κόψει καί δίδασκε πὼς ὅλα ξαναγεννιοῦνται. Γιὰ τοῦτο χαίρονταν καί γελοῦσε. Ὁ Ἀναξαγόρας τοὺς κοιτάζε κι ἔλεγε πὼς χρειάζεται Νοῦς, γιὰ νά στρώσει τόν κόσμο, γιὰ νά συγυρίσει τή φύση, γιὰ νά ξεχωρίσει τ' ἄτομα καί νά ζωντανέψει τήν ὕλη. Μέ πόση διάνοια, μέ πόση κρίση καί γνώση, πρῶτοι τους ἐκεῖνοι, ὅταν ἀκόμη σώπαιναν οἱ γλῶσσες καί τὰ κεφάλια, κατάλαβαν τήν ὕπαρξη καί τή φύση, εἶδαν πὼς μιὰ καί μόνη ἀρχή, ἓνας γενικός νόμος κυβερνᾷ τόν κόσμο, πὼς ὁ οὐρανός κι ἡ γῆς, πὼς ὅλα τὰ φαινόμενα πού βλέπεις εἶναι τό ἴδιο πράμα καί μέσα τους ἔχουν ἓνα σύστημα μοναδικό πού ἐνώνει τό καθετὶς τό ἓνα μέ τ' ἄλλο. Πολύ πρὸ σοφοί, πολὺ πρὸ μεγάλοι στάθηκαν ἐκεῖνοι κι ἀπὸ τὸ Σωκράτη κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Κουβέντιαζαν κρυφὰ κρυφὰ ἀναμεταξύ τους καί δέν μπορούσε ν'

ἀκούσεις τί ἔλεγαν. Κοντά στους φιλοσόφους καί λίγο πιό πίσω, γιατί ἔμοιαζαν ἀκόμη πιό παλιοί, στέκουνταν ἕνα σωρό τραγουδιστάδες. Ἀνέβαιναν κι ἐκεῖνοι στήν Ἀκρόπολη. Ἐρχονται ἀπό τήν Αἰολίδα κι εἶχαν περάσει κάμποσα χρόνια στήν Ἰωνία. Διγούνταν παραμύθια τοῦ λαοῦ κι ἀθάνατες ἱστορίες. Εἶχαν ὅλοι τους στό μέτωπο γραμμένο τό ἴδιο ὄνομα, Ὁμηρος. Ἐνας ὅμως πού ἔμοιαζε σάν λοχαγός, περπατοῦσε μπροστά, ἔκρυπτε τούς ἄλλους μέ τή μεγάλη του ράχη, μέ τ' ὠραῖο του τό κεφάλι καί τούς περιμάζωνε πίσω του μέ τρόπο πού δέν τούς ἔβλεπες πιά καί πού φαίνονταν ὁ μόνος Ὁμηρος ἐκεῖνος νά εἶναι. Οἱ φιλόσοφοι κι οἱ τραγουδιστάδες εἶχαν ὁμιλίες. Ἐλεγαν οἱ φιλόσοφοι. — «Ὁ νοῦς τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένος· πρῶτοι τοῦ δώσαμε ζωή. Φιλοσοφία δέν ἤξερε καί τοῦ μάθαμε φιλοσοφία». — Ἐλεγαν οἱ τραγουδιστάδες. — «Ἡ φαντασία τοῦ ἀθρώπου ἦταν κοιμισμένη· πρῶτοι τῆς δώσαμε ζωή. Ποίηση δέν ἤξερε καί τοῦ μάθαμε ποίηση». Ἀθάνατα λόγια! Ἀθάνατος ὁ λαός πού μπόρεσε μιά μέρα νά τά πεῖ!

Τί νά σᾶς τά πολυλογῶ; Τί νά περάσω ἕναν ἕναν ὅσους ἀπάντησα στήν Ἀκρόπολη; Ὅλες οἱ δόξες τῆς Ἑλλάδας βρίσκονταν ἐκεῖ πέρα...

«Τό ταξίδι μου»

Γιάννης Ψυχάρης

12. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ, Η ΚΑΤΑΦΡΟΝΕΜΕΝΗ

Ἐδῶ στήν Ἀνατολή καί πρό πάντων στήν Ἑλλάδα ὑπάρχουνε πλῆθος λαϊκοί τεχνίτες πού ζήσανε στόν ΙΖ' καί ΙΗ' αἰῶνα καί πού ναι ὁλότελα ἄγνωστοι στούς ἀνθρώπους τῆς τέχνης. Κανένα φωτισμένο μάτι δέν ἔπεσε ποτές ἀπάνω στ' ἀριστουργήματά τους. Ὁ ἀρχαιολόγος ἔφταξε ἴσαμε τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἢ λίγο παραπέρα καί σταμάτησε, ξοφλώντας μέ τά λόγια «παρακμή καί θάνατος».

Μεγάλη πλάνη νά 'χει κανένας τήν ιδέα πῶς ἡ τέχνη ἀνθίζει ὅσο ἀνθίζει κι ἕνα κράτος καί πῶς πέφτει μαζί μέ τήν πολιτική καί στρατιωτική παρακμή του. Στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὑπάρχει ἀκμή τῆς ζωγραφικῆς στήν ἀνατολική χριστιανοσύνη. Οἱ ράτσες πού βρεθήκανε κατ' ἀπό τόν Τοῦρκο, χριστιανοί ὅλοι τους, δέν πά-

ψανε νά κάνουνε τέχνη ἴσαμε τόν ΙΘ' αἰώνα, δηλαδή ἴσαμε τίς μέρες μας.

Σέ τοῦτα τά χρόνια τῆς λεγόμενης «παρακμῆς», ἀγράμματοι καλογέροι καί λαϊκοί φτιάσανε «εἰκονογραφικούς τύπους», ὅπως τούς λένε, πολύ σπουδαίους καί σύμβολα πιο βαθιά ἀπό πολλά πού ἔχανε δημιουργηθεῖ πρωτύτερα. Γιά παράδειγμα φέρνω τόν ἅγιο Γιάννη Πρόδρομο, πού τόν παρασταίνουνε σάν ξωτικό ὄρνιο, μαῦρο καί μέ φιλά ποδάρια, μέ κεφάλι ἀναμαλλιασμένο, σάν ληστή ἢ ἄρματολό, μέ κάτι φοβερές φτεροῦγες. Στέκεται ἀνάμεσα σέ δυό ἄγριες ράχες ἀπό στουρναρόπετρα, ἔχοντας γερμένο τό κορμί του κατά μπρός. Μέ τό 'να χέρι του ἀνασηκωμένο ψηλά, μιλάει στό Χριστό, πού προβάλλει μέσ' ἀπό τόν οὐρανό. Στά ποδάρια του, μέσα σέ μιά λεκάνη, εἶναι τό κομμένο κεφάλι του· κι ἐκεῖνο δείχνοντας τοῦ Χριστοῦ, τοῦ λέγει τό παράπονό του, γραμμένο σ' ἓνα χαρτί πού κρατάει ἀπό τ' ἄλλο χέρι : «Βλέπεις, Γιέ τοῦ Θεοῦ, τί παθαίνουνε ὅσοι ἐλέγχουνε τά σφάλματα ἐκείνων πού δέν παραδέχονται τά λάθη τους ! Κοίταξε τό κεφάλι μου, ὁ Ἡρώδης μοῦ τό 'κοψε γιά σένα !». Αὐτό τό παράξενο φτερωτό πλάσμα σέ καρφώνει στόν τόπο. Κατά τήν ἰδέα μου, σπάνια ὁ ἄνθρωπος φτιάνει δημιουργήματα μέ τέτοιο βάθος.

Στήν ἴδια βασανισμένη ἐποχή πού εἶπα, βλέπει κανεῖς κι ἄλλα τέτοια λαϊκά ἔργα, γιομάτα πάθος, ὅπως εἶναι ὁ ἄβας Σισώης, πού στέκεται ἐκστατικός μπροστά στόν τάφο λέγοντας : «Βλέποντάς σε, τάφε, ἀνατριχιάζω ! Μηδέ ὁ Μεγ'-'Αλέξαντρος δέ γλίτωσε ἀπό σένα !». Πλῆθος ἄλλα τέτοια ἀριστουργήματα γινήκανε τά τελευταῖα χρόνια, πού θά τά γράψω σέ ἰδιαίτερο βιβλίο.

Στήν ἐποχή τῆς σκλαβιάς σχηματίστηκε ἓνα παράξενο πνεῦμα, βαθύ καί πολύ λεπτό, τό ρωμαϊκό, «ρούμ» τούρκικα. Οἱ χριστιανοί πού βρεθήκανε κάτ' ἀπό τόν Τοῦρκο εἶχανε αὐτό τό πνεῦμα. Οἱ ζωγραφιές μέσα στίς ἐκκλησιές εἶναι γιομάτες πάθος καί παλικάρια. Τό λαϊκό πνεῦμα πού βασιλεύει μέσα σέ τούτη τή βάρβαρη ἐποχή, τούς δίνει βάθος καί ἐσωτερικότητα.

Τότες εἶναι πού οἱ λιγνές φιγούρες, ὅπου φανερώνονται σάν φαντάσματα ἀπάνω στους τοίχους τῆς σκοτεινῆς ἐκκλησιᾶς, παίρνουνε μιά ζωηρή κίνηση, οἱ πολεμιστές ξαφνιασμένοι περπατᾶνε μέ τά ποδάρια ἀνοιχτά καί κινούμενα σάν σέ μάχη. μέ τ' ἄρματα καί τά

ροῦχα ἀνεμίζοντας στὸν ἀγέρα, μέ τό σπαθί ὅς' ἀπό τό θηκάρι. Οἱ προφῆτες στοῦ θόλο, γύρω στὸν Παντοκράτορα, δέ στέκονται ἀκίνητοι ὅπως στ' ἀρχαιότερα χρόνια, παρά τρέχουνε φτεροπόδαροι, μ' ἀνοιχτά σκέλια, γύρω ἀπὸ τὸν κύκλο πού ἀπὸ μέσα του προβάλλει ὁ Χριστός, δείχνοντάς τον μέ τό 'να χέρι ἀνασηκωμένο καί κοιτάζοντας συχνά πρὸς τὰ πίσω, ἀπαράλλαχτα ὅπως ἐκεῖνες οἱ φτεροπόδαρες φιγοῦρες στ' ἀρχαῖα ἀγγεῖα.

Τότες εἶναι πού οἱ καβαλάρηδες πολεμάρχοι Ἁγίος Γιώργης κι Ἁγίος Δημήτρης, ἀπάνω στ' ἄτια τους πού 'χουνε τὰ φουσκωμένα στήθια, τὰ στρογγυλά καπούλια καί τήν οὐρά δεμένη κόμπο, περπατᾶνε ἀντάμα ἀγκαλιασμένοι μέσα σέ ντερβένια, σκεπασμένοι κι οἱ ἴδιοι καί τὰ φαριά τους μ' ἓνα σωρό βάρβαρα στολίδια, φοῦντες καί χάμουρα.

Τότε πρωτοφαίνεται ὁ μελαγχολικός καί γλυκός τύπος τοῦ παλικαριοῦ μέ τό σεμνὸ μουστάκι στριμμένο ἀλαφρά, πού τὸν βλέπει κανένας ὑστερώτερα, στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης, μέ τὰ μακριὰ μαλλιά, μέ τό βαθύ θλιμμένο βλέμμα, ὁ Νικηταρᾶς, ὁ Γκούρας, ὁ Φωτομάρας, ὁ Διάκος, οἱ Μαυρομιχαλαῖοι κλπ., αὐτό τό παράξενο σουλούπι, ἀρχαῖος καί μαζί βάρβαρος, φερμένος ἀπὸ τὴν Ἀσία κι ἀδερφωμένος μέ τό ντόνιο αἷμα, ἀπόγονος «τῶν ἀντρειωμένων ἀρχαίων Ἑλλήνων».

Ὁ «ἀρχαῖος Ἕλληνας» εἶναι πάντα μέσα στή φαντασία τοῦ λαϊκοῦ μᾶστορα, καί τὸν ζωγραφίζει μ' ἓναν τρόπο φοβερό. Περικεφαλαῖες μέ φανταστικά σκέδια, πού 'χουνε ἀπάνω τους φτερά σάν φλόγες, θώρακες γιομάτοι πλουμίδια, μέ μέδουσες στοὺς ὤμους καί στὸν ἀφαλὸ, μέ φουστάνελες φαρδιές καί πετούμενες, μέ χαντζάρια γυριστά, μέ τουζλούκια * κεντημένα. Τ' ἀνοιχτά ποδάρια τους εἶναι καλὰ στεριωμένα στή γῆ, περπατώντας μαζί καί σταματημένα, μ' ἀνοιχτές πατοῦσες, ἀνθρώποι σάν ἀληθινοί, μέ μιὰν ἀπερίγραφη ζωντάνια.

Μεγάλοι μαστόροι, δυνατές κι ἕμορφες ψυχές !

Ἑ ρ γ α » τ. Γ'

Φώτης Κόντογλου

ΣΤ. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀπόσπασμα)

Τό «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνο τοῦ ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν ἄλωση.

- Θρῆνος, κλαυθμός καὶ ὀδυρμός, καὶ στεναγμός καὶ λύπη,
θλῖψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις!
ἐχάσασιν τό σπίτιν τους, τὴν Πόλιν τὴν ἀγία,
τό θάρρος καὶ τό καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.
Τίς τό ἔπεν ; τίς τό μῆνυσε ; πότῃ ἔλθεν τό μαντάτο ; 5
Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον * τό ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ;»·
—«Ἔρχομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τό βαρύν τό σκότος,
ἀκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ τὴν ἀνεμοζάλην, 10
ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
Ἐγὼ γομάριν * δέ βαστῶ, ἀμέ μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς χριστιανοὺς, πικρά καὶ δολωμένα·
οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανοὺς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν»·
- Μὴ τό ἔπομένεις, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τό βαστάξεις, 87
ἤλιε σκότασε τό φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσεις !
Εἵπω καὶ τίποτε μικρόν ἀλληγορίας λόγον·
ἤλιον τάξε νοητόν τόν Μέγαν Κωνσταντῖνο, 90
σελήνη ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν Πόλιν.
Μὴ σοῦ φανεῖ παράξενο τοῦτον ἀπού σοῦ λέγω·
κόσμο μέγαν τόν ἀνθρώπον Θεός ἐπονομάζειν,
ὃν ἔθετο εἰς τό μικρόν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.
Αὐτός λοιπόν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 95
τὴν Πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
ὁμοίως Οὐστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλα,

- ἔκτισε τήν Ἀγίαν Σοφιά, τό θέαμαν τό μέγα,
 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας. 100
 ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη ὕ' ἡ σελήνη.
 (Χωρίς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐδέν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γάρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεοί,
 ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τήν παναγίαν Πόλιν,
 τήν Δύσιν, τήν Ἀνατολήν, ὅλην τήν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τά κάλλη,
 στενάζω καί ὀδύρομαι καί τύπτω εἰς τό στῆθος,
 κλαίω καί χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς * καί μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς Ἀγιάς Σοφιάς, τά πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τά καθιερωμένα, 110
 τά σκεύη τά πανάγια, καί ποῦ νά καταντῆσαν.
 Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καί ἔταξεν ποτέ τοῦ πάλαι νεανίσκου * ;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νά ἔλθεις».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν. 115
 οὐχί ἐκεῖνος ὁ ποτέ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καί ἄγγελοι καί ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(Ἐκδοση Ἑ. Κριαρά, 1956)

Ἀγνώστου

2. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

Ἀκρίτες ὀνομάστηκαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄντρες, πού στά χρόνια τοῦ Ἡρακλείου (610 - 641) ὀργανώθηκαν σέ εἰδικό σῶμα, γιά νά φρουροῦν τά ἀνατολικά σύνορα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάστηκαν ἀκρίτες, γιατί φύλαγαν τά ἔκτρα (τά σύνορα). Διατηρήθηκαν ὡς τά χρόνια τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοί ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν Ἀράβων καί τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καί τά προσωπικά κατορθώματα πολλῶν ἀπ' αὐτούς ἐξύψωσαν τούς ἀκρίτες στή συνείδηση τοῦ λαοῦ, πού δίκαια τούς ἔδωσε τή θέση ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ἀπ' ὅλους θεωρήθηκε ὁ Διγενής, ἀλλά κι ἄλλους ἐξύμνησε ἡ λαϊκή μούσα (Ἀνδρόνικο, Ἀρμούρη, Βάρδα, Κωνσταντᾶ, Θεοφύλακτο, Πορφύριο, τό μικρό Βλαχόπουλο κ.ἄ.).

Τὰ ἀκριτικά τραγοῦδια ἀποτελοῦν ὁλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνῶμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἁκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ᾄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπῆρτισε τὸν ιδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλῇ δ' εἶπεν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ιδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἓνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, τὰ ὅποια προϋπῆρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονικοῦ Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρός της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρυσίασεν ἡράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἥρωικα κατορθώματά του, τὰ ὅποια τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἐθνικὸν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων»

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενῆ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἕξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθῇ εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα τοῦ εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογιαν γλῶσσαν.

Ι. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Πολὺ κοινὸ θέμα στὰ τραγούδια, στοὺς μύθους καὶ στίς παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης εἶναι τὸ ἑξῆς : ἐνῷ ἡ γυναίκα τοῦ ἥρωα ὁ ὁποῖος ἀπουσιάζει ἀπὸ πολὺ καιρὸ, πιάζεται νὰ συνάψῃ ἕνα δεῦτερο γάμο, ὁ ἥρωας ἐπιστρέφει αἰφνιδιαστικὰ καὶ ματαιώνει τὸ γάμο αὐτὸ ἀρπάζοντας τὴ γυναίκα του, διώχνοντας τὸ μνηστήρα ἢ καὶ σκοτώνοντας τὸν ἔτσι ἐπαναλαμβάνεται ὁ ὁμηρικὸς μῦθος γιὰ τὸν Ὀδυσσεύα καὶ τοὺς μνηστήρες τῆς Πηνελόπης μὲ ποικίλους τρόπους. Σ' αὐτὸ τὸ θέμα προσαρμόστηκε καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκας τοῦ Ἀκρίτη ἀπὸ τοὺς ἑλθροὺς του καὶ τῆς λύτρωσός της ἀπὸ τὸν ἥρωα. Τὸ θέμα αὐτὸ πῆρε πάρα πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τίς διάφορες διασκευές τοῦ μῦθου. Ν. Γ. Πολίτης (διασκευή).

- Ὡς ἔτρωγα κι ὥς ἔπινα σέ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἐράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τὸ ἔβαλε, παντρεύουν τὴν καλὴ μου,
μέ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκεῖνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρευαρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πάω στοὺς μαῦρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
«Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιός εἶν' ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καβαλικάψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθεῖ στὴ δύση ;».
- 10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν * τὰ πουλάρια
κι ἕνας γρίβας * παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει :
«Ἐγὼ εἶμαι ἀψὺς καὶ γλήγορος νὰ πάω ὅθε κι ἂν εἶναι.
- 15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιά μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δέ μοῦ πρέπουν,

- μά για χατίρι τῆς κυρᾶς νά μακροταξιδέψω,
 όπου μ' ἀκριβοτάγιζε στό γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι όπου μ' ἀκριβοπότιζε στή χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τό κεφάλι σου μέ δυό μέ τρία μαντίλια,
 καί σφίξε τή μεσούλα σου μέ δυό μέ τρία ζουνάρια,
 νά μή σέ φάει ἡ βουή καί ντραλιστεῖς * καί πέσεις.
 Καί μή σέ πάρει κουρτεσιά * καί βάλεις φτερνιστήρι,
 25 καί θυμηθῶ τή νιότη μου καί κάμω σάν πουλάρι,
 καί σπείρω τά μυαλούδια σου σ' ἐννιά μοδιῶ * χωράφι».

- Στρώνει γοργά τό μαῦρο του, γοργά καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιά * τοῦ μαύρου του καί πάει σαράντα μίλια,
 καί μεταδευτερώνει του καί πάει σαράντα πέντε.
 30 Στή στράταν όπου πήγαινε τό Θιόν ἐπαρακάλει :
 «Θέ μου, νά βρῶ τόν κύρη μου στ' ἀμπέλι νά κλαδεύει».
 Σάν χριστιανός πού τό 'λεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τόν κύρη του πού κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 «Καλῶς τά κάνεις, γέροντα, τό τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;
 35 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐφές ἐπῆραν τά προικιά καί σήμερα τή νύφη.
 — Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νά μέ δώσεις,
 τάχα θά φτάσω στή χαρά, θά φτάσω καί στό γάμο ;
 40 — Ἄν ἔχεις μαῦρο γλήγορο, στό σπίτι τούς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν' ὁκνός ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκκλησιά τούς βρίσκεις».

- Δίνει βιτσιά τοῦ μαύρου του καί πάει σαράντα μίλια,
 καί μεταδευτερώνει του καί πάει σαράντα πέντε.
 Στή στράταν όπου πήγαινε τό Θιόν ἐπαρακάλει :
 45 «Θέ μου, νά βρῶ τή μάνα μου στόν κῆπο νά ποτίζει».
 Σάν χριστιανός πού τό 'λεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὐρῆκε τή μανούλα του πού πότιζε τόν κῆπο.
 «Ὡρα καλή, γερόντισσα, τό τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;
 — Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 πού σήμερα ἡ γυναίκα του θά πάρει νᾶλλον ἄντρα,
 ἐφές ἐπῆραν τά προικιά καί σήμερα τή νύφη.

- Πές μου νά ζεῖς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγώ στό γάμο ;
 — Ἄν ἔχεις μαῦρο γλήγορο, στό σπίτι τούς προφτάνεις,
 κι ἄν εἶν' ὁκνός ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκκλησιά τούς βρίσκεις».
- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στή χώρα κατεβαίνει.
 Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντά στό σπίτι του νά φτάσει,
 ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
 «Τί ἔχεις, κόρη μ', καί θλίβεσαι καί βαριαναστενάζεις,
 τά ροῦχα σου δέν εἶν' καλά, ἢ τά φλωριά σου λίγα ;
- 60 — Φωτιά νά κάψ' τά ροῦχα σου καί λάβρα τά φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σάν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 — Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νά βγῶ νά τόν σκοτώσω.
 — Δέν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νά βγεῖς νά τόν σκοτώσεις,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφός πού φέρνει τά προικιά μου.
- 65 — Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νά τόν κεράσεις».
 Χρυσό ποτήριν ἄρπαξε νά βγεῖ νά τόν κεράσει.
 «Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη».
 Τό μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλει καί τό χρυσό σπαθί καί τ' ἄργυρό μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά καί πῆρε χίλια μίλια,
 μηδέ τό μαῦρον εἶδανε, μηδέ τόν κορνιαχτό του.
 Ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορον, εἶδε τόν κορνιαχτό του,
 κι ὅπου εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὁκνός, μηδέ τόν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης συγκέντρωσε 72 παραλλαγές πού ἀναφέρονται
 στό θάνατο τοῦ Διγενῆ. Ἀπό τοῦτες παραθέτουμε δύο ἀπό τίς καλύτερες,
 ἀπό τίς ὁποῖες ἡ πρώτη προέρχεται ἀπό τήν Κρήτη καί ἡ δευτέρα ἀπό
 πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδος.

1

- Ὁ Διγενής ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τονε τρομάσσει !
 Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καί σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοίξε καί τρίζουν τά θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τόν ἀνατριχιᾷ πῶς θά τονε σκεπάσει,
- 5 πῶς θά σκεπάσει τόν αἰτό τῆς γῆς τόν ἀντρειωμένο !

- Σπίτι δέν τόν ἐσκέπαζε, σπήλιο δέν τόν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
 χαράκια * ἀμαδολόγανε * καί ριζιμιά ξεκούνει.
 Στό βίτσιμά * 'πιανε πουλιά, στό πέταμα γεράκια,
 10 στό γλάκιο * καί στό πήδημα τὰ λάφια καί τ' ἀγρίμια *.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μέ χωσιὰ *, μακρά τονε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσέ του τήν καρδιά καί τήν ψυχή τοῦ πῆρε.

2

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενής καί Τρίτη θά πεθάνει.
 Πιάνει καλεῖ τούς φίλους του κι ὅλους τούς ἀντρειωμένους,
 νά 'ρθει ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραῖλῆς, νά 'ρθει κι ὁ γιός τοῦ Δράκου
 νά 'ρθει κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 5 Καί πῆγαν καί τόν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμπτοι.
 — «Σάν τί νά σ' ἠῦρε, Διγενή, καί θέλεις νά πεθάνεις» ;
 — Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 10 Τῆς 'Αραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκαδία,
 πού κεῖ συνδυὸ δέν περπατοῦν, συντρεῖς δέν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἐκατό καί πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζός κι ἀρματωμένος,
 μέ τετραπίθαμο σπαθί, μέ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 15 Βουνά καί κάμπους ἔδειρα *, βουνά καί καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καί τόσα χρόνια πού 'ζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
 κανένα δέ φοβήθηκα ἀπὸ τούς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξιπόλυτο καί λαμπροφορεμένο,
 20 πού 'χει τοῦ ρήσου * τὰ πλουμιά *, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μέ κράζει νά παλέψομε σέ μαρμαρένιο ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσει ἀπὸ τούς δύο, νά παίρνει τήν ψυχή του».

- Καί πῆγαν καί παλέψανε στά μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τό αἷμα αὐλάκι κάνει·
 25 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τό αἷμα τράφο * κάνει.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἀπόσπασμα)

ἽΟ Διγενής σκοτώνει τὸ δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι πού ἐπιβουλεύονται τῇ ζωῇ τῆς γυναίκας του, καὶ νικᾷ τριακόσιους ἀπελάτες, πού ἠέλησαν νά τήν ἀπαγάγουν. Ὑστερα ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάτες καὶ τοῦ προτείνουν νά μονομαχήσει μέ ὅποιο θέλει ἀπ' αὐτούς.

(στίχοι 3122 - 3244)

- 3122 «Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δέ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστάς, λαμβάνων τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
«Ἀρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω».
3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν : «Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἐλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθέννας χιλιάδας.
«Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος]
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν».
3140 Εὐθύς δέ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθὶν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριον*
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμέ νομίζων νὰ μέ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁρμὴν ἀνδρειοτάτην.
3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριον,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμεινεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἄντικρυς βλέποντάς μας·
«Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθὶ του,

- 3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
 μέ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στήν κεφαλὴν ἀπάνω,
 καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριν,
 κόκαλον δὲ ἀπόμενεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτήν·
 ὅμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μεγάλως,
- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
 Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
 μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
 καὶ μηδαμῶς αἰδοῦμενοι, ὡς πρώην ἐκαυχῶντο.
 Τοῦτων ὡς εἶδον τὴν ὀρμὴν, ἄρπάζω τὸ σκουτάριν
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
 καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
 οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι
 ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὥσαν ἄγριοι,
 διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὗρουν.
- 3165 Ὅπισω δὲ ὁ Κίνναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐζήτει·
 νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
 Ἰωαννίκιον εὕρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
 εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἄληθείᾳ.
 Τὴν κόρην τότε ἔφώνησα πρεπόντως ταύτῃ οὕτως·
- 3170 «Οὔτοι εἶναι ποὺ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν».
 Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ
 ἐκεῖνος, δὲν ἐδύνετον ποσῶς νὰ μοῦ σιμώσῃ
 τίς ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
 Ὅποταν ἐγὼ ἔριπον τὴν ἰδικήν μου ράβδον,
- 3175 ἐφυγον ὥσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
 καὶ αὐθις πάλιν ἦρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
 Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
 ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
 ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμέ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
- 3180 Ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
 λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
 «Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
 εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλτάτης,
 τὸν Ἰωάννην ἐκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·

- τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
 ὀλίγον δέ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
 καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
 ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίνναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,
 καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
 τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
 καὶ μὲ τὸν καβαλάρην της ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
 δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
 ἀλλὰ περιπορεύθητι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου».
 Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλικεύει,
 ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανῶς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
 τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
 καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
 ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὥσάν τὸ ἄλας.
 Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιούτοις,
- 3205 ἐκείνος εἶπε πρὸς ἐμέ· «Νεώτερε, καλέ μου,
 τὸν πόλεμον κατάλειπον καὶ ποίησον ἀγάπην,
 μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλὴν μου,
 καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν ἀπελάτων,
 ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἱκέτας».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τους ὅλους,
 τὸν Κίνναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
 νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
 κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον·
 «Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
 ἀνάστα, λάβε τοὺς σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
 ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
 καὶ οὓς ζητεῖτε πίστευσον, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*.
 Ἐχαλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα.
- 3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
 ἐπείπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,

- ὑμῖν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλοις,
 ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρησιν*·
 καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
 ποὺ δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·
 ὅσοι γὰρ μὲ προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 Ἐγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω».
 Ἐχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων.
 (Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἤλπιζε ζωῆς ἀξιοθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστοῦσάσι μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
 «Ἐγνομεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀνδρείος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὁπῶχεις,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζῶν μετὰ τῆς κόρης.
 Ἀνδρείαν ἔχεις περισσὴν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάριον».

(Ἐκδοσις Ἀντ. Μηλιαράκη, σύμφωνα με τὸ χειρόγραφο ποῦ βρέθηκε στήν Ἀνδρό)

3. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φράγκικη ἐπίδρασις ἔφερε στό Βυζάντιο τὰ
 περιπετειώδη ἱποτικά μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι στι-
 χοῦργησαν στηριγμένοι πάνω σὲ δυτικὰ πρότυπα πολὺ ἐκτεταμένα ἔμμετρα
 μυθιστορήματα, στὰ ὁποῖα ὅμως κάπου κάπου συναντᾶ κανεὶς καὶ δρο-
 σερες ἀπηχήσεις ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Οἱ τίτλοι τούτων τῶν ἔργων
 εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς μυθιστορίας. Ἰ μ π έ ρ ι ο ς
 καὶ Μ α ρ γ α ρ ὠ ν α, Φ λ ὠ ρ ι ο ς καὶ Π λ α τ ζ ι α φ λ ὠ ρ α, Κ α λ-
 λ ί μ α χ ο ς καὶ Χ ρ υ σ ο ρ ρ ό η, Λ ύ β ι σ τ ρ ο ς καὶ Ρ ο δ ά μ ν η,
 Β έ λ θ α ν δ ρ ο ς καὶ Χ ρ υ σ ά ν τ ζ α. Ἀπὸ τὸ τελευταῖο τοῦτο ποίημα
 παραθέτομε ἀποσπάσματα :

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὀκάτις¹, 25
 (τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπείρων.
 Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
 καὶ τοὺς ἐκείσε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.

Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο. 30

Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων,
 Βέλθανδρος δὲ ὁ δεῦτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
 παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχὴς δεξιότης²,
 εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν³ μέγας τε καὶ ἀνδρεῖος,
 ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος·
 ἄσπρον ἦτον τὸ στήθος του μάρμαρον ὥσπερ κρῦον, 35
 καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν⁴, ἐν ἦσαν καὶ οἱ δύο.

Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας! —
 ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,
 καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσῃ,
 μακρὰ που νὰ ξενιτευθῇ, ὅπου τὸν πᾶρ' ἡ τύχη, 40
 ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

Ἐπέξευσε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.

Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
 καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125
 καὶ θέτει τὴν κατούνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·
 καὶ μουσικὴν⁵ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·
 καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :

«Ὅρη καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁶
 κάμην νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον. . .». 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἀφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,
 σύρριζον τὴν καρδίαν της ἀνέσπασεν ἡ λύπη,

1. ὀκάτις : κάποιος (ὀκάτι : κάτι). 2. δεξιότης : τοξότης.—3. σύνθεσις : σωματικὴ διάπλαση.—4. ἀρμελοτόπλασις : ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν.—5. μουσική : μουσικὸ ὄργανο.—6. νάπη : δασώδης κοιλάδα.

καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν τῆς ἡ Χρυσάντζα, 1155
 ἤρξατο κλαίειν κλάηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :
 «Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,
 νεκρὸν καὶ πῶς σέ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σέ βλέπω!
 Ἀντὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σέ σκεπάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος!
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 Καὶ ποῦ ὁ ρῆξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἀπὸ τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἡ δυστυχὴς, ἡ ἔλεεινὴ καὶ κακομοιριασμένη ! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ξένη ;
 καὶ ποία στράτα, ποίαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία ;
 Ἔδε ὁπού ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγίνην !
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχαρίτας σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα ;».

(Ἑκδοσις Ἐ. Κριαρᾶ)

4. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι
 ρομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντα-
 σύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιον κύκλον ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιω-
 νικά ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη» καὶ
 «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Ὑπόθεση ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος κα-
 βαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλιν
 ὅπου γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἀπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς
 Ροδάμνης ποὺ ἔλαμπε σὰν ἥλιος καὶ β) γιὰ τὰ ἀγέλιμα τῶν δώδεκα μη-
 νῶν ποὺ εἶχαν τοποθετηθεῖ γύρω στὸν πύργον τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρῆξ (λατίν. rex), τοῦ ρ η γ ῆ ς : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

‘Ο Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλές περιπέτειες ἔρχεται μέ τούς ἑκατό
ἐφίππους συντρόφους του στό κάστρο τῆς Ροδάμνης, τό «Ἀργυρόν»
ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

‘Οκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδιν,
εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
Βραδὺν ἦτο ὅταν ἤλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸ λιβάδιν,
καὶ εὐθὺς ἐκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.
Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
καὶ ἄλλες ἐκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου·
ἤθελες ἴδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδῃς πάλε,
τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλάκις ἐντρανίζης*,
ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον·
ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλάκις ἐντρανίσης,
ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
ὡς ἐν’ τὸ ἀσήμεν τὸ ἄδολον ὀλολογαριασμένον,
καὶ ἤθελες ἴδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἡλίου,
νὰ ἐνὶ ὡς κάλλιος ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.
Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, ἐξυπνωσέ μας ὅλους,
ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
«Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον ! ἤδη ἐσώσαμεν το !».
Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τό κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν Ἀργυρόν ἢ Ἀργυρόκαστρον.
Δέν εἶχε μόνον τό ὄνομα ἀλλά καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ωραιότατον καὶ
νὰ λάμπει, σάν ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στὲς πλευρές του ἀναγλυφες
τίς δώδεκα ἀρετές πού ἦσαν ἡ Φρόνηση, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ Σύνεση,

ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή,
ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίδα καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτός ἀπὸ τίς δώδεκα ἀρετές, τίς ὁποῖες τό βυζαντινὸ τοῦτο ποίημα
λεπτομερῶς περιγράφει, ἦταν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ
τούς δώδεκα τούτους μῆνες παίρνομε τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τούς
τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοιξέως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἡῦρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου·
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τούς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτία καὶ ἐκεῖνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἕλεγε ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸ ἓναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθὶν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτὶν μετὰ γραμμάτων :
«Πρόβodus* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τούς ἐχθρούς σας».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἓναν του χέριν νὰ κρατῇ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῇ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων :
«Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τούς σκιρτασοὺς* ἔχω το εἰς χαρὰν μου».
Τὸν Μάιον ἡῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοπὴν ἦτον καλὸς μάλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ἔχη στεφάνιν ἀπ' ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτὶν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι :
«Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλόν, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμῃς τὰ καλὰ, χάρησε, σκίρτησέ* τα».

(Ἔκδοσις J. A. Lambert)

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο

- Αγοράκριτος, ό
 άγρίμι, τό
 άδιαφόρετος
 Ακαδημία του Γκίλφορντ
 άκαμασιά, ή
 άκαμάτης, ό
 άκωκή, ή
 άλιβάνιστος, ό
 άλμπουρο, τό
 άλφιτον, τό
 άμαδολογώ
 Αμιδες, οί
 άμφιλύκη
 άνάγκη, ή
 άνασπώ
 άντιπα
 άντλητήριον, τό
 άντρανίζω
 άπαγκιάζω
 άπάρτι
 Απέργης
 Αραγκό Δομίνικος
 άργάτης, ό
 άρίφνητος
 άρμενα, τά
 άρνοζύγουρα, τά
 άρύομαι
 άσκωμα, τό
 άσπαίρω
 άστόμωτος
 άτσαλος
 άφλαστον, τό
 — Έλληνας γλύπτης από την Πάρο που έζησε γύρω
 στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα
 — ή άγρια γίδα, τό άγριοκάτσικο, κάθε άγριο ζώο
 — αυτός που δέν έχει προοδεύσει, άχρηστος
 — Ανώτατο εκπαιδευτήριο, που ίδρυσε στην Κέρκυρα
 τό 1824 ό λόρδος Γκίλφορντ και διατηρήθηκε ως την
 ένωση των Έπτανήσων με την Ελλάδα (1863)
 — ή τεμπελιά
 — τεμπέλης
 — ή αίχμή, ή άκρη
 — αυτός που δέ λιβανίστηκε και δέ θυμιάστηκε
 — τό κατάρτι του πλοίου
 — τό χοντροκοπανισμένο κριθάρι, τό άλεύρι, ό άρτος
 — παίζω την άμάδα (τό δίσκο)
 — κάτοικοι της πόλεως Αμιδα, που βρίσκεται στο
 τούρκικο Κουρδιστάν
 — τό λυκόφως, τό σούρουπο
 — ή ταραχή
 — σέρνω προς τά πάνω, τραβά
 — αντί
 — ό μικρός κάδος για άντληση
 — σκοτίζω, ένοχλώ
 — πηγαίνω σε μέρος άπάνεμο
 — κατά μέρος
 — σύγχρονος γλύπτης
 — Γάλλος άστρονόμος και μαθηματικός (1786 - 1853)
 — βαρούλκο του πλοίου
 — άναρίθμητος, άπειράριθμος
 — τά κατάρτια και τά πανιά του πλοίου
 — τά άρνιά και τά πρόβατα που είναι δύο έτών
 — άντλώ, παίρνω
 — λουρί που μπαίνει κοντά στο σκαρμό και διευκολύνει
 την κίνηση του κουπιού
 — σπαράζω
 — κοφτερός, άχόρταστος
 — άπρόσεχτος, «άτσαλος εις την πλάσιν», χοντρο-
 φτιαγμένος
 — ή καμπυλωτή πρύμη του πλοίου με τά κοσμήματά της

ἄφνω
Ἀχερουσία, ἡ

— ξαφνικά
— λίμνη τῆς Ἡπείρου, τὴν ὁποία οἱ ἀρχαῖοι νόμιζαν εἶσοδο τοῦ Ἄδης

B

Βαλαώρα, ἡ
βαλμάς, ὁ
βάνδα, ἡ
Βαρδάρη, τό ἢ Βαρδάρης, ὁ
βασιλιάς
Βενιαμίν ἐκ Τονδέλας
βελονωτός

— ὀνομασία τόπου. Χωριό τῆς Εὐρυτανίας
— βοσκός ἀλόγων
— εἶδος καλλωπιστικῶν φυτῶν
— ὁ ποταμός Ἀξιός
— ὁ σουλτάνος
— Ἰουδαῖος περιηγητής τοῦ IB' μ.Χ. αἰώνας
— βελονωτά ὅπλα λέγονταν οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τουφεκιῶν, πού ὁ ἐπικρουστήρας των (κόκορας) ἔφερε μικρὴ βελόνα

βερέμης
βετεράνος
Βίας

— γκρινιάρης, καχεκτικός
— ὁ παλαίμαχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος
— ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑφτά σοφούς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, πού καταγόταν ἀπὸ τὴν Πιρηνή (625 - 540 π.Χ.)

βίγλα, ἡ
Βίσμαρκ Ὅθων
Βιστρίτσα, ἡ
βιτσιά, ἡ
βίτσιμα, τό
βούκινο, τό
βρωμα, τό
βύας, ὁ

— ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά
— μεγάλος Γερμανός πολιτικός (1817 - 1898)
— ὁ ποταμός Ἀλιάκιμονας
— τό χτύπημα τῆς βίτσας (βέργας)
— τό τίναγμα τοῦ σώματος
— σάλπιγγα ἀπὸ κέρατο
— φαγητό
— τό πούλι μπουφός

Γ

Γαβαλᾶς Λέων

— Καίσαρας καὶ ἄρχοντας τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου τὸν ΙΓ' αἰώνα

γαντζούδι
Γέλων

— ἡ πόρπη, ἡ καρφίτσα, γενικά : κοσμήματα μέ πόρπες
— τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τὸ 485 ὡς τὸ 478 π.Χ., πού κυριάρχησε πάνω σχεδόν σ' ὅλην κληρὴ τὴ Σικελία

γεμιτζής, ὁ
γιαλεύω
γιουρντάνι ἢ γιορντάνι

— ἐμπειρος ναυτικός (λέξη τούρκικη)
— πλησιάζω τό γιαλό, ψαρεύω κοντὰ στὴν ἀκτὴ
— περιδέραιο, «κολιέ», πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀλυσίδες καὶ χρυσὰ ἢ ἀσημένια νομίσματα
— τουφεκι πού γεμίζει ἀπὸ τὸ οὐραῖο· τὸ χρησιμοποιούσαν παλιότερα στὸν ἐλληνικὸ στρατό

γκράς, ὁ
γλάκιο, τό
γομάρι, τό
γρίβας, ὁ

— τό τρέξιμο, ὁ ἀγώνας δρόμου
— φορτίο, φόρτωμα
— ἄλογο σταχυῖ

Δ

Δάνδολος
δαψίλεια, ή
δρουγγάριος
Δυσδαίμονα

- Δόγης Βενετός
- ή άφθονία
- ναύαρχος ή άντιναύαρχος του βυζαντινού στόλου
- ήρωίδα έργου του Σαίξπηρ, πού τή σκότωσε ο Όθέλλος

Ε

εγκρυματώ
εδά
εδείρα
εθνικοί
ειδύλλιον, τό

(«Εκατόλογοι»)

Ελισάβετ, ή

έλτρον
ένθύμησις

- κρύβω τό στρατό
- (κρητικό) τώρα
- (μεταφορικά) πέρασα πολλές φορές
- ειδωολάτρες
- ποίημα μέ θέμα προερχόμενο από τήν ποιμενική ή τήν άγροτική ζωή
- Συλλογή από ολιγόστιχα τραγούδια (μέσα του 15ου αιώνα), πού τά λέει ένας νέος, για νά κατακτήσει τήν άγαπημένη του
- αυτοκράτειρα τής Αύστρίας, πού έχτισε τό 'Αχίλλειο στήν Κέρκυρα (1837 - 1898)
- περικάλυμμα άσπίδας ή τόξου από δέρμα ή ύφασμα
- έτσι επικράτησε νά ονομάζονται τά σύντομα χρονολογικά σημειώματα, πού συναντάμε σέ παλιά χειρόγραφα. Τά 'γραφαν συνήθως άνθρωποι άπλοϊκοί καί μέ λίγα γράμματα, πού σημείωναν πρόχειρα - συχνά καί σέ παράφυλλα βιβλίων - όσα θεωρούσαν αυτοί αξιόλογα ή τραγικά συμβάντα τής εποχής τους, «εις ένθύμησιν» τών μεταγενεστέρων». Πολλά τέτοια σημειώματα αποτελοϋν σημαντική πηγή για άγνωστες ιστορικές λεπτομέρειες. 'Η χρονολόγηση - ως καί τούς τελευταίους άκόμη αιώνες τής τουρκοκρατίας - δέ γίνεται από τή Γέννηση του Χριστού, άλλα σύμφωνα μέ τό βυζαντινό σύστημα, από «κτίσεως κόσμου», δηλαδή από τό έτος 5508 π.Χ. 'Ετσι άντί 1453 έγραφαν «έτος από κτίσεως κόσμου 6961» (δηλαδή 5508 + 1453 := 6961)
- αυτός πού ύπάρχει, πραγματικός
- ο πόλεμος πού γίνεται μέ πείσμα
- παρατηρώ επίμονα
- επιπόλαια, στήν επιφάνεια
- ρεϊκι
- απέβαλαν
- πλούσιο γεύμα, εύθυμία, χαρά

ένούσιος
ένστατος πόλεμος
έντρανίζω
έπιπολής
ερείκη
ερίζαν τά πουλάρια
εύτυχία

Z

ζω(ο)φόρος

— τό τμήμα πού βρίσκεται ανάμεσα στό ἐπιστόλαιο καί τό γεῖσο τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ καί εἶναι στολισμένο μέ γλυπτές παραστάσεις

H

Ἡγεμονίες, οἱ

— ἡ Βλαχία καί ἡ Μολδαβία

Θ

Θεοτόκης Ἑμμανουήλ
θεωρία, ἡ

— πολιτικός καί λόγιος ἀπό τήν Κέρκυρα (1777 - 1837)
— ἐπίσημη ἐκπροσώπηση τῆς πολιτείας σέ ἀγῶνες ἢ
θεατρικές παραστάσεις

Θῆβες ἐκατόμυλες

— ἀρχαιότατη πόλη τῆς Αἰγύπτου πάνω στό Νεῖλο,
κέντρο λατρείας τοῦ θεοῦ Ἀμμωνα

θυμωδή, ἡ

— ὁ θυμός

θώς ὁ, ἡ

— τσακάλι

I

Ἰάγος

— ἓνα ἀπό τά κύρια πρόσωπα τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξ-
πηρ («Ὁθέλλος»). Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καί
καταχθόνιου συκοφάντη

Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ

— ἄκρωτήρι τῆς Ἰταλίας

Ἰβηρες, οἱ

— οἱ κάτοικοι τῆς Ἰβηρίας, πού βρίσκεται κοντά στόν
Καύκασο

Ἰβήρων μονή, ἡ

— ἓνα ἀπό τά μεγαλύτερα μοναστήρια τοῦ Ἀγίου Ὄρους

K

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν
καλαφάτισμα, τό

— ἐφόσον φώτιζε ἡ ἡμέρα
— τό κλείσιμο τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ πλοίου ἢ τοῦ βα-
ρελιοῦ μέ πίσσα

Κάλβος Ἀνδρέας

— σπουδαῖος ποιητής ἀπό τή Ζάκυνθο (1792 - 1867)

καλπουζανιά, ἡ

— ἡ πονηρή πράξη

κανίσκι, τό

— τό δῶρο

κανταριάζω

— περιορίζω

κασίδι, τό

— τό κράνος

καστέλλιον, τό

— τό φρούριο

κατεργάρες

— σκλάβος δεμένος γιά νά κωπηλατεῖ σέ κάτεργο
(= πλοῖο), κατάδικος πού δουλεύει σέ κάτεργο

κάτεργο(ν), τό

— πλοῖο στό ὁποῖο δούλευαν κατάδικοι

κατοῦνα, ἡ

— σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμη
κωμόπολη τῆς Ἀχαρνᾶς

κατουνεύω

— σταματῶ τήν πορεία γιά ξεκούραση, κατασκηνώνω

κεσάτι, τό
Κιβύρα

κλειδοκράτα, ή
κνώδαλον, τό

κολονάτο, τό
κομπασάρω

κότσι, τό
κοσμητής, ό
κουβέρτα, ή
κουβικουλάριος, ό

κουμπές, ό
κουρσεύω
κουρσος, τό
κουρτεσιά, ή

λάγιο άρνί, τό
λαγνεία, ή
λακίζω
Λάσκαρης Θεόδωρος Α΄
λατομημένος

λεβέτι, τό
Λεγκράν Αίμιλιος

λήκυθος, ή
λιοκόρνο, τό
λογάρι, τό
λύγος, ή, ό

μαγνάδι, τό
μανού, ή
μαρμαρυγή
Ματτυρόπολις

- έμπορική άπραξία
- τό «θέμα» τών Κιβυραιωτών ή Καραβησιάνων, στό όποιο άνήκε ή Ρόδος. Ήταν μιá από τίς κυριότερες ναυτικές διοικήσεις του Βυζαντίου
- ή καλή νοικοκυρά
- άγριο ή επικίνδυνο ζώο. Στην αρχαιότητα καθώς και σήμερα, τό χρησιμοποιούσαν, για νά κατηγορήσουν ή νά βρίσουν κάποιον.
- άσημένιο ισπανικό νόμισμα
- κρατώ τό κομπάσο (= γεωμετρικό όργανο, διαβήτη, πυξίδα) και εξετάζω τόν καιρό
- ό άστράγαλος του ποδιού
- πολιτικό αξίωμα
- τό κατάστρωμα του πλοίου
- άξιωματούχος που έχει άποστολή νά φρουρεί τόν κοιτώνα του αυτοκράτορα
- τρουίλος, θόλος (τούρκικη λέξη)
- λεηλατώ, ληστεύω
- ή λεηλασία, ή ληστεία
- ή φιλοτιμία

Λ

- άρνί μέ μαύρο, γκριζό χρῶμα
- επιδίωξη σωματικών απολαύσεων
- τρέχω γρήγορα, φεύγω
- ιδρυτής της αυτοκρατορίας της Νίκαιας (1204 - 11)
- (λατομεΐο). Έδῶ, ό γλυπτός· αυτός που κατασκευάστηκε ύστερα από έπεξεργασία της πέτρας
- τό καζάνι
- Γάλλος νεοελληνιστής (1841 - 1903) που έγραψε πολλές έργασίες για τή νέα ελληνική γλώσσα και φιλολογία. Έχει εκδόσει πολλά κείμενα βυζαντινών και νεωτέρων Έλλήνων συγγραφέων.
- αρχαίο νεκρικό άγγείο
- μυθολογικό ζῶο, φίδι μέ ένα κέρατο
- ό θησαυρός
- λυγαριά

Μ

- λεπτό κάλυμμα του κεφαλιού, πέπλος, μαντήλα
- γιαγιά
- λάμψη, άκτινοβολία
- πόλη της Άρμενίας, κοντά στό Νύμφιο παραπόταμο του Τίγρητα

ματσόλα	— ξύλινο σφυρί
μελάχιδες	— ναυτικοί που στρατολογοῦνταν ἀναγκαστικά γιὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετσιάνικου καὶ τούρκικου στόλου
μετερίζι, τό	— προμαχῶνας, ὀχύρωμα, πρόχωμα
Μισίρι, τό	— ἡ Αἴγυπτος
μισοκάναλα	— στή μέση τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ
Μοάβ	— τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικά τῆς Νεκρῆς θάλασσας, μέ βραχὴδὴ βουνά
μόδι, τό	— μέτρο χωρητικότητος σιτηρῶν (8 κιλά)
Μολώχ	— θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, πού γιὰ νά τόν ἐξιλεώσουν τοῦ πρόσφεραν βρέφη
μουράγιο, τό	— τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιο, πού πάνω του σπάζουν τὰ κύματα
μουσούδι, τό	— μούρη, ρύγχος ζώου
μούστωμα	— ζάλη ἀπὸ μούστο, μεθύσι
μπαλάντα	— ἀφηγηματικὸ ποίημα μέ λυρικά καὶ δραματικά στοιχεῖα
μπάγκο τρικούβεργο	— μεγάλο ἱστιοφόρο μέ σταυρωτές κεραῖες καὶ μέ τρία καταστρώματα
μπουνγάζι, τό	— στενὸ πέρασμα
μπουνάτσα, ἡ	— ἡ γαλήνη
Μπύργκερ	— περίφημος Γερμανὸς ποιητὴς (1747 - 1794). Ἐγραψε ποιήματα, πού τὰ χαρακτηρίζει αἶσθημα καὶ δραματικότητα

N

ναῖσκε	— ναί, μάλιστα
ναπολεόνιον, τό	— τό γαλλικὸ χρυσὸ εἰκοσόφραγκο
νεανίσκος, ὁ	— Σῶζεται βυζαντινὴ παράδοση, ὅτι ἄγγελος φυλάει τὴν Ἁγία - Σοφία, ὥσπου νά ἐπιστρέψει ὁ γιὸς τοῦ πρωτομάστορά της, πού τόν ἔστειλε νά φέρει τόν πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτες, γιὰ νά συνεχίσουν τὸ ἔργο. Ὁ Ἰουστινιανὸς τό πληροφορήθηκε καὶ ἀπομάχησε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν τόν νέο, γιὰ νά παραμείνει φύλακας τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος, περιμένοντας τὴν ἐπιστροφή του
νευρέα, ἡ	— τὸ κύρωμα
ντεληπόταμο, τό	— ὀρμητικὸ ποτάμι
ντέρτι, τό	— ὁ καημὸς (τούρκικη λέξη)
ντραλίζομαι	— ζαλιζομαι
Νύμφιος ποταμός	— παραπόταμος τοῦ Τίγρητα

Ξ

ξόμπλι, τό
ξυλόγατα

— κέντημα, στολίδι σχεδιασμένο, πρότυπο
— φάκκα

Ο

Ὀθέλλος

— ἥρωας τῆς ὁμώνυμης τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προσωποποίηση τῆς ζηλοτυπίας

οἷση

— ἀλαζονεία, περηφάνια

ὀρμιά

— λεπτό νῆμα, γιὰ τὴ στέρεα σύνδεση τῶν ἀγκιστριῶν

ὀρμάνι, τό καί ρουμάνι

— τό δάσος (λέξη τούρκικη)

Π

πάκτα, ἡ

— ἡ εἰρήνη

παλαμάρι, τό

— καραβόσκοινο, μέ τό ὁποῖο δένουν τὰ πλοῖα στήν ξηρά

παραλῆς, ὁ

— αὐτός πού ἔχει πολλὰ χρήματα, ὁ πλούσιος

παραταγή, ἡ

— ἡ προσταγή

παραφοσσεύω

— περιτριγυρίζω μέ τάφρο

παρεθεῖς τὰ δεξιὰ μέρη

— αὐτός πού ἔχει παράλυτο τό δεξιό μέρος τοῦ σώματός του

πάσπαλη, ἡ

— σκόνη

πεζόβολο, τό

— ψαράδικο δίχτυ πού τό ρίχνουν καί τό σηκώνουν ἀπό τήν ξηρά

πεντάφαρδος

— πολύ πλατύς, ἐκτεταμένος

περιδινῶ

— περιστρέφω, στριφογυρνῶ

πειρίτης, ὁ

— εἶδος γερακιού

πίων

— παχύς, εὐφορος

πλουμιά, τὰ

— κοσμήματα, στολίδια

ποδοκόπι, τό

— κόπος ἀπό ὁδοιπορία

πολισμάνος

— ἀστυνομικός, ἀστυφύλακας

Πολίτης Νικόλαος

— Βλ. Βιογραφικές Σημειώσεις

πολνολβία, ἡ

— ὁ μεγάλος πλοῦτος

πόμα, τό

— τό ποτό

πόμοια, τὰ

— τὰ μπρούτζινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου

ποταπή

— πόσο μεγάλη

ποτόκια, τὰ

— τὰ μέρη ὅπου κατακάθονται οἱ μούργες (= τὰ κατακάθια) τοῦ λαδιού

πρόβοδος, ὁ

— ὁ ὁδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβοδος τοῦ καιροῦ», αὐτός πού μᾶς φέρνει τό καλοκαίρι, ὅπως πραγματικά εἶναι ὁ μήνας Μάρτιος

προπηλακίζω

— ἀλείφω μέ πηλό, προσβάλλω

πρινιμήσια, τὰ

— τὰ σκοινιά μέ τὰ ὁποῖα δένουν τήν ἀγκυρα εἴτε τό πλοῖο στήν ξηρά

πυροφάνιζω — ανάβω πυροφάνι, φανό άστυλίνης, γιά νά τραβήξω ψάρια στό νυχτερινό ψάρεμα

Ρ

ρήγχοω — ροχαλίζω
 ρικνός — κατάξερος, ξαρωμένος
 ρήσος, ό — τό αλιουροειδές ζώο λύγξ, άγριόγατα
 Ροβινσών, ό — Πρωταγωνιστής στό όμώνυμο περιπετειώδες μυθιστόρημα του "Αγγλου συγγραφέα Δανιήλ Ντεφόε, τό όποιο δημοσιεύτηκε τό 1719
 ρουινά και ρουιά — ή στάλα, τό ρεΐθρο στέγης, ή ύδρορροή
 ρούπια, ή — νομισματική μονάδα των 'Ινδιών και άλλων άσιατικών χωρών
 ρούφονλας, ό — άνεμοστρόβιλος ή ρουφήχτρα

Σ

Σάθας Κωνσταντίνος — 'Ιστοριοδίφης του περασμένου αιώνα (1842 - 1914) που άφησε πλουσιότατο έργο
 Σαραντάπηχοι — σύμφωνα με τίς παραδόσεις του κρητικού λαού, πρόκειται για τους γιγάντιους και ρωμαλέους κατοίκους της 'Ιδης, που έζησαν πριν από τον κατακλυσμό
 σαχτούρι, τό — μικρό άκτοπλοϊκό πλοίο των 'Υδραίων
 Σγουρός Λέων — τοπικός άρχοντας και ύπερασπιστής της Πελοποννήσου ύστερα από την κατάλυση του βυζαντινού κράτους (τό 1204) από τους Φράγκους
 Σεβάχ Θαλασσιός — ό ήρωας μιās από τίς πιο σπουδαίες διηγήσεις της άραβικής Χαλιμάς (Οί Χίλιες και Μιά νύχτες)
 σεργάρι — ζωο πού μπαίνει μπροστά και όδηγεϊ τό ύπόλοιπο κοπάδι (κοίτα και συρτάρι)
 σεφέρι, τό — έκστρατευτικό σωμα στρατού, πόλεμος
 σημαδιακός — αυτός που έχει σημάδι με τό όποιο ξεχωρίζει, ό εξαίρετος, ό σπάνιος
 Σιούτο - Κάλεσιος — όνομασία κριαριού χωρίς κέρατα με πρόσωπο άσπρόμαυρο
 σκηνοπηγία — μεγάλη γιορτή των 'Ισραηλιτών, με την οποία εύχαριστούν τό Θεό για τη συγκομιδή των καρπών και τον εύγνωμονούν γιατί καθοδήγησε τό 'Ισραήλ στην έρημο
 σκιρτασός, ό — τό χοροπήδημα που προέρχεται από πολλή χαρά
 σκίρτησε (τά καλά) — νά εύχαριστιέσαι για τά καλά, διασκέδασέ τα
 Σκόπας ό Πάριος — διάσημος άρχαίος γλύπτης του Δ' π.Χ. αιώνα
 σκοπός, ό — ή προσοχή
 σκούνα, ή — είδος πλοίου, δίστηλο ίστιοφόρο με τετράγωνα πανιά
 σκουτάριον, τό — ή άσπίδα

σκοντάριος, ὁ	— ὁ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης
σοβινισμός	— ἑξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἐθνικισμός
σοβῶ	— βάζω σέ κίνηση τό κοπάδι, τρομάζω μέ φωνές, προ- τρέπω
σουρτούκης, ὁ	— ὁ ἀλήτης
σπάλα	— ὁ ὦμος, ἡ πλάτη
σπιλάδα	— ριπή ἀνέμου
σπιτάλι, τό	— τό νοσοκομεῖο
Σλατοβρέκι, τό	— βουνό τῆς Μακεδονίας
στανροθόλιον	— εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως στούς ναούς
σταύρωση, ἡ	— ἡ θέση τῆς κεφαλῆς τῶν τετραγώνων ψηλῶν πανιῶν τοῦ πλοίου
στειρολίθαρα, τά	— τά λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου δέν ὑπάρχει καμιά βλάστηση
στέμφυλον, τό	— τό τσίπουρο, ὁ σωρός ἀπό τά πατημένα σταφύλια
στονάρισμα	— λυπητερό τραγούδι
συντυχία	— σύμπτωση
συρτάρι, τό	— τό κριάρι πού ὀδηγεῖ τό κοπάδι (κοίτα καί σερτάρι)
σφαδιάζω	— σπαρταρῶ

T

ταρσανάς, ὁ	— τό ναυπηγεῖο
ταχινή	— αὐγή, πρωί
τελμπεντέρης, ὁ	— ὁ λεβέντης
τέντα, ἡ	— ἡ σκηνή
Τιτάνες	— Γιοί τοῦ Οὐρανοῦ καί τῆς Γῆς μέ ὑπερφυσική δύναμη πού ἐπαναστάτησαν ἐναντίον τοῦ πατέρα τους
Τληπόλεμος	— βασιλιάς τῆς Ρόδου, πού πῆρε μέρος στήν ἐκστρα- τεία τῆς Τροίας
τολύπη	— σύνολο ἀπό ἄνθη ἢ μαλλί, τουλούπα
Τομμαζέο ἢ Θωμαζαῖος Νι- κόλαος	— Ἰταλός λόγιος καί συγγραφέας (1802 - 1874). Ἐγκα- ταστάθηκε ἀπό τό 1849 στήν Κέρκυρα. Μετέφρασε στή δημοτική ἑλληνική γλῶσσα διάφορα σέρβικα τραγούδια
Τουδέλας Βενιαμίν	— κοίτα Βενιαμίν
τουζλούκια, τά	— κάλτσες ἀπό μάλλινο ὕφασμα, τσουράπια, μάλλινες κάλτσες
τουνεζί	— κατασκευασμένος στήν Τύνιδα, κόκκινος
τρακτάτον, τό	— τό πέχνασμα
τράφος, ὁ	— τό χαντάκι, ἡ τάφος
τρεχαντήρι	— μικρό γρήγορο ἱστιοφόρο μέ μυτερή πρόμη
τρόμπα, ἡ	— ἡ ἀντλία
τρομπέτια, τά	— ἡ σάλπιγγα

τρομπόνι, τό	— όπλο πού γεμίζει από μπροστά
Τσάμης	— αυτός πού ανήκει σέ μιά από τίς άλβανικές φυλές
τσουκνιάς, ό	— είδος πελαργού τής λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου

Γ

υπολαίς	— μικρό πτηνό, ή ποταμίδα
---------	---------------------------

Φ

φάρα, ή	— ή γενιά
φαρί(ν), τό ή φάρα, ή	— άλογο νέο και όρμητικό, κατάλληλο για ίππασία και πόλεμο
Φαρμακωμένη, ή	— ποίημα του Σολωμού, τό όποιο μελοποιήθηκε και είχε γίνει λαϊκό τραγούδι
φέρμελη	— κεντητό γιλέκο
φεστόνι	— είδος κεντήματος
φηγός, ή	— ή όξιιά
Φλάμπουλο, φλάμπουλο ή	— ή σημαία
φλάμπορο	
Φόσκολος Ούγος	— Γνωστός Ιταλός ποιητής, πού γεννήθηκε στή Ζάκυνθο από μητέρα Έλληνίδα (1778 - 1827)
φου(σ)σάτο ή φουσσάτον, τό	— ό στρατός
φούστα, ή	— πειρατικό πλοίο
Φωριέλ	— Γάλλος ιστορικός και φιλόλογος (1772 - 1844) πού δημοσίευσε συλλογή ελληνικών δημοτικών τραγουδιών (1824)

Χ

χαγιάτι, τό	— σκεπασμένο μπαλκόνι σπιτιού
χάλαρο, τό	— γκρεμ(ν)ός
χαμπέρι, τό και χαμπάρι	— ή είδηση, ή πληροφορία
χαράκι	— μεγάλη πέτρα
χαρμπί, τό	— διακοσμητικό μαχαिरάκι πού κρεμιόταν στό σελάχι του φουστανελά
χειροσκούτάριον, τό	— άσπίδα
χήτη	— χάλτη
χουγιάζω	— φωνάζω
χεήζω	— άξιζω
χουσόβουλον, τό	— άυτόκρατορικό έγγραφο, πού στό τέλος του υπήρχε χρυσή βούλα (σφραγίδα)
χωσιά, ή	— ένέδρα

ψίκι, τό

— ή πομπή, ή ακολουθία γάμου

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Γεννήθηκε στην Αθήνα τό 1885 καί πέθανε τό 1937. Σπούδασε φιλολογία καί συμπλήρωσε τίς σπουδές του στή Γαλλία. Ήταν καθηγητής τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης στό Πανεπιστήμιο τῆς Αῤῥήνας. Ἐχει γλαφυρό ὕφος καί ικανότητα νά ἐκλαϊκεύει τήν ἱστορική ἐπιστήμη.

ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός καί χρονογράφος. Γεννήθηκε στόν Πύργο τῆς Βουλγαρίας τό 1884 καί πέθανε στην Αῤῥήνα τό 1974. Σπούδασε φιλολογία στό Πανεπιστήμιο τῆς Αῤῥήνας, ὅπου ἔγινε διδάκτορας καί μετά συνέχισε τίς σπουδές του στή Σορβόνη τοῦ Παρισιοῦ. Ἔργα : «Κηρήθρες», «Τό φῶς πού καίει», «Σκλάβοι πολιορκημένοι», «Ὁ Σολωμός χωρίς μεταφυσική», «Ἡ ἀληθινή ἀπολογία τοῦ Σωκράτη», «Ζωντανοί ἄνθρωποι», «Τό ἡμερολόγιο τῆς Πηνελόπης», «Οἱ δικτάτορες», «Ἀτταλός ὁ Γ'», «Ὁργή λαοῦ» κ.ἄ. Μετέφρασε πολλές ἀρχαίες τραγωδίες καί κωμωδίες καί δημοσίευσε μεγάλο ἀριθμό χρονογραφημάτων, κριτικῶν καί αισθητικῶν ἄρθρων κλπ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε τό 1771 στή Ἰωάννινα. Μορφώθηκε στή σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καί σπούδασε ἱατρική στήν Πάδοβα καί τήν Μπόλωνα τῆς Ἰταλίας. Ήταν γιάτρος τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ. Πέθανε στό Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ τό 1823. Εἶναι ἓνας ἀπό τοὺς ἀνανεωτές τῆς νεοελληνικῆς ποιήσης καί γλωσσας, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1868 καί ἔκανε τήν ἐμφάνισή του στή γράμματα μέ τό ψευδώνυμο Γιάννης Ἐπαχτίτης. Τό ἔργο του εἶναι πολύπλευρο· ἐργάστηκε μέ μεγάλη ἐπιτυχία σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητάς του. Πέθανε τό 1945. Τό ἱστοριοδιφικό ἔργο του στρέφεται γύρω ἀπό τήν τουρκοκρατία καί τήν ἐπανάσταση.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1871 καί πέθανε στήν Αῤῥήνα τό 1958. Ήταν διηγηματογράφος μέ ἰδιόρρυθμο ὕφος καί τεχνοτροπία.

ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στίς Κροκεές τῆς Λακωνίας τό 1912. Ὡς τώρα ἔχει δημοσιεύσει πολλά ἔργα, ὄχι μόνον ποιητικά ἀλλά καί πεζά. Ποιητικά : «Κάτω ἀπό σκιές καί φῶτα», «Κατεβαίνοντας τή σιγή τῶν αἰώνων», «Ὁ Ταῦγετος καί ἡ σιωπή», «Τά θολά ποτάμια», «Ἐξοδος μέ τ' ἄλογο», «Γράμμα στόν Ρόμπερτ Ὁππενχάιμερ» κ.ἄ. Πεζά : «Δυό ἄνθρωποι μιλοῦν γιά τήν εἰρήνη τοῦ κόσμου», «Ὁ Νίκος Καζαντζάκης» κ.ἄ.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Γεννήθηκε στή Ἰωάννινα τό 1816 καί πέθανε στήν Αῤῥήνα τό 1882. Σπούδασε γιάτρος στό Πανεπιστήμιο τῆς Αῤῥήνας, πού πρωτοῦδρῦθηκε τήν ἐποχή ἐκείνη καί ἀργότερα στό Παρίσι. Σημαντικότερο εἶναι τό ἀπό δικτῶ τόμους ἔργο του «Βίοι παράλληλοι». Σ' αὐτό δίνει τίς βιογραφίες στρατιωτικῶν, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν καί ἐθνικῶν εὐεργετῶν, πού συνετέλεσαν στήν ἐθνική ἀναγέννηση. Ἀπό τό ἔργο αὐτό μαθαίνουμε τοὺς ἀγῶνες, τοὺς μόχθους καί τίς θυσίες τῶν πρωτεργατῶν τῆς λευτεριᾶς μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Θρασύβουλου Ζωϊόπουλου. Γεννήθηκε στο "Αργος" το 1882 και πέθανε στην "Αθήνα" το 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΑΝ. Γεννήθηκε το 1878 στην "Αθήνα" και πέθανε το 1920. 'Ασχολήθηκε με την πολιτική, προπάντων όμως αγάπησε θερμά το έθνος του και αναμείχθηκε σε διάφορες προοδευτικές κινήσεις.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Γεννήθηκε το 1859 στην "Αθήνα" από γονείς Μεσολογγίτες και πέθανε το 1951. Σπούδασε στην "Αθήνα" και τη Γερμανία. 'Από το 1926 υπήρξε μέλος της "Ακαδημίας" Αθηνών. Ποιητής και πεζογράφος. Τα έργα του διακρίνονται για την αγάπη του προς τη ζωή των ανθρώπων της υπαίθρου και για τη λιτότητα του ύφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Κλεάνθη Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στη Μήθυμα (Μόλυβο) της Μυτιλήνης το 1849 και πέθανε το 1923. 'Ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία. Μετέφρασε έμμετρα και την "Οδύσσεια" του "Όμηρου". Διακρίνεται για την αγάπη του για τη λαϊκή ζωή της ιδιαίτερης πατρίδας του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Γεννήθηκε το 1905 στο Ληξούρι της Κεφαλλονιάς. 'Από το 1939 ως το 1970 καθηγητής της βυζαντινής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της "Αθήνας".

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γεννήθηκε στην "Αθήνα" το 1825. Δημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικών εντυπώσεων κ.ά.

ΘΕΟΤΟΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1906 και πέθανε στην "Αθήνα" το 1967. 'Ασχολήθηκε με το μυθιστόρημα, το δοκίμιο και το θέατρο. Έργα: «Ελεύθερο πνεύμα», «Ώρες άργίας», «'Αργώ», «Εύριπιδης Πεντοζάλης», «Τό δαιμόνιο», «Λεωνής», «Θέατρο Α'», «Θέατρο Β'», «Πνευματική Πορεία» κ.ά.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. 'Από τους κορυφαίους ποιητές της νεώτερης Ελλάδας. Γεννήθηκε στην "Αλεξάνδρεια" το 1863 και πέθανε εκεί το 1933. "Αφησε μικρό, ποσοτικά, ποιητικό έργο αλλά γεμάτο πρωτοτυπία και γνήσιο προσωπικό ύφος.

Τό ποιητικό έργο του Κ. Καβάφη άναγνωρίστηκε με τό πέραςμα του χρόνου. Σήμερα είναι γνωστός στο διεθνή χώρο.

ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΝΙΚΟΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στο "Ηράκλειο" το 1883 και πέθανε στο Φράϊμπουργκ της Γερμανίας το 1957. 'Ασχολήθηκε με όλα σχεδόν τά είδη του γραπτού λόγου. Ήταν ιδιαίτερα άνήσυχο πνεύμα και ακούραστος εργάτης των γραμμάτων. Τό έργο του είναι πολύ γνωστό στο διεθνή χώρο. Κυρίότερα έργα του είναι: «'Οδύσσεια», «Βίος και πολιτεία του 'Αλέξη Ζορμπά», «'Ο καπετάν Μιχάλης», «'Αναφορά στον Γκρέκο», «'Ο Φτωχούλης του Θεού», «Ταξιδεύοντας» κ.ά.

Δημοσίευσε και πολλές μεταφράσεις από αρχαία ελληνικά και ξένα έργα.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Γεννήθηκε το 1852 στην "Αθήνα" και πέθανε το 1942. Σπούδασε νομικά. Υπήρξε μέλος της "Ακαδημίας" Αθηνών.

Τά ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφότατος. Θεωρεῖται ὁ σπουδαιότερος ἱστορικός τῆς Ἀθῆνας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Γι' αὐτὸ τοῦ ἀπονομήθηκε ἡ προσωνομία «Ἀθηναιογράφος». Τά λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται γιὰ τὸ σπινθηροβόλο πνεῦμα του καὶ γιὰ τὸν πλοῦτο τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γεννήθηκε στὴν Ἰθάκη τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Πῆρε μέρος στοὺς πολέμους 1912, 1913 καθὼς καὶ στὴ μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, καὶ δημοσίευσε σὲ ἑφημερίδες λογοτεχνικὲς περιγραφές. Πέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Γεννήθηκε τὸ 1866 στὰ Λεχαινὰ τῆς Ἡλείας. Ὑπηρετήσε ὡς γιατρός στὸ ἐμπορικὸ ναυτικὸ καὶ στὸ στρατό. Πέθανε τὸ 1922. Δημοσίευσε μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Γνώρισε ὅσο κανένας ἄλλος ἴσως πεζογράφος μας τὸ λαὸ πού ζεῖ στὴν ὕπαιθρο καὶ στὴ θάλασσα καὶ μελέτησε μὲ μεγάλη προσοχὴ τὴ γλῶσσα, τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἔθιμα του. Ἔργα του : «Ὁ ζητιάνος» «Δόγια τῆς πλώρης» «Παλιὲς ἀγάπες» κ.ἄ.

ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στὴν Τρίπολιν τὸ 1896 καὶ πέθανε στὴν Πρέβεζα τὸ 1928. Ἔργα : «Ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πραγμάτων», «Νηπενθῆ», «Ἐλεγεία καὶ σάτιρες».

Μετέφρασε πολλὰ ποιήματα ξένων ποιητῶν. Τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κώστα Καρυωτάκη εἶχε σημαντικὴ ἐπίδραση στὴ νεώτερη ἐλληνικὴ ποίηση.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε τὸ 1862 στὴ Βιάννῳ τῆς Κρήτης καὶ πέθανε τὸ 1920 στὸ Ἡράκλειο. Ἦταν δάσκαλος στὴν Κρήτη καὶ διακρίθηκε ὡς χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος στὴν Ἀθήνα.

ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΦΩΤΗΣ. Λογοτέχνης καὶ ζωγράφος. Γεννήθηκε στὴς Κυδωνίες τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1897 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1965. Καὶ τὸ ζωγραφικὸ καὶ τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο εἶναι ἐξαιρετικὰ πλούσια. Ὁ Φ. Κόντογλου ἀγαποῦσε ξέχωρα τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, ἦταν προσηλωμένος στὴς παραδόσεις καὶ τὴν ὁρθόδοξη θρησκευτικὴ του πίστη. Λογοτεχνικά ἔργα : «Πέδρο Καζάς», «Βασάντα», «Ἡ πονεμένη Ρωμιοσύνη», «Τ' Αἰβαλί, ἡ πατρίδα μου», «Γιαβὰς ὁ θαλασσινός», «Ἀδάμαστες ψυχές» κ.ἄ.

Ἐγράψε καὶ πολλὰ τεχνοκριτικὰ κείμενα σχετικὰ μὲ τὴν βυζαντινὴ ζωγραφικὴ.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη ἀπὸ γονεῖς Χιῶτες τὸ 1748 καὶ πέθανε τὸ 1833 στὸ Παρίσι. Σπούδασε ἱατρικὴ στὸ Μομπελιέ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε γιὰ χάριν τῆς φιλολογίας. Θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους φιλολόγους τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωσε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Στὰ «Προλεγόμενα» τῆς ἐκδόσεως ἔγραψε σοφώτατες πατριωτικὲς συμβουλές πρὸς τοὺς νέους καὶ ὁλόκληρο τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος δάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεώτερης Ἑλλάδας μὲ παγκόσμια φήμη καὶ συνετέλεσε ὅσο λίγοι στὴν Ἑθνικὴ ἀποκατάσταση. Ὁ Κοραῆς εἰσηγήθηκε τὸ μέσο γλωσσικὸ δρόμο στὸν ἀγῶνα ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαίστες καὶ τοὺς δημοτικιστές καὶ ἔγινε ἔτσι ὁ πατέρας τῆς καθαρῶσεως.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Γεννήθηκε στή Σύρο τό 1881 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1956. Ήταν καθηγητής Πανεπιστημίου καί 'Ακαδημαϊκός. 'Εδημοσίευσε πάρα πολλές μελέτες γιά τή ζωή τών Βυζαντινών («Βυζαντινών Βίος καί Πολιτισμός»).

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Γεννήθηκε τό 1868 στό Συρράκο τής 'Ηπείρου καί πέθανε τό 1894 στήν 'Αρτα. Νεώτατος αναγκάστηκε νά φύγει από τήν ιδιαίτερη πατρίδα του, πού ήταν τότε υπόδουλη στους Τούρκους καί νά ξρθει στήν 'Αθήνα, όπου εργάστηκε ως τυπογράφος καί ως υπάλληλος σιδηροδρόμων. 'Εμπνεύσθηκε τά περισσότερα έργα του από τήν ειρηνική ζωή τής ιδιαίτερης πατρίδας του. Τά ποιήματά του έχουν ως πρότυπο τά δημοτικά τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Γεννήθηκε τό 1811 στό Ληξούρι καί πέθανε τό 1901. Σπούδασε νομικά στήν Εύρώπη, αλλά ασχολήθηκε περισσότερο μέ τή λογοτεχνία. Σατίρισε κυρίως τήν αμάθεια καί τίς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τόν ὁποῖο ἤθελε νά διαφωτίσει καί νά ἐξυψώσει.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Γεννήθηκε στό Ναύπλιο τό 1849 καί σπούδασε νομικά. Πέθανε τό 1925. Δημοσίευσε διηγήματα σέ περιοδικά καί σέ φιλολογικά ἡμερολόγια· χρησιμοποίησε καί τή δημοτική καί τήν καθαρεύουσα μέ τελειότητα. Περιγράφει πρόσωπα καί πράγματα μέ φυσικότητα καί χάρη.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Γεννήθηκε στό Μεσολόγγι τό 1870 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητής, ἔχει τήν αἴσθηση τοῦ ρυθμοῦ καί τής μελωδίας καί πηγαία ἐμπνευση.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στή Μασσαλία τό 1870 καί σκοτώθηκε στίς 13 'Οκτωβρίου τοῦ 1904 στή Σιάτιστα τής Μακεδονίας ἀπό τουρκικό ἀπόσπασμα. Ήταν μόνιμος ἀξιωματικός καί πρῶτος ἔσπευσε στό μακεδονικό ἀγῶνα κατά τών βουλγάρων κομιτατζήδων πού προσπαθοῦσαν νά ἐκβουλαρίσουν μέ τή βία τόν υπόδουλο στους Τούρκους ἑλληνικό πληθυσμό. Τό 'Εθνός δίκαια τόν ἀναγνωρίζει ὡς πρωτεργάτη καί πρωτομάρτυρα τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνα.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1882 στή Ναύπακτο καί πέθανε τό 1966 στήν 'Αθήνα. Καλλιέργησε ὅλα σχεδόν τά εἶδη τοῦ λόγου τής λογοτεχνίας. Διακρίθηκε κυρίως στό χρονογράφημα, τήν ἱστορική βιογραφία καί τό δράμα. Ὑπῆρξε μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν.

ΜΠΕΡΑΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα τό 1905 καί πέθανε τό 1968. Ἔργα : «Διασπορά», «Αὐτοτιμωρούμενος», «Σελίδες ἡμερολογίου», «Στιγμές», «Τό πολεμικό ἀφήγημα», «Τό πλατό ποτάμι», «Ὁδοιπορικό τοῦ 43», «Στρόβιλος». Δημοσίευσε καί μεταφράσεις ξένων ἔργων.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Γεννήθηκε στή Συκαμινά τής Λέσβου τό 1892 καί πέθανε στήν 'Αθήνα τό 1969. Ἀπεικονίζει ρεαλιστικά τή ζωή καί διεισδύει στόν ἑσωτερικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου. Μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν. Ἔργα : «'Η ζωὴ ἐν Τάφῳ», «'Η δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια», «Παναγιά ἡ Γοργόνα» κ.ἄ.

ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1850 στή Σκιάθo καί πέθανε τό 1929. Σπούδασε φιλολογία καί υπηρέτησε ὡς καθηγητής σέ γυμνάσια. Διακρίνεται γιά τή θρησκευτικότητά του καί τήν ἀγάπη του γιά τή φύση τῆς Σκιάθου.

ΜΩΡΑΪΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Γεννήθηκε τό 1885 στήν Ἀθήνα. Συνεργάστηκε μέ διάφορες ἐφημερίδες καί περιοδικά. Ἔχει γράψει θεατρικά ἔργα καί μυθιστορήματα. Πέθανε τό 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδη. Γεννήθηκε τό 1886 στή Μαριανούπολη τῆς Ρωσίας καί πέθανε τό 1937 στήν Ἀθήνα. Πολυγραφότατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικός συγγραφέας, κριτικός, διέπρεψε ἰδίως ὡς χρονογράφος. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Διακρίθηκε κυρίως γιά τήν εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὅφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Γεννήθηκε τό 1867 στήν Κωνσταντινούπολη ἀπό πατέρα Ζακυνθινό καί μάνα Φαναριώτισσα καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1951. Σπούδασε μαθηματικά στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἐγράψε πολλά διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολές, χρονογραφήματα καί δράματα. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἀπό τοὺς καλύτερους πεζογράφους μας.

ΕΥΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ. Γεννήθηκε στὸν Πύργο τῆς Ἡλείας τό 1910. Ἐγράψε ποιήματα καί αἰσθητικά, φιλολογικά καί κριτικά δοκίμια. Ἐξέδωσε μέ τὸν τίτλο «Ποιήματα» τέσσερες ποιητικές συλλογές. Ἐδημοσίευσε σειρὰ μελετῶν γιά τή Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία, ὅπως καί πολυσέλιδη ἐργασία γιά τὸ ἔργο τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κ. Νέαρχου. Γεννήθηκε τό 1890 στή Κωνσταντινούπολη καί πέθανε τό 1953 στήν Ἀθήνα. Κυρίως ἀσχολήθηκε μέ τήν ποίηση καί τίς ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης ἀγάπησε τὰ ταξίδια καί ἐκτίμησε τὸν ἰδιαιτέρο χαρακτήρα τοῦ τοπίου κάθε χώρας πού ἐπισκέφθηκε.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΠΑΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη τό 1895. Ἀσχολήθηκε, κυρίως, μέ τὸ χρονογράφημα. Ἐγράψε ἐπίσης θεατρικά ἔργα (Ἡ τρίτη πράξη), «Ὁ κόσμος πού ἔρχεται», «Μὴ μετῶς τὰ χρόνια σου»), καθὼς καί ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Γεννήθηκε τό 1859 στήν Πάτρα ἀπὸ γονεῖς Μεσολογίτες καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1943. Σπούδασε νομικά στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὅπου, ἀργότερα ἦταν γιά πολλὰ χρόνια γενικός γραμματέας. Ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα μέλη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πολυγραφότατος ποιητής καί πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικότερος ποιητής μας, γιατί ἐμπνεύσθηκε τὰ ἔργα του ἀπὸ τήν τρισχιλιετὴ ἐθνική μας ἱστορία, ἀπὸ τὴ νεώτερη εὐρωπαϊκὴ διάνοηση καί ἀπὸ τὴ συναισθηματικὴ ζωὴ τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Γιά τὴ δύναμη τοῦ ποιητικοῦ του λόγου καί γιά τὴν πρωτοτυπία του εἶναι μαζί μέ τὸ Σολωμό ὁ μεγαλύτερος ποιητής μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε στό Αἰτωλικό τό 1901. Εἶναι ὁ πιὸ πολυγράφος ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες λογοτέχνες πού βρίσκονται στὴ ζωὴ.

Τό έργο του, κυρίως τό πεζογραφικό, διακρίνεται γιά τήν έπιμέλεια τοῦ ὅφους καί τήν ποιητική διάθεση.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1851 στό νησί Σκιάθου ἀπό πατέρα ιερέα. Πέθανε τό 1911. Δημοσίευσε πολλά διηγήματα σέ εφημερίδες καί περιοδικά, δύο μυθιστορήματα καί λίγα ποιήματα μέ θρησκευτικό περιεχόμενο. Στά περισσότερα καί τά καλύτερα διηγήματά του πήρε τήν υπόθεση ἀπό τή ζωή τῆς ιδιαίτερης πατρίδας του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Γεννήθηκε στό Καρπενήσι τό 1877 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1940. Δημοσίευσε τά «πολεμικά τραγούδια» τό 1897, διακρίθηκε ὅμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Ὑπῆρξε διευθυντής τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης καί ἐκλέχθηκε ἀκαδημαϊκός. Τόν διακρίνει ἡ κομψότητα τοῦ ὅφους καί ἡ λεπτότητα τῆς ἔκφρασης.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΤΑΚΗΣ. Ποιητής. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1895. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τό 1964 πήρε τό α' κρατικό βραβεῖο ποίησης. Ἔργα : «Ἐκλογή Α'» «Ἐκλογή Β'» «Ἀσκήση στόν Ἀθω», «Ὅπου ἦν κήπος», «Μολδοβλαχικά τοῦ μύθου» κ.ἄ. Ἔγραψε ἐπίσης καί πολλές οἰκονομικές μελέτες.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Γεννήθηκε τό 1886 στίς Σαράντα Ἐκκλησίες τῆς Θράκης. Σπούδασε φιλολογία καί ἀσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία καί τή λαογραφία. Ὑπῆρξε πρωτεργάτης τῆς ἐκδόσης τοῦ περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον τοῦ Ὁρακικοῦ Ὁθσαυροῦ». Ἔγραψε ἐπίσης διηγήματα ἀπό τή ζωή τῶν κατοίκων τῆς Θράκης. Πέθανε τό 1967.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1873. Ἦταν ἀξιωματικός τοῦ πυροβολικοῦ. Ἔγραψε ἀρκετά διηγήματα καί ποιήματα. Πέθανε τό 1952.

ΠΕΤΣΑΛΗΣ - ΔΙΟΜΗΔΗΣ ΘΑΝΑΣΗΣ. Συγγραφέας. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1904. Ἀσχολήθηκε μέ τήν πεζογραφία καί κυρίως μέ τό μυθιστόρημα. Ἔργα : «Μαρία Πάρνη», «Οἱ Μαυρόλικοι», «Ἡ καμπάνα τῆς Ἁγία - Τριάδας», «Ἡ Κυρά τῆς Ὑδρας» κ.ἄ.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Γεννήθηκε τό 1862 στήν Ἀθήνα καί πέθανε τό 1920. Ἔγραψε πολλές ποιητικές συλλογές. Μετέφρασε τά «Εἰδυλικά» τοῦ Θεόκριτου. Πολλά ποιήματα του μελοποιήθηκαν. Διακρίνεται γιά τήν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Γεννήθηκε στήν Καλαμάτα τό 1852 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1921. Σπούδασε φιλολογία καί νομικά στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί στή Γερμανία. Τό 1890 ἔγινε καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί δίδαξε ἀρχαιολογία καί μυθολογία. Εἶναι ἰδρυτής τῆς ἐλληνικῆς λαογραφίας ὡς ἐπιστήμης. Ἡ φήμη του ὡς μεγάλου ἐπιστήμονα ξεπέρασε τά σύνορα τῆς χώρας μας.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο του Δημήτρη Σύψωμου. Γεννήθηκε τό 1879 στή Χίο καί πέθανε τό 1932 στόν Πειραιά, όπου ἔζησε τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του καί ἔγραψε τά ποιήματά του. Τιμήθηκε μέ τό Ἑθνικό Ἀριστεῖο τῶν Γραμμάτων. Ἡποίησή του διακρίνεται γιά τήν προτίμηση τῆς ἡρεμίας, ἐρημικῆς ζωῆς, τῇ χριστιανικῇ ἐγκαρτέρηση καί τῇ μελαγχολικῇ διάθεση.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Γεννήθηκε τό 1895 στήν Πύλαρο τῆς Κεφαλονιάς. Στή λογοτεχνία ἐμφανίσθηκε τό 1917. Στά θέματά του προτιμᾷ τό θαλασσινό κόσμος καί παρουσιάζει μέ χάρη καί γλαφυρότητα τή ζωή καί τίς ιδιότητες τῶν ζώων τῆς θάλασσας.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1862 καί πέθανε τό 1932. Ὑπῆρξε πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καί Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκτός ἀπό τά ἐπιστημονικά ἔργα του δημοσίευσε καί τρεῖς τόμους διηγημάτων μέ ἱστορικό καί ναυτικό περιεχόμενο.

ΣΕΦΕΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. Ἀπό τοὺς κορυφαίους νεοέλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στή Σμύρνη τό 1900 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1971. Ποιητικά ἔργα: «Στέρνα», «Μυθιστόρημα», «Τετράδιο γυμνασμάτων» («Ἡμερολόγιο καταστρώματος Α'»), «Ἡμερολόγιο Καταστρώματος Β'»), «Κίχλη» («Κύπρον, οὐ μ' ἐθέσπισεν. . .»). Πεζογραφήματα: «Ἐξή νύχτες στήν Ἀκρόπολη», μυθιστόρημα, «Μέρες τοῦ 1935 - 1941» καί «Μέρες 1945 - 1951, ἡμερολόγιο, «Χειρόγραφο». Οἱ κριτικές μελέτες του συγκεντρώθηκαν σέ δύο τόμους μέ τόν τίτλο «Δοκιμές». Ὁ Γ. Σεφέρης ἀσχολήθηκε ιδιαίτερα μέ τή μελέτη καί τήν παρουσίαση τοῦ ἔργου τοῦ Ἀγγίλου ποιητῆ Θ. Σ. Ἑλιοτ. Μετέφρασε ἐπίσης κείμενα ἀπό τήν Ἀγία Γραφή καθώς καί ἐκλεκτά κείμενα ἀπό πολλοὺς ξένους ποιητές.

Γενικά τό ἔργο τοῦ Γ. Σεφέρη θεωρεῖται σταθμός γιά τή σύγχρονη λογοτεχνία μας.

Ὁ Γ. Σεφέρης εἶναι ὁ πρῶτος καί ὁ μόνος μέχρι σήμερα, νεοέλληνας λογοτέχνης, πού τιμήθηκε ἀπό τή Σουηδική Ἀκαδημία μέ τό βραβεῖο Νόμπελ γιά τή λογοτεχνία (1963).

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. Ἀπό τοὺς κορυφαίους νεοέλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στή Λευκάδα τό 1884 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1951. Καθάρᾳ ποιητικά ἔργα του: «Ἀλαφροῖσκιωτος», «Πρόλογος στή ζωή», «Στίχου», «Μήτηρ Θεοῦ», «Τό Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», «Ἀκριτικός», «Ἀντίδωρος». Ἐπίσης ἐξέδωσε καί τίς ποιητικές τραγωδίες «Ὁ διθύραμβος τοῦ Ρόδου», «Ὁ Δαίδαλος στήν Κρήτη», «Σίβυλλα», «Ὁ χριστός στή Ρώμη», «Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ».

Τά «Ἀπαντά» του ἐκδόθηκαν σέ σειρά τόμων μέ τόν τίτλο «Λυρικός βίος». Ὁ Σικελιανός, μαζί μέ τή γυναῖκα του Εὐά, ἀγωνίστηκε γιά τήν ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου Δελφικοῦ πνεύματος, διοργανώνοντας κατὰ τό 1927 καί 1930 σπουδαῖες πνευματικές καί καλλιτεχνικές ἐκδηλώσεις στοὺς Δελφούς.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφότατος. Στήνποίησή του ἐπηρεάστηκε ἀπό γαλλικὲς τεχνотροπίες, δὲν ἀπομακρύνθηκε ὁμως ἀπό τίς ἑλληνικὲς παραδόσεις καί γενικά τήν ἑλληνική ζωή. Ἐκλέχθηκε ἀκα-

δημαϊκός τό 1945 και πέθανε τό 1951. Τό έργο του Σκίπη δέν τό χαρακτηρίζει τολμηρή φαντασία, έχει όμως αίσθημα και μουσικότητα στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Γενήθηκε τό 1854 και πέθανε τό 1925. Έγραψε χρονογραφήματα, όδοιπορικές έντυπώσεις, σατιρικά, ιδίως όμως διακρίθηκε στά έπιγράμματα, πού δημοσίεψε μέ τό ψευδώνυμο «Σατανᾶς».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Γενήθηκε τό 1798 στή Ζάκυνθο. Σπούδασε στήν Κρεμόνα και μετά στήν Παρία τής Ιταλίας. Τό 1818 επέστρεψε στή Ζάκυνθο όπου έμεινε μέχρι τό 1828. Από τότε μέχρι τό θάνατό του (1857) έζησε στήν Κέρκυρα. Έγραψε τά πρώτα του ποιήματα στήν Ιταλική γλώσσα, νωρίς όμως επιδόθηκε στή συστηματική μελέτη τής έλληνικής και στή σύνθεση έλληνικών ποιημάτων. Για τή μεγάλη ποιητική του δύναμη και τήν πρωτοτυπία του δίκαία άναγνωρίσθηκε ως πατέρας τής νεώτερης ποίησης μας και έθνικός μας ποιητής.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Γενήθηκε τό 1887 στήν Άθήνα. Σπούδασε ζωγραφική στήν Άθήνα και στό Παρίσι. Έγραψε και λογοτεχνικά έργα πού διακρίνονται για τήν άγάπη πρós τό έλληνικό ύπαιθρο, τήν έλληνική ιστορία και τίς ποικίλες έκδηλώσεις τής έλληνικής ζωής. Πέθανε τό 1975.

ΤΕΡΖΑΚΗΣ ΑΓΓΕΛΟΣ. Συγγραφέας. Γενήθηκε στό Ναύπλιο τό 1907. Είναι μέλος τής Ακαδημίας Άθηνών. Η συγγραφική προσφορά του είναι πλούσια. Έργα πεζογραφικά : «Η παρακμή των Σκληρών», «Η μενεξεδένια πολιτεία», «Η πριγκιπέσσα Ιζαμπώ», «Ταξίδι μέ τόν Έσπερο», «Δίχως Θεό», «Μυστική ζωή», κ.ά.

Θεατρικά : «Ο αύτοκράτωρ Μιχαήλ», «Γαμήλιο έμβατήριο», «Ο σταυρός και τό σπαθί», «Θεοφανώ» κ.ά. Έγραψε επίσης πλήθος δοκίμια, πού άναφέρονται στά πνευματικά και ψυχικά προβλήματα του σύγχρονου ανθρώπου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ. Γενήθηκε τό 1877 στήν Άθήνα και πέθανε τό 1923. Έγραψε θεατρικά έργα, ιστορικές μελέτες κ.ά. Διακρίνεται για τήν άπλή καθαρεύουσα γλώσσα του και τό λιτό ύφος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γενήθηκε τό 1857 στό Στενήμαχο τής Ανατολικής Ρωμυλίας και πέθανε τό 1934 στήν Άθήνα. Σπούδασε φιλολογία στήν Άθήνα και άρχαιολογία στή Γερμανία. Ύπηρέτησε ως έφορος άρχαιοτήτων και ως καθηγητής τής άρχαιολογίας στό Πανεπιστήμιο Άθηνών. Είναι ένας από τούς σημαντικότερους άρχαιολόγους, γνωστός διεθνώς για τίς επιτυχημένες άνασκαφές του και για τά αξιόλογα συγγράματά του.

ΦΙΑΤΡΑΣ ΡΩΜΟΣ. Ποιητής. Γενήθηκε στό Δερβένι τής Κορινθίας τό 1898 και πέθανε στήν Άθήνα τό 1942. Έργα : «Ρόδα στόν άφρό», «Γυρισμός», «Κλεψύδρα», «Πιερότος», «Θυσία» και τό πεζογράφημα «Θεατρίνος τής ζωής».

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Γεννήθηκε τό 1862 στό Σουλόπουλο τῆς Ἡπείρου ἀπό γονεῖς Σουλιώτες καί πέθανε τό 1937. Νέος ἦλθε στήν Ἀθήνα καί ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία καί τήν πολιτική. Στά ἔργα του παρουσιάζεται ἡ πύό παλιά ἡπειρωτική ζωή σέ ὅλες τίς ἐκδηλώσεις της.

ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Λογοτέχνης καί γλωσσολόγος. Γεννήθηκε τό 1854 καί πέθανε τό 1929. Ὑπῆρξε καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Σορβόνης. Ἔργα : «Τό ὄνειρο τοῦ Γιαννίρη», «Ζωή καί ἀγάπη στή μοναξιά», «Τά ἱστορικά ἑνός καινούργιου Ρομπινσώνα», «Ἀγνή», «Στόν ἴσκιό τοῦ πλατάνου», «Τό ταξίδι μου» κ.ἄ.

Δημοσίευσε ἀκόμα πολλές ἐπιστημονικές μελέτες. Ὁ Ψυχάρης ἀγωνίστηκε μέ δύναμη πολλή γιά τή λύση τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος. Ὑπῆρξε ὁ πρωταγωνιστής γιά τήν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς γλώσσας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. 'Ονειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	5
2. Στούς ἁγίους τόπους. Κώστα Οὐράνη	6
3. 'Η γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τό ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	13
5. Διπλό δραμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	13
6. Ἐσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος ψάλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27

B. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τό πανανθρώπινο ἐμβατήριον τῆς Ἑλλάδας (ποίημα), Ἀγγ. Σικελιανοῦ	28
2. [Τό χρέος], Ν. Καζαντζάκη	28
3. Στις Θεριοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	30
4. 'Η ναῦς τοῦ Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	31
5. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	39
6. 'Ο Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	40
7. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρίστου Τσουντα	41
8. Τό ἀνάγλυφο τοῦ Δεξίλεω (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	45
9. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	46
10. 'Η πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τό Βυζάντιον, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	46
11. 'Η βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	50
12. 'Η κυρά τῆς Ὑδρας, Θ. Πετσάλη - Διομήδη	54
13. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	62
14. 'Ο δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	64
15. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενῆς, β) Τά λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν.Γ. Πολίτου	65
16. 'Ο Διγενῆς καὶ ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	66
17. Τό παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	67
18. Γιά τό παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικό	69
19. 'Η μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	69
20. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰωνος Δραγούμη	73
21. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	78
22. 'Η Σουλαιοτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
23. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	79
24. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικό	81
25. 'Ο ἐκδικητής, Ἀνδρ. Καρκαζίτσα	81
26. Πάνω σ' ἕνα ξένο στίχο (ποίημα) Γ. Σεφέρη	85
27. 'Η Ἀγία Σοφία, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	87
28. 'Η χαμπάνα, Ἰωάννου Κονδυλάκη	89
29. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	93
30. Αἱ διδακτορικά μου ἐξετάσεις, Ἀδαμ. Κοραῆ	94

31. 'Η Πασχαλιά τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	96
32. Στά Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	101
33. 'Η Καταπολιανή, 'Αθηνᾶς Ταρσούλη	101
34. ['Η ἀναχωχή], Γ. Θεοτοκά	104
35. Νυκτερινή ἀναγνώριση, Π. Παλαιολόγου	108
36. ['Η πηγὴ], Γ. Μπεράτη	110
37. 28 'Οκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	112
38. Στὴ Βόρειο 'Ηπειρο (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	113
39. "Υμνος εἰς τὴν 'Ελευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	113
40. Ζάκυνθος 1823 (ποίημα), Θεοδώρου Ξύδη	115

Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Τό πρῶτο σκαλί (ποίημα), Κ. Καβάφη	117
2. 'Η λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη, 'Αργύρη 'Εφταλιώτη	117
3. Μισεμός (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	120
4. "Ανθος τοῦ γιαλοῦ, 'Αλεξ. Παπαδιαμάντη	121
5. 'Ιωάννης Βαρβάκης, 'Αναστ. Γούδα	125
6. Τό Μεσολογγίτικο (ποίημα), Μ. Μαλακάση	130
7. 'Η καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	131
8. 'Η Γοργόνα, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	132
9. 'Η ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	135
10. 'Ο Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	139
11. 'Ο αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	140
12. Τελευταῖο ταξίδι (ποίημα), Κ. Καρυωτάκη	143

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. 'Ο ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	144
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	144
3. Τό λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, 'Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	148
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	151
5. Παρὰ τὸν 'Αλφειόν, 'Εμμ. Στυλ. Λυκούδη	155
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	158
7. Δωδεκάνησα, Διον. 'Α. Ζακυνθηνοῦ	161
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	166
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	173
10. 'Ο καημός τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	174
11. [Θάλασσα], (ποίημα), Κ. Βέρναλη	176
12. Τὰ καράβια, "Αγγ. Τερζάκη	177
13. Τό πετροχελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	181
14. Τό κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	182
15. 'Ο σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	184
16. 'Η παραγκούλα (ποίημα), Τ. Παπατσώνη	185

17. Δωδώνη, 'Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	187
18. 'Η Δάφνη τοῦ 'Αγίου 'Όρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	190
19. 'Ο πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	192
20. 'Η Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμῶ	194
21. 'Ο 'Εβρος ἱστορεῖ... Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	195
22. 'Η θάλασσα, 'Ανδρ. Καρκαβίτσα	198
23. 'Η οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	201
24. Δεῖπνος (ποίημα), 'Αγγ. Σικελιανοῦ	206
25. Νύχτα πρωτομαγιάς (ποίημα), Ρώμου Φιλύρα	207
26. 'Επιστροφή ἀπὸ τοὺς Δελφούς (ποίημα), Ν. Βρεττάκου	208

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργυρος (ποίημα), 'Ιωάννου Βηλαρά	210
2. 'Ο περίεργος, 'Ανδρ. Λασκαράτου	211
3. 'Ο φιλόπονος, 'Ανδρ. Λασκαράτου	212
4. 'Ο δοκησίσοφος, 'Ανδρ. Λασκαράτου	213
5. 'Ο ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	214
6. 'Ελληνική βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	215
7. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Κ. Βάρναλη	217
8. 'Ηρως ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	219
9. Τό τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	220
10. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικό	226
11. Οἱ ἀρχαῖοι, Γ. Ψυχάρη	228
12. 'Η ρωμαϊκὴ ζωγραφικὴ ἡ καταφρονεμένη, Φ. Κόντογλου	234

ΣΤ. BYZANTINA — METABYZANTINA

1. 'Ανακάλυμμα τῆς Κωνσταντινέπολης, 'Αγνώστου	237
2. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς 'Α- κρίτας»	238
3. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, 'Αγνώστου	247
4. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, 'Αγνώστου	249
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ	252
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	263
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	273

152
153
154

155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

ΕΚΔΟΣΗ ΙΕ', 1977 (VI) ΑΝΤΙΤ. 95.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ : 2848/22-4-77

ΕΚΤΥΠΩΣΗ : Γ. ΚΙΩΤΗ Ο.Ε. - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΑΦΟΙ ΧΑΤΖΗΧΡΥΣΟΥ

